פרלמנט נשים

במה לפוליטיקה מזווית אחרת

ספר תקצירים

חושבי תשס"ג - תשס"ד

ספר תקצירים

מושבי תשס"ג-תשס"ד

בשער: ד"ר ויקי שירן - מנהיגה פמיניסטית גדולה
נולדה: 28.02.1947
נפטרה: 15.03.2004

עורכת: דייר אסתר הרצוג
עורכת משנה: דייר צביה ולדן
ריכוז וארגון החומר: ציפי בשן
עיצוב גרפי: נעמי וניר דרום
איור כריכה: ניר דרום
צילומים: נולדי קורן
דפוס: צ'ריקובר מוציאים לאור בע"מ

דצמבר 2004, טבת תשס"ה
כל הזכויות שמורות

הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים מודה לקרן פרידריך אברט,
ובמיוחד למר הרמן בונק, מנהל הקרן בישראל, אשר אפשרו את ההוצאה לאור של החוברת.

פרלמנט נשים

במה חודשית לפוליטיקה מזווית אחרת, לדיון ביקורתי ופמיניסטי על המדיניות השלטת והשיח הציבורי הרווח בישראל

ד"ר אסתר הרצוג
מרכזת פרלמנט נשים

תרקע והמטרות של הפרלמנט

פרלמנט הנשים הוקם בנובמבר 1999, על ידי תנועת ש.י.ן לשוויון ייצוג נשים, היוזמת (הרצליה נשים), קרן פרידריך אברט, מכללת בית ברל ועיריית הרצליה. במהלך חמש שנות פעילותו קיים הפרלמנט 30 מושבים, שנערכו בהרצליה, קרית שמונה, באר-שבע, ירושלים, תל אביב, חיפה, חולון, פקיעין, כפר-סבא, רמת-גן, גבעתיים, ראש העין, בית חשמונאי, טירה, דליית אל-כרמל, כפר-יונה, במועצות האזוריות: גזר ולב השרון ובמסגרות: מכללת בית ברל ובית הסוהר לנשים נווה תרצה. מושבי הפרלמנט מימשו במלואן את המטרות המקוריות של המקימות:

* יצירת בולטות לפן הפמיניסטי בשיח הציבורי ולעמדות מקוריות וביקורתיות של נשים ממגוון מסגרות השתייכות ועשייה. מושבי הפרלמנט עסקו בנושאים מגוונים והם הדגישו את ההיבט הפמיניסטי בכל נושא: מסוגיית תקציב המדינה, מדיניות החינוך והרווחה, סוגיות של שלום, מלחמה, תקשורת וכלכלה, אלימות, פשע וטרור, קשרי הון ושלטון ועד סוגיית הוצאת ילדים מהוריהם ע"י מוסדות השלטון, מאז פרשת ילדי תימן ועד היום.
* השגת בולטות לנשים מוכשרות בעלות תרומה ייחודית והישגים חברתיים ומקצועיים בחיים הציבוריים בישראל. למעלה מ-150 דוברות הציגו עמדות, עדויות ופרשנויות במושבי הפרלמנט. הן ייצגו קולות של נשים בישראל, מתחומי הפרופסיות, האקדמיה, הפעילות החברתית והיצירה האמנותית. הדוברות באו מקבוצות רבות ומגוונות: יהודיות, ערביות, מזרחיות, אשכנזיות, דתיות, עולות חדשות, צעירות, מבוגרות, דתיות, חילוניות, לסביות, ימניות, שמאלניות ועוד. הן ביטאו את העובדה שלנשים בישראל יש צורך, רצון ויכולת להשמיע דעות ייחודיות ולהשפיע על המציאות.
* יצירת פורום ציבורי פתוח וייחודי, המפגיש לדיון והידברות קבוצות נשים שונות ומגוונות, מכל קצוות הקשת הפוליטית, בעלות רמות השכלה ועיסוקים שונים, בנות גילאים שונים וכיוצא באלה.

הפרלמנט העלה לראשונה לדיון ציבורי נושאים כמו סחר בנשים, זנות, פורנוגרפיה ופרסום פוגע. בדיונים עלו נקודות ראות שונות והדוברות תבעו נקיטת צעדים מעשיים לטיפול הרשויות בנושאים אלה. במושבים שונים הובעה ביקורת נוקבת ואמיצה נגד מוקדי ומנגנוני שליטה בישראל והוקעו השחיתות, הדיכוי, האפליה והמדיניות המשמרת מצוקה ופערים חברתיים.

פמיניזם צומח

קיום מושבי הפרלמנט במקומות שונים בארץ וההצלחה לקיים את הפעילות באופן סדיר ועקבי מידי חודש, הפכו את מפגשי הפרלמנט למבוקשים בעיני קבוצות נשים פעילות בכל רחבי הארץ.

בהשפעת מפגשי הפרלמנט נערכו דיונים, כנסים ופעילויות נוספות. כגון:

* בהמשך לדיוני הפרלמנט בנושאים חקשורים למקומה של הזנות בחברה ולטיפולן של הרשויות בזנות, סחר בנשים ופורנוגרפיה, קיימה תנועת ש.י.ן, בשיתוף עם התנועה לנבריות חדשה, שלושה

כנסים.

* בעקבות דיוני הפרלמנט בנושא הפורנוגרפיה הוקמה קואליציה של ארגוני נשים וארגונים חברתיים למאבק בפורנוגרפיה. בזכות פעילות זו עבר בכנסת חוק נגד שידורי פורנוגרפיה בטלוויזיה.

* בעקבות מושב הפרלמנט שהתקיים בפקיעין ועסק במקומן של נשים ביחסים בין העדות והדתות התקיים בחיפה כנס ראשון של נשים מוסלמיות, דרוזיות ונוצריות.

* דיוני הפרלמנט על יחסי יהודים-ערבים הצמיחו רשת נשים מנהיגות, יהודיות וערביות - "אנוארי" (אורות, בערבית), המועלת לקידום נשים בישראל ולמען שוויון בין הקבוצות. אנואר ארגנה עד כה סמינרים וכנסים משותפים בשפיים, בפקיעין, בכפר ערה, בקלנסואה, בהרצליה ובנצרת. הכנסים עסקו בנושא "מעמד האישה" בקבוצות התרבותיות-דתיות השונות, ב"נאקבה", במקומן של נשים בפוליטיקה וערה, פעילות זו תתמקד בתשסיה ביצירת רשת נשים משותפת לאנואר ולנשים בנייסר א-זרקא.

* בעקבות דיוני הפרלמנט בראש העין על הוצאת ילדים מרשות הוריהם, מאז פרשת ילדי תימן ועד היום, הוקמה קואליציה של ארגוני נשים וארגונים חברתיים, שפועלת לשינוי המדיניות הממשלתית בסוגייה זו ולהעברת מרכז הכובד של הטיפול ברווחת הילד למשפחה ולקהילה.

הוועדה המייעצת

בוועדה המייעצת המלווה את הפרלמנט חברות נשים מתחומי פעילות שונים באקדמיה, במישור הציבורי-חברתי ובתחומים מקצועיים:

יעל גרמן - ראש העיר הרצליה ויועצת פוליטית, דייר לינדה עפרוני - כלכלנית ומשפטנית, דייר ורדה גרנות - מנהלת בית-ספר, איריס אברהם - סגנית ראש העיר נבעותיים, רעידה מסאלחה - עובדת סוציאלית ומרכזת אזורית בחברת המתנסים, אורנית לוי-ספקטור - סנחה מחוזית בג'וינט, עו"ד יונה מרקוביץ' - משפטנית, נדין הולנדר - יועצת ארגונית ויורד נורה, רות רוניק - יורד ל.א, לחימה באלימות ומנהלת מקלטים לנשים מוכות; איבתיסאם מאחמיד - יורד שלום מתחיל בפנים; דייר צביה ולדן - חוקרת לשון, מרצה בבית ברל; ברברה סביתסקי - סוציולוגית ומנהלת מרכז אדוה; יוכי יהל - יורד הארגון הארצי היציג להגנת הדייר; גולדי קורן - דוברת פוליטית ופעילה בהיץ (הרצליה נשים); מרב מיכאלי - עיתונאית; זיוה כהן - יזמית ובעלת יקדמת עדין; פרופ' סמדר לביא - אנתרופולוגית חברתית, חברת הנהלת "אחותיי"; דייר אסתר הרצוג, החיים, אנתרופולוגית חברתית, מרכזת את פרלמנט הנשים.

מושבי הפרלמנט

בחוברת זו כרוכים תקצירים של עמדות שהוצגו במושבי הפרלמנט במהלך תשסיג ותשסיד.

המושב הראשון של פרלמנט נשים בשנת תשסיג התקיים באוקטובר 2002 בהרצליה. נושא המושב היה: **"הפמיניזם ואני"** (עמוד 9). היוזמה את הדיון מרב מיכאלי. הדוברות במושב היו: אסתר עילם, יאלי השאש-דניאל, ליאורה מינקה ודייר אראלה שדמי. הדיון בחן את מקומו של הפמיניזם בישראל העכשווית. בדבריהן הציעו הדוברות גישות פרשניות שונות לפמיניזם בישראל ולכוחני התפתחותו.

המושב השני התקיים בדצמבר 2002, בבית אריאלה בתל אביב והוא עסק בנושא: **"בחירות 2003 - ממבט פמיניסטי"** (עמוד 23). מרב אלוש לב-רון הנחתה את הדיון והשתתפו בו: דייר לינדה עפרוני, נדיה חילו, הדס שכנאי, יהודית שילת ודייר ויקי שירן ז"ל. בדיון נידונה סוגיית השתתפותן וייצוגן של נשים במערכות הפוליטיות בישראל. הדיון העלה שאלות כמו: למה ואיך הייצוג כה דל, במיוחד של נשים ערביות? האם החרמת הבחירות יכולה לסייע לשנות את המבנה הפוליטי בישראל? איך מקדמים סולידריות בין נשים בזירה הפוליטית?

המושב השלישי התקיים בפברואר 2003 בבית חשמונאי, במועצה האזורית גזר. המושב עסק בנושא: **"מעברים ותהפוכות בהתישבות העובדת**

- **מזוזת פמיניסטית"** (עמוד 30) הנחתה אותו הילה אלטשולר והשתתפו בדיון: ארנה אגמון, יפה מורחי, דייר מיכל פלגי ורוזי וגשל. הסיפורים האישיים על חיי נשים בקיבוץ ובמושב פרשו תיאורים מפתיעים, עצובים ומשעשעים כאחד, על התמודדות של נשים עם אפליה וקיפוח העמדות שהוצגו על ידי הדוברות בחנו את הרקע לדחיקת נשים לשולי העשייה הציבורית בקיבוץ ואת הדרכים שבהן מתמודדות נשים עם הקשיים הכרוכים בתהליכי ההפרטה והשינוי העוברים על הקיבוצים.

המושב הרביעי התקיים במרץ 2003 בטירה. המושב עסק בנושא **"למה רק שתיים? ייצוג נשים ברשויות המקומיות"** (עמוד 45). הנחתה אותו הניה שביטה והדוברות היו: יעל גרמן, איבתיסאם מחאמיד, חדוה יחזקאלי, זוהריה עזב ודייר אסתר הרצוג. הדיון בחן את סוגיית הייצוג של נשים בשלטון המקומי ואת האופנים שבהם הן מודרות ממנו. באופן מיוחד הודגש הייצוג הכמעט אפסי של נשים ערביות ברשויות המקומיות. נבחנו בדיון הכלים והדרכים להגברת הסיכוי של נשים להיכנס למועצות ואף להיבחר לראשי רשויות.

המושב החמישי התקיים באפריל 2003 במכללת בית ברל והוא עסק בנושא: **"מאבקים של נשים בשואה: הישרדות והתנגדות"** (עמוד 52). הנחתה את הדיון דייר מירי פריילינג והשתתפו בו: לאה שנער, ויתקה קובנר, בת שבע דגן, פרופ' דליה עופר, לאה באלינט ובתיה ברוטין. הועלו סיפורים אישיים ותוארו היבטים שונים של סוגיית ההישרדות מזוית של נשים המאבקים על הישרדות אישית והצלת ילדים הוצגו כחלק ממאבק לחיים של קרבנות השואה. הדוברות התייחסו גם לנשים שנטלו חלק פעיל בלחימה וליצירות האמנות שלהן.

המושב הששי התקיים ביוני בקרית החינוך דרור, במועצה האזורית לב השרון והוא עסק בנושא: **"גם לכסף יש מין, לאום ומוצא - המדיניות הכלכלית ואנחנו"** (עמוד 64). הנחתה את הדיון דייר עליזה לביא והשתתפו בו: חייב אילנה כהן, ברכה ארגיואני, עירית זהבי, מגאל שלבי, תמר גוזנסקי ושלי יחימוביץ'. הדוברות הדגישו בדיון את הפגיעה הקשה של המדיניות הכלכלית בנשים, בפרט בקבוצות הפגיעות ביותר מביניהן: אמהות חד-הוריות, מורות, נשים ערביות ונשים עניות. הדוברות התייחסו גם לדרכים בהן ארגוני נשים מתמודדים עם המצב המחמיר של נשים מוחלשות בחברה.

המושב הראשון של פרלמנט נשים בשנת תשס"ד התקיים בדצמבר 2003, בנבעתיים והוא עסק בנושא: **"שנאת ואלימות נגד נשים בישראל 2003"** (עמוד 71). הנחתה את הדיון עמנ סרגוסטי והדוברות היו: דייר אראלה שדמי, שירה אוחיון, פרופ' סמדר לביא, רעידה מסאלחה, עו"ד סמדר בן-נתן ועו"ד דנה סבוראי. מושב זה של הפרלמנט התכנס על רקע התגברות ביטויי גזענות ואירועי אלימות נגד נשים יהודיות וערביות. הוא הצביע על כך ששנאת נשים פרגעת בכולן: בנשים מבוססות כמו הפרקליטות, במורות המותקפות פיזית בבתי ספר וכלכלית ע"י מדיניות של פיטורין ושחיקת שכר, בנשים עניות חד הוריות, המוכות בקיצוץ הקצבאות וע"י מערכות חרווחה והמשפט ובנשים צעירות המנותבות לעיסוק בזנות ופורנוגרפיה.

המושב השני התכנס בפברואר 2004, בהרצליה, והוא עסק בנושא: **"מבט נשי על הפנסיה"** (עמוד 88). אורלי וילנאי-פדרבוש הנחתה את הדיון והדוברות שהשתתפו בו היו: מוריה אבנימלך, ברוריה ורונה, דייר נעמי נבו, פרופ' פרנסיס רדאי ודייר לינדה עפרוני. הדיון חשף היבטים שונים ואינטרסים מגוונים אנטי-תברתיים, הקשורים לסוגיית הפנסיה של נשים וגם של גברים. בדיון עלתה הצלחת המאבק למען שוויון לנשים בפרישה לפנסיה (של נעמי נבו) וגם נידון הצורך בתכנון פיננסי לפורשות.

המושב השלישי התכנס במרץ 2004 בדליית אל-כרמל והוא עסק בנושא **"מבט נשי על איחוד רשויות"** (עמוד 100). הנחתה את הדיון: דייר אסתר הרצוג והשתתפו בו: אורית רשפי, סועאד

אבו-רוכון, ישראלה רוזן, אבתיסאם אבו חמד, אורית זוארץ ועביר חלבי. הדוברות ביטאו עמדות שונות ביחס לתכנית איחוד הרשויות של משרד הפנים. חלקן טענו שהאיחוד יאפשר אך הדרכים ליישומו אינן יכולות להשיג את מטרותיו, אחרות טענו שהאיחוד מזיק ופוגע ברמת השירותים וגורר צמצומים שפגיעתם רבה בעובדי (ובעיקר עובדות) המועצות בדרגות הזוטרות. הייתה הסכמה על כך שהאיחוד מומש בעיקר ברשויות ההלשות שבהן התקבלו ההחלטות על האיחוד ללא הצורך להתמודד עם התנגדויות פוליטיות קשות.

המושב הרביעי התקיים במאי 2004 בכפר-יונה והוא עסק בנושא: **"מבט נשי על יום חינוך ארוך"** (עמוד 110). הנחתה אותו איריס קול והשתתפו בדיון: אלה דיין, עו"ד רות דיין, פטמה סרסור, ורד שויד ונקלרה יונת. הדוברות הציגו את חשיבות הנהגת יום חינוך ארוך מבחינת שוטת לטובת ילדי הורים עובדים, לטובת קבוצות מעוטות הכנסה שאינן יכולות להרשות לעצמן לממן פעילויות חינוך והעשרה נוספות על הניתן בחינוך הפורמלי וכמובן טבחינת נשים עובדות, אשר הן הנושאות בעיקר העול של השגחה על ילדים בגיל הרך. הוצג גם מודל של יום חינוך ארוך המבטיח שהות מעשירה ותוויתית לילדים במוסדות החינוך.

המושב החמישי התקיים ביולי 2004, במרכז סוזן דלל בתל אביב-יפו. הוא עסק בנושא: **"נשים עושות שלום: החלטת מועצת הביטחון 1325"** (עמוד 119). הנחתה את הדיון דליה נוימן והשתתפו בו נציגות של ארגוני נשים: שרי אהרוני, רותי גור (אישה לאישה), עו"ד יונה מרקוביץ' (פרלמנט נשים), רינה בר-טל (שדולת הנשים), פרופי גליה גולן (בת שלום), חיה שלום (קול האישה), אירית דלומי (אחותי), רולא חאמד (כייאן), עו"ד עינת הורוביץ (אמנסטי), וחנה פסטרנק (קולך). המושב הוקדש לזכרה של ד"ר ויקי שירן. הדוברות העלו את חשיבות שילובן של נשים בתהליכי השגת הסכמים בין צדדים לקונפליקטים אזוריים ולסכסוכים אלימים בין מדינות. שיתופן של נשים בפירוק האיבה ובבניית האמון והסכמות מתחייב לא רק בשל הפגיעה הרבה בהן ובילדיהן במצבים של מלחמות, אלא גם למען הסיכוי שהשתלבותן תביא לחשיבה אחרת ולניהול אחר של מצבי קונפליקט.

המושב הששי התקיים בספטמבר 2004, במכללת בית ברל והוא עסק בנושא: **"מנהיגות ממבט פמיניסטי"** (עמוד 138). הנחו את המושבים: חנה בית הלחמי, ד"ר חנה ספרן ועו"ד קלריס חרבון. בדיונים השתתפו: פרופי אליס שלוי, רעידה מסאלחה, מרי ממסקין, נורית טוזר, ד"ר רבקה נרדי, סמדר סיני, ד"ר טל קוגמן, רבקה שקד, סלימה בשארה, חנה קהת, נבילה אסמנילי, ד"ר ורדה גרנות ועו"ד נטע עמר. התקיים דיון בקבוצות שאותו הנחו: גולדי קורן, אנהאר מסאלחה, אסתר עילם, אורנית לוי-ספקטור והדד נמיר. בסליאת הסיום נשאו דברים: יעל גרמן ודיר לינדה עפרוני. התכנסות זו של הפרלמנט, ה-30 במספר, ציינה סיום חמש שנות פעילות והיא נערכה במתכונת חגיגית וטורתבת. הדיונים בחנו את סוגיית המנהיגות בהקשר המגדרי ומבחינתן של נשים. נשאלו שאלות על מהות ההבדל בין מנהיגות של גברים לזו של נשים ועל ההבדל בין מנהיגות של נשים למנהיגות בעלת אופי נשי. העמדות הדגישו את מרכזיותן של התנסויות המנהיגות של נשים כתולדה של הסביבה והחינוך ואת היתרון היחסי הכרוך בהבדלי החינוך והתרבות המגדריים. סוגיית היכולת של ממונות על מעמד האישה להשפיע באופן משמעותי על יחסן של הרשויות לאי השוויון בין המינים נבחנה במידה רבה של ספקנות. אפשרות האיום של מנהיגות נשים על הסדר התברתי וחלוקת הכוח בו ויכולתן להביא שינוי נבחנה בהקשר התברתי מעמדי ולאומי. הוצגה ציפייה ברורה לקשר שייעשה על ידי מנהיגות נשים בין שינוי חברתי במעמדן לבין עמדות בהקשר העדתי והלאומי.

חמש שנים של פעילות פרלמנט נשים - מנקודת ראות של חברה בוועדה המייעצת

ד"ר צביה וולדן
חוקרת לשון, מכללת בית ברל

בתום חמש שנות פעולה של הפרלמנט, ממקומי כחברה בוועדה המייעצת שלו, אני מבקשת לציין תחושה של הישג עצום ממפעל ייחודי זה. הפרלמנט חשף למעלה מ-5,000 משתתפות (ומעט משתתפים) להיבטים פמיניסטיים של שאלות קיומיות שעלו על סדר היום הציבורי. זאת ועוד, הדוברות הרבות במושבים השונים - נשים בעלות בולטות ביישובינו ובארץ כולה, נפגשו והרחיבו את רשתות הקשר שלהן ואת יכולתן להשפיע על התקשורת הבין-אישית והבין-תנועתית. הפרלמנט הוליד גם תנועת נשים משותפת לערביות וליהודיות - אנואר. במישור המשפטי הוא הוליד חקיקה בעניין הפורנוגרפיה (ואף תרם לכך שהעומדת בראשו, דיר' אסתר הרצוג, תזכה בפרס על ביקורת התקשורת מטעם האגודה "למען זכות הציבור לדעת").

הדברים שעלו בדיוני הפרלמנט הגיעו לפעילות רבות ולאנשים הנמצאים בצמתים של דעת הקהל. יתר על-כן, עיתונאיות ונשות תקשורת מוערכות נטלו בו חלק כמנחות, והועלו בו נושאים חשובים ואקטואליים, שהיו פעמים רבות משובצים בעדויות אותנטיות ומרגשות ממן השטחי.

אולם, על-אף שהושקעה עבודה רבה בפרסום מושבי הפרלמנט ופעילותו הענפה, הרא לא זכה להד הראוי לו בציבור הרחב. התקשורת לא ניצלה את ההזדמנות להקשיב לקולות האחרים, הנוספים, ולא מילאה את תפקידה - להביא אותם לציבור הרחב. היבטים פמיניסטיים של שאלות היומיום אינם עניין לנשים בלבד. הם עניין לחברה כולה, שללא קולן, יהיו אמירותיה חלקיות בלבד.

ואת תעודת עניות לתקשורת שממשיכה להיות השופר של הקולות הממסדיים, ברובם עדיין כטיפים להגמוניה של גברים.

על אף אולת היד שמגלה התקשורת, עלינו להמשיך ולהגדיל את ציבור המשתתפות והמשתתפים בפרלמנט, להרחיב את הפריסה הגיאוגרפית שלו ואת הקשרים עם התקשורת הארצית והמקומית. אני מציעה להוסיף רכיבים קבועים למפגשי הפרלמנט, למשל, לפתוח כל פרלמנט בסיפור מופת נשי - בהצדעה לאישה, לארגון נשים או ארגון חברתי, המקפיד על ערכים של שוויון וכבוד האדם, לחקיקה או לסיפור מעשה, שהתבלטו בחשיבותם למאבק הפמיניסטי. אני מציעה גם למסד הליך שנטשה בעבר: לנעול כל פגישה בהצבעה - מעין סקר שטחי. למשל, במושב הפרלמנט שהתקיים בחיפה ביוני 2001, לפני הבחירות, שאלנו על המועמד המועדף לראשות הממשלה, ובמושב שהתקיים בחולון בפברואר 2001, שאלנו על עמדות המשתתפות ביחס לחקיקה המצנזרת את הפורנוגרפיה. סיפורים אישיים ותוצאות סקרים עשויים לעורר את נכונות התקשורת לדווח על דיוני הפרלמנט.

אתר של הפרלמנט - בעברית, באנגלית, בערבית וברוסית - יפנה לקהלים נוספים, ואולי יינליש, מתעניינים מן הארץ ואולי אף מחויל.

למיטב ידיעתנו אין לפרלמנט הנשים מקבילות בעולם. פרסום הולם שלו יתרום לחיזוק ההיבטים הפמיניסטיים ולביסוס המחנה הבינלאומי של הנאבקים לשמירה על צלם אנוש - איש ואשה באשר הם - מעבר לאמונות ולזרבויות.

קרן פרידריך אברט, שותפה ליוזמת פרלמנט נשים

הרמן בונץ
מנהל קרן פרידריך אברט בישראל

יש לי הנאה רבה להציג עם מסמך זה את התוצאה של עד שנת התנהלות של פרלמנט נשים. מאז הקמתו ב-1999, ביסס פרויקט זה מסורת רבת ערך של צפייה מקרוב במקומן של נשים בתחומים חברתיים מגוונים ביותר.

לאחר שזכיתי בתובנה מעמיקה יותר של המורכבויות של החברה הישראלית, במהלך שנת כהונתי הראשונה כמנהל קרן פרידריך אברט בישראל, אני יכול לבטא פעם נוספת את התרשמותי העמוקה מהפעילויות של פרלמנט נשים.

אני שמח מאוד לראות שיוזמה חשובה זו הצליחה לשמור על החיוניות ורוחב הזריעה שלה ביחס לסוגיות שהיא מתמקדת בהן.

שנה אחר שנה מכיחה עמיתתי היקרה, אסתר הרצוג, שהיא הרוח החיה של יוזמה זאת ואני מבקש להודות לה מאוד על כל העבודה, האנרגיה והמחשבות שהיא ממשיכה להשקיע בכל התכנסות. כמובן שמאום לא היה מתאפשר ללא התרומה החשובה וההשראה של מספר גדול של נשים מופחות אחרות, המאפשרות לציבור לתפוש היבטים חברתיים ופוליטיים מגוונים אחרת, וגם מאוד שונה.

אני משוכנע עמוקות שהחסוגיות והבעיות שנידונו בהתכנסויות של השנים האחרונות הן רלוונטיות לנשים בחברה הישראלית כמו לחברה הרחבה בכלל. לפיכך, חשיבות מיוחדת טמונה בפרסומים אלו של תקצירי העמדות שהוצגו בכנסי הפרלמנט, הנתנים לנושאי הדיונים את הסיכוי לפרוץ את מעגל המשתתפות במושבי הפרלמנט עצמם.

אף על פי כן, אני רוצה להדגיש שוב את החשיבות לבחון את פעילויות והישגי העבר כדי ללמוד

הרמן בונץ

משגיאות ומחולשות קיימות וכדי ליצור רעיונות חדשים ונושאי פירות, לטובת העתיד של יזמה משותפת זו.

במובן זה אני משוכנע שפרלמנט הנשים, שעד כה כיסה בעיקר נושאים בעלי רלוונטיות לאומית, יכול לצאת נשכר במידה רבה מעבודה כיתר אינטנסיביות לקראת בניית קשרים עם יוזמות של נשים בעולם הרחב.

למרות שהמרחב הפוליטי בישראל מתמרד כעת עם שינויים שהם בעלי השלכות פוטנציאליות יסודיות, אין להתעלם מנושאים בעלי חשיבות כללית, כמו דיונים בונים על מעמד האישה בתחומי חברה שונים. לבן, קרן פרידריך אברט מבקשת להתמיד בתמיכתה בפרויקט מצטיין זה.

נובמבר 2004

מושב 19
31.10.2002

הפמיניזם ואני

המושב התקיים בהרצליה
ברשות: יעל גרמן, ראש העיר
קרן פרידריך אברט

ברכות
יעל גרמן
טורקאן קאראקורט, סגנית מנהל קרן פרידריך אברט

הצגת עמדות:

תחלופים בפמיניזם בישראל
אסתר עילם, ממייסדות התנועה הפמיניסטית בישראל ומרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בתייא

רובנו עניות - הגדרת מחודשת של יעדי הפעולה הפמיניסטית
יאלי השאש-דניאל, פעילה בארגוני ובנ.ש.מ.ה

להיות פמיניסטית, פלשתינית, אזרחית בישראל- פרספקטיבה אישית
פטמה יונס, דוקטורנטית במדעי ההתנהגות באוניברסיטת בן גוריון

חזרה אל המקורות - הפמיניזם הרדיקלי והפמיניזם הלסבי באלטרנטיבה
דיר אראלה שדמי, מכללת בית ברל

מנחה: מרב מיכאלי

העידן שמעבר ל"שיטת הרבעים"

השלב הבא בהתמודדות של פמיניסטיות בישראל עם אי השוויון בין נשים

אסתר עילם
ממייסדות התנועה הפמיניסטית בישראל ומרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בתל אביב

לרעיון ה'ייצוג' יש השפעה על ביטול הפערים שיוצרת הדומיננטיות של שכבות ומגזרים דומיננטיים של נשים, אך היא מוגבלת

בראשית שנות התשעים התחיל עידן חדש בזירה הפמיניסטית בארץ, כאשר הדומיננטיות של נשים אשכנזיות, משכילות, משכבת הביניים הוצגת כבעיה על ידי נשים מזרחיות. בעקבות העלאת התודעה לנבדי הדיכוי הכפול שלהן, הן הציגו סדר יום חדש לתנועה הפמיניסטית. במפגש שהתקיים בשנת 1992 של קבוצת נשים מזרחיות עם הוועדה המארגנת של הכנס הפמיניסטי הארצי (שהתקיים כמעט מדי שנה מאז 1978), הן הציגו תנאי להצטרפותן והוא 'ייצוג הולם', במובן של ייצוג שווה בכל רמות הפעילות לשלוש קבוצות: יהודיות-מזרחיות, יהודיות-אשכנזיות, ופלסטיניות. לקראת הכנס הבא דרשו הנשים הלסביות להיות מיוצגות כקבוצה נפרדת, וכך נוצר הסבנה המכונה 'שיטת הרבעים'. רעיון השלישים - שהפך לרבעים - יצר מפנה דרמטי לא רק ברמה המעשית של ייצוג, אלא גם מבחינת הגדרת הפמיניזם. לא עוד פמיניזם חד-ממדי, המתייחס ליאישה אוניברסלית' בדמות של אישה יהודיה/אשכנזיה/הטרוסקסואלית/משכילה/ ממעמד ביניני ומעלה, אלא פמיניזמים המבטאים זהויות של נשים על פי קבוצות שייכות. כיום, לאחר קיום של כששה כנסים ופעילויות נוספות במתכונת זו, אפשר לומר שתפיסת הרבעים הפכה עקרון בתוך הקהילה הפמיניסטית.

היום, תריסר שנים לאחר מפנה זה, עדיין מתקיימת דומיננטיות אשכנזית בתנועה הפמיניסטית, וכדאי לערוך חשבון נפש השאלות הן גם לגבי ישיטת הרבעים', וגם לגבי המקור שלה. הרעיון של 'ייצוג הולם' ניתן לשאול אם 'שיטת הרבעים' היא הדרך הטובה ביותר על מנת לממש את הרעיון של 'ייצוג הולם', אך גם אפשר לשאול אם עצם הרעיון של 'ייצוג הולם' הוא המענה הטוב ביותר לבעיית הדומיננטיות האשכנזית (גם היהודית, וההטרוסקסואלית) שישנה בתנועה הפמיניסטית. נראה, ש'שיטת הרבעים' לא יכולה לממש כהלכה את הרעיון ל'ייצוג הולם' בעיה אחת היא מה פירוש 'ייצוג הולם' לשלוש הקבוצות הלא דומיננטיות. למשל, במציאות, קיום דוב של נשים אשכנזיות בקבוצה הלסבית-פמיניסטית מגדיל את מספר הנשים האשכנזיות ביחס למספר הנשים המזרחיות והפלסטיניות. גם מאורעות אקטואליים משפיעים על חוסר איזון, כמו האינתיפדה השניה, שבעקבותיה מופיע מיעוט של פלסטיניות לכנסים פמיניסטיים.

בעייה נוספת קשורה לפרשנות ש'שיטת הרבעים' נותנת ל'ייצוג הולם', כשמחלקת את הנשים לפי ארבע קבוצות, ללא התייחסות לשייכות לקבוצות אחרות, כמו יהודיות עולות מארצות ברית המועצות לשעבר, או מאתיופיה, וכן נשים מקבוצות שהן בעיקרן לא-דומיננטיות, למשל קשישות, נכות, או נשים שעוסקות/עסקו בזנות. שאלה זו מתקשרת להבנת הרעיון 'ייצוג הולם' בתור 'רב-תרבותיות', כתפיסה פלורליסטית החותרת לייצוג מרבי של קבוצות חברתיות שונות. תפיסה זו מעלה בעיה של פלורליזם

יחסי, כלומר, כל קבוצה דואגת לאינטרסים שלה, ומלכתחילה לא ניתן לקבוצות שונות להיאבק עבור מטרה משותפת. העליתי בעיה זו במאמר שפורסם בשנת 1992 בעיתון 'נגה' בשם 'רב תרבותיות ורצח הפמיניזם'. טענתי שם שפיצול בין נשים על פי זהויות שונות ואינטרסים שונים חותר תחת הזהות המשותפת שלנו, ותחת קיום האידיאולוגיה הפמיניסטית בתור אלטרנטיבה לאידיאולוגיה הקיימת. תמכתי בצורך החיוני להתמודד עם פערי הכוח הקיימים בין הנשים לבין עצמן, אך טענתי שיש לעשות זאת במסגרת המאבק המשותף שלנו נגד הפטריארכיה.

במרוצת של שנים, וכמזרחיה, מראשונות ארגון 'אחותי - למען נשים בישראל', נראה לי שחששי לא היה מוצדק. אך מצאתי שרעיון 'רב-תרבותיות' בתוך אמצעי להשגת שוויון בין נשים מוחמץ באופן שיטתי בתרגומו לייעוג הולם'. למשל, נשים אשכנזיות, אשר באופן מילולי מצהירות על אמונתן ב'רב תרבותיות', ובייעוג הולם', בפועל לא מתנהגות כפי שמתבקש מהצהרות אלה. יש החטאה בהשגת המטרה לביטול עמדת העליונות של נשים אשכנזיות, כל עוד הדימוי העצמי שלהן ודרך התנהלותן לא משתנים. מדובר בתפיסות, סדרי עדיפויות בסדר היום, שימוש בדרכי תקשורת, וכיו"ב - לא פעם גם כשהן משתמשות ברטוריקה רדיקלית, ומתנהגות על-פי כללי הפוליטיקלי קורקט'. למשל, כאשר מרוב רצון ל'תמוך' מתקיים יחס פטרוני, שלמעשה מבטל את שיקול הדעת שמפעילות נשים מזרחיות, ואת בחירותיהן.

קונסטנטין ברונר טוען שפעולת החשיבה היא ביסודה אמצעי של הישרדות. תרבנה זו מסבירה את ההיצמדות של נשים אשכנזיות לאורח החשיבה ההגמוני ואת הקושי שלהן לוותר דפוסי חשיבה והתנהגות שעד היום האמינו כחיוניות להישרדותן. אחד מהם הוא איתוץ עמדה של תמיכה במזרחיות, תוך שימור היחס הפטרוני. אחרות מגיבות בצורה שלילית לבקורת המושמעת על ידי נשים מזרחיות (או מטאטאות אותה מתחת לשטיח בשם שמירה על 'שיתוף פעולה'). מעטות הצליחו לבנות מערך פנימי חדש של דפוסי חשיבה, הרגשה והתנהגות ובאמצעותם לקלוט לעומקם את המסרים של המזרחיות מבלי לחוש מותקפות. על-מנת להגיע לכך תנאי ראשון הוא להקשיב לשפות של תרבויות שלא בהכרח תואמות את מושגי הפמיניזם במערב וכשותפות לתהליך שיזמו הנשים המזרחיות. עליהן להיות מודעות לכך שמעילותן המשותפת עם נשים לא אשכנזיות נעשית מתוך עמדה המקנה להן זכויות יתר, והדבר דורש מהן לשקול היטב כל מחשבה והתנהגות שיפוטיות או ביקורתיות, העשויות לשקף דעות קדומות וגורות תרבותית. זוהי משימה קשה למי שכל חייה ראתה בעמדת העליונות שלה דבר טה יטבעי ומובן מאליו - לא כל שכן אם היא מכחישה שהיא נמצאת בעמדה זו וטוענת שיש לה יחס שוויוני כלפי נשים לא אשכנזיות. זהו מצב אופייני לדיאלקטיקה של הנאורות', כאשר רעיון השוויון מתקיים בד-בבד עם תפיסות דכאניות. מאבק באנדרוצנטריזם (הצבת הגבר במרכז), המשותף לכל הנשים הפמיניסטיות, הוא גם מאבק באירופוצנטריזם, באוריינטליזם, בגזענות, ובמעמדנות שנשים אשכנזיות נוהלו להיות חלק מעמדות אלה וקשה להן לזהות אותן, לא כל שכן להתנגד להן.

רעיון הייעוג ההולם' לא מספק את מרב התנאים הנדרשים לתהליך זה. בהיותו מבוסס על תפיסה כמותית בלבד, אין בו כלים להתמודד מול אי השוויון הפנימי בין הקבוצות הקיים מלכתחילה. אי-שוויון זה משפיע, למשל, על היכולת להקשיב: בעוד שחברות הקבוצות המדוכאות התחנכו להקדיש תשומת לב לחברי/ות הקבוצות המדכאות, ולמדו להקשיב להם/ן לשם הישרדותן, קיים מצב הפוך אצל חברות הקבוצה המדכאת: אלה הותנו לא להקשיב לחברי/ות

הקבוצה המדוכאת בתור התנהגות נלמדת. מדובר במנגנונים שפועלים לשימור הדכאנות באמצעות סוציאליזציה של השכבה ההגמונית המייצרת יחס של התעלמות, זלזול, וביטול של השכבות האחרות. מהנשים הדומיננטיות לא מצופה להביע ידצון טוב, אמונה ביזכויותי, ובישוויון, ואפילו לא אמפתיה והזדהות רגשית. על מנת ליצור יחסים מסוג אחר עליהן לעבור תהליך פנימי שבו ינטשו הרגלים מנטליים, רגשיים, והתנהגותיים שרכשו עם כיתן והבניית עמדת העליונות, וזאת על מנת לאיין אותה.

נראה שלא ניתן להשיג איזן זה באמצעות ייצוג - ויהיה רחב ככל האפשר במסגרת מגבלותיו - מאחר ואינו מציע דרכים לשנות את אופן החשיבה של הנשים בעלות זכויות היתר המשתתפות בהם. יתרה מזאת, כאשר בעקבות חשיפה לניתוח ביקורתי הן חשות נפגעות עד עמק נשמתן זה מנטרל אותן כבעלות ברית שמסוגלות להאזין, לקבל, וללמוד, ולא פעם גם יוצר אצלן רגשות עוינות, וכך מחזק אצלן דפוסי חשיבה דכאניים.

במצב עניינים זה הנשים מהקבוצות המדוכאות חשות תסכול הולך וגובר בכנסים הארציים וכמעט בכל מפגש או התארגנות פמיניסטיים. שימוש באכזויות היתר מאפשר לנשים הדומיננטיות לצאת ידי חובתי בהענקת ייצוג סמלי - אם בכלל - בארגון רבי-שיח ובפעילויות שונות. לרוב, אלה מתבססים על טהרת היהודיות האשכנזיות, או בהכללה סמלית של נשים מזרחיות ופלסטיניות.

מהלך חיובי נוצר עם ההחלטה לקיים מפגשים בין נשים מזרחיות לאשכנזיות בעקבות המחאה של הנשים המזרחיות לגבי האופן בו התארגן והתנהל אוהל המרבניות. במפגשים אלה בהם השתתפתי התנהל דו-שיח כנה והועלו נקודות חשובות. אך רגע המבחן האמיתי הוא בשטח, בעשייה. הציפייה מנשים אשכנזיות היא להניח מראש לנשים מזרחיות ופלסטיניות, בין אם הטרוסקסואליות או לסביות - לעצב את האירועים על פי תפיסותיהן וסדר היום שלהן, ולהנהיג אותם. זאת גם כאשר עליהן לוותר על תנמולים רשמיים ובלתי רשמיים, כמו יוקרה, שכר, וכדי.

המאבק נגד הדומיננטיות של הנשים האשכנזיות בתנועה הפמיניסטית אינו צריך להיות מאבק כוחני בין שתי קבוצות, אלא תהליך של משא ומתן באווירה של יזין-יזין. הדרישה מהנשים האשכנזיות אינה להיכנע, כפי שעלול להתפרש במסגרת תחרותית, אלא להשקיע בעצמן בכיוון של שחרור מדכאנות, מה שיביא אותן למחוזות חדשים של תפיסת עולם ושל יחסי אנוש. כך שמדובר, למעשה, בהעצמה הדדית. יחסי גומלין אלה לא יכולים להתקיים מתוך הנחה שיש יאיזון כוחניי בין הקבוצות השונות, כי חסרה מטרה משותפת שתניע את הקבוצות לשתף פעולה ביניהן. כפמיניסטיות, לא די לנו באמונה שיש לספק מרחב עבור כל אישה וכל קבוצה נדרשת פעולה משותפת מתוך הפלורליזם שהיא גם אינהרנטית להשקפת עולמנו.

הצורך בפלורליזם מעלה את השאלה אם יש להעדיף מאבק בדיכוי מסוים על פני מאבק בדיכוי אחר. שאלה זו מתבססת על הנחה שקיימת היררכיה בחשיבות של סוגי דיכוי, בעוד שניתן לטעון כי רעיון סולם החומרה של דיכויים מופרך מיסודו, ויוצר מעין הפרדה מלאכותית בין דיכויים ימתחריסי תפיסה זו גם רואה קשר בין הדיכויים השונים, כמשולבים זה בזה. למשל, דיכוי של נשים מזרחיות משולב בדיכוי של נשים פלשתיניות על הבסיס של מוצא ערבי, וכיו"ב. עם זאת, יש לקחת בחשבון שקיימים מוקדים בהם קיימים ריבוי דיכויים, שם נדרשת פעולה דחופה יותר. מוקדים אלה גם מסמנים את הקבוצות בעלות ריבוי של זכויות יתר (לדוגמה, אישה משכילה, אמידה, לבנה, יהודיה אשכנזית, והטרוסקסואלית).

יכול גם להתקיים מצב שבו קיימת הכרה בקבוצה בעלת ריבוי דיכויים, לצד חוסר הכרה בקבוצות מדוכאות אחרות. במשך שנים רבות התקיים (ועדיין מתקיים) מצב מעין זה אצל פמיניסטיות יהודיות אשכנזיות כלפי יהודיות מזרחיות. למשל, פמיניסטיות אשכנזיות (בעיקר מארצות אנגלו-סקסיות) הפגינו אמפתיה כלפי פלסטיניות, והזדהו כבעלות בריתן, אך התעלמו מיהודיות מזרחיות. התנהגות אופיינית של הנשים האשכנזיות היא התקרבות לנשים הפלסטיניות הנעשית 'מעל לראשיהן' של הנשים המזרחיות. אפשר להסביר מצב זה כתוצר של ההפרדה הפוליטית הקיימת בין העמים שיצרה 'מרחק בטוח' לאשכנזיות מאחר ונטרלה מראש את הפלסטיניות מעמדות השפעה בצד היהודי, בעוד שהנשים המזרחיות נתפסות על ידי עמיתותיהן האשכנזיות כמתחרות להן, וכ'נושפות בערפן'.

'הצלחתו' של הפמיניזם הממוסד באקדמיה, בארגוני נשים, בפוליטיקה, דווקא מחזקת את הדומיננטיות האשכנזית בפמיניזם בישראל, עקב קיום של הגמוניה אשכנזית במוסדות אלה, האליטיסטים מטבעם. נשים מזרחיות שפועלות במסגרות דכאניות אלה מצויות במלכוד. הן יכולות לטעון להשתתפות חתרנית מצדן, אך הממסד מפרש את השתתפותן כקואופטציה, ומשתמש בהן לא פעם כ'טוקן ווימן'. זהו מצב אמביוולנטי לגבי מזרחיות ופלסטיניות באקדמיה, בפוליטיקה, ובארגוני נשים, וגם לאשכנזיות בעלות ברית הפועלות במסגרת ממסדים אלה.

לסיכום, לרעיון ה'ייצוג' יש השפעה על ביטול הפערים שיוצרת הדומיננטיות של שכבות ומגזרים דומיננטיים של נשים, אך היא מוגבלת. זו אסטרטגיה שלא מספקת כלים ליצירת שינוי מהותי ביחסים בין נשים, המתבסס על תפיסת עולם שלמה. רעיון ה'ייצוג' נולד מאמונה בקיום צורך ליצור 'איזון כוחני', בהנחה שישנה הכרחיות בקיום של יחסי כוח המתבטאים במאבק כוחני מתמיד. לפי תפיסה זו, ברעיון ה'ייצוג הנאות' טמונה הבנייה של קונפליקטים, תחרות, וכד' בין קבוצות, שלדעתי לעולם תשבש את יכולתנו למגר את הפטריארכיה. האם לוותר על רעיון ה'כוח'? או אולי להבחין בינו לבין 'כוחנות'? עלינו להבהיר לעצמנו מהן אמונותינו לגבי 'טבע האדם', ולגבי המבנה הרצוי של החברה העתידית המשמשות בסיס לפמיניזמים שלנו. אני מצפה שבתהליך כזה נתקדם לקראת יצירת תובנות חדשות שיאפשרו ערוצי הידברות חדשים ושיתוף פעולה אפקטיבי.

רובנו עניות - הגדרה מחודשת של יעדי הפעולה הפמיניסטית

יאלי השאש-דניאל
פעילה ב"אחותי"

במקביל למאבק לשלום עלינו לאחד כוחות כדי שנוכל להגיע לזכות הבסיסית של כל אישה - פרנסה

שני העשורים האחרונים היו שנים של אלימות גוברת והולכת באזורנו, שנים בהן שאלות הבטחון היו בכותרות וכיסו לעיתים קרובות מדיי על מהלכים כלכליים נורפים אשר שינו ללא הכר את מציאות חייהן של נשים. במהלך שנים ארוכות אלו היינו עדות לקיצוצים בנמוד הציבורי ולחיסול שיטתי של מקורות תעסוקה של נשים. לעומת זאת, דווקא בעליה ביוקר המחייה ובעלות גידולם וחינוכם של ילדים עד כי ניתן לומר, כי מרבית הנשים בישראל אינן יכולות לפרנס, ממשכורתן, את עצמן ואת משפחתן. המשמעות של נתון זה היא שרובנו היום, נשים עניות. ומשמעות היותנו עניות היא אובדן של הישגים פמיניסטיים שהושגו בעמל של שנים רבות, וחזרה של דפוסים חברתיים פטריארכליים.

אל מול מציאות זה יש להגדיר מחדש את יעדי הפעולה הפמיניסטית, ולאחד את הכוחות הנשיים, על מנת ליצור לעצמנו מרחב בו אנו יכולות להגיע לעצמאות כלכלית, אשר בלעדיה תגבר תלותנו בגברים מפרנסים. רובנו חווינו, בצורה כזו או אחרת, את חזרתם של הדפוסים החברתיים הפטריארכליים. התפרקותה של מדינת הרווחה, למשל, יצרה עבורנו שלל של מקורות תעסוקה נוספים לנשים, ללא תגמול כספי. ילדים לומדים פחות שעות בגן ובבית הספר, זקנים מסולקים מבתי-חולים, נכים מטופלים פחות. בכולם מטפלות לרוב נשים, ללא כל תגמול, תוך שהמדינה מתנערת מכל אחריות חברתית שהיא. טול עבודת החינם ההולכת ונערמת לפתחן של הנשים, מאגר העבודה בשכר הולך ומצטמצם, וכאשר אנו שוקלות את האפשרויות העומדות בפנינו, נישואים נראים יותר מכל, עיסקה כלכלית הכרחית.

אנחנו לא רק עובדות יותר ומקבלות פחות שכר. המתקפה הכלכלית עלינו כנשים אינה נעדרת סממנים תרבותיים. אנו מוצגות יותר ויותר כאובייקט מיני בלבד, ומשנה לשנה ייצוג זה הופך לבוטה ביחס ישר להיעלמות של מקורות ההכנסה שלנו. במקביל להיעלמות מקומות עבודה לנשים, ולא במקרה, החלה לפרוח תעשיית הפורנוגרפיה והזנות המקומית. מצד אחד קברניטי האוצר צוחקים עלינו כשאנו מובטלות - לכו לנקות בתים, ומהצד השני עומדים סרסורי תעשיית המין לקלוט ערד גל של נשים שהמצב הכלכלי הותיר אותן חסרות אונים.

בין ניקיון לזנות, בין להיות אשת מפרנס לבין להיות אשת מקצוע שעובדת קשה ומגיעה רק ל-70% ממשכורתו של גבר, הולכת וגוברת התלות שלנו בגברים. משמעותה של תלות זו היא שיותר ויותר נשים נאלצות לצאת מקשרים בהם הן אינן מסופקות, או מקשרים בהם הן סובלות מאלימות, פיסית, מילולית או נפשית. משמעותה של תלות זו היא גם שזכותנו הטבעית לכאורה, ללדת ילדים, נעשית תלויה במשכורתו של האיש

עמו אנו חיות. עלות גידול הילדים מחייבת הכנסה גבוהה, שלרובנו אין, וכאשר אנו יולדות וזקוקות לחברה שתתחלק אתנו בעול גידולם צועקים עלינו שאנחנו חסרות אחריות ומפילות את ילדינו על הציבור.

יהיו שיאמרו שאני מגזימה, המצב לא כל כך נורא. נכון שרבות מאתנו מוגנות כרגע בעבודתן, או בחיי הנישואין שלהן, או שהן פשוט שייכות לאותו מיעוט של נשים שהצליח להגיע לשלבים העליונים של הסולם. נכון גם שרבות מאתנו סבורות שהיום אין בעיה של שוויון של נשים - אנחנו יכולות לעשות הכל, אפילו לשבת ולראות יחד "סקס והעיר הגדולה" ולחשוב כמה הרבה התקדמנו והשתחררנו. אבל תענו לעצמכן על השאלה הזאת, כמה מאיתנו יכולות לומר על עצמן שהן יכולות להחזיק בית, ילדים (אחד? שניים?) לבדן, ללא מפרנס, ולקיים את עצמן בכבוד? חמישית מאתנו? שליש? חצי? ונניח שחצי מאתנו יכולות, מה עם החצי השני?

בתוך התנועה הפמיניסטית מתנהל מזה שנים רבות מאבק בין הדגל החברתי לדגל המדיני. רבות מאתנו סבורות כי במציאות של כיבוש בה נשים מתות, נפגעות וזכויותיהן הבסיסיות נשללות מידי יום, עלינו להתאחד קודם כל לקידום השלום. אחרות, כמוני, סבורות שזכותנו לפרנסה לא צריכה לחכות לשלום באזורנו. אם נחכה עד שיידמו התותחים אנו עלולות למצוא עצמנו מתעוררות לחברה בה הגברים אמנם כבר לא נלחמים ביניהם, אך לנו הנשים אין מה להרוויח מהשלום ביניהם, כי הוא פשוט בא על חשבוננו. לכן, לפני שנפסיד את כל מה שהרווחנו בעמל כה רב, ובמקביל למאבק לשלום, עלינו לאחד כוחות כדי שנוכל להגיע לזכות הבסיסית של כל אישה - פרנסה.

בין הכנסת ובית הכנסת - היתכן פמיניזם דתי?

ליאורה מינקה
יו"ר אמונה, וחברת מועצת העיר תל-אביב

המהפכה הפמיניסטית של נשים דתיות אורתודוכסיות היא תהליך בלתי הפיך, מרתק ומאתגר

ב"ה

המהפכה הפמיניסטית הדתית-אורתודוכסית חיה וקיימת. כוונתי למהפכה המתקיימת אצל נשים המקבלות עליהן באופן מוחלט מחויבות להלכה האורתודוכסית. כמו במהפכה הפמיניסטית בעולם הרחב, גם לזו של העולם הדתי יש פנים שונות. אסקור שתיים מרכזיות:

1. פמיניזם של תשוויון - נשים שוות בכל לגברים. על אף ההבדלים הפיזיולוגיים אין הבדל בין נשים וגברים מבחינת ההתייחסות הדתית, המשפטית, הכלכלית ועוד. בתחום הדתי, השוויון מתבטא בלימוד תורה, בחיי בית-הכנסת, ביצוג בחיים הדתיים ועוד.

2. פמיניזם של ההבדלים - נשים חושבות אחרת מגברים, יש לנשים "קול שונה" ויש לתת מקום שווה לקול האחר. לנשים יש פרשנות חדשה ואחרת לטכסטים. לנשים יש צורך ורצון להשתייך לקבוצות תפילה שונות ועוד.

הפרדוקס של היחס המסורתי לפמיניזם הדתי

ההתנגדות הנחרצת המגיעה מצד המנהיגות האורתודוכסית הגברית היא דווקא למה שפחות חרשני מבחינה דתית. לביטויי הפולחן, לתפילות פומביות, להתעטפות נשים בטלית וכו' טאידך, קיימת השלמה ואפילו עידוד ותמיכה מצד חלק ניכר מהמנהיגות, בביטויים של הקול הנשי-הדתי הייחודי, בהגות ופרשנות נשית, במהפכת הטוענות הרבניות, במהפכת היתעצות ההלכתיות ועוד.

קיימים כיום ארבעה כיוונים מרכזיים בפמיניזם האורתודוכסי:

1. לימוד תורה - האישה והטערה הדתית מחפשות את ההשכלה המעמיקה בתחום היהדות. קיימת תופעה שאין לה אח ורע, בקצב ובכמות, בשום תחום בהתפתחות תהליכי השכלה לנשים. ריבוי המדרשות ושיעורי התורה, עיצוב מגמות תואמות למגמות הפסגרות הגבריות המסורתיות, הישיבות, (מגמות ליימד אמוני ובצדן מגמות ליימד אורייני). מרבן שהתהליכים הקשורים להתפתחות הידע וההשכלה התורנית של הנשים, מובילים לפיתוח תחומי השפעה ועבודה ייחודיים כגון: יועצות הלכתיות, מורות מלמדות ברמה גבוהה, חיפוש קול ייחודי בליימד ועוד.

2. מעמד אישי - נשים דתיות, הרואות עצמן מחויבות באופן מלא להלכה האורתודוכסית, נמצאות כיום בחזית הציבורית, הדקלרטיבית והמעשית, של המאבק לשחרור עגונות ומסורבות גט, של הפעילות להכנסת טוענות רבניות למערכת בתי-הדין, של עיצוב והפצת הסדרי קדם-נישואין ועוד. לפעילות הזו יש השפעה עצומה על השיח ההלכתי ועל השיח הבין מגדרי.

3. שוויון באורח הפולחן - חדשות לבקרים קמות קבוצות תפילה של נשים. הקמתן של מאות מנייני נשים לקריאת מגילת אסתר בפורים הפכה לתופעה רווחת, וניתן לראות פרסומים

הקשורים אליה, בכל אמצעי התקשורת הדתיים הנורמטיביים: נשים אורתודוכסיות עולות לתורה במניינים ייחודיים, נשים אומרות קדיש יתום במניין, ממקומן בעזרת הנשים ועוד.

4. השתתפות בחיים הציבוריים - ייצוג בכל תחומי החיים, החל מבית הכנסת וכמובן גם בנטפים נבחרים: בכנסת, במועצות דתיות, במועצות רשויות מקומיות ובנטפים נבחרים שונים בקהילות.

נוטים לאפיין את המהפכה הפמיניסטית כמהפכה ללא שפיכות דמים. אמנם אין שפיכות דמים פיזית אך יש השלכות בעייתיות, החוזרות כבומרנג אל החברה הדתית, ומחייבות אבולוציה ולא רבולוציה. ההשלכות הן: שינוי באופי של המשפחה, מידת המוכנות של הגברים לשינוי, דחיית גיל הנישואים, מי שמעוניינת, במוני, בשינויים, אך לא חוטאת בחטא הפופוליזם, מבינה שצריך ללכת בנחישות אך גם באחריות.

אנו מקיימות עם תנועות נשים פמיניסטיות ויכוח על האסטרטגיה והטקטיקה של המאבק, שלגבי תוצאותיו הסופיות הרצויות יש לנו חלקים משותפים עמן; אנחנו מובילות ומצפות למאבק חכם ואפקטיבי. בעת המאבק המתוקשר של תפילת נשים בכותל, פגשתי טוענת רבנית שאמרה לי: "אני מקווה שהמאבק הזה לא יהרוס לנו את מהפכת הטוענות הרבניות".

קיימת ספרות מקצועית נרחבת, המתארת את הקושי של נשים לפרוץ את "תקרת הזכוכית" ולהשתלב בחיים הציבוריים. לנשים דתיות קושי כפול ומכופל להשתלב בחיים הציבוריים והפוליטיים. במגזר שלנו קיימים "מנגנוני הדרה" ייחודיים:

1. תפיסה הלכתית, שעדיין מקובלת במגזר החרדי, השוללת שררת נשים (זכור הויכוח ההלכתי על הזכות לבחור ולהיבחר, הדומה לויכוח ההיסטורי בעולם על זכות הבחירה לנשים). רק מאבק ציבורי הביא להתרת הזכות לנשים לבחור ולהיבחר, זכות שהיא כל-כך ברורה וטבעית היום.

2. תפיסה חברתית מובנת מאליה של הפרדה בין התחום הפרטי (משפחה, ילדים) והציבורי (הפוליטיקה), שמושרשת מאוד בחברתנו, והבניה נורמטיבית של תפקידי נשים בתחום הפרטי.

3. העולם הפוליטי מתוכנן ופועל ע"פ אורח חיים של גברים. הקושי של נשים להשתלב בו גדול עוד יותר עבור נשים ממשפחות גדולות, בשל מועדי ישיבות עבודה וכיוב'.

4. פיקוח חברתי על סגנון וארגון החיים במשפחות דתיות והציפיות החברתיות ממוסד האמהות, מגבילים את הנשים בפעילותן הציבורית-פוליטית.

ועם זאת המהפכה הפמיניסטית של נשים דתיות-אורתודוכסיות, היא תהליך בלתי הפיך מרתק ומאתגר.

חזרה אל המקורות: הפמיניזם הרדיקלי והפמיניזם הלסבי כאלטרנטיבה

ד"ר אראלה שדמי
סוציולוגית של משטרה, מכללת בית ברל, חברה ב"קול האישה"

השיח של גבריות ומגדר הופך גברים לאובייקטים, כלומר, לקרבנות הפטריארכיה, במקום לסובייקטים - מחוללי הפטריארכיה, האלימות והדיכוי. החזרה לפמיניזם רדיקלי היא גם החזרה להתרסה ולמהפכנות. אני קוראת לפמיניזם פראי

כפעילה פמיניסטית בשטח ובאקדמיה, אני באה לכאן היום עם תחושת חירום כפולה: אני חוששת כי הפמיניזם כתנועה חברתית וכמפעל תיאורטי נמצא במשבר - ראו, למשל, את ההתמדה של אלימות גברים נגד נשים ואת הניצול האכזרי של עבודת נשים ושל גוף הנשים. אני גם חשה במשבר, באי-נוחות אישית, אם לא תחושת זרות בכלל, מול חלקים רחבים של הפמיניזם דהיום, המדגיש תרבות, ייצוג, שיח, גבריות והתערות מחדש בזרם המרכזי.

כאשר הצטרפתי לתנועה הפמיניסטית לפני כרבע מאה, כולנו שאפנו לשנות את העולם מן היסוד. דיברנו על הפטריארכיה ועל צורות דיכוי אחרות ופעלנו נגד שליטה הטרוסקסיסטית, נזעית, מעמדית ועדתית. האמנו בשינוי חברתי ופיתחנו ניתוח ביקורתי של החברה ומוסדותיה, המדינה ורשויותיה.

כיום הלהט הטהפכני הפך לניתוח שיח, החזון שלנו הפך לפירוק של מוסדות, וההפוליטיקה הפכה לרשת ארגונים התנועה, שפעם חשבנו שהיא מחברת בין נשים, בין תיאוריה למעש, בין פוליטיקה לחוויה, התפרקה לזהויות שבקושי מחוברות ביניהן.

הנשים שבשמן אנו מדברות, שלמענן אנו נאבקות ושאותן אנו חוקרות, מזיעות ליד קווי הייצור, הולכות לאיבוד בחברות כוח אדם, מתקשות לשרוד במקלטים לנשים מוכות ומנצלות בבתי בושת ובמכוני עיסוי - נשים ללא תקווה, ללא ביטחון חברתי, בקושי שורדות בעולם מסוכן ואלים; או שהן במחנות צבא ומשטרה, עוטות על עצמן דפוסי התנהגות גבריים ומיליטאריסטיים, עובדות סביב השעון בחברות הזנק, או סגורות בבתיהן כאלמנות חיי-טק.

אפשר למצוא נוחם מסוים בהישגים שלנו: במשך השנים הללו הצלחנו לעזור לאי אלו נשים, לתקן כמה חוקים פטריארכליים, לשנות חלק מהמדיניות הציבורית המפלה נשים, להעלות את מודעות הציבור לאי- השוויון כלפי נשים ולקרבנות נשים, לייצר ידע של נשים. אולם, כל הישג מתבטל לנוכח בעיות חדשות שעולות כל העת.

הרושם המצטבר הוא של נסיגה במצב הכולל של נשים בישראל ובעולם, ושל התרחבות מאיימת במכות-נגד (backlash) כלפי הפמיניזם: הגלובליזציה והאימפריאליזם המערבי כמו גם הדיקטטורות בעולם השלישי; הנזעות המתחזקת במשולב עם עליתן מחדש של אידיאולוגיות ימניות בעולם המערבי; השיח החדש על גוף ומיניות ובכלל זה: תרבות היופי והנערים, התפשטות הפורנוגרפיה (ובכללה הפורנוגרפיה

הלסביות), המגמה לראות בזנות עבודה ועוד - בכולם המודל הגברי נערץ ועומד במרכז והם נשענים על טענת חופש הבחירה כביכול. מתוך פרספקטיבה עכשווית זו, אתמקד בשלוש נקודות מבריעות, בעיני, במאבק הפמיניסטי בתחילת המאה העשרים ואחת: גברים, חזון, ופוליטיקה פראית של נשיות וחיבורים.

א. גברים

כאשר נעשיתי פמיניסטית, לחמנו נגד הפטריארכיה. שאפנו לסלק את שלטון הגברים ולבנות חברה שונה. ומה יש לנו עתה? עיסוק רחב בגבריות. הטענה כי עצמה מבוזרת וכי גברים הם בעצמם קרבנות העולם הגברי, המושג של מגדר, שלא רק נודר את השפה, אלא מעלים בכלל את מושג האישה והנשים עצמן מהשיח. כל השינויים הללו הוציאו את הפטריארכיה מן הפמיניזם. באופן פרדוכסאלי, עוצבה כאן פטריארכיה ללא גברים. גברים כקוקלטיב שוחררו מהאחריות המוסרית והמשפטית שלהם לפגיעתם הרעה בנשים.

השיח של נבריות ומגדר הופך גברים לאובייקטים, כלומר, לקרבנות הפטריארכיה, במקום לסובייקטים, כלומר, מחוללי הפטריארכיה, האלימות והדיכוי. שיח זה חוסם ויוצר דה-לגיטימציה של מאמצי הנשים לתת קול לדיכוי, להתנגדות ולהישרדות שלהן. מה שאני יותר בעייתי, אם לא מסוכן, הוא המאבק של גברים, מגובה על ידי נשים לא מעטות, נגד הפמיניזם עצמו והשיח שהופך שוב דיכויים של גבריות לדיכויים נחשקים. אנו רואים זאת, למשל, בתרבות ההומוסקסואלית, שקשה לחשוד באנשיה באהבת נשים, או במה שמכונה יהערסים החדשים", בהאדרת כוחה של תעשיית המין על כל שלוחותיה, שהיא בעיקרה תעשיית של גברים למען גברים, המנצלת באכזריות נשים מוחלשות; בדיכויים הגבריים במיוחד של טרנסג'נדרים מסויימים; במאבק על משמורת הילדים, בהצדקה מגימוקי בחירה חופשית ביחסים של סאדו-מאזוכיזם, המקדשים את הכוח והאלימות, באהבת גברים לילדים.

עלינו להזור לדיון בעליונות הגברית. תפקידנו המרכזי הוא לחשוף את התהליכים, המסיגים לאחור את המאבק הפמיניסטי ומרעים את מצב הנשים בעולם ובמרכזם הגבריות והשליטה הגברית. לכן עלינו להתמקד פחות בסוגיות של שיח ותרבות ויותר בתנאים המטריאליים של נשים בכל מקום בהן הן נמצאות - עוני, אפליה, ביטחון סוציאלי, נזיעות, אלימות, חינוך, דיור ועוד.

אני קוראת כאן היום לתת, שוב, שם לתנוקפים אותנו ולשולטים בחיינו, לתבוע מהגברים כקולקטיב להכיר באחריותם לאלימות שלהם ולאלץ את המדינה להכיר באחריותה המוסרית והמשפטית לאלימות זו ולאזלת ידה בהגנה על חיי נשים.

ב. חזון ומשמעות

פעם, כאשר נעשיתי פמיניסטית, השאיפה לבנות עולם חדש השונה היתה מוקד המאבק. האמנו בתרבות של נשים, הנטועה בדאגה, אחריות, סולידאריות והכלה, ערכים אותם חווינו כאימהות, בנות, חברות, לסביות ועובדות. עשינו נסיונות, לעיתים קרובות ללא הצלחה, לבנות ארגונים, סגנונות חיים ויחסים מסוג חדש, הנשענים על ערכים אלו. שאפנו לחולל שינוי במוסדות החברתיים. לאחר שנים של פעילות פמיניסטית ולאור הכרות קרובה עם המוסדות החברתיים, אני מודה בכאב כי למדתי שאי אפשר לשנות מוסדות; הם חוקים מכל מאמץ לשינוי חברתי - יש, לכן, לבנות מוסדות חדשים שיבואו במקומם.

בשנים האחרונות התרחקנו מהתרבות שלנו ומהחוויות שלנו, יחד עימם הולכת לאיבוד

המשמעות העמוקה של הפמיניזם. סטודנטית שלי שאלה אותי יום אחד: " הפמיניזם מפרק את הזהות שלי ואת העולם שלי. איזה אלטרנטיבה הוא מציע לי?" "שחרור ואוטונומיה", עניתי לה, והיא שאלה: "ומה אז?". הצלחנו אולי להעצים נשים, אך לא הצלחנו לשנות את עולמן. שינינו מדיניות ומדעות, אך לא חוללנו תמורה בתודעה וברווחה. בגינו מחדש מושגים של פוליטיקה, זהות, מדע והסטוריה, אך לא עיצבנו חזון חדש.

אין להתפלא, לכן, שנשים רבות, המתמודדות עם חיים שנעשים קשים מיום ליום, דבקות בתפקידים המסורתיים של האישה. אחרות פונות לדת המציעה להן קהילה, כבוד והערכה עצמית. אחרות מאמצות את האמונות והטקסים של העידן החדש. כל אלו מחברים מחדש את הנשים הללו לערכים, תרבות וטפיריטואליות של נשים. רבות מהן מחפשות משמעות חדשה, שתתן להן השראה בחייהן ושתדריך אותן אל מציאות שונה, שאותה אינן מוצאות בפמיניזם של היום. נשים רבות נכנעות לתרבות הצריכה.

אחת הבעיות המרכזיות של הפמיניזם בישראל, כמו במערב, היא שהוא מנותק ממסורות של נשים. העיסוק במגדר, בגבריות ובפירוק מושג האישה, הם שעומדים היום בסוקד הפעילות והמחקר הפמיניסטיים והם שמפרקים את הנשים לקבוצות זהות מובחנות ומתחרות. מגמה זו מקבלת חיזוק מאימוץ דיסקורי גוף והתנהגות גבריים על ידי חיילות בתפקידי לוחמה, מהצד האחד, ולסביות טרנסג'נדריות, מהצד השני. במקום זאת, אני מציעה לחנך את הנשיות, לאהוב את עצמנו ואת גופנו, לעסוק בפמיניזם לסבי ופמיניזם שחור, כי אלו עוסקים בנשים ובמסורות של נשים.

אני קוראת היום לכולנו, פעילות בשטח ובאקדמיה, לשוב ולבנות את החזון הנשען על חגיגת הנשיות ועל תרבויות של נשים ולהציע משמעויות חדשות לנשים ולחברה. אני מדברת כאן על נשמה וחזון ולא על שיח. החזון ישרטט את קווי המתאר של עולמות, מוסדות ועתיד אלטרנטיביים, ובו בזמן יחשוף את הכשלים בדרך לשם. אני מדברת על מוסדות, עולמות ויחסים אנושיים, שנגבעים מתובנות, חוויות ופרספקטיבות של נשים. אני קוראת גם למתודולוגיה מחקרית חדשה שתחזון יהווה בה נקודת מוצא וגם ישמש השראה למאבק הנשים. אני קוראת להאמין בכוחנו לבנות עולם אחר.

ג. פוליטיקה פראית של חיבורים

הדגש על התנאים המטריאליים, השליטה הגברית, החזון, מסורות של נשים ותגיגת הגוף הנשי משיבים את הפמיניזם הרדיקלי והפמיניזם הלסבי למרכז הבמה. זהו אותו פמיניזם תיאורטי ופוליטי שההיסטוריה שלו הושכחה ושכל הביקורות הופנו נגדו: מהותנות, עיוורון לגזע ולמעמד, אוניברסליזם מזויף, שליטה של לבנות, משכילות מהמעמד הבינוני. זהו פמיניזם שלגביו יפוליטיקה של חיבורים", כפי שמציעות פמיניסטיות שחורות ושל העולם השלישי, הוא מובן מאליו, כלומר, הרגישות ליחסים המורכבים של צורות שונות של יחסי עצמה, מה שתמיד קראנו ויכוי הוא ויכוי הוא ויכוי. עם זאת, אני חושבת כי הכיוון שמציעות הפמיניסטיות של העולם השלישי כשלעצמו עלול שוב לדחוק לשוליים את ויכוי הנשים ואת השליטה הגברית, שהיא היא מוקד הפעולה הפמיניסטית, וכך לתרום לעיצוב פטריארכיה ללא גברים. לכן אני עומדת על כך ששחרור נשים ופטריארכיה, בכל ההקשרים שלהם, יישארו מוקד הפוליטיקה והתיאוריה שלנו.

פוליטיקה של חיבורים פירושה גם בניית יחסים לא בנגד המרכז, אותו מרכז מערבי, גברי, הטרוסקסואלי - אלא יחסים בינינו לבין עצמנו. בבסיסה קיימת התחושה, כי למרות ההבדלים העצומים ויחסי הכוח בין נשים לבין

עצמן, שנחשפו בצדק בשנים האחרונות, לנשים בכל העולם יש חוויה מעצבת משותפת ויעדים משותפים והם הבסיס לתנועה פמיניסטית אחת, כולל תנועה גלובלית. פעילות כזו תיעשה מחוץ למוסדות הנשלטים על ידי גברים - מעין מעגל חיצוני, בעל מוקדים רבים ובלתי הירכי, המשתף נשים (אפשר גם גברים) מקבוצות זהות שונות, והמתקיים כאלטרנטיבה למוסדות הקיימים ומחוצה להם.

החזרה לפמיניזם רדיקלי היא גם החזרה להתרסה, למהפכנות, להתססה. אני קוראת לפמיניסטיות להתחיל להתפרע, אני קוראת לפמיניזם פראי בלשונה של החוקרת האוסטרלית סוזן הותיורן: יש לשים סוף להסתגרות במגדלי השן של האקדמיה או בארגונים הפמיניסטיים - כולן עושות שם עבודה חשובה של שירות לנשים רבות, אך שם אנו סגורות, מותשות, נשחקות, מושתקות, מגוחשלות. זה נוח לממסד, זה נוח לכמה ליברליות בכנסת - זה רע לנשים. בואו נבטא את הזעם והתסכול שלנו כמו שעשינו פעם.

בואו נצא להפגין מול תחנות טלויזיה שמקרינות סרטי פורנוגרפיה, בואו נצא למחות נגד המשטרה שלא עושה די להצלת נשים. בואו נתבע מהמדינה את הרווחה, לה אנו זכאיות. בואו נצעק. נתפרע.

לסיכום:

אני מסרבת להיכנע לעולם של מאבק ללא סוף. אני מסרבת להיסחף לדרך פעולה ולתיאוריה שעוצבו על ידי אחרים, אני מסרבת להתחיל כל פעם מחדש את המאבק הפמיניסטי. זהו הזמן לשנות את מהלכה של המהפכה הפמיניסטית. הגיע הזמן להתחיל את העידן הפמיניסטי. אין לי מושג איך הוא ייראה, אך מה שיכול להוביל אליו הוא פוליטיקה פראית, מכילה, מחברת, שהיא רלבנטית לחיים המטריאליים והממשיים של הנשים, החונגת את הנשיות, את הנוף הנשי והתרבות הנשית, שרואה לנגד עיניה עולם חדש, שאינה מפחדת לחלום - ושאינה מפחדת להגשים את החלום.

משתתפות קבוצות בדיתי בפרלמנט. מימין: אדל רובין ובטי פיטלפונקט, חברות עמותת היץ (הרצליה נשים)

מושב 20
31.10.2002

בחירות 2003 - מבט כמיניסטי

המושב התקיים בתל אביב
בחסות: רון חולדאי, ראש העיר
קרן פרידריך אברט

ברכות
רון חולדאי
רחל סופר, יועצת ראש העיר למעמד האישה

הצגת עמדות:
נשים ובחירות - מבט כלכלי
דיר לינדה עפרוני, כלכלנית ומשפטנית

להיות ערביה בפוליטיקה הישראלית
נדיה חילו, יועצת למעמד האשה בשלטון המקומי
וסגנית יו"ר נעמת

הפן הנשי בפוליטיקה החברתית הירוקה
הדס שכנאי, חברת מועצת העיר תל-אביב-יפו
("הירוקים")

ייצוג נשים במפלגות דתיות והמאבק למען צדק
יהודית שילת, סגנית יו"ר אמונה

התרמות הבחירות - ממבט ממיניסטי
דיר ויקי שירן, קוריפינולוגית, מכללת בית ברל,
"אחותי"

מנחה: מרב אלוש לב-רון, דוקטורנטית במדע המדינה,
הקשת הדמוקרטית המזרחית

להיות ערביה בפוליטיקה הישראלית

נדיה חילו
יועצת למעמד האישה בשלטון המקומי, סגנית יו"ר נעמ"ת

לעיתים אני חשה רצון לקרוא לנשים ערביות לא להצביע, כשאין נשים במקומות ריאליים. על מנת להצליח בפוליטיקה נשים ערביות חייבות את הסולידריות של נשים יהודיות

להיות פוליטיקאית ערביה בישראל זה דבר מורכב מאין כמוהו. כל הנורמים המשפיעים על מצבן וסיכוייהן של נשים בפוליטיקה משפיעים גם על הנשים הערביות, אך הן מושפעות מנורמים רבי עצמה נוספים התרבות הערבית וסגנון החיים של משפחות ערביות הושפעו במידה רבה, במדינת ישראל, מהחקיקה הישראלית המתקדמת בנושא נשים. התקיקה הזו בלמה חלק מהתהליכים התרבותיים בחברה הערבית. למשל, מוסד הנישואין הושפע מחוק גיל הנישואין. הפוליטיקה מבוססת, כידוע, על עמדות מאוד מושרשות, שעליהן אנשים צומחים מגיל צעיר. העמדות הגבריות-פטריארכליות נטועות גם בנשים. הן מפנימות אותן ואף נלחמות למענן. אנו עומדות בפני קונפליקט ודילמות, הפמיניזם מצד אחד, הערביות מצד אחר, וההישראליות מצד שלישי. המצב הזה מאוד מסובך. ההשכלה היא נורם מכריע. ההשכלה משפיעה על אורחות החיים, על חשיבה חופשיות. הסביבה הישראלית, עם המחויבות שלה לחופש הפרט, משפיעה באופן מסובך על האישה הערבייה, כך שהיא תיה בתוך מערבולת גדולה. הנורמים התרבותיים המתנגשים בערכים של חופש ביטוי הם מגונדים מאד, והיא ניצבת באמצע. לפעמים הם משתקים, כי לכל זרם יש זרם נגדי, הנורם לתחושת בלבול.

קשה להתפעל משיעור הייצוג של נשים ישראליות ברשויות המקומיות, אבל בהשוואה בין הייצוג של נשים יהודיות וערביות, מצבן של הערביות קשה פי כמה. מתוך 250 נבחרות ציבור בקרוב ל-80 רשויות מקומיות, יש לנו רק 2 במגזר הערבי. הן לא הצליחו להיכנס בכוחות עצמן, זו הייתה מלחמת מפלגות וקבוצות. בנצרת, כאשר מפלגה אחת הציבה אישה ברשימתה, אז המפלגה השניה ראתה בכך אתגר לשים גם כן אישה ברשימה. במצב זה היו הנבחרות לכמעט מנטרלות, חסרות יכולת להוביח את עצמן. בפוליטיקה הארצית, יש לנו חברת כנסת ערביה אחת בלבד. גם המפלגות הערביות שמות את הנשים במקומות לא ריאליים, בקישוט.

לעיתים אני חשה רצון לקרוא לנשים ערביות לא להצביע, כשאין נשים במקומות ריאליים. אני מנסה להוביל מהלך כזה בשלטון המקומי. צריך לעשות את זה מאוד בעדינות כי אני נאחזת לא רוצות להיפסל בחברה שלנו. את צריכה להתאים את עצמך. בלי הסולידריות של נשים יהודיות והאחווה הנשית לא ניתן לעשות זאת.

אני באה מתחום מקצועי, אני עובדת סוציאלית. כשהחלטתי לרוץ לכנסת, עשיתי זאת מתוך התלבטות פנימית. ידעתי לקראת מה אני הולכת, שזו משימה כמעט בלתי אפשרית. ובכל זאת החלטתי להתמודד. הבנתי שאין סיכוי להגיע לכנסת במסלול הטבעי, הרגיל, שמחייב להתברג בתוך מחנות כוח. אז אמרתי שיש עוד דרך להיכנס מלמעלה, למרות שזה יותר קשה, מהמרים על כל הקופה. כשהחלטתי להתמודד ב-96 בפריימריז, במפלגת העבודה, ברשימה הארצית, זה היה תקדים. אף גבר ישראלי-ערבי לא הגו לעשות זאת. יותר מכך, אמרתי שאיני מבקשת שיריון. הסברתי שאני מבקשת להוכיח את עצמי ולזכות באמון הציבור, בזכות הנתונים שלי. הדבר עורר

אי-שקט ועוינות בקרב המתמודדות היהודיות והגיעו אלי טלפונים רבים. הראשון שקיבלתי היה משרה מכהנת שאמרה לי: איני יודעת אם יש לך סיכויים אבל אומץ יש לך. כך נוכחתי איך קיבלו הנשים היהודיות את ההתמודדות שלי, כאישה ערבית. הן תפשו את ההתמודדות שלי כדבר שבא על חשבונן, כמעשה שעלול לדחוק אותן מהתחרות על מקום משוריין לאישה. מצד שני, בחברה הערבייה, הייתי חיה מוזרה. שם לא יכלו לראות מה אני רוצה ומה אני מייצגת ולהבין איך אני אצלית במקום שאפילו גברים ערביים לא הצליחו. המקום של ערבי היה משוריין במפלגה, והוא נבחר במחוז. הודעתי שאיני רוצה להיבחר בצורה זו וכי אני מבקשת לייצג, להוביל רעיון של שילוב, בעצם תהליך הבחירה שלי. רציתי להציג את העמדות שלי בנושאים של דו-קיום ושוויון ולזכות באמון הציבור מכל הזרמים, ערבים ויהודים, נשים וגברים, התכוונתי להוביל נושאים כלליים ולא סקטוריאליים. התהליך הזה הוא לא פשוט. החברה הערבית היא חברה סקטוריאלית עם שונות רבה בתוכה. יש בה קבוצות: החברה הבדואית, הדרוזית, כפריים, עירוניים וכו', ולכל חברה כזו יש את הניואנסים הדקים. ולפיכך, טעות קטנה עלולה להפיל טוטלית. אני זוכרת כנסים גדולים, שבהם כולם היו גברים וכשהגעתי אליהם, היתה מבוכה מאוד גדולה. לעיתים, נשמעו משפטים ציניים ששיקפו הרבה, כמו לדוגמא: "תראו איך קבוצה גדולה של גברים עם שפם, כולנו יושבים פה ומקשיבים לאישה." מצד שני, אחרי הקשבה, יכולתי להבחין בתזוזת הכיסאות. היה תהליך של יצירת אמון והערכה אלי כאדם, כדמות. כשהופעתי בפורומים יותר שמרניים התאמתי את עצמי למצב הנתון, והמקצוע שלי מאוד עזר לי בכך. היו כנסים ששמו בהם מחיצה, הגברים ישבו בצד אחד והנשים בצד השני ואני הופעתי באמצע והם היו חייבים לערב נשים, מה שאף פעם לא היה. זה חלק מתהליכים שעברתי, וראיתי את התהליך עצמו כמטרה.

אני חושבת שהובלתי תהליך מאוד חשוב, שגם העביר מסר לכל החברה, ליהודים ולערבים, שלאישה ערבית יש אותן יכולות כמו לגברים וכי היא יכולה להתמודד ולהיבחר ולהגיע לאותן עמדות כמוהם. ההתמודדות שלי העבירה את המסר גם לחברה הישראלית וגם לחברה הערבית, על אף הרמת הגבות שלוותה את מאבקי. היו שאמרו: "מה יקרה אם היא תיבחר ברשימה הארצית? היא מהווה איום כי היא גם מקצועית, ולכן אם ידובר על תפקיד בממשלה אז היא תיקח אותו. בואו תחלישו אותה." ואז ניתנה הוראה מקרב הגברים הערביים אך גם מצד הנשים היהודיות שהתמודדו, במו אזני שמעתי שאומרים: "תורידו אותה, היא חזקה מידי, היא לוקחת מקום של נשים," והיו שאמרו "מי היא שתתחרה במועמדות, חברות כנסת, או שרות מכהנות". הייתי הרביעית, כשנבחרו שלוש נשים מכהנות לפני: אורה נמיר, דליה איציק ויעל דיין. זה לא היה קל. מכל מקום, כשבחנתי את התוצאות הסופיות, מצאתי שהשגתי את המטרה, על אף שלא נכנסתי לכנסת. מתוך 30,000 קולות שקיבלתי, היו 16,000 מהמגזר הערבי ו-14,000 מהמגזר היהודי. כלומר, המסרים והדרך שרציתי להוביל אכן נקלטו.

היום אני נמצאת ב"עם אחד" ולא מתמודדת לכנסת ומה שאני רוצה לציין זה שגם במפלגות הערביות אנחנו מתחילים לראות ניצוצות של שינוי. הסחף הזה של ניטרול נשים ערביות מהזירה הפוליטית הציבורית, לא יוכל להימשך. הנשים הערביות צברו הון אישי יש להן השכלה והן עולות בהרבה, מבחינה אישית, על רבים מהגברים בפוליטיקה ובתחומים שונים. הן משתלבות יותר ויותר בשוק העבודה, אם כי עדיין שיעור ההשתתפות שלהן בתוכו נמוך בהרבה מזה של הנשים היהודיות (כ-22% מהערביות בשוק העבודה). יש הרבה מאמצים לבלום את ההתקדמות של נשים וההשתלבות שלהן במערכות השלטון והמשק, אך לא ניתן לעצור את הזרם.

אני רואה את השילוב של נשים ערביות בפוליטיקה ואת הפריצה שלהן כחלק ממהפיכה עתידית שהחלה. אך נראה לי שכל עוד לא תהיה

התקדמות לקראת מהפיכה אזרחית אמיתית, שהנשים הן חלק ממנה, ולא ימומש תהליך השלום. האישה הערבייה תמצא עצמה באמצע, בין המחויבות לפמיניזם שלה לבין המחויבות הלאומית. הרבה נשים ערביות אומרות, כששואלים אותן על עמדותיהן, שהן בהחלט פמיניסטיות ויחד עם זאת על סדר היום עומד אצלן הנושא של הצרכים הלאומיים לפני הנושא הפמיניסטי. לכן אין קריאת תגר ממשית, מבחינת הכוחות הנשיים שיכולים להוביל, על המבנה הפטריארכלי בחברה הערבית. הפריצה האמיתית של נשים ערביות תהיה עם בוא השלום. במקום הנושא הלאומי הנושא הפמיניסטי יקבל בולטות רבה אז. גם המהפיכה האזרחית לא תוכל להתממש בלי מצב של שלום.

על מנת להצליח בפוליטיקה נשים ערביות חייבות את הסולידריות של נשים יהודיות. הן לא יכולות לעשות את זה לבד. דבר זה עולה ממחקרים רבים. למשל, מחקר אמפירי שנעשה בחיפה בחן עמדות של נשים בנושא של שילוב פוליטי, שיתוף ושוויוניות במשפחה, ומצא שעמדותיהן דומות יותר לנשים יהודיות מאשר לגברים ערבים. זה עודד אותי, כי מצאתי ביסוס לתחושתי שיש לנושא הפמיניסטי סיכוי ולאמונתי שאפשר לקבל את התמיכה של הנשים היהודיות, כי בלעדיה יהיה מאוד קשה לשנות.

במושב על מנהיגות נשים. משמאל: חנה בית הלחמי, דיר רבקה נרדי, מרי מנסקין, רותי גברי ויואל צחור

מקומה של המשפחה וייצוג נשים בחברה הדתית

יהודית שילת
סגנית יו"ר אמונה

מאחר ויש לגברים כל-כך הרבה כוח בידים אז בואו נסתדר לבד. זה יכול להיות הרבה יותר נכון אם נשים יבחרו את הנשים והגברים יבחרו את הגברים

כשאנחנו מדברים בציבור הדתי על השתלבותן של נשים בחיים הפוליטיים, אנחנו מתייחסים לאיזו חרדה פנימית שמלווה אותנו, גברים ונשים בחברה הדתית. אני סבורה שזאת חרדה שצריכה ללוות את כל החברה הישראלית, אבל אני מתייחסת פה לקבוצת השייכות המצומצמת שלי. שאלת המשפחה מלווה אפילו נשים בעמדות מפתח. גם האיש הדתי וגם האישה הדתית לא יכולים לנתק את התפישה שלהם ואת הזהות האישית שלהם ממקומם בתוך המשפחה. החיבור העמוק למשפחה מוטמע בתוך חיטוכם ותפישתם של האיש והאישה הדתיים. לכן, ההתעסקות בשאלת האישה בפוליטיקה, נבחנת תמיד לאור השאלה הזו. לנשים שיצליחו בתחום המשפחתי יש מקדם הצלחה בכניסתן לפוליטיקה. גם נשים, שנכנסות למסלול של עסקנות ציבורית מגיל מאוד צעיר, והצליחו לבנות את עצמן שם בדיוק כמו גברים צעירים, יכולות להצליח בתוך המערכת הציבורית-פוליטית. יחד עם זאת, זה לא מסלול חיים שגברים ונשים דתיים רוצים לראות את עצמם בתוכו. נשים לא רואות עצמן נכנסות למסלול חיים ציבוריים בגיל 20-35, תקופה שהיא מאוד אינטנסיבית בבניית הזהות שלהן והמשפחה שלהן ובהתפתחותן ההשכלתית והמקצועית. אישה דתית לא יולדת שני ילדים בשנות ה-20 המוקדמות לחייה ונותרת את התפקיד, ואחר-כך זוכה לשנים פנויות רבות. היא מתחילה ללדת בסביבות גיל 20-25, כחלק מתהליך קבוע בהתפתחות שלה ושל משפחתה.

לעולם כל מה שהיא עושה משולב במערכות חיים מאוד אינטנסיביות של בני משפחתה. אני אמא ל-9 ילדים. ילדתי ילד ראשון בגיל 23, גמרתי תואר ראשון עם ילדה אחת. התחלתי לעבוד ונולדה ילדה 3 ו-4, ואז התחלתי ללמוד לתואר שני. כל הזמן עבדתי ונולדו עוד שלושה ילדים ואז עשיתי תואר שני במסלול נוסף. שבועיים אחרי הלידה באתי ללימודים עם התינוקת שישבה איתי בהפסקה ניגש אלי אחד המרצים ושאל: זאת הראשונה שלך? אמרתי לו: כן, בפעם ה-7. אז הוא פשוט הלך, הוא לא ידע מה להגיד.

האישה הדתית חיה חיים מאוד אינטנסיביים, בעולם ערכים מורכב. היא צריכה כל הזמן לתשב את סולם הערכים שלה ואינה יכולה להרשות לעצמה לשלם מחירים שהם בתחום המשפחה. רק כשהמצב קשה ללא נשוא היא מוכנה לשלם את המחיר. לכן, נשים בפוליטיקה, בחברה הדתית, יכולות להצליח כשהן עוברות את המסלול הזה. זה נותן להן בשלות וערך מיוחדים כנציגות של החברה הדתית בכנסת.

לדעתי, אם אישה דתית בפוליטיקה תעסוק בענייני כלכלה וביטחון כמו כל החברים שלה בכנסת, הגברים הדתיים והלא דתיים, זה יהיה חסר משמעות שהיא אישה. מבחינתי, יכול גם גבר לייצג את הנושאים הללו, בדרך המוכרת. אני מצפה שאישה שתיבחר לכנסת תעסוק בכל הנושאים באופן אחר, באופן שמביא את העולם שהיא חווה אותו, עם כל המורכבות והאינטנסיביות עם האיכויות שאנחנו מייחסים

לנשים ומטפחים אותן, כמו: נאמנות, נתינה, רגישות, אהבת אדם (אמא לא יכולה לגדל ילדים בלי אהבה). מאחר ואלה כל-כך חסרים בחברה שלנו הגברים יכולים היו גם כן להיות כאלה, אבל הם אינם מתחנכים להיות כאלה. לכן, מאחר שאנחנו כן רכשנו את היסודות הללו במהלך חיינו, כשאנחנו נכנסות לפוליטיקה אנחנו אמורות להיות מחויבות לעולם הערכים הזה. כדי להתעסק עם אותם דברים ולהתייחס אליהם מאותן נקודות מבט כמו הגברים, לא הייתי עושה מאמצים עצומים לשים נשים במקומות ריאליים בכנסת.

אנחנו חברה שמעצימה נשים. נשים ברוך השם מועצמות בחברה יותר מגברים. אני לא מגדירה את עצמי כסקטור שמעונין לקדם נשים. יש לי בנים ואני שייכת לסקטור של האמהות, שיש לו אינטרס לעזור למין האנושי, שמורכב נשים וגברים. אנחנו צריכות להתחיל לדאוג לפער העצום המתפתח בין גברים ונשים. דבר זה אופייני גם לחברה החילונית ולא רק לחברות שמרניות. יש פער בין גברים ונשים ביכולת לגלות עצמם ואת הוותות שלהם. זה מדאיג אותי כאישה וכאמא. יש לי בנות שאני רוצה שיתחתנו עם אנשים הראויים להן ולכן רוצה לדאוג גם להעצמת גברים. כוח הזרוע והשלטון זה לא עצמה.

מפלגה דתית לעולם תצטרך לשריין מקום לאישה והדבר צריך להיות מובנה בתפישת העולם ובתקנון של המפלגה. הדבר מתבקש מתוך הערכה למה שנשים עושות בין גיל 20-35, וכהוקרה על עשייתן, נשמר להן המקום לזמן שירצו להיות שם.

השאלה החשובה היא, לאיזה מתנה פוליטי האישה משתייכת, עם איזה צד היא מזדהה. אני עבדתי קשה בכדי שהמקום החמישי במפדל ישוריין לאישה. זה היה מעשה היסטורי וזה היה מקום ראלי ומכובד, לפני שהסקרים התחילו לתת למפדל 3-4 מנדטים. אמרתי לחברים שאם הם רוצים שזאת תהיה אני, הם חייבים לשריין מקום 5. אם השיריון יחול על מקום 7 או 8 אני לא אתמודד, כי אני לא אהיה קישוט באף רשימה. המהלך הצליח בגלל התנגשות של תנועת האישה הדתית לאומית, אמונה ושל קבוצות נוספות, שהסכימו ללכת על המהלך הזה. אחת הסיבות שלא נבחרתי היא העובדה שהייתי מזוהה עם דמות מסוימת בפוליטיקה של המפדל. אנשים אחרים מאוד חרדו מהגדלת הכוח של הוויר. אפי איתם, בחמישיה הראשונה ולא רצו שהאישה שתיבחר תהיה זו שתחזק את כוחו. הם עשו הכל כדי שלא אבחר.

מאחר ויש לגברים כל-כך הרבה כוח בידיים אז בואו נסתדר לבד. אני אומרת: יש לכם 4 מקומות ולנו מקום אחד בלבד, אז תנו לנו לבחור את הנציגה שלנו בעצמנו. אני חושבת שזה יכול להיות הרבה יותר נכון אם נשים יבחרו את הנשים והגברים יבחרו את הגברים.

החרמת הבחירות ממבט פמיניסטי

ד"ר ויקי שירן, ז"ל
קרימינולוגית, מייסדת וראש מסלול לימודי נשים במכללת בית ברל, ממייסדות הקשת המזרחית

בואו נעסוק במהפיכה תודעתית. נאמר ש-4 שנים אנחנו פשוט פועלות ביניינו לבין עצמנו, לא שואלות למה אנחנו לא שם, אלא לומדות אחת את השניה, מפתחות סולידריות ועושות מאבקים משותפים. רק אם אנחנו נתחיל במהלך הזה ונדבר באסרטיביות על החרמת הבחירות, הדברים ישתנו

כשאסתר פנתה אלי וגלגלנו את נושא "החרמת הבחירות" היה לי כאה מיאוס מהבחירות, שרושבתי לעצמי שאנחנו צריכות להחרים את הבחירות. ואז היא אמרה: את בטוחה שאת רוצה לדבר על זה? אמרתי: אני לא בטוחה אבל אני אחשוב עד שאגיע לכאן. במהלך החודש הזה חשבתי על החרמת הבחירות וניסיתי לבדוק אם ואיך נעשה אקט כזה במקומות אחרים. ככל שניתחתי את הענין הגעתי למסקנה שאנחנו, נשים, כן חייבות להתחיל לפתח את הרעיון התודעתי של החרמת הבחירות. כשעיתונאיות פנו אלי, לקראת הפרלמנט הזה, אמרתי שאני לא קוראת להחרמת בחירות, אם רק מחפשות כותרת, אבל אני קוראת להתחיל לחשוב על רעיון החרם, מפני שהוא מאוד חשוב ואני אנסה להסביר.

קודם כל, אני מודה ליהודית שילת, שהבהירה לנו עד כמה אנחנו הנשים לא מכירות אחת את השניה ושונות אחת מהשניה. הרבה פעמים התוויה של המון נשים בישראל לא באה לכלל ביטוי. יש בינינו, החילוניות, עניות וקבוצות נשים אחרות, שאינן נמצאות כאן. כמובן שרוב הנשים בפרלמנט הן לא נשים דתיות, אני גם לא אישה דתית. יהודית דיברה על כך שאישה הרה ויולדת 15 שנים. זה סיפור פחד לנשים חילוניות. גם אנחנו חוות את אותן דילמות הקשורות לזהותנו כאמהות. גם אנחנו חייבות להתמודד עם מיתוס האמהות, כי גם אותנו החילוניות, הוא תמיד מעכב. אנחנו תמיד, בכל הרמות, בכל הדרגות, כל הזמן, חושבות על הילדים שלנו וחושבות על המשפחה, לפני שאנחנו עושות דברים. נשים לא הולכות לפוליטיקה גם כשמבקשים מהן, בגלל הסיפור של מה אני אעשה עם הילדים עם המשפחה. אין להן כוח להתווכח כל הזמן עם בן הזוג ועם הילדים. הסיפור שלהן קשור לסוציאליזציה שלהן והטישא של האמהות הוא מאוד חזק עבורן: איך הפכנו להיות נשים? מה זה אומר להיות אישה? כך שגם אנחנו מתמודדות עם סוגיה זאת ואנחנו יכולות לדבר על ההתמודדות שלנו עם האמהות גם עם נשים דתיות. כנשים, אנחנו צריכות קודם כל להכיר את עצמנו ולהבין את הבעיות שלנו, למני שאנחנו מתחילות לומר איפה אנחנו בפוליטיקה.

מה שקורה היום בכנסת הוא שמחות עניים, יש נשים בכנסת. אני רחוקה מהעמדות הפוליטיות של לימור ליבנת אבל היא עושה עבודה פמיניסטית, היא ממנה נשים והיא הנהיגה את נושא המגדר כמקצוע במסגרת בחינות הבגרות. נשים אומרות "לא נעים לי להגיד אבל אם היא לא תהיה אז כל הכספים שישנם היום להשתלמויות בנושא הזה - ייעלמו". כלומר, יש לה אג'נדה מסוימת שהיא מיישמת אותה. אני רוצה לומר שכל זה נחמד ואנחנו נאחזות בכך, אבל זה לא נורא חשוב. אנחנו באמת ובתמים סרח עודף לכל הפיקציה הזו בכנסת, ששמה נשים פוליטיות, כי לנו עצמנו, כנשים, אין הרבה מה לומר, מלבד האשליה.

אנחנו צריכות את אותו עם נשי, מיוחד, שעשה מהפיכה מדהימה. אין ולא היתה מהפיכה כזאת לא אלימה בהיסטוריה. כקרימינולוגית אני יכולה לומר ש-90% מהאנרגיים הם גברים ו-90% מהלוחמים הם גברים. כלומר, לא נשים עשות את הכאב באמצעות האלימות. יכול להיות שזה טבע מדיכוי של אלפי שנים, שבמהלכן למדנו

להדחיק את הרגשות שלנו ולעדן אותם. אנחנו לא טקטות באלימות, המבט שלנו על העולם הוא מבט דיאלוגי, המחפש שיתוף פעולה, לא היראַרכיה ולא סמכות. אנחנו מדברות הרבה, אנחנו מדברות את נפשנו כדי להבין, לפענח את העולם. אלה דברים מאוד חשובים, שיש לנו ואנחנו לא כל-כך מבינות איך אנחנו יכולות לעלות על בימת ההיסטוריה ולהנהיג את העולם הזה, הנואב, המדמם. זה כוחנו. לא נוכל לעשות את זה אם נמשיך להיות באותה אשליה שאנחנו צריכות להיות בפוליטיקה. למה המונה? כשאני אומרת להחרים את הבחירות אני אומרת לבחור עבור נשים. זה אקט של שחרור. את יודעת שאת בוחרת עבור נשים, עבור האינטרסים שלך, שקרוב לודאי הן יעשו עבודה מדהימה. את לא יכולה לעשות את זה אם את עצמך לא משוחררת. אנחנו עצמנו לא מבינות את כל ההוויה הזאת. איך זה לראות בנבר את היריב, אבל ללדת אותו? איך זה לישון עם האויב שלך, עם היריב שלך, עם המדכא שלך? איך זה שאנחנו מגדלות את הגברים שאנחנו מדברות פה עליהם? אנחנו מחנכות אותם. כלומר, אנחנו צריכות לדבר ביניהן לבין עצמנו על כל הסוגיה המורכבת הזאת. כלומר, הבדלנות הזו היא לשם שילוב, כדי להכיר אחת את השניה, כדי להחליף מידעים, כדי שאני אומר ליהודית ולנדיה בואו נשנה את העולם ביחד. נדיה לא בדיוק ענתה על השאלה, האם תבחר בצד הלאומי שלה או בצד הפמיניסטי שלה, והיא צודקת. גם אני הייתי במקום שלה. אני יודעת כמה זה קשה. גם בצד המזרחי, כשאני נאבקת למען נשים ובכנסות 13 נשים אשכנזיות ומזרחית אחת לכנסת, אז אני אומרת, בשביל מה אני נאבקת? אבל אחר-כך אני חוזרת לאותם בסיסים אמיתיים, שעליהם אני עובדת ופועלת, כדי לשטות את העולם ואני ממסה להבין. ולכן, גם נדיה גם יהודית וגם אני, אנחנו מנסות לעבוד בשוליים.

אני אומרת: בואו נעזוב את זה. בואו נעסוק במהפיכה תודעתית. נאמר ש-4 שנים אנחנו פשוט פועלות ביניהן לבין עצמנו, לא שואלות למה אנחנו לא שם, אלא לומדות אחת את השניה, מפתחות סולידריות ועושות מאבקים משותפים. ניקח את הסיפור של הפורטוגרפיה, שהפרלמנט נוטל בו חלק גדול ורב, ושאנחנו בקואליציה נאבקות בו. הרבה נשים לא מצדדות בנו אבל הן לא נגדנו. רוב הנשים שאנחנו פגשנו לא אוהבות סרטים פורנוגרפיים, הן לא אוהבות לצפות בהם, אבל הן מניחות לזה, כאילו מדובר בשעשוע נחמד או לא נחמד של גברים. אנחנו אומרות להן: אתן יכולות לומר שפורנוגרפיה היא אקט אלים כלפי נשים, כי זאת היא הסוציאליזציה של גברים מבחינת ההתפתחות המינית שלהם.

זה סוג של שיחות שאנחנו עוד חייבות לנהל ביניהן לפני שנלך לפוליטיקה, לא בגלל שאנחנו לא מתאימות או לא בשלות. אנחנו בשלות מאוד אבל הגברים מאוד חוקים בתוך הזירה הפוליטית. גם גברים בפוליטיקה צריכים פטרון, אבל הנשים צריכות פטרון עוד יותר. יפטרנו אותנו אם נהיה הנשים הנחמדות. אני תמיד אצטרך להיות נחמדה אליו, כי הוא באמת עזר לי. הייתי שם בקטע הזה. גם כאשר קודמתי בכל מיני מקומות שהייתי, זה היה בחסות גברים, גם בגלל שהייתי נאה וגם בגלל שהייתי נשית. זה מה שקידם אותי. ברגע שאת אסרטיבית ואת עומדת על שלך אז אין לך פטרון גברי. לכן אני אומרת שהזירה האזרחית היא מאוד מאוד חשובה. יעידו מעט הנשים שהתחילו את המאבק הזה נגד הפורנוגרפיה, שאפילו חברי הכנסת המעטים שתמכו במאבק, חברי הכנסת הדתיים, לא הלכו עד הסוף. בשלב מסוים הם היו מוכנים להיעתר ללחצי הפלייבוי ואנחנו, הפמיניסטיות, אמרנו להם: לא יעזור לכם, אנחנו נקיע אתכם. הכוח מאחורי האיום היה אמנם דל, אבל החזות הזו, האסרטיביות שבה אמרנו את הדברים, פעלו. חברי הכנסת תלויים, כמובן, מאוד בציבור. במילים אחרות, השיטויים הגדולים באים מהחברה האזרחית לא מהכנסת. היא הולכת אחרי החברה. כשהחברה האזרחית שותקת, האנשים בכנסת הם המדברים. אסור לנו לשתוק. אנחנו שותקות הרבה פעמים מחוסר אונים. החברה האזרחית היא מאוד חשובה. לכן, בואו נניח לגברים וניקח את התחום הזה. רק אם אנחנו נתחיל במהלך הזה ונדבר באסרטיביות על החרמת הבחירות, בגלל המבט הפמיניסטי, לא רק כנשים, אלא גם מפני שכל הסוגיות שלנו לא עומדות על סדר היום, הדברים ישתנו. ואז יכול להיות שתיווצר מסה קריטית שכאשר תגיע ל-30%-40% מהנשים, אנחנו ניכנס עם הסיפור שלנו.

ד"ר ויקי שירן הלכה לעולמה ביום ב', 15.03.2004, לאחר מחלה ממארת. היא נולדה ב-28.02.1947 בקהיר למשפחת בן נתן. בגיל ארבע עלתה ארצה עם משפחתה וגדלה בתל אביב. למדה באוניברסיטת תל אביב בחוגים לספרות, היסטוריה וקרימינולוגיה וקיבלה דוקטוראט באוניברסיטת ניון ג'יי בניו יורק בנושא: "שחיתות פוליטית". בראשית דרכה עבדה ויקי שירן כמדריכה של חבורות רחוב בתל אביב. את ניסיונה מאותה תקופה תיעדה יחד עם רן שורר בספר "שלהם הוא הלילה".

ד"ר שירן הייתה דמות מובילה בתנועות המחאה החברתיות של צעירים מזרחים בשנות השבעים והשמונים של המאה ה-20 ("הפנתרים השחורים", אל"ה - אזרחים למען השכונות, "החזית המזרחית", "המזרח לשלום" ותנועת תמ"י). מאמצע שנות התשעים עד יום מותה, היתה פעילה מרכזית ב"קשת המזרחית" שהיא נמנית עם מייסדיה, בארגוני נשים פמיניסטיות ובארגון הנשים המזרחיות "אחותי". המאבק האחרון, אותו ניהלה יחד עם הקואליציה נגד פורנוגרפיה, היה נגד מתן היתר לשידורי "פלייבוי" בישראל.

ד"ר שירן היתה חברת מועצת הרשות השניה לרדיו וטלויזיה וכיהנה כחברת הועד המנהל של הוצאת "עם עובד", כמו כן פירסמה רשימות פובליציסטיות בעיתון "ידיעות אחרונות" ומאמרים אקדמיים שפורסמו בכתבי עת מקצועיים. בנוסף, היא היתה תסריטאית ובמאית. אחד מסרטיה עוסק בהווית חייהם של ילדים בקהילות יהודיות במזרח אירופה ערב השואה.

באחרונה ייסדה את התכנית ללימודי נשים ומינדר בבית הספר ללימודים רב-תחומיים במכללת בית ברל. שירן העמידה מחזורים רבים של תלמידים בחוג למשפטים וקרימינולוגיה והמכון לקרימינולוגיה באוניברסיטה העברית, ובחוגים לקרימינולוגיה ולקידום נוער בבית ברל.

הותירה אחריה בעל, חיים שירן, שתי בנות, עלמה ועופרית, נכד, אם ושלושה אחים.

שוברת קיר מאת ד"ר ויקי שירן

אשה שוברת קיר
קורעת לים
רוצה אויר
כמה צפורים לבנות
ילדים צועקים ברחוב
משוגעת
עליזה המשוגעת שוברת קירות
למטה עשרות נשים מתקבצות, באמצע הכלים באו
מנגבות ת'סבון בשמלתן, מנחכות
מושכות את הילדים משם שלא ישברו ת'ראש
מסכינה, מג'אללה זה בא לה
מה יגיד בעל'בית
יזרוק אותה לרחוב

למעלה עליזה מציצה בחור
כמו בתפאורה אצל ז'קוב הצלם

ראשה מבצבץ, קמטי פניה מגוהצים
עיניה הקטנות מצועפות בדמעות, סופסוף ים כחול
כמה מעט בקשה בחייה
חדר עם אויר
כנף צפור
איך אפשר לחיות לבד בין ארבע קירות
אפילו כלב יש לו חברים
מישהו שואל עליו, מלטף לפעמים

עכשיו היא לוקחת פיילה
הולכת להרתיח מים
לזרוק על הילדים ברחוב
שלא יעשו רעש
היא רוצה לשמוע את הגלים
את צרחות השחפים

היא רוצה אויר

מושב 21
9.2.2003

מעברים ותהפוכות בהתיישבות העובדת - מזוית פמיניסטית

המושב התקיים בבית חשמונאי
ברכות: פפר וייס, ראש המועצה האזורית גזר
מיכל בורוכוב, יועצת ראש המועצה לקידום נשים
קרן פרידריך אברט

ברכות
פפר וייס
טורקאן קאראקורט, סגנית מנהל קרן פרידריך אברט
מיכל בורוכוב

הצגת עמדות:

להיות חברת קיבוץ/מושב - פן אישי נשי
ארנה אגמון, חברת קיבוץ נען
יפה מזרחי, ממייסדי כפר בן-נון

איפה הנשים במהפך שעובר על הקיבוצים!
דייר מיכל פלגי, מכללת עמק יזרעאל והמכון לחקר הקיבוץ באוניברסיטת חיפה

תאישה הערביה ביישובים הכפריים
רעידה מסאלחה, מנחה מחוזית להעצמת נשים, חברת המתנייסים

פעילות ציבורית במושב - בעבר ובתווה
רותי פרטוש, חברת מושב יציץ

ניפוץ תקרת הזכוכית בחברה הקיבוצית
רוזי ונשל, מנהלת היחידה לקידום מעמד האישה בתנועה הקיבוצית

מנחה: הילה אלטשולר, מהיישוב הקהילתי כרמי יוסף

להיות חברת קיבוץ/מושב - פן אישי נשי

ארנה אגמון
חברת קיבוץ נען

אנחנו, הילדים, אמנם הוכשרנו לעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, אבל אנחנו, הילדות, הפנמנו את המסר של מימוש תפקידי המטפלת. בנות דורי בקיבוץ, נשארו במשך שנים רבות מטפלות, מבשלות ומקפלות - האם זה היה רצונן? האם הן ידעו מה הן רוצות! האם הן יודעות משהו אחר היום?

המורה שלי לספרות בביתות ו', זי היה תרמן גדול. הוא גם היה פריק של הקיבוץ. הוא נהג לפתוח כל שיעור במנטרה: "בקיבוץ, כל אחד נותן לפי יכולתו ומקבל לפי צרכיו", והטביר שזה אחד העקרונות עליהם הוקם הקיבוץ. אנחנו, ילדי הקיבוץ, הפנמנו את המשפט הזה. הוא נצרב ב"הארד דיסק" שלנו. שמענו אותו בווריאציות כאלה ואחרות בכל מיני מקומות - בחוג המשק, בחדר ההורים ובבתי הילדים. בית הילדים היה "ביתי".

בית ההורים נקרא "חדרי". בכל יום אחר-הצהריים נהגנו ללכת מ"הביתי" ל"חדר" ובערב חזרנו ל"ביתי", אל חיק המטפלת. גם את המטפלת צרבנו על ה"הארד דיסק" שלנו, והיא נמצאת, היא קיימת, היא נוכחת. המטפלת שלנו תמיד היתה אישה. בראשית הקיבוץ זו היתה אישה שבאה עם המטען הנשי שלה מהבית, עם כל התפקידים הנשיים המסורתיים. גם כשניסתה לשנות ולהכניס איזה שהן תובנות חדשות, לגבי תפקידה ויעודה כמטפלת, היא תמיד נשארה עם המטען הנשי שלה מהבית, ובאופן טבעי העבירה את המטען הזה, לדור המטפלות הבא - לנו, לילדות. גם המורות, הנשים, הביאו אל עבודתן את אותו מטען מהבית והעבירו אותו הלאה... (אני זוכרת את המורה למלאכה שלימדה תיקון נרביים. היא אמרה לנו: "זה יעזור לכן בצבא"...)

גם במטבח וגם בחסן הבגדים, היו המטפלות שהביאו את כישורי הבישול והקיפול לידי ביטוי בשטח.

אנחנו, הילדים, אמנם הוכשרנו לעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, אבל אנחנו, הילדות - הפנמנו כראי את המסר החבוי של מימוש תפקידי המטפלת האמיתית. בצבא מילאנו את כל התפקידים הנשיים, כמצופה, וכשחזרנו לקיבוץ, ישר הפכנו למטפלות. בשעות העבודה טיפלנו בילדים הקטנים (אוכל, כביסה, ניקיון, שעשועים), ובשעות הפנאי טיפלנו בילדים הגדולים - בני זוגנו המפרנסים (אוכל, כביסה, ניקיון, שעשועים).

וכך מומש חלקה למעשה החלק הראשון של המנטרה האלמותית: "כל אחד נותן כפי יכולתו...".

החברים עושים כפי יכולתם כדי לפרנס ולהחברות עושות כמיטב יכולתן על מנת לשמור על המדורה. חברה שהתנרחקה מהמדורה נחשבה לקורירו.

ומה עם החלק השני: כל אחד מקבל לפי צרכיו? הקיבוץ לא ידע שהוא לא יודע איך לממש את החלק הזה ובמשך השנים נצרו כל מיני וריאציות על כך, כמו: * כל אחד נותן לפי צרכיו ומקבל לפי יכולתו * כל אחד נותן לפי יכולתו ומקבל לפי

צריחותיו * כל אחד נותן לפי יכולתו והקיבוץ מקבל לפי צרכיו.

כך למשל בנושא הלימודים. הקיבוץ ממנן לימודים לחברים. הקיבוץ צריך מורים! שולחים את הבנות לסמינר. הקיבוץ צריך מהנדסים! שולחים את הבנים לטכניון. שולחים את הבנות ללמוד אחיות. שולחים את הבנים ללמוד הקלאות. שולחים את הבנות ללמוד ביטוח, קיפול וטיפול. שולחים את הבנים ללמוד ניהול. הקיבוץ משלם בעד הלימודים ומקבע את הסטריאוטיפ.

אנחנו, החברות, קיבלנו בדרך כלל את דין התנועה כי זה היה נוח וגם כי ככה זה פשוט היה. וכל אחת הרי עושה את הבחירה שלה.

אותי שלחו בגיל 22 לסמינר המורות ללמוד הוראה לגיל הרך. זה בהחלט לא היה קל בשבילי. היו לי שני ילדים קטנים בלינה המשפחתית. בן זוג שהביא את "הגבר הבריטי" שלו מהבית, המון שיעורי בית והמון שעות נסיעה הלוך ושוב לסמינר המורות. עם סיום הלימודים נדרשתי לשלם את חובי לגוף שמימן את לימודי, מה שנקרא "להחזיר את הלימודים". ולמרות שלא הייתי מורת, נדרשתי לעבוד תמורת כל שנת לימודים - שנתיים בחינוך. וכך היה, שכמו שהייתי לפני הלימודים - מטפלת, חזרתי להיות מטפלת. הייתי מטפלת טובה. ויום אחד הרגשתי שדי לי. מוטב לי לפרוש עם אנו שמח. ואז פניתי לסדרן העבודה וביקשתי לעבוד בפרדס.

"מהו! בחורה!! בגילך!" (ותבינו, הייתי בת 30 וקצת...) "אבל צריך אותך בגיל הזה!" אמרתי. עופר, מאוד מחמיא לי שצריך אותי, אבל אני, עכשיו, מבקשת לקבל לפי צרכי, וצרכי הם להיות בפרדס. בחוץ.

ופה, בצומת הזה של חיי, הבנתי שאם אני רוצה באמת, אני לא אחכה למטפלת. אני אשיג. חשוב לי לציין פה, שיש נשים בקיבוצים שאינן מניעות לרגע ההבנה הזה, ולא משנה באיזה גיל. הנשים האלה צריכות מטפלת, צריכות תמיכה, צריכות שמישהו ישווק אותן, וישווק להן את העולם, ורצוי כמובן ש"המישהו" הזה תהיה אישה.

אהבתי כל דקה בפרדס. סיימתי לעבוד שם ביום בו הרגשתי מאוימת ע"י אדם זר שעבד ליד השטח בו עבדתי. ואז פניתי לתעשייה. עבדתי בעבודה פיזית קשה במחלקת הפלסטיק של המפעל שלנו. כמו גבר. שם סיימתי כאשר הייתי בהריון. שימו לב, כל "הכשלות" האלו שהביאו להפסקת עבודתי, הן בשל היותי אישה. רוב הנשים בנות דורי בקיבוץ, נשארו במשך שנים רבות - מטפלות, מבשלות ומקפלות. האם זה היה רצונן? האם הן ידעו מה הן רוצות? האם הן יודעות משהו אחר היום?

אמא אדמה

ליפה מזרחי ממושב בן נון לא צריך לספר על פמיניזם - היא מגשימה את הפמיניזם מאז עלתה מעיראק בגיל 9 ▪ תוך כדי לידה וגידול של 8 ילדים עבדה בשדה וחלבה פרות, כשהיא עובדת ממש עד הלידה וחוזרת לשדה כמה ימים אחריה ▪ במקביל לחקלאות הקימה וניהלה חברת עבודות חקלאיות כשהיא מטפלת בעצמה בכלים הכבדים▪ באחרונה, כשהיא כבר סבתא ל-11 נכדים, התגרשה מבעלה כי רצה למכור את אדמתם ▪ המלצתה לבנותיה: תעשו ילדים, אל תתחתנו

ליאורה שואט

כשהתקשרתי לקבוע פגישה עם יפה מזרחי ממושב בן נון, היא ביקשה ממני להתקשר שוב לפני המועד המתואם, כדי לוודא שהיא אכן פנויה ממסיק הזיתים שהיה בעיצומו.

אל יפה מזרחי התוודעתי לראשונה בפרלמנט נשים, בו סיפרה בקצרה את סיפור חייה, וכיצד הקימה וניהלה חברה לעבודות חקלאיות. דבריה ריגשו את עשרות הנשים באולם וזכו להדו לה במחיאות כפיים סוערות ובקריאות הערצה.

יפה, כשמה כן היא, אשה נאה, ששערה האדמוני הקצוץ ועיניה הירוקות הקורנות ומבשמות, מסתירים בקלות את 65 שנותיה. הליכתה קלה וקפיצית כעלמה צעירה ובגופה החטוב לא ניכרים אותות ההריונות הרבים והעובדה שהיא אם לשמונה ילדים וסבתא ל-11 נכדים.

יפה נמצאת שוב בנקודת התחלה, לא לראשונה בחייה. שמתיים אחרי גירושים מבעלה דוד, איתו חיה 43 שנים. "התגרשנו מפני שבעלי רצה למכור את המשק שלנו", היא מספרת. "לא הסכמתי למכור את המשק שבו השקעתי את מיטב שנותי, והצעתי לקנות ממנו את חלקו. תוך שנתיים אסיים לשלם את ההתחייבויות שלקחתי על עצמי עקב זאת. אך כבר עתה אני מרגישה בציפור דרור ויש לי תוכניות רבות לממש במשק שלי".

לכפר בן נון, אז ישוב ספר, הגיעו בני הזוג מזרחי בשנת 1961 מהעיר הגדולה תל-אביב, מטופלים בתינוק וחסרי כל. יפה: "רציתי להרחיק את בעלי מהשפעת חבריו השליליים ומאמו שהתערבה בחייו. לא היה לנו מושג בחקלאות. את שדותינו, שהיו על קו הגבול עם ירדן, ואת בתינו, ביקרו לעיתים תכופות מסתננים".

כמושב, ששימוש למשפחות צעירות, קיבלה משפחת מזרחי בית קטן עם חשמל, מטבח ושירותים. יפה: "זה היה הרבה יותר ממה שעזבתי מאחורי. בכסף שקיבלנו תמורת הצריף שמכרנו בתל-אביב, קנינו שלוש פרות, זרענו תירס בשדותינו ולמדנו לעבוד קשה לפרנסתנו. למדתי לחלוב, לקלטר, לעשב ולזרוע. מדי יום יצאתי לשדות שהיו על קו

הנבול, כדי להעביר קווים, לקצור בחרמש אספסת ותלתן לפרות. לפעמים יצאתי בשעות הלילה המאוחרות לסגור את השיבר בשדות המרוחקים".

ואיפה היה הבעל?

"בעלי לא היה נוקף אצבע בלעדי. הייתי צריכה להניד לו מה לעשות ולעבוד איתו. אם לא הייתי יוזמת היינו רעבים ללחם. היו לו ידיים טובות, הוא ידע לתקן כל דבר שהתקלקל, אבל לא היה לו ביטחון והרא לא ידע לנהל משק מבחינה כלכלית. האחריות היתה עלי. למרות שהיו לי תינוקות בבית, חלבתי מדי יום וטיפלתי בשדות ובמשק הבית. הוא לא ויתר לי והתעקש שאצא איתו בלילות לשדות כדי להעביר צינורות מים, או שאלך לסגור את השיבר. הוא רצה שאעבוד כמוהו, כדי שלא ירגיש שהוא עובד יותר ממני.

"פעם, כשהייתי בחודש השביעי להריוני, הלכתי כמנהגי לשדות כדי להביא אלומות חציר לפרות. בעודי מעמיסה את הענלה הבחנתי בקבוצה של חיילי מילואים ששמרו עלינו, מביטים בי. כשסיימתי ועברתי לידם הם שפשפו את עיניהם ואמרו לי "יחשבנו, איזה אומץ וכוח יש לאשה להעמיס עגלת חציר". אך כשראו שאני בהריון הם נדהמו ואמרו לי שהם בוודאי חולמים כי אין נשים כאלה. בחודשי הריון מתקדמים הייתי לוקחת את הפרות לבדיקה ולהזרעה. בכל ההריונות שלי, עבדתי בשדות עד הרגע האחרון ורק לאחר שהייתי מסדרת את הילדים והבית, הייתי עולה על אוטובוס ומגיעה לבית החולים, ממש לקראת הלידה.

"אחרי חמישה ימים כבר הייתי חוזרת לשדה. נשות המושב נדהמו כשראו אותי עובדת, וכעסו על בעלי שמאלץ אשה יולדת שצריכה לנוח, לעבוד קשה. אבל לא היתה לי ברירה. אם לא הייתי יוצאת לעבודה הוא לא היה עושה דבר וממתין לי. הייתי לוקחת את התינוקות איתי לשדה, מניחה אותם בקצה השורה שעדרתי, זרעתי או קצרתי, והייתי משגיחה עליהם תוך כדי עבודה".

יפה לא היתה אמא דאגנית, וכשהילדים גדלו מעט, חינכה אותם לעצמאות ולאחריות, לימדה אותם לשאת בעול ולטפל אחד בשני כשאמא עסוקה. "חינכתי את ילדי לעבוד. אם רצו לקנות חפץ שמחירו מעבר לדמי הכיס שלהם, הם אמרים היו לממן זאת בעצמם על-ידי שמרטפות או עבודה בשדה. הם חרשלו ואפילו התינוקת שלי גלית שרתה בצבא כמטוענית F-16. מי היה מאמין שהקטנה שלי תפרק ותתקן מנועי מטוס. אחותה מיכל שרתה בטכנאית מסוקים ואילו אירים לימדה חיילים ליירט טילים ומטוסים ובשלב מאוחר יותר היתה טנקיסטית".

חמושה בגרזן

את שורשי ההעזה והעצמאות שנטעה בילדיה אפשר למצוא בילדותה. בת תשע היתה בשעלתה לארץ מעיראק, בדרך לא דרך, עם חמשת אחיה. האם נותרה מאחור כדי לטפל ברכוש המשפחה, והגיעה לארץ רק כעבור שנתיים וחצי, ואילו האב הקדים לעלות כדי להכשיר את הקרקע למשפחתו. את ילדיו, שעלו לבד, לא יכול היה לחנך כי היה עסוק בפרנסה. באין הורים שיפקחו עליהם התפתחו הילדים לעצמאות. כל אחד

לפי נטיות ליבו וכוחותיו הנפשיים.

לא פחדת?

"לא ידעתי מהו פחד. תמיד הגנתי על עצמי ולא נתתי שיפגעו בי או בילדי. היה לי ביטחון בעצמי. לכן, כשיצאתי לשדות הרחוקים הצטיידתי בפטיש או גרזן, כדי שאם תניע שעתי למות אמות בידיעה שנלחמתי על חיי".

כך נלחמה בעקשנות ובלא ויתור והובילה את המשק המשפחתי הקטן מחיל אל חיל. ההתחלה הייתה עם רפת קטנה ושדות פלחה, ועם הזמן ניסו כוחם גם בכבשים. בשנת 1978, עם רפת ובה 12 פרות חולבות, שלא הספיקה למרנסת המשפחה, יצא דוד לעבודה בחולבות כשכל עבודות המשק נופלות על כתפיה של יפה, שהייתה שוב מטופלת בתינוקת.

יפה: "באחד הימים נכנס לביתי סוכן שהציע לי לקנות טרקטור, שעלה עשרת אלפים לירות. בידי היו אלפיים לירות שהיו מיועדים להגדלת הסככה ברפת. לראשונה, בלא להיוועץ בבעלי, החלטתי לקנות את הטרקטור. רק סיכמתי עם הסוכר שלבעלי הזכות לבטל את העיסקה. ואומנם, בעלי נלחץ, פחד מההתחייבות וביקש לבטל את העיסקה אבל אחייכ חזר בו".

זו נראית לי שליפה מהמותן, ללא חשיבה מוקדימה. התחייבת להחזיר הרבה מאוד כסף, איך חשבת לעמוד בזה?

"אני תמיד חושבת שני צעדים קדימה וכשנקרית לי ההזדמנות אני יודעת לזהות אותה. באותה תקופה קניתי חציר למרות מאחד בשם פרידמן, שהיינו חייבים לו כסף. כשפרידמן בא לגבות את המגיע לו, הצעתי לו שבעלי יעבוד אצלו על הטרקטור שקנינו וכך נשלם את החוב. באותה הזדמנות שכנעתי את פרידמן לערוב לנו לקניית קולטיבטור שהיה נחוץ לעבודה זו. פרידמן הסכים והתחלנו לעבוד איתו. עם הזמן עברנו לעבוד עם כל מי שהיה צריך. כך, אט אט, בהתאם לדרישה מהשטח, קנינו מזרעה, מכבש וטרקטורים רבים נוספים. קניתי ציוד כבד, עליו התחייבתי במאות אלפי לירות ועמדתי בכל ההתחייבויות שלי. העסקנו פועלים והפכנו לחברה הקבלנית הגדולה ביותר באזור.

"היסיון הצבאי שלי כפקידה טכנית בחיל החימוש, שם למדתי לפרק חלקי מכוניות ונשק, עזר לי כשלמדתי לפרק, לשמן, לגרז ולתקן כל כלי שהיה ברשותנו. כשקניתי מכבש למדתי אותו על בוריו ולימדתי את בעלי לטפל בו. לעיתים הייתי צריכה לחלץ וחל או טרקטור תקוע. חרשתי אלפי דונמים במזכרת בתיה ובראש העין. הקבלנים אהבו לעבוד מולי. בעלי חרש ביום ואני בלילה. אחרי שהייתי משכיבה את הילדים לישון, הייתי יוצאת לחריש או לעבודה במכבש שאלם אלומות חציר, עד אור הבוקר. אז הייתי חוזרת הביתה, שולחת את הילדים לבית הספר והולכת לישון עד שהילדים חזרו. הייתי מטפלת בהם ומכינה את הטרקטור (גריז, מים, דלק, ברגים) לעבודת הלילה. כך, עשר שנים. בכסף שהרווחתי יכולתי לקנות רכוש רב בתל-אביב".

כאשר החלו להיכנס טורפים חדשים לענף והחלה תחרות, החליט דוד כי די לו והם מכרו את העסק. בכסף שעשו שכרן מאות דונמים, בהם גידלו ירקות ופלחה. "יסיפקתי סחורה לתנובה, לשוק הסיטונאי ולסוחרים פרטיים. את השיווק ניהלתי, כי בעלי היה

ידוע כמי שאפשר להתמקח איתו ולהוריד מחירים. אני ישרה כסרגל, אבל אם מישהו ניסה לעבוד עלי הוא חטף ממני. העסקתי 40 פועלים, שילמתי בזמן משכורות, וניהלתי את העסק לבד, כולל תשלומים ודיווח למס הכנסה. בה בעת הייתי מאוד פעילה גם בוועד האגודה, והרבה החלטות התקבלו שם בזכותי. היה לי ניסיון רב והרבה חקלאים היו באים להתייעץ איתי".

איפה למדת לנהל ברמה כל כך גבוהה?

"סיימתי רק 8 שנות לימוד. אבל אני סותרת בדם ויש לי ראש טוב במתמטיקה. גלגלתי הרבה מאוד כספים, הכל בראש, עם עיפרון ונייר וללא מחשב. חתמתי חוזים עם גופים שונים, ניהלתי פנקסי משק בהם עקבתי אחר תנובת הפרות, ימי הזרעה, תנובת הכבשים, איכות החלב, נידולי הירקות, יבולים, טיפולים, עובדים שכירים, שכירת אדמות, התמקחות מול הבנקים ולקיחת הלוואות גדולות שאותן החזרתי עד הפרוטה האחרונה. ניהלתי ספרים לבד ללא מנהל חשבונות, וכשראיתי שומה לא נכונה במס הכנסה התנכחתי. בניגוד מול הסוחרים, ותמיד התברר שצדקתי".

"לא הסכמתי להתקפל"

קריסת החקלאות פגעה גם בהם. יפה ראתה את הנולד וסגרה בזמן את הברז: הם קנו רכב חדש והבעל שוב יצא לעבוד בהובלות. "הוא עבד אצל קבלן הובלות. ראיתי שאנו לא מרוויחים ושהוא בעצם מנגנל כסף. ושוב ידעתי שאם לא אדחוף אותו לעצמאות, הוא לא ייזום דבר, אבל הייתי כבר עייפה. בעלי, שהמצב הכלכלי הפחיד אותו, ביקש למכור את המשק. אני לא הייתי מוכנה להתקפל בכזו קלות. על רקע זה נפרדנו. קניתי ממנו את חלקו במשק והיום המשק כולו שלי".

אם היית יכולה לחזור אחורה מה היית משנה?

"היתיתי עשרה ילדים בלי להתחתן. אני זקוקה לחופש, לא להיות תלויה בבן זוג. כבר בתחילת נישואיי הבנתי שעשיתי טעות. בעלי היה עצלן ולא עבד. כשלא היה אוכל בבית היה אוכל בבית אמו, שנתנה לו גיבוי. את הבית הראשון שלנו קניתי מכספי עבודתי, ואני פרנסתי. המצב לא התאים לי ורציתי להתגרש, אבל הוא לא רצה. אני ממליצה לנערות הצעירות לא להתרשם ממראה עיניים. נישאתי לבעלי כי היה יפה כמו טוני קרטיס. אם הן מתעקשות לחיות ביחד, אז שיערכו חוזה, כי תהליך הגירושים הוא קשה ומשפיל. אני ממליצה לנהל חשבונות נפרדים ואם אפשר גם לחיות בבתים נפרדים וללדת ילדים כמובן. ילדי ספגו את רוח הדברים בבית. יש לי בת אחת ובת נוספת שלא רוצה להינשא ואני תומכת בהחלטתן".

ממה את מתפרנסת היום?

"יש לי 5 דונם כרם זיתים, שאותם מסקותי לבד, ואני רוצה לשתול עצי זית גם בשאר האדמות כי אני לא יכולה לראות אדמה ריקה. בניתי שתי דירות, אותן אני משכירה, והיום אני עצמאית, חופשייה ומאושרת. בעלי רוצה לחזור אלי, אבל אני לא מוכנה לוותר על עצמאותי. הפכתי להיות צמחונית ואני מקפידה ללכת כל יום עם שחר כשעה וחצי. אני מוקפת בילדי ובנכדי, הספקתי לטייל קצת בעולם, אני מוזמנת מסיבות והחיים היפים עוד לפניי".

קו למשב 17.03.03

מקומן של הנשים בשינוי העובר על הקיבוץ

ד"ר מיכל פלגי
המכללה האקדמית עמק יזרעאל והמכון לחקר הקיבוץ באוניברסיטת חיפה

כאשר הקיבוץ מאבד את סממניו הייחודיים, מאבדות הנשים את היתרונות שהעניק להן הקיבוץ הישן ומעמדן משתווה למעמד האישה בחברה הישראלית, על יתרונותיו וחסרונותיו

ההסדרים המוסדיים בקיבוץ עוררו מאז ומתמיד תשומת לב בקרב העוסקים בשאלת שוויון המינים, משום שהחברה הקיבוצית ניסתה להנהיג שוויון בין נשים לגברים בתוכה, על ידי דאגה מוסדית למסלות המשפחתיות (חינוך, כביסה, בישול). בכך היא אפשרה, לכאורה, בחירה חופשית של מסלול קריירה לנשים. כך מוצאים שחברות הקיבוץ שייכות כולן לכוח העבודה בקיבוץ, אם כי במקצועות שונים מאלה של חברי הקיבוץ. רוב הנשים עובדות בענפי החינוך ובשירותים הצרכניים ורוב הגברים עובדים בעבודות יצרניות והמוצרים שהם מייצרים נמכרים מחוץ לקיבוץ, משמע הם "מרוויחים".

מצבן הכלכלי-האישי של הנשים היה זהה לזה של הגברים מבחינת התקציבים האישיים שהן קיבלו, ביטוח פנסיוני, ביטוח כללי ובטחון בתעסוקה. מעמדן החברתי והכלכלי של אמהות חד-הוריות היה דומה לזה של אבות חד-הוריים והן לא עמדו בפני סכנת עוני או אי-יכולת לפרנס את בני משפחתן. ראשי משפחות חד-הוריות קיבלו תקציבים אף גדולים יותר מאשר כל חבר או חברה אחרים. זאת, מאחר וההוצאות הכלליות של אחזקת בית ומשפחה נופלות על תקציב של מבוגר אחד בלבד.

לעומת זאת, מעמדן הניהולי של הנשים בקיבוץ שולי יותר מזה של הגברים. מספר הגברים עולה על הנשים כבר ברמה של ריכוז ועדות ובולט יותר בתפקידים הבכירים. ממצאי המחקרים מגלים מגמה של קיטוב גדול בתחום הציבורי-פוליטי: וועדות הרווחה והבריאות (עיסוקיהן המסורתיים של הנשים) מנוהלות על-ידי נשים, בעוד שבתחומי הכלכלה והכספים הן מעטות.

בקיבוצים הוכנסו לאחרונה מספר שינויים מרחיקי לכת בתחומי העבודה, התגמול עליה והניהול. השינויים הוכנסו מתוך הנחה וציפייה שבעזרת אמצעים ארגוניים ניתן יהיה לטפל ביתר יעילות במשבר הכלכלי. את רוב השינויים הציעו בעלי עמדות מרכזיות בקיבוצים ואחרים הוצעו על-ידי מומחי ארגון חיצוניים. אך נשים, חברות קיבוץ, בדרך כלל לא נמצאו בין מציעי השינוי, אם כי לרוב השינויים היה קשר ישיר אליהן.

ארגון העבודה החדש, שבא בעקבות השינויים, עדיין לא גרם לצמיחת יזמות-נשים משמעותית או לכניסת נשים למקצועות בלתי שגרתיים. התביעה מנשים להרוויח "כסף של ממש", במקום לעבוד "סתם" בשירות הקהילה, הלמה יפה את הרגשתן בעת המשבר הכלכלי. המוצא לדרדן של הנשים היה לא לשנות עבודה אלא להמשיך לספק שירותים לקיבוץ, ובמקביל להציע שירותים בתשלום לציבור מחוץ לקיבוץ.

"השינוי" משאיר את חלוקת העבודה בקיבוץ על כנה. הנשים ממשיכות לעבוד בעיקר בחינוך

ובשירותי צריכה, ומכניסות מעט כסף. מאידך, ארגון העבודה החדש שחרר אותן מהחובה האולטימטיבית לעבוד בחינוך ובשירותים ואף אפשר להן לצאת ולעבוד מחוץ לקיבוץ ללא מגבלות של רוטציה וכו'..

אף אם השינויים לא כוונו ישירות לנשים, אין להתכחש להשפעתם הרבה יותר על חיי הנשים מאשר על חיי הגברים. החברה הקיבוצית הופכת להיות תלויה במידה גוברת בפיקוח הירכי ובשלטון חוקי השוק על חבריה. בחברה הקיבוצית "היישנהי" החברות היו אחראיות לאווירה טובה ולרוח הקיבוצית. הגברים, שבידם התרכזו רוב קשרי החוץ והעמדות הכלכליות הקשורות בקשרים אלה, היו השופים כבר אז, לעתים קרובות, ליחסים מדרניים ולחוקי השוק. כיום הנשים צריכות לארגן את מקום עבודתן באופן שונה, כדי לסגל את עצמן לדרישות השוק. עבודת הגברים מכוונת מזה זמן רב לתנאים אלה. השינוי לגבי הנשים לא פשוט, והציפיות מהן, במקום עבודתן, הן דו-ערכיות. מצד אחד מצפים מהן לנהל את עבודתן ביעילות ולפי כללי השוק, אך מצד שני, מצפים מהן להמשיך לקיים את האווירה הבלתי פורמלית, השיתופית, "המשק-ביתית" במקום עבודתן.

מה ההשלכות של השינויים הללו לגבי מעמד האישה בקיבוץ? לשינויים השפעות סותרות. מחד, שוק העבודה, שמחוץ לקיבוץ, מרחיב את מגוון התעסוקות של הנשים ומאפשר להן לחדור לעיסוקים חדשים ולהשיג הישגים בתחום המקצועי והכלכלי. הישגים אלה יכולים לשפר את מעמדן הכלכלי והציבורי. מה בעת, פתיחה זאת לשוק העבודה החיצוני, תורמת את הנשים לקיפוח החברתי הקיים בחברה הישראלית. כמעט מובן מאליו להניח שכאשר הקיבוץ יאבד את סממניו היחודיים, יאבדו הנשים את היתרונות שהעניק להן הקיבוץ השוק שוויון כלכלי, שוויון בביטחון סוציאלי ושוויון משפטי. מעמד האישה בקיבוץ ילך וישתווה למעמד האישה בחברה הישראלית - על יתרונותיו וחסרונותיו.

ניפוץ תקרת הזכוכית בתנועה הקיבוצית

רוזי וגשל
יועצת ארגונית

שאלת קידום נשים בחברה הקיבוצית ובחברה הכללית היא עניינה של החברה כולה. השוויון בקיבוץ יושג אם נטפל במבנים החברתיים היוצרים את ההדרה וחוסמים את האפשרות לשוויון הזדמנויות

"תקרת הזכוכית" הוא ביטוי למצב בו קידום נשים בארגון נעצר מול מחסום סמוי ובלתי נראה. הנחת העבודה היא כי היות וקיים שוני בין גברים ובין נשים - ביולוגי, חברתי, פסיכולוגי, תרבותי וכד', הרי שתהליכים חברתיים פועלים בצורה שונה על נשים ועל גברים.

במסגרת תפקידי כראש היחידה לקידום נשים בתנועה הקיבוצית הנשתי למזכירות התנועה דריה "לניפוץ תקרת הזכוכית" החוסמת את קידום הנשים בקיבוצים. ההמלצות התקבלו לביצוע. הדריה הוצג גם בוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת. עקרונות היסוד וההכלים לשינוי, המוצגים בהמשך, הם חלק ממנו.

עקרונות יסוד

1. הזדמנות - שאלת קידום נשים בחברה הקיבוצית ובחברה הכללית היא עניינה של החברה כולה, ואינה עניין של נשים בלבד. היא ראויה להיממצא על סדר היום הציבורי של כל מוסד חברתי. מאחר ואפליית נשים מובנית לתוך החברה, הרי שלכל נושא (חינוך, כלכלה, משפט, וכד') יש היבט נשי. לדוגמה: הקיבוץ אינו יכול להרשות לעצמו להפסיד מהצית מפוטנציאל ההשתכרות שלו בשל תת-תעסוקה של נשים.

2. זיהוי והפעלת מנופים לשינוי. כדי להשיג שינוי בר קיימא בחברה, עליו לזהות את נקודות המינוף, בהן התערבות מעוטת אנרגיה תשיג התקדמות רבה. לדוגמה: החלטות ועידות התנועה בבארי, במנן ובכנרת.

3. זיהוי וטיפול במבנים היוצרים הדרה של נשים. תהליך ההדרה מוציא קבוצה חברתית מסוימת מכלל החברה. למשל, התניה של מילוי תפקידים מסוימים לצורך קבלת משרה ניהולית. קידום נשים יושג אם נזהה ונטפל במבנים החברתיים היוצרים את ההדרה וחוסמים את האפשרות לשוויון הזדמנויות.

לדוגמה: שינוי הגדרות קבלה לתפקידים לגברים ולנשים, באופן שיתן הזדמנות שווה לשני המינים.

4. יישום ואכיפת חוקים ותקנות קיימים. מדינת ישראל היא מהמתקדמות במדינות, בחקיקת חוקים בתחום שוויון הזכויות לנשים, אולם מהפחות מתקדמות בתחום אכיפת החוקים, התקנות והנהלים, עליהם הוחלט במוסדות החברתיים, הקיבוציים והכלליים.

5. שיתוף ושוויון נשים כדרך, בקיבוץ הקלאסי ובקיבוץ החדש. עקרונות השיתוף, למשל: השתתפות במוקדי קבלת החלטות והשוויון, למשל: בהזדמנויות לפיתוח הפוטנציאל האישי, הם עקרונות יסוד שהנחו תמיד את התנועה הקיבוצית כתנועה חברתית מהפכנית ומובילה בישראל. עקרונות אלה חייבים לשמש גם היום נר לרגלי הקיבוצים, העוברים תהליכי שינוי והתאמה. בכל התארגנות שיבחר הקיבוץ כדרכו בעתיד, בין אם שינוי רדיקלי ובין אם שינוי מתון, שאלת קידום הנשים היא נושא מרכזי. דוגמא בולטת

היא סוגיית היציגות השווה לנשים בתפקידי ניהול ומנהיגות בקיבוץ.

כלים לשינוי

1. גישה מערכתית. יצירת שינוי מחייבת גישה מערכתית. הכוחות המשמרים את המצב הקיים חזקים מאוד ואם לא נפעל על כל המערכת יהיה קשה מאוד לשנות.

2. שינויים מבניים נחוצים כדי ליצור מציאות אחרת. החלטות בקיבוץ ובתנועה, תקנוני הקיבוץ והתנועה צריכים להיות בהתאמה עם חוקי המדינה, בכל הקשור למעמד האישה. במקום שאין זה כך יש לשנותם.

3. מודעות. יש להעלות את מודעות פעילי התנועה וחברי הקיבוץ לכך, שלמרות שהשיח הקיבוצי היה עד היום שיח של שוויון, הרי שבפועל התקיימה אפליה ברוב תחומי החיים.

4. הפצת ידע ותהליכי הסברה. יש לפעול להפצת הידע בנושאי אפליית נשים והדרכים לקידומן. החומר קיים אבל הוא איני נגיש לרוב האוכלוסיה. יש להגישו בצורה זמינה וקלה להבנה, כדי לאפשר לחוגים רחבים ככל האפשר ללמוד את הנושא.

5. ניהול שונות. הניהול, בכל המערכות החברתיות היום, מתחשב בשונות שבין אנשים ומנצל אותה לטובת המערכת. שוויון הזדמנויות לא יושג כתוצאה מהתייחסות שווה למי שאינם שווים. הוא מחייב התייחסות שונה, בהתאם להבדלים ולצרכים השונים. יש לנהל את השונות בקיבוץ, והשונות המגדרית בכלל זה, כבסיס להפריה הדדית, התחדשות ופיתוח חברתי וכלכלי.

6. רישות. למנגנוני הרישות ותפקיד מרכזי ביצירת מוביליות בחברה ופתיחת הזדמנויות לשילוב בתחומים רבים. יש להצמית רשתות חברתיות, היכולות לפרוץ את הבידוד התרבותי של נשים, והיכולות לסייע להן להגיע למגוון רחב של תפקידים.

7. חלוקת אחריות. האחריות ליצירת שינוי מוטלת על כל חלקי החברה הקיבוצית, התנועה, הקיבוץ והפרט. אבל יותר מכל, בשל אופיו התרבותי של השינוי, מוטלת האחריות על מנהיגיה של החברה, מזכירי התנועה, מנהלי הקיבוץ, מנהלי המפעלים. הם צריכים להיבחן על-פי מידת קידום הנושא.

8. איסוף ופרסום נתונים. יש לאסוף נתונים על תופעות שונות בקיבוץ על-פי תתך מיגדרי בתחומים שונים, ולעקוב, באופן יזום ועקבי, אחר מצב הנשים בקיבוץ.

9. דיווח. יש צורך במעקב ובדיווח על קידום נשים בקיבוצים, כדי שניתן יהיה לבדוק את הביצוע ומידת השינויים. חשוב לשלב בתכניות עבודה עתידיות ובדיווחים שנתיים את תיאור ההתקדמות בתחום קידום השוויון המיגדרי בקיבוץ.

10. העצמה. ההתנהלות החברתית הממושכת של הדרה, יצרה הדרה עצמית של נשים והוסר אמון ביכולתן לפרוץ את גבולות המסגרות הקיימות. נחוצה השקעה בטיפוח תחושת מסוגלות בקרב נשים רבות בקיבוצים, הזקוקות להעצמה כדי שיוכלו להתקדם ולהתפתח בקיבוץ המתחדש.

www.maariv.co.il

כוח לוקחים, לא מקבלים

האם חלוקת עבודה בין גברים לנשים בהכרח יוצרת אי-שוויון - דיון בפרלמנט הנשים שאירחה מועצת גזר

ליאורה שואט

מועצה אזורית גזר אירחה את פרלמנט הנשים שהוא במה לפוליטיקה מזווית אחרת, במושב ה-21 שלה שדן הפעם בנושא "מעברים ותהפוכות בהתיישבות העובדת - מזווית פמיניסטית". את הנשים שהגיעו מהרצליה, תי"א, מועצות אזוריות "גזר" "בני שמעון" ו"תמר", מאזור ים המלח ועוד רבות ממקומות שונים בארץ, ארחו בקייטרינג מכובד וברכו בחום רב ראש המועצה פטי וייס ויועצת ראש המועצה לקידום הנשים, מיכל בורוכוב.

דיר אסתר הרצוג מרכזת הפרלמנט, אמרה כי "פרלמנט הנשים הוא במה לדיון פמיניסטי ביקורתי, שדן כבר בקשר שבין כלכלה לפוליטיקה, דיון שזכה להכרה ציבורית והצליח להשפיע על מקבלי ההחלטות. בנוסף הביא הפרלמנט ליצירת קשר בין נשים ערביות ויהודיות לקידום השלום. והדיון שעל הפרק הוא מקומן של הנשים בהתיישבות העובדת" דיר הרצוג ניצלה את הבמה כדי לקרוא ל-18 חברות הכנסת הנבחרות "להוכיח עוצמה פוליטית, ולפעול למען שוויון זכויות מלא לנשים, ולהתנגיש למאבק בפורנוגרפיה הפוגעת בנשים וילדים".

טורקאן קאראקורט, סגנית מנהל קרן פרידריך אברט, התומכת בפרלמנט הנשים, אמרה כי שותפות הנשים בפרנסה ובכלכלה היא ייחודית למושבים בארץ. בדיון זה וזא הייתה מבקשת לדעת כיצד השינויים הכלכליים משפיעים על הנשים ומה התפקיד שהן לוקחות בשינויים אלה!

ארנה אגמון מקיבוץ נען סיפרה שחונכה לשאוף ולעסוק בעבודות המוגדרות כעבודות נשיות ועד כמה קשה היה לה לעבור לעסוק בתעסוקה שאינה מוגדרת כתעסוקה נשית. ואילו המושבניקית יפה מזרחי מכפר בן-נון סיפרה על ניהול משק משפחתי שכלל שמונה ילדים ועסק לעבודות עפר שהקימה וניהלה בעצמה, מול הבנקים והלקוחות כשבעלה פעל תחת הנחיותיה.

השאלה שעלתה היתה האם קיים שוויון בין נשים לגברים בהתיישבות העובדת? דיר מיכל פלני, ממייסדות שדולת הנשים וסוציולוגית אמרה כי הוכח שנשים משכילות יותר מגברים אבל מרוויחות פחות מהם. היא התייחסה לחברה הקיבוצית בה היתה חלוקת עבודה מגדרית בין נשים לגברים. הנשים עסקו בעבודות "נשיות" שהוציאו כסף כמו טיפול בילדים, בישול, מכבסה ועוד עבודות שניתנו בסיסגרת השירותים לקהילה שהיו כרוכים בהגדרת זמן קשיח ואילו הגברים עסקו

בעבודות "יגבריות" שהכניסו כסף כמו פלחה, כמעל, יצוא, טיפול בענייני החוץ של הקיבוץ, שבהם זמני העבודה היו פחות קשיחים. לשאלה האם חלוקת העבודה בין נשים לגברים בהכרח תביא לאי שוויון, עונה דייר פלגי בהן מוחלט.

רוזי וגשל, אנתרופולוגית, מנהלת היחידה לקידום מעמד האישה בתנועה הקיבוצית, דיברה על ניפוץ תקרת הזכוכית בחברה הקיבוצית. לדבריה קידום הנשים נעצר מול מחסום בלתי נראה. אין שוויון בין גברים לנשים, ואין לסמוך על הגברים בנושא זה כי הם אינם רוצים לוותר על הכוח שבידיהם. צריך אסטרטגיה כדי להניע לעמדות ניהול, צריך שפה אחרת ומבנים חדשים.

קהל הנשים באולם לא הירפה מנציגות הקיבוץ אשר לטענתן אינן עושות די כדי להשוות את תנאיהן לגברים. "כוח לא נותנים כי אם לוקחים" אמרה האחת והחרו ההזיקו אחריה האחרות אשר טענו שבניגוד לחברה הקיבוצית יזעו המושבניקיות לקחת יוזמה והישגו את מעמדן לגברים ולא חיכו שהגברים יעניקו להן את השוויון. סיכמה דייר מיכל פלגי שאמרה "בקיבוץ היה פיקוח הדוק שדיכא נשים. במושב הכל היה פתוח ונשים לקחו את הכוח והאחריות. בעיות הפרנסה דחפו אותן לנוע קדימה. לקיבוצניקיות היה אולי נח יותר שגברים דאגו לפרנסה והן נשארו כעקרות בית טובות לטפל בבית ובילדים." הנעימו לאוזנות להקת המחול "מצליחי", שהופיעו בריקודים אתניים, בהנחיית אורנית ויטה-מופרח.

מעריב אינטרנט

למה רק שתיים? ייצוג נשים ברשויות המקומיות

המושב התקיים בטירה
בחסות: חליל קאסם, ראש העיר טירה
יעל גרמן, ראש העיר הרצליה
קרן פרידריך אברט

ברכות
חליל קאסם
סלימה בשארה, יועצת למעמד האישה ויריר מועצת נשים בעיריית טירה
יעל גרמן

הצגת עמדות:
איך נצליח להיות מחציות מראשי הרשויות המקומיות?
יעל גרמן, ראש העיר הרצליה

המלחמה בבית ובחברה על זכותי להשמיע קול
איבתיסאם מאחמיד, חברת הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים ואשת קשר בעמותת "רוח שלום"

מה קורת לנשים ערביות שמתמודדות בבחירות לרשויות המקומיות?
נעמה בזאוי, יועצת ראש המועצה למעמד האישה בקלנסווה

אישה בראשות עיר - אלטרנטיבה למאצ'ואיזם בשלטון המקומי
חדוה יחוקאלי, חברת מועצת העיר חדרה

פריצת דרך לנשים בפוליטיקה המקומית של היישובים הערביים
זוהריה עזב, חברת מועצת כפר קרע

רשימות נשים בבחירות לרשויות המקומיות
דייר אסתר הרצוג, מרכזת פרלמנט נשים, בית ברל

מנחה: הניה שביטה, חברת מועצת נשים בעיריית טירה

איך נצליח להיות מחצית מראשי הרשויות המקומיות?

יעל גרמן
ראש העיר הרצליה

10 טיפים לנשים הרוצות להיבחר לראשות עיר:

1. למדי היטב את הבעיות הדורשות טיפול בעיר: את התושבים, השכונות הנתונים הסטטיסטיים (רווחה, תרבות, חינוך, תשתיות וכד').
2. נסחי את החזון שלך לעיר, בבהירות ובפירוט (מצע).
3. מני לעצמך את כל התכונות המכשירות אותך לנהל את העיר.
4. בדלי עצמך מהמועמדים האחרים, תוך הדגשת היתרונות שלך מולם.
5. גבשי צוות מוביל לקמפיין המאמין בך, נאמן לרעיונותייך ומודע לעבודה הרבה הדרושה.
6. בחרי מנהל/ת קמפיין מהשורה הראשונה והיי מעורבת בניסוח המסרים בקמפיין. ודאי שהמסרים מתאימים לאופייך ולמצע שאת מצינה.
7. היפגשי ללא לאות, ללא הגבלה ועד אפיסת כוחות - עם כמה שיותר תושבים: בכבישים, ברחובות, בפקקים, במקומות הבילוי, במרכולים ובעיקר בחוגי בית.
8. היי בקיאה בתוכניות שאת מצינה, הדגישי ביושר ובאסרטיביות את יתרונותייך. אל תשמיצי את יריבייך.
9. בכל הקמפיין, זכרי ש"יום לאחר" תצטרכי לעמוד מול התושבים ולקיים הבטחות. לכן אל תבטיחי דבר שאינך בטוחה שהוא אפשרי (בשלב זה אין דבר שאת יכולה להבטיח למעט יושר, חריצות, נאמנות ושמירה על אינטרס הציבור). ואל תתפתי לפופוליזם.
10. מני גזבר מהימן שישמור על הקופה, ינהל דו"ח מדוייק ויוודא שהכל נעשה עפ"י חוק.

יעל גרמן באורחה החגיגית בסיום המושב על מנהיגות נשים. מימין: ד"ר לינדה עפרוני, משמאל: ד"ר צביה ולין. מימין ליעל יושבת עוירתה, פנינה קורן

אישה בראשות עיר - אלטרנטיבה למצ'ואיזם בשלטון המקומי

תדווה יחזקאלי
חברת מועצת העיר חדרה

נכסי ציבור ועבודות במיליוני שקלים נמסרים לחברים, ברובם מהצבא, שליוו את ראש העיר בבחירות. הגברים לא רק דואגים זה לזה, הם גם פוגעים במי שמנסה להפריע להם במעשי השחיתות

כישוריהן של נשים אינן נופלים מאלה של גברים. ההפך הוא הנכון ובכל זאת, קיימת חשדנות רבה לגבי יכולתה של האישה לנהל מערכות ציבוריות גדולות. הטעניין הוא שדווקא אישה מתאימה, בזכות תכונותיה וכישוריה לנהל ברמת השלטון המקומי שכן, בשלטון המקומי באים לידי ביטוי באופן כל-כך טבעי כל אותם תפקידים שנשים עושות ביום-יום, באופן שוטף, בהיותן אלו שמנהלות את הבית. יתר על כן, נשים עוסקות ומבינות יותר מהגברים בתחומים כמו: רווחה, חינוך, איכות החיים, תרבות, תקציבים (רוב הנשים מנהלות את חשבון הוצאות הבית). כמו כן, לנשים יש חשיבה יצירתית בנושאי כלכלה, צבא וביטחון.

הבעיה מתחילה בהתארגנויות הגבריות. אמנם לנשים יש את ארגוני הנשים, אך אלו לא יכולים להיאבק על שוויון הזדמנויות. כל מה שהם עושים, לצערנו, הוא להנציח את מעמדה השולי של האישה. המפלגות הגדולות, הליכוד והעבודה, אינן רואות בנשים יעד לחיזור פוליטי. הן מחזרות אחרי גברים עם רקע ביטחוני. גברים הם, מבחינתם, ערובה ודאית להצלחה אלקטורלית, אפילו אם אין להם קבלות.

נשים רבות אינן מאמינות בכוחן ומפקירות את השטח הפוליטי לגברים. קשה לתן להאמין שהן יכולות להנהיג, לנהל ולהוביל מערכות ציבוריות, בדיוק כשם שהגברים עושים זאת. הן משלימות עם מעמדן הנחות ומעדיפות לראות עצמן כ"קורבן" של אפליה.

נשים אינן מאמינות שיכול לבוא שינוי, במיוחד לנוכח המציאויזם הגברי, השולט בחברה. גם הן טפלות בפח ורשתות מהדרגות הצבאיות, על כתפי הגברים. נשים התרגלו לראות את עצמן במקום השני.

לו הייתי מלקטת את כל המקרים בהם אני נתקלת מידי יום ביומו, כאישה וכחברת מועצת עיר, במציאויזם, הפוגע בנו, הנשים, קשות, יכולתי לכתוב ספרים עבי כרס. במאבקי הציבורי-פוליטי אני פועלת בעיר חדרה, כדי למנוע את ההתנהלות המרשתתת ואת המינהל הבלתי תקין, המנוהל כולו על ידי גברים, רבים מהם יוצאי צבא. אני רואה, למגינת ליבי, כיצד נמסרים נכסי ציבור, במיוחד נדלין, למקורבים, כיצד נמסרות עבודות במיליוני שקלים ללא מכרזים, לחברים שליוו את ראש העיר בתקופת הבחירות, אותם חברים, הבאים ברובם, מחברויות בצבא. כאשר הכל נעשה בתוך קליקה גברית ואין מי שיפצה פה ויתלונן. וכבה, ביחד, הם עושים ככל העולה על רוחם, מקדמים גברים, מזלזלים בנשים ומונעים מהן לצבור כוח. הם מתייחסים לחוק כאל המלצה בלבד ומיתממים כבתי משפט, ואומרים: לא ידענו, לא הבנו, לא היתה לנו כוונה פלילית במעשה שבגינו

נתפסנו ב"קלקלתינו".

מאחר וכל התפקידים הבכירים נמצאים בידי גברים, תחל מראשות העיר, סגנות, מנכ"לות ותפקידי מנהלי אגפים והיות שהמשרות מובטחות לאותה קליקת הגברים, המקפידים על נורמות של "שמור לי ואשמור לך", מאוד קשה להתמודד מול החונטה הזו. כאישה, הנמצאת במיעוט, ולא שייכת ל"קליקה", המחייבת לציית למוצא פיהם, אני הופכת להיות נטע זר, לא שייכת, מי שעושה צרות, לא נותנת יד לנגיבות ולשוד נכסי ציבור, מתעקשת על מנהל תקין, שקיפות ציבורית, טוהר מידות ועוד. ומכאן קצרה הדרך להתנכלות אישית מצד הגברדיה הגברית, בראשותו של ראש העיר. מתנכלים לי באופן אישי, פוגעים בשמי הטוב ומעלילים עלילות חסרות שחר. כך קורה במיוחד כאשר אני פונה למבקר המדינה ולמשרד הפנים ומבקשת לחקור "פתנות", הניתנות לקבלנים/ חברים. אז אני מתוקפת על ידי סוללת עורכי דין, התובעים אותי ו/או תובעים שאתנצל כי פגעתי בלקוחותיהם.

פנים רבות יש להתנכלויות כלפי, החל באיומים טלפונים, המושמעים נגדי ונגד בני משפחתי ועד נקמנות פיזית, כמו: פנצ'רים ברכבי הפרטי, שפיכת צבע בכניסה לביתי. כאשר, ראש העיר, יגאל סדן, מעולם לא גינה התנכלות זו ואף התייחס אל ההתנכלויות בסלחנות רבה. בכך נתן עידוד להמשיך ולפגוע בי (עד שאהיה ילדה טובה וממושמעת...).

95% מהרשויות המקומיות מנוהלות על ידי גברים ורבות מהן נמצאות בקריסה, או על סף קריסה. רובן ככולן נמצאות בגירעון כספי גדול. אין ספק בעיני שנשים יכולות להציע אלטרנטיבה עדיפה על המצ'ואיזם הגברי, שגרם להשחתת השלטון המקומי וניוונו.

נשתחפות בפרלמנט

למה רק שתיים?
ייצוג נשים ברשויות המקומיות

ד"ר אסתר הרצוג
ראש החוג למדעי החברה במכללת בית ברל. מייסדת ומרכזת פרלמנט נשים

מנגנונים פוליטיים משומנים היטב מבטיחים את המונופול של הגברים על מרכזי השלטון. 47% מהנשים שנבחרו למועצות המקומיות ב-1998 באו מרשימות עצמאיות

המציאות, מבחינת השתלבותן של נשים בשלטון המקומי היא עגומה. שתי נשים בלבד הצליחו לחדור את מחסומי המונופול הגברי על השלטון המקומי. המספר שתיים, מבחינה זו, מבטא באופן ביטה את ההדרה הקיצונית של נשים ממרכזי הכוח השלטוניים בישראל ויותר מכך את ההבדל המשמעותי אך הבלתי-מהותי בין נשים יהודיות לנשים ערביות, בפוליטיקה הישראלית. שתי נשים יהודיות היו לראשי ערים (מרים פיירברג בנתניה ויעל גרמן בהרצליה) בבחירות 1998 ושמרו על מקומן בבחירות 2003. רק שתי נשים ערביות זכו להיבחר למועצות בשני מחזורי הבחירות האחרונים מתוך 770 חברים שנבחרו למועצות הרשויות המקומיות הערביות. יתר על כן, במהלך 50 שנה לא נבחרו יותר מ-12 נשים ערביות כחברות מועצה.

הסברים שונים ניתנו במהלך השנים לייצוג הזול של נשים במרכזי השלטון המקומי והארצי בישראל. רתיעת הנשים ממעורבות פוליטית, ההתגבלה הקשורה לאחריות על משק הבית וגידול הילדים, הקשר בין הדת למדינה, מרכזיות הביטחון הדוחקת סוגיות של אי-שוויון הצידה ועוד ועוד. הסבר שאותו אני מבקשת להציע הוא שמנגנונים פוליטיים, משומנים היטב, מבטיחים את הדרת הנשים היהודיות והערביות ואת המונופול של גברים על מרכזי השלטון בישראל.

מבחינה זו, הדרך לפריצת המחסומים היא יצירת מנגנונים נגדיים להבטחת ייצוג שווה ("ישיריון" השוויון) והתארגנות של נשים ברשימות עצמאיות שאינן קשורות למפלגות הארציות, המסודות וייהגדולות" המבטיחות את האינטרס של גברים.

לכאורה, מתגלה הבדל גדול בין מידת ההשתלבות של נשים יהודיות בשלטון המקומי לבין זו של הנשים הערביות. גם קצב השינוי של השתלבות נשים יהודיות במועצות הרשויות המקומיות עולה במידה רבה על זה שמתרחש בישובים הערביים. בעוד שבשנת 1965 היו הנשים 3.1% מכלל הנבחרים ורק ב- 27% מהמועצות כיהנו נשים. ב-1989 עלה שיעור הייצוג של נשים יהודיות ברשויות המקומיות ל-8.5%. ב- 1993 עלה שיעור הייצוג ל-10.9% וב-1998 הגיע ל- 15.4% נשים, שנבחרו ב- 88.8% מהמועצות היהודיות (ו- 57.1% מתוך כלל המועצות). החישוב הזה מציא, כמובן, את הנשים הערביות. בבחירות 1998 נבחרו 0.4% נשים לרשויות המקומיות הערביות. בחישוב כולל הגיע, לפיכך, שיעור הייצוג של נשים במועצות ל-10.2%.

למעשה, מדובר במציאות אחת, שבה כל קבוצות הנשים מופלות לרעה ומודרות מעמדות כוח בכל התחומים בשוק העבודה. השליטה על החברות הכלכליות הגדולות ועל עמדות הניהול בהן מרוכזת בידי גברים, בעלי השכר בשורות הציבורי

והפרטי נעים בין 40% ל- 60%. בצבא, בספורט באקדמיה, בתקשורת וכמובן גם בפוליטיקה על כל רבדיה, המקומי הארצי וההסתדרותי, נשים מקופחות בשכר ובהשתתפות בעמדות הבכירות. האפליה אינה אחידה, קבוצות נשים תלשות יותר מקופחות יותר מקבוצות חזקות יותר. נשים ערביות הן הקבוצה התלשה ביותר בקרב ציבור הנשים ותחלשתן היא ללא ההשוואה לגברים הערבים. גברים ערבים זוכים לנתח כוח במערכת הפוליטית, שממנה מודרות הנשים הערביות באופן גורף. השלטון היהודי מתגמל את הגברים הערביים בשליטה פוליטית על חשבון הנשים. תאולה אבו בקר (בספרה "בדרך לא סלולה" מ-1998), הצביעה על האופן שבו פועל המנגנון התמולתי כדי לשמר את הכוח הפוליטי בידי הגברים על חשבון הנשים. גם בעבודתי (1997) על אי-שוויון בין נשים לגברים במשרות התינוך מצאתי כי משרות ניהול והתראה במוסדות החינוך הערביים מחוקים את מבנה השליטה באמצעות החמולות, שראשיהן מתווכים את העברת המשאבים (משרות הוראה וניהול). מדיניות הגבלת הבנייה, המאלצת את המשפחות להמשיך ולחיות בתוך בית ההורים, היא גן נוסף בחיזוק המבנה החמולתי בחברה הערבית.

אך גם נשים יהודיות מודרות מעמדות כוח פוליטיות. שתי ראשי ערים מתוך 137 רשויות מקומיות, ממחישות את מידת אי-ההשתלבות של נשים בהנהגת המדינה. הדוגמא "היהודית", של תגמול נציגי החמולות בתפקידים פוליטיים בשלטון המקומי, על ידי השלטון היהודי (ובעזרת השב"כ), יכולה ללמדנו גם על מקומם של מנגנונים פוליטיים בהדרת נשים יהודיות מעמדות כוח. המבנה הריכוזי שמשאיר את הכוח במרכז ואת השליטה הפוליטית בידי מפלגות "אידיאולוגיות" ארציות מאפשר להדיר נשים מהמערכות הפוליטיות. ועדות המיונים עשו זאת ביעילות רבה בעבר ומרכזי מפלגות הנשלטים בידי גברים ממשיכים להבטיח את שולית הייצוג של נשים במרכזי הכוח הפוליטיים, בהווה. גיוס יוצאי צבא על ידי המפלגות הגדולות, העמדה והליכוד, כמועמדים לראשי רשויות, היא אחת הדוגמאות הבוטות להשלכות כוחו של המנגנון המרכזי המעדיף גברים על פני נשים. מרייצ פלמדת על האלטרנטיבה להדרה המנגנונית של המפלגות הגדולות, באמצעות שיריון המחייב שילוב של 40% נשים ברשימות המועמדים למועצות השיגו תנשים במפלגה ייצוג בשיעור של 37% מכלל הנבחרים למועצות בכל הארץ. דוגמא חריגה או מחזקת, בעקיפין, את הטיעון שמנגנונים וכלים פוליטיים הם הרסבר העיקרי לשיעור הייצוג של נשים, לטוב ולרע. יתר על כן, יש לזכור שמרייצ קמה במתכונת של מעין מפלגת נשים, על ידי אשה (שולמית אלוני) שנתמכה על ידי נשים ועל ידי התנועה הפמיניסטית, בראשות מרשה פרידמן (אשר נבחרה לכנסת, במקום ה- 3 מתוך השלושה שבהן זכתה רייצ בבחירות 1973).

נראה שההסבר העיקרי לגידול הצנוע בייצוג נשים בשלטון המקומי קשור להתחזקותן של מפלגות עצמאיות, שאינן סמוכות לשולחנן של המפלגות הארציות. בבחירות למועצות ב-1998, היה שיעור הנבחרות שנכנסו למועצות דרך רשימות עצמאיות בולט במיוחד. בעוד ש- 47% מהנשים הנבחרות למועצות המקומיות באו מרשימות עצמאיות, על-מפלגתיות ומקומיות, רק 17% היו ממפלגת העבודה (לעומת 44% בשנות ה-80), 12% ממרייצ, 10% מהליכוד ו-10% ממפלגות הערלים (4% נוספים היו מגשר, מרשימות דתיות וערביות). יתר על כן, 20% מהנבחרות למועצות ב-1998 היו ראשי רשימות.

מתברר, לפיכך, שהדרך העיקרית של נשים להשתלבות במרכזי הכוח הפוליטיים קשורה לרשימות עצמאיות שאינן קשורות למפלגות הגדולות. בבחינת מאפייני הנבחרות מתבלטות שתי עובדות, האחת מתייחסת לרמת ההשכלה

הגבוהה של הנבחרות והשניה לפעילות החברתית-התנדבותית שלהן. לפי מחקרם של הרצוג ואחרים משנת 2003, שבו רואיינו נשים שנבחרו למועצות בבחירות 1998, כ-86% מהן בעלות תואר אקדמי כלשהו (לעומת 20% מחזיקי תואר בכל האוכלוסיה), מתוכן ל-46% תואר שני ומעלה. עד לבחירות 1998 היה מסלול כניסתן של נשים לפוליטיקה קשור במידה רבה לייקשריס" (בין 40% ל-60% בתקופה שבין שנות ה- 50- עד שנות ה-80). בבחירות 1998 רק 26% הגיעו לפוליטיקה באמצעות "קשריס". מאידך, למעלה מ- 40% מהנבחרות למועצות הגיעו לפוליטיקה דרך פעילות התנדבותית או מעורבות חברתית.

הנה כי כן, יש שכר לעמלן של נשים. הגשים הפעילות והמחויבות נבחרות וזוכות להכרה בהשקעתן הפוליטית חברתית. הן, מצידן, רואות בבחירתן לא רק קרש קפיצה לעצמן ומבטאות מחויבות לקידום ענייני נשים וחברה בכלל, כפי שהדבר מתגלה בממצאי מחקרם של הרצוג ואחרים: 63% מהמרואינות, נשים המכהנות ברשויות המקומיות, אמרו שהן מרגישות מחויבות לנושא הפמיניסטי. גם בחירתה של יעל גרמן, ראש העיר הרצליה, מוכיחה שפעילותה ומחויבותה הפמיניסטית-חברתית תרמה לבחירתה בסקביל לתמיכת הרשתות הפמיניסטיות בעיר (בעיקר עמותת היץ, הרצליה נשים).

אומתר הרצוג מציגה עמדה

המלחמה בבית ובחברה על זכותי להשמיע קול

איבתיסאם מאחמיד
חברת הוועדה המייעצת בפרלמנט נשים, ומייסדת "שלום מתחיל בפנים"

הדודה בכתה ואמרה לי: "מול גבר שמתמודד במשפחה אני צריכה להגיד 'כן', בלי ויכוח". נשבעתי לתת את נשמתי ואהבתי ואת כל חיי למען צדק חברתי ולמען השחרור שלי ושל כל הנשים

אני כותבת על המאבק שלי עם עצמי ובתוך המשפחה והחברה שלי. אני כותבת מתוך הקונפליקטים הרבים שמלווים אותי מאז שהתמודדתי בבחירות למועצת פרדיס ב-1999. האם אני אישה פורדת? עם כל הסבל שעברתי בחיי?

סיימתי בגרות בשנת 1998 ואין לי השכלה אקדמית. למרות זאת יש לי הבנה פוליטית רבה, כי לשנות המאבק שלי ערך רב בעיניי. היה עלי לשכנע את אבי ואת חמי ובעלי לפני שיכולתי לנסות לשכנע את התושבים בכפר, שמגיע לי לרוץ לבחירות המקומיות. המאבק היה קשה מאוד וההתלבטויות אינסופיות: האם יש לי יכולת? האם יש לי כסף? האם יש לי התמחות? האם יש לי תומכים? האם אני חזקה מספיק כדי לעמוד מול הציבור ולהיות האישה הראשונה בכפר שתספוג את כל הקשיים עד הסוף? האם אני מוכנה נפשית?

הרבה שאלות הציקו לי. שאלתי את עצמי: מסה אני מפחדת? שכפר שלם יתנפל עליי? אז הבנתי שאני הופכת להיות האישה שמעירה את הנשים, שיש לי סיכוי לבקש את הזכויות שלי. הבנתי שאני מול המבול עם כל החששות והפחדים ושאני לא רוצה להפסיד. תהיתי: מה אני מפסידה? לקח לי חצי שנה לדבר עם בעלי וחמי וכל המשפחה שלי על הדברים שעברו עלי.

כל חיי אני צריכה להילחם למען כל הנשים ולמעני. מכל הסיפורים על הנשים בכפר, אני אספר לכן את הסיפור על דודתי בת ה-70, שהחליטה לבחור את הדרך שלה בפעם הראשונה ולהצביע לי בבחירות. הגיע הנכד שלה ואמר לה: אין לך זכות לבחור כרצונך סבתא, את מצביעה למי שאני אגיד לך. הדודה בכתה ואמרה לי: לא יכולתי לסרב, כי מול גבר שמתמודד במשפחה אני צריכה להגיד 'כן', בלי ויכוח.

אז מה קובע לנו, התרבות? התינוק? ההבדל בין הבת לבן בחברה שלנו הוא עצום. אז אנחנו צריכות להתחיל מהתחלה מגיל אפס. אני נשבעתי לתת את נשמתי ואהבתי ואת כל חיי למען צדק חברתי ולמען השחרור שלי ושל כל הנשים. לא בזמני נשיג זאת ואני לא אוכל למהר לקטוף את הפירות. הניצה שלי תקבל את כל הזכויות שלה, את השחרור שאני חולמת עליו והצדק שאני רודפת אחריו ואז אזכה להצלחה שלי בגדול.

מאבקים של נשים בשואה: הישרדות והתנגדות

המושב התקיים בבית ברל

בחסות: מכללת בית ברל, החוג למדעי החברה
והמרכז להוראת השואה

רינה פז, מיס וסגנית ראש העיר כפר סבא

קרן פרידריך אברט

ברכות

דיד עמוס הופמן, ראש בית חמפר לחינוך, מכללת בית ברל

רינה פז

טורקאן קאראקורט, סגנית מנהל קרן פרידריך אברט

הצגת עמדות:

לחרום עם הגורל - עדות אישית

לאה שנער, סופרת

אישה בלחימה

ויתקה קובנר, פסיכולוגית קלינית

אסטרטגיות של נשים במאבק לחיים

פרופי דליה עופר, המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית

גבורתן של אמהות יהודיות בהצלת ילדיהן בשואה

לאה באלינט, מנהלת ארכיון ומדור ילדים ללא זהות

ביטויי הישרדות והתנגדות של נשים באמנות החזותית

בתיה ברוטקן, ראש תכנית לימודי השואה, מכללת בית ברל

מנחה: דיר מירי פרייליך, החוג להיסטוריה והמרכז להוראת השואה, מכללת בית ברל

לזרום עם הגורל - עדות אישית

לאה שנער
סופרת

לפני לכתו, ביקש מאיתנו אבי שנשמור על אמא. אבל לא הצלחנו בזה. היא שמרה וגוננה עלינו. במצעד המוות, כשעזבו אותי כוחותי וגם רצון החיים, ורציתי להשתטח על השלג ולחכות לבדור הגואל, היא לא נתנה לי להישבר. בכח רצונה המשכתי ללכת

נולדתי בקרקוב, בפולין, כבת בכורה למשפחה מסורתית-משכילה, המורכבת מחמישה אנשים: הורים, שתי בנות ובן אחד. כאשר פרצה המלחמה הייתי בת 15, אחי ישעיהו-איזיו היה בן 13 וחצי, ומרים אחותי הייתה בת 11. ההורים היו קצת מעל גיל 40. אחותו הרווקה של אבי גרה אתנו.

הייתי בת הסומכת בכל על ההורים. לא עלה על דעתי לדאוג לעצמי או למשפחתי. בייחוד סמכתי על אבי הסמכותי ומלא המרץ, שבעיני היה כל יכול. מטבעו היה אבי אדם אופטימי ומאמין. יום-יום התפלל, עטוף טלית, תפילה שנסכה בלבי בטחון ועידוד. אבל כאשר הגרמנים נכנסו לקרקוב, הפסיק אבי להתפלל. הוא הרגיש שאלוהים בגד בנו והפקיר אותנו. הנזירות שנחתו עלינו אישרו הנחה זאת.

כאשר בנו חומות מסביב לגטו טען אבי שבנו את החומות לא כדי להשפיל אותנו ולא כדי להחזיר את ימי הביניים, אלא כדי לרצוח את כולנו. זה לא התקבל על דעתנו ועל דעת אנשים ששמעו את טענותיו. אבל אבא התחיל להציל את ילדיו. הוא קנה תעודות אריות מזויפות לאחי ולאחותי ושלח אותם לעיר לבוב, אשר במזרח פולין, בתקווה ששם לא יזהה אותם איש והם יוכלו להינצל. תקותו נכזבה. האח האהוב שלנו נפל בידי הנסטפו ולא ראינו אותו יותר. כולנו נשברנו ואבי פשוט הפך אדם אחר. הוא האשים את עצמו, בסבלו ובמותו של אחי, וחשב שזהו ענש על שפעל על דעת עצמו ולא סמך על ה'. הוא אמר: ייתכן לא אעשה דבר על דעת עצמי. מה שיהיה עם כל היהודים יהיה אתנו ואלוהים את הטוב בעיניו יעשה. את התעודה של אחותי, שחזרה מלבוב, שם אבא בעליית הבית. יום אחד חיפשו בעליית הבית כסף ויהלומים, ובמקומם מצאו את התעודה האריות של אחותי. אני נעצרתי במקום אחותי, כי בתמונה שעל התעודה היא נראתה מבוגרת מכפי גילה ודומה לי. אבא, השבור מאסון נוסף זה, היה כמו משותק. אבל אמי, שכרגיל היתה תלויה בכל בבעלה הסמכותי, הייתה נחושה בדעתה לעשות הכל כדי להצילני. עלה בידה לאתר משתף פעולה יהודי, שהיה סוכן כפול: עבד עם הגסטפו ופעל לעזרת יהודים. היו לו קשרים עם איש גסטפו, הממונה על בית הסוהר בגטו, שהיה מוכן לקבל שוחד כדי לשחררני. כך חזרתי הביתה, ימים ספורים לפני חיסול הגטו.

חברותי לתא המעצר נשלחו לאושויץ. חלקן הוצאו להורג. אנחנו עברנו למחנה פלשוב, אשר על יד קרקוב. היינו בגטו כמעט שנתיים ואותו פרק זמן גם בפלשוב, להוציא מספר חדשים שאבא ואני היינו במחנה קטן על יד פלשוב במחנה קטן זה שוכנו עובדים ממספר מפעלים, ביניהם עובדים של בית חרושת לאמייל של אוסקר שינדלר. פשטה שמועה, ששינדלר מכין רשימה להעביר את העובדים שלו למקום אחר וכוונתו להציל אותם. חלק מהאנשים האמינו בו, אחרים

פקפקו. יום אחד נכנס שינדלר למחנה הקטן שלנו. מעודדות על ידי העיניים הטובות שלו, ניגשתי אליו וביקשתי שיכניס אותנו לרשימה שלו. הוא הוציא פנקס ועט וירשם את שמותינו: אבא, אמא, אחותי ואותי. אבל אנחנו לא זכינו. הייתה נדרשת פעולה יותר נמרצת מזו שנקטתי. היו אנשים יותר קרובים לשינדלר מאיתנו וזאת הייתה שאלה של חיים או מוות. אבי אולי היה מצליח במה שאני לא הצלחתי.

מעתה לא היה כבר מה לעשות ושחינו עם הזרם. אבי נשלח למטהאוזן שלושה ימים ושלושה לילות עמדו הקרונות החתומים בפלשוב, ללא מזון, ללא מים. ללא שירותים. אני יודעת שאבא הגיע למטהאוזן, אבל הוא לא חזר משם. לפני לכתו ביקש מאיתנו שנשמור על אמא. אבל גם בזה לא הצלחנו. הייתה זאת היא ששמרה עלינו ונוננה עלינו, בעצם נוכחותה.

במצעד המוות, כשעזבו אותי כוחותי וגם רצון החיים, ורציתי להשתטח על השלג ולחכות לכדור הנואל (כי ירו בנחשלים) היא לא נתנה לי להישבר. בכח רצונה המשכתי ללכת. ברגן-בלזן היתה התחנה האחרונה אליה הגענו מאושויץ. הייתי חולה ומחוסרת הכרה כשמתה אמי, ימים ספורים לפני השחרור. אחותי ואני היינו יחידות ששרדנו מכל המשפחה. מסביב שכבו מתים ונוססים. זה היה יום שחרור עצוב.

אני חושבת הרבה על הימים האם. מה יכולתי לעשות ולא עשיתי. אני משווה את עצמי עם אנשים רבי מעש ושופטת את עצמי לכף חובה. הייתי כמו עלה נישא ברוח או שוחה על הגל ושט עם הזרם...

מושב 23. מרקאן קאראקוזיס מברכת בפתח הדיון על מאבקים של נשים בשואה

שירים של שורדת שואה

בת שבע דגן
פסיכולוגית חינוכית, סופרת ומשוררת

מול כבשנים בוערים למדתי שירים שכתבו אסירות. הם עברו מפה לאוזן, הם גרמו לרוממות רוח והרגשת יחד. הם היו ביטוי למרד הרוחני שלי, לתחושה שיש דברים בעולם שאיש לא יכול לקחת ממני אפילו שם, בעולם בו נשללה חרותו של האדם ונרמס כבודו
למדתי שאפילו שם היתה לי זכות בחירה שאפשרה להיאבק על הישרדותי.
השירים שלמדתי שם היו לי למקור השראה, ולצו להמשיך בכתיבה שבאה לביטוי בספרי "ברוך הדמיון, ארור הדמיון"

על הגזרה

קשה להחליט
מה הכאיב שם יותר,
המספר על הזרוע
או דבר אחר.
עם זאת נדמה לי
שקשה מכל דבר
היה אבדן השיער.
הוא נתן לי תחושה של יפי נשי
כתר צמות, עטרת ראשי
שהיה שלי, רק שלי,
שערי הנעים למגע
דוקא בו האכזר פגע
והפך את כלי לאחרת
עצובה
עלובה
בלי אותה העטרת.
התלקחתי ראשי עם היד
היו שם קוצים, זו בלבד,
מתוך החלון
נשקף קלסתרון,
דמות זרה,
האם זו אני?
היכן עטרת ראשי?
הרמתי זרועות
ולפי התנועות
הכרתי את עצמי.
עטרת ראשי ושאר עטרות
שמשו אותם למיני מטרות
מי היה יכול לדמין, להניח
שיהיו חמר-גלם למזרן או שטיחון
היו לגזר הגזרה תרוצים
כמו למגע כנים ויתר שרצים
אך זעק מכל עבר זממו
לגזל מאדם את צלמו.
השאר שממני בכח נלקח
בדרך הטבע, להכעיס, צמח
ואתו החלום שבלב חבוי
אולי, אולי יש עוד סכוי?

מתוך הספר "ברוך הדמיון, ארור הדמיון"

אסטרטגיות של נשים במאבק לחיים בתקופת השואה

פרופ' דליה עופר
המכון ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית בירושלים

ציפו מהנשים להנהיג את ההתנגדות ללחצים ולדיכוי בתוך המשפחה. בקרב השורדים, שלא כמו בקרב הלוחמים, היה חלקן של הנשים משמעותי יותר. המשמעות של המאמץ היומיומי לשרוד הייתה מידה עצומה של דבקות בעולם ערכים ובתמונת עתיד

כל גילוי של שמירה על החיים בתקופת השואה הוא גילוי של התנגדות למדיניות ההשמדה הנאצית. מטרתם של הנאצים במדיניות היהודית הייתה לחסל את הקיום היהודי. דבר זה תקף גם לפני שמדיניות הפתרון הסופי התגבשה והחלה להתממש. היהדות והיהודי, כמוהות גזעית ותרבותית, נתפסו כאנטי-תזה לגרמני, ושניהם לא יכולים היו לדור בכפיפה אחת בגרמניה ובעולם כולו.

הנאצים לא הבחינו בקרב היהודים בין גברים לנשים, בין צעירים לזקנים, בין ילדים למבוגרים. לבולם, בני מעמד נמוך וגבוה, בעלי השכלה וחסרי השכלה, שומרי מצוות, חילונים, או כאלו שכבר נטשו את היהדות, לא היה מקום בסדר העולם הנאצי.

במדיניות האנטי-יהודית של הנאצים יש להבחין בתקופות ובשלבים שונים, ולאורם יש לבחון את ההתנגדות היהודית הקבוצתית והאישית. יש ללמוד כל אחת מצורות ההתנגדות בהקשר ההיסטורי ובנסיבות שבו היא נוצרה והתפתחה. לאחר מכן ראוי לשאול מה משמעות דרך התנגדות זו או אחרת עבורנו, החיים, לאחר השואה ומנסים להתמודד עם תוצאותיה ומשמעותה היהודית והאוניברסאלית.

במשך שנים התמודד המחקר ההיסטורי ושיח זיכרון השואה, באמצעות דימויים דיכוטומיים, עם סוגיית ההתנגדות או התגובה היהודית למדיניות ההשמדה הנאצית. המשפט המפורסם שצוטט מפי אבא קובנר "בל נלך כצאן לטבח", כלומר - הציבור היהודי הסביל והמובל אל הגרדום ללא תגובה, ומנגד המרד המזוין, שמוזהה עם לוחמה, נשק תוצרת עצמית, נחישות ויאוש של לוחמים. דימוי זה מגולם בדמותו של קובנר עצמו, הלוחם והפרטיזן ובצורה המושלמת ביותר במרד הראשון בארצות הכיבוש הנאצי - מרד גטו ורשה.

גם ההיסטוריוגראפיה של השואה חיזקה גישה זו. ראול הילברג, שפרסם ב-1960 את המחקר המקיף והחשוב ביותר על המדיניות הנאצית ורצח היהודים, כתב: "יקברצה המתמודדת עם כוח ואלימות יכולה להגיב באחת מחמש דרכים: להתנגד, להקל או לבטל את האיום, להתעלם מן האיום, להשתתק ולא להגיב ולהשלים. התגובה של היהודים נעדרה כמעט לחלוטין את דפוס ההתנגדות. כתוצאה משנות הגלות הממושכות, יהודים לא למדו לחשוב במונחי ההתנגדות."

יהודה באואר התמודד עם הגדרתו של הילברג את התגובה היהודית והגדיר את ההתנגדות היהודית בשואה "ככל פעולה קבוצתית מודעת שנעשית כנגד חוקים ידועים או לא ידועים, או כנגד כוונת

של הגרמנים ותומכיהם הפרגעים ביהודים". באואר מרחיב מאוד את ההגדרה והוא מכליל כה פעילויות שונות של הציבור הרא מדגיש את המניעים וההתכוונות של פעולות ההתנגדות, כבאים לסכל את מטרות המדיניות הנאצית. אך באואר משאיר את ההגדרה לפעולות שמעשתה במסגרת הציבור, השרוי בזהותו היהודית ואין הוא רואה בפעולות של היחיד לשמור על החיים מעשה של התנגדות אלא מעין אינסטינקט קיומי.

אמנם מנקודת ראותו של הקולקטיב היהודי נישתו של באואר יכולה להיות מובנת. ואולם כיון שהנאצים הגדירו את הזהות היהודית באופן שרירותי, לא התייחסו לזהות העצמית של היחיד והבלילו בקרב הקולקטיב אנשים שלא זיהו עצמם כיהודים, יש לראות גם במאמץ של כל יחיד לשמור על חייו, לאו דווקא במסגרת הקבוצה, מעשה של התנגדות.

ככל שהתפרסמו ספרי זכרונות וספרי עדות רבים יותר, והחברה הישראלית גילתה התעניינות רבה יותר ביחיד ובשאיפותיו, הוטל הזרקור על מוקדים חדשים בחקר השואה. חקר מגדר ולימודי נשים, שניעור וחידש נושאים רבים בחקר מדעי החברה וההיסטוריה, לא פסח גם על חקר השואה. בצד הלוחמים גיבורי התרבות, עוצבו גיבורים אחרים, השורדים שניסו להתמודד עם חיי היום יום (טובה פרלמוטר כינתה מעבר זה, בסחקרה על מדיניות החינוך והזכרת השואה, כמעבר מ"הלוחמים" ל"שורדים" כגיבורי התרבות.) בקרב השורדים, שלא כמו בקרב הלוחמים, היה חלקן של הנשים משמעותי יותר ולפעולתן תפקיד מרכזי יותר.

התובנה שהמאמץ היומיומי לשרוד היה בעל משמעות פעבר למת הלחם, שכדי להתחזק מעמד בתנאי ההשפלה, הרעב והסבל הפיסי והנפשי, נדרשה מידה עצומה של דבקות בעולם ערכים ובתמונת עתיד, הציבה בפני המחקר שאלות חדשות ומרשנים חדשים. ההתנגדות לא הייתה עוד התנגדות מזוינת בלבד, והציבור היהודי לא הלך אל מותו כצאן לטבח, אלא נרש באלימות ובאכזריות אל מותו לאחר שניסה בכל כוחו להבטיח את החיים ולהימלט ממוות.

לאחר שינוי עמדה זה קראו החוקרים קריאה חדשה את שכתב עמנואל רינגלבלום, ההיסטוריון שיזם את איסוף החומר הדוקומנטרי, המתאר את חיי היהודים בפולין הכבושה בעת שלטון הכיבוש עצמו והותיר לנו את האוסף הענק של הארכיון המחתרתי, הידוע בשמו "ארכיון עונג שבת": "היסטוריון העתיד יצטרך להקדיש דף הולם לאישה היהודיה במלחמה. היא תתפוס דף חשוב בהיסטוריה היהודית על אומץ ליבה וכושר עמידתה, בזכותה עלה בידי אלפי משפחות להתגבר על אימת הימים."

מקומן של הנשים בשמירה על התא המשפחתי

נשים יהודיות במרכזה ובמערבה של אירופה השתייכו למעמד הבורגני, בעוד שרוב הנשים היהודיות במזרחה של אירופה השתייכו לפרולטריון או לבורגנות הזעירה. לכן, נשים רבות יותר במזרחה של אירופה היו שותפות לפרנסת המשפחה. הן עבדו בעסק המשפחתי, למשל במכירת נעלים שהבעל ייצר, בקבלנות בתפירה ותחרה בביתן, והיו שעבדו מחוץ לבית בבתי מלאכה או בתי חרושת, לרוב לפני הנישואין. היו גם נשים שהיו להן עסקים קטנים, כגון דוכנים בשוק וכדי. במערבה של אירופה, היו רוב הנשים משכילות יותר ורבות היו בעלות מקצוע או שעבדו בעסק המשפחתי. אולם הן לא נהנו לעבוד לאחר נישואיהן, הן זנחו את הפעילות המקצועית והקדישו את חייהן למשפחה.

בעקבות התעמולה והמדיניות של המשטר הנאצי היו הנשים עדות ישירות לשינויים ביחסם של שכנים ומכרים. הן שמעו את עלבונם של ילדיהן בבתי הספר וצריכות היו לנחמם, הן זכו בקיטונות של לגלוג ועלבונות בחנות השכונתית, וחשו

ראשונות את המגמה האנטי יהודית, שהפכה לא רק גלויה אלא רצויה ומוערכת. זאת ועוד, על אף הקשיים הגוברים והולכים בניהול חיי היום יום, ועל אף הלחצים הרבים שניצבו בפני הנשים בביצוע המשימות הקטנות כגון קניות, ביקור בבתי הספר, או הליכה לגן העירוני, הן נדרשו לשמור על רוח נעימה כדי להקל על קשייו של הבעל, שמקורות פרנסתו הצטמצמו ושקשריו העסקיים עם הציבור הלא יהודי, כלקוח או כשותף לעסקים, נעשו מורכבים יותר ויותר. העיתונות היהודית הציעה לנשים תפריטים חדשים כדי שיוכלו להציע תבשילים המתאימים לתנאי המצוקה והמחסור, שנבע משיני המצב.

המנהיגות הקהילתית הייתה מודעת למצב החדש של נשים ולקשיים שניצבו בפניהן, וניסתה לסייע בידן על ידי הגדרה ברורה ובמובן מסוים טקשה יותר של תפקידיהן בתוך המשפחה. ציפו מהן להנהיג את ההתנגדות ללחצים ולדיכוי בתוך המשפחה. לא יפלא, אפוא, שבמקרים רבים היו הנשים מוכנות להגר לפני הגברים. גם בכך ניתן לראות ביטוי של התנגדות והתמודדות עם הצעדים שנקטו הנאצים.

כמובן שבעיית התגובה של נשים לדיכוי הנאצי נעשתה קשה יותר וקיצונית יותר לאחר פרוץ המלחמה ובשטחי הכיבוש הנאצי. ניתן כמובן לספר סיפורים רבים שיציגו את העיקרון של מאבק לחיים במסגרת הניסיון לשמור על המשפחה. ישנם מקרים רבים ושונים בהם ניסו נשים לוותר על חלק ממזון לטובת בני ביתן. ההגנה על המשפחה ועל הבית היו ערך עליון, והסתגלותן של נשים רבות למצבים החדשים מעוררת השתאות. אך היו גם מקרים שכדי להציל את חייהן אמותות נטשו את ילדיהן או חנקו אותם למוות.

מקומן של נשים בספירה הציבורית ובמחתרת

פעילותן של נשים בספירה הציבורית מבטאה מאמץ לשמור על חייהן במסגרת הציבור ושמירה על חיי הזולת. במערבה של אירופה, במיוחד בצרפת ובהולנד, היו נשים יהודיות ולא יהודיות פעילות בהצלת ילדים, בעיקר באמצעות הסתרה במשפחות לא יהודיות. נשים יהודיות היו קשורות גם לתנועות מחתרת שונות בין באמצעות התנועה הציונית או באמצעות הקומוניסטים. נשים אלה סיכנו את חייהן למען אחרים ומתוך מטרה לפגוע במשטר הכיבוש.

במזרחה של אירופה הייתה פעילות ענפה של נשים בארגוני ההגנה, במטבחים הציבוריים, כמורות ומדריכות בבתי יתומים ובריכוזי פליטים, באחיות ורופאות בבתי החולים ובפעילות מגוונת במחתרת. אחד התפקידים החשובים, בשלבים המקדימים של ארגון המחתרת ובעיצוב התודעה, היה העברת מידע ויצירת קשרים בין הגטאות השונים במזרח אירופה. תפקיד חשוב זה נעשה בעיקר על ידי הבחורות במחתרת, היו אלה נשים צעירות או נערות בוגרות חברות תנועות נוער ציוניות וקומוניסטיות, שהתחזו לאריות וחיו מתוך סכנה מתמדת בנסיעות ברכבות, במעבר בכפרים ובערים, עבדו אצל גרמנים או פולנים, כדי להגות בסיס קשר למחתרת. סיפורן המופלא של הקשריות מביאליסטוק, ליזה ציפניק, ברונקה קליבנסקי, חיה בילייצקי, תמה שניידרמן ואחרות, היה כבר לנכס צאן ברזל של אתוס הגבורה הישראלי. סיפורן מעוצב בתוך מכלול סיפורי הלוחמים שניצלו. חפן הנשי של פעילותן כלל לא הודגש, אם כי תמיד צוין שכבנות וכנשים הן יכולות היו להיות בטוחות יותר מגברים בצד האריי.

גבורתן של אמהות יהודיות בהצלת ילדיהן

לאה באלינט
מנהלת ארכיון ומדור ילדים ללא זהות

מאבקן של הנשים היהודיות להציל את ילדיהן בתקופת השואה עדיין לא נחקר לעומקו. נשקן החשוב ביותר מול מכונת ההשמדה הנאצית, היה תושייה ויכולת לקבל החלטות נכונות

מאבקן של הנשים היהודיות להציל את ילדיהן בתקופת השואה, הוא אחד מפרקי הגבורה החשובים ביותר, שעדין לא נחקר לעומקו. היה זה מאבק לא שקול של נשים שהתעמדו מדי יום ביומו בסיטואציות בלתי אפשריות ובלתי צפויות, כשנשקן החשוב ביותר מול מכונת ההשמדה הנאצית, היה תושייה והיכולת לקבל החלטות נכונות. נשים אלה היו ברובן שנה קודם לכן עקרות בית ואימהות, רובן חסרות השכלה כללית, דוברות אידיש ועגה פולנית, שאפשרה מגע מינימלי עם שכניהן הפולנים. לפתע נקלעו לעולם שכל המוסכמות ואמות המוסר המקובל, גם בסביבה עוינת ואנטישמית אליה הורגלו במשך דורות, התנפצו מול מציאות של כובש גרמני אכזר. השכן הפך לרודף וכפר פולדת למלכודת מוות. נשים רבות נותרו לבדן עם הורים זקנים וילדים, כיון שהגברים גויסו לצבא, ברחו לבריה"מ, התחבאו מחשש שיגויסו, או יילקחו לעבודות כפייה.

שני סוגי מכשולים עמדו בדרכן של הנשים היהודיות במלחמתן על חיי ילדיהן ומשפחתן:

א. מכשולים אובייקטיביים כגון: מראה לא נכון בצד הארי, אי-ידיעת השפה והמנהגים הפולנים, בורות בענייני הדת הנוצרית, חוסר מכרים וקשרים בצד הארי, מחסור בכסף, חולשת הגוף ומחלות.

ב. מכשולים אמוציונלים: קושי להיפרד מהילדים, רגשות אשמה כלפי ההורים הישישים או החולים, הנעזבים לגורלם, פחד מהטרול האכזר המצפה לילדים, חרדה שהילד ילך אל מותו, על אף כל המאמצים להסתירו, תחושה של בגידה בקודשי ישראל ופחד שהעברת הילד לנוצרים פירושה שמד.

ככל שהרדיפה נמשכה, כך נדרשו כוחות נוף ונפש רבים יותר כדי למצוא מענה מידי ומתוחכם למצב המשתנה מרגע לרגע. למלחמת ההתשה שניהלו הגרמנים כלפי היהודים היו שלבים. כל שלב חטור מקודמו, כל שלב נתן את אותותיו בנפשם ובגופם של היהודים ומוטט אותם לקראת מחיקה מוחלטת של היכולת לחשוב בצלילות דעת ולגייס תושייה. הייתה זו שחיקה איטית וממושכת של שבירת צלם אדם, של דה-פרסוניפיקציה.

בתוך הכאוס הנורא הזה נאלצו הנשים, בפעם הראשונה, לקבל הכרעות לבדן. הכרעות אלה עשויות היו להביא להצלת המשפחה או להובילה אל המוות. הייתה קיימת מבוכת עצומה, באיזו דרך ללכת כדי להינצל. לאיש לא הייתה לכך תשובה, הכל היה מקרי. היו נשים שלא עמדו בכך, במיוחד נשים שכבר בהתחלה נותרו לבדן וקברו חלק מילדיהן. היו נשים שהשתגעו ואיבדו את עצמן לדעת. רובן המכריע של האימהות חיפש כל דרך אפשרית כדי להציל את ילדיהן.

אימהות עם קשרים ורכוש

נשים משכילות, מתבוללות ואמידות, שהיו להן קשרים בחברה הפולנית, הצליחו ביתר קלות למצוא מקלט לילדיהן בצד הארי. הצעד

הראשון היה לפנות לילדים משכבר הימים או לחפש מחבוא תמורת תשלום. אימהות השאירו את הילדים אצל מטפלות, עוזרות בית, חברות לטפסל הלימודים, מכרים ואנשים שאתם באו בקשרי מסחר לפני המלחמה.

מצבן של הנשים בגטו היה קשה לאין ערוך. כבר בתחילת 1941, מדווח העיתון GAZETA ZYDOWSKA", שהיה עיתונו הרשמי של אזור הגנרל גוברנמן, על ילדים אסופים שנמצאו בתוך חומותיו של גטו ורשה, מוכי רעב ומחלות. גם אחר ארבעה עשר חודשי גיהינום של החיים בגטו, מסוגלת אם גוססת, שנטשת ב-14.1.42 את תינוקה בן 4 החודשים, למתוב את המשפטים הבאים: "אני עדין מאמינה ברחמי אנוש - אם אומללה". אלזביטה פיצובסקה מספרת, בעדותה, שזמן קצר אחר לידתה הוצאה מהגטו אל הצד הארי בעזרת אירנה סנדלר, מפעילות המחתרת ZEGOTA, שהצילה מאות יהודי מגטו וורשה: "בטרם נתקתי מאמי, היא בקשה שיותר לה לטלפן למקום המחבוא שלי, כדי לשמוע את קולות המלמול שלי. היא הייתה או מוכת רעב ונגרה את עצמה לטלפון בשארית כוחותיה רק כדי לשמוע את קולה של התינוקת שלה שנמצאה במקום מבטחים."

אימהות שמסרו את הילדים לידי הנוצרים ולמנזרים

כרבות מן העדויות שמיתנו מיד אחר המלחמה כתוב: "ההורים ניספו, אך לפני כן הצליחו למסור את הילדה או הילד לידי הנוצרים או לנטוש אותם בפתח מנזר." אחד המקומות הבטוחים יותר להשאיר את הילד בחיים היה בית הילדים הקטנים בורשה, עייש הכומר בודואן, שבימי שלום קלט תינוקות שנולדו לנשים נוצריות מחוץ לנישואין. מחוץ לפתח המנזר היה ספסל שעליו הניחו את הילוד והנזירות שניהלו את המקום היו פותחות את השער ומעבירות את התינוק לטיפולן. נשים יהודיות בגטו ידעו על כך והניחו גם הן את עוללותן בפתח המנזר. חלקן צרפו פתק שבו סיפרו שהן באפיסת כוחות וביקשו לרחם על הילד ולהצילו ממות. היו אימהות שפנו אל המצפון האנושי או תשאירו דברי ערך בבגדיו של הילד.

אימהות שהצילו את ילדיהן לפני מותן

עשרות עדויות מדברות על אימהות נמלטות שהספיקו להניח את ילדן ליד דלת זרה, בתוך שיחים, במרתף, באסם, או להשאירו לנורלו ברחוב, במבנה ציבורי, בתחנת רכבת ובכל פינה, שנתנה, לדעתן, סיכוי להצלת הילד. אמה של מילרד דורוטה נרתה כנראה בתוה באשר נמלטה על נפשה עם התינוקת בזרועותיה. הכדור פילח את ירכה של התינוקת, אך האם עזד הספיקה להניחה בחדר מדרגות של אחד הבתים. כעבור זמן מה (כנראה יותר מיומיים), נמצאה התינוקת עייי נזירות כשעשרות תולעי רימה זוחלות על גופה. הילדה ניצלה וחיה כיום בארץ. הכרטיסייה שנמצאה בארכיון שלט שפכה אור על הצלתה של דורוטה. ריצ'רד ברקוביץ' הושלך במזודה מרכבת דוהרת אל מחנה ההשמדה. ההורים נשארו בקרון. ידיד המשפחה הביא את הילד למנזר.

אימהות עם ילדים במחנות כפיה ובמחנות הריכוז

גם כשהגיעו הנשים היהודיות אל מחנות הכפייה ומחנות המוות והן בשארית כוחותיהן, לא פסק כוח ההתחבולה וההקרבה העצמית שלהן למען הצלת הילדים.

לפני כשנה מצאתי מסמכים על הצלתה של אחת מהילדות ללא זהות שפתחה למדורנו ובהם מסופר כיצד היא ניצלה. האם הייתה במחנה לעבודות כפיה בצפון פולין. כאשר יצאה לעבודה עם יתר האסירות, היא העבירה את התינוקת שלה בתוך תרמיל גב ובו מטקב חור. בתוך התרמיל שמה את

התצלום שלה עם הילדה ובגב התצלום כתבה את שם המשפחה. בשמיכת הילדה נמצא גם סמר עברי ותכשיט. בעוברה ביער עם שאר האסירות, תלתה את התרמיל על ענף של עץ. הילדה נמצאה ע"י משפחה פולנית, שהצילה אותה וטיפלה בה במסירות עד סיום המלחמה. הילדה נפוחה ע"י אנשי "יקואורדינציה" וחיה בארץ. כאשר מסרתי לה את פרטי הצלתה, מיאנה להאמין.

את עוריאל קורלנדר בן ה-5, שחי כיום באה"ב, הצילה מכרה של המשפחה. יחד עם אביו הגיע לאושוויץ, ובדרך בלתי ברורה נמצא בצריף הנשים. כל הנשים נזנחו עליו והחביאו אותו על דרגשי השכיבה עונש המוות במשרפות, שהיה מוטל על כל צריף הנשים, אילו היו מוצאים את הילד, לא הרתיע אותן במשך יותר משנה מלהצילו.

אימהות שסירבו להיפרד מהילדים

היו אימהות שהחליטו לקשור את גורלן בגורל ילדיהן וסרבו להיפרד מהם, מתוך ידיעה ברורה שהן עלולות לשלם מחיר כבד על החלטה זו. חלקן איבדו חלק מהילדים, ואלה שנותרו בחיים היו השריד האחרון שנותר מהמשפחה. אמה של רומה רובק לא יכלה להיפרד מהילדה וכיון שאישה פולניה הסכימה להחביא רק את הילדה, האם מצאה מקום מסתור בקרבת בית הטבריה ומדי לילה התגנבה אל הבית כדי לחוש את גופה של רומה הקטנה ולחמם בגופה את רגלי הילדה. זאת עדותה של רומה:

"בתקופת המלחמה הוסתרתי בבית גויה, שישמה יניסה קזימירסקה, אשר היה ממוקם בכפר. זה היה מקום אסטרטגי לצבא וסביבו היו ממטקים תותחים. זכור לי שבאחת הפעמים, כשאימי באה לבקרני ולחמם אותי בלילה, היא אחרה לצאת בחסות החשכה מהבית אל המחבוא שלה ויצאה ממנו רק עם עלות השחר. כאשר רצה בשביל המושלג אל מקום מחבואה הקבוע, צלף בה חייל גרמני והרגה. בשקרה הדבר, הייתי ילדה כבת 4-5. ראיתי אותה שוכבת על השלג וזרזיף של דם נשפך על השלג הצח ממצחה. ניסיתי לרוץ אליה, אך הגויה שהוסתרתי אצלה, עצרה בעדי והחזיקה אותי בחוזקה בשתי כתפי כדי שהגרמנים לא יגלו שאני בתה."

אימהות אחרי המלחמה

לאחר המלחמה נאלצו אימהות רבות לצאת לקרב על השפיות. היה עליהן לגייס כוחות נפש אדירים כדי להקים מחדש משפחה וללדת ילדים. הן נאלצו להתמודד עם אלמנות, שכול, מחלות פיזיות וזיכרונות זוועה.

דרכי פולין היו מלאות נשים, שזה מקרוב יצאו ממחבוא, חורו ממחנות כפיה בגרמניה או שרדו מחנות ריכוז וצעדות מוות. נשים נואשות החלו מיד לחפש את ילדיהן וכתתו בשארית כוחותיהן את רגליהן כדי למצוא ילד שנמסר למכר או הוחבא במנזר.

הנוצריות המצילות לא רצו להיפרד מהילדים שהצילו וסרבו להשיב אותם להורים המקוריים. במקרים רבים נאלצו האימהות לפנות לבתי משפט, כדי לזכות בילד. אך היו מקרים בהם טענו הפולנים שהילד נרצח, אבד או מת ולא הייתה כל דרך להוכיח את האמת. נשים פולניות ברחו עם הילדים ל"אדמות משוחררות" בשטחים במערב פולין, שיטו כתובות ושמות והילדים נשארו ברשותן וגדלו כנוצרים בפולין.

גם המנזרים ניסו, במקרים רבים, להערים קשיים, כאשר באו לפדות את הילדים מידיהם. שיטת האימוצים לא אפשרה להתחקות על עקבותיו של ילד שאומץ באחד הבתים הפולנים, במיוחד בימי המלחמה.

אחר כך באה תקופת השיקום בישראל, בפולין ובארצות מעבר לים. נשק פסיכולוגי חשוב היה ההדרוקה והשכחה. כל כוחות הנפש הופנו לשיקום ולהקמת משפחות חדשות. היו אלה משפחות ללא סבא וסבתא, ללא דודים ובני דודים. כל משפחה סחבה על גבה את צילם של המתים. נדרשו יותר מ 50 שנה עד שהשתיקה הופרה. היו נשים שאמרו בעדותן שראו בשיקום המשפחות מעין נקמה בנאצים, מעין הוכחה שלא נצחו, שבקרב ההישרדות רק המנצחות, וההוכחה לניצחונן הם הילדים והנכדים, שנולדו אחר האזעקות שחור על בשרן.

ביטויי הישרדות והתנגדות של נשים באמנות החזותית של תקופת השואה

בתיה ברוטין
ראש התכנית להוראת השואה במכללת בית ברל

השוני בין המינים יצר הבדל מהותי בתגובות והוא משתקף ביצירות האמנות. יש יצירות בודדות המתארות נשים שלקחו חלק בלחימה בקרב הפרטיזנים

העמידה היהודית על נוניה, בתקופת השואה בגטאות, במחנות, ביערות, במנוסה ובמחבוא, נתפשת, בדרך כלל, כהישרדות וכהתנגדות לדיכוי הנאצי. אך גם היצירה האמנותית בתקופת השואה, היא אחד הביטויים המובהקים למאבק על ההישרדות של יהודים. אמנים רבים יצרו בהיחבא, תוך הסכנה להיתפס על ידי הנאצים. מי שנתפס היה צפוי גזר דין מוות. רבים מהם מעידים על הרצון לתעד את האירועים והמראות שחוו. אחרים מעידים כי, נוסף על הרצון לתעד, עצם העיסוק ביצירה האמנותית היה בבחינת מאבק בתוויות המשפילות. באמצעותו שמרו על שפיות, זהות עצמית וטעם לחיים.

גברים ונשים היו שותפים לגורל של דיכוי הגוף והרוח, חיו בצפיפות ובחוסר פרטיות, מצוקת מזון, ומחסור באמצעי שמירה על ניקיון אישי וסביבתי בתקופת השואה. למרות זאת, השוני בין המינים יצר הבדל מהותי בתגובותיהם והוא משתקף ביצירות האמנות. ברצוני לעמוד על ביטויי ההישרדות הקיומית היום-יומית של הנשים ועל ביטויי התנגדות בלחימה האקטיבית שלהן.

ברבים מתיאורי הנשים ביצירות של תקופה זו, הן נראות עוסקות בתפקידיהן המסורתיים: בישול, ניקיון ורחצה, כביסה ובמיוחד בתפקיד ההשגחה והדאגה לילדים. בתיאורים אלה נראית האם אוספת את ילדיה אל חיקה או אוחזת בהם בחוזקה. לדוגמא:

האלינה אולומוצ'קי, אם ושני ילדיה 1943 (1947), גטו ורשה.

הניתוק מאורח החיים הקודם והמצב החדש של הכליאה, כפו על הנשים חיים בצוותא. נוצרו קבוצות קטנות של נשים אשר החליפו את מסגרת המשפחה שהתפוררה והעניקו לנשים תמיכה הדדית, סעד פיסי ורוחני אשר הגביר את סיכויי ההישרדות שלהן. לדוגמא:

מאלווה שאלק, שלוש נשים בחדר, 1942-1944, טרזין.

מצוקת המזון והרעב בגטאות ובמחנות היתה נחלת הכלל. החיפוש והעיסוק במזון היה בלתי פוסק וליווה את הכלואים משך כל היממה. הנשים שעסקו בהכנת האוכל כהמשך לתפקידיהן

המסורתיים, נאלצו למצוא פתרונות יצירתיים כדי להכין אוכל. דוגמא מעניינת לכושר האלתור, הגיוון והיצירתיות בהכנת מזון, נמצאת בתאור **שלוש נשים קולות לחם** על תנור חימום בתוך צריף במחנה טרס, שציירה לילי ריליק-אנדריו:

על אף חוסר האמצעים לשמירה על ניקיון אישי וסביבתי נאותים, השתדלו הנשים להקפיד על רחצה ככל שניתן. דוגמא לכך הוא הציור של מאלווה שאלק, **אישה מתרחצת 1942-1944, טרזין**.

נשים העסיקו את עצמן בפעולות של ניקיון מקום מגוריהן ובכביסה, כהמשך לתפקידיהן המסורתיים, שעזרו להן לנהל אורח חיים מסודר. מאלווה שאלק, למשל, מתארת קבוצת נשים כלואות, מכבסות בצותא, בגטו טרזין, ביצירה: **נשים כלואות מכבסות, 1942-1944, טרזין.**

לצד תיאורי הנשים, שהשתדלו לשמור על "שגרת חיים", שעזרה להן לשרוד, ישנן יצירות בודדות המתארות את הנשים שלקחו חלק בלחימה אקטיבית בקרב הפרטיזנים ובקרב הלוחמים והמורדים בגטאות ובמחנות. למשל, בציור של לאה גרונדיג: **פרטיזנים**, היא מתארת שתי נשים לוחמות, שוות לגברים בנחישותן ובנשק שהן נושאות על גופן.

מושב 24
30.6.2003

גם לכסף יש מין, לאום ומוצא - המדיניות הכלכלית ואנחנו

המושב התקיים בבני-דרור

בחסות: יצחק ישועה (שייע), ראש המועצה האזורית לב השרון

הדסה רוסו, יועצת ראש המועצה לשעמד האישה

קרן פרידריך אברט

ברכות

יצחק ישועה (שייס)

הדסה רוסו

הצגת עמדות:

השלכות המדיניות הכלכלית על נשים בישראל

חייב אילנה כהן (עם אחר) יוייר ארגון האחיות

למה מנהרים ראשי המשק למגוע במשפחות חד-הוריות?

ברכה ארגיאני, יוייר הארגון לזכויות הדיור ויוייר הקואליציה הארצית למשפחות חד-הוריות

מדיניות אנטי מורות: פיטורין, צמצומים, פגיעה במשלולי קידום ובתנאי פרישה

עירית זהבי, יועצת לנושאים פרופסיונליים

המאבק של ארגונים פמיניסטיים נגד הפגיעה הכלכלית בנשים ערביות

מנאל שלבי, חברת הנהלת אשה לאשה

איך תוכנית ויסקונסין מטפלת בנשים?

תמר גוזנסקי, חייב לשעבר, חברת הפורום החברתי הישראלי

על תקשורת, כלכלה וממיניזם

שלי יחימוביץ', עיתונאית בערוץ 2 ובגלי צהייל

מנחה: דייר עליזה לביא, המחלקה למדעי המדינה, אוניברסיטת בר אילן, חברה בייקולך"

למה ממהרים לפגוע במשפחות החד-הוריות

ברכה ארג'ואני
יו"ר הארגון לזכויות הדיור והקואליציה הארצית למשפחות חד הוריות בישראל

כ-80% מהמשפחות החד-הוריות הן נשים עובדות, העושות הכול על מנת לשמור על מקום עבודתן. מאחר שקשה לנשים לצאת למאבק על זכויותיהן, קל לממסד לפגוע באוכלוסיה זו. כאשר אם חד-הורית יוצאת בכל זאת למאבק, קל לשתק אותה באמצעות איום שייקחו ממנה את היקר לה מכל, את הילדים

האם השאלה ימדוע ממהרים לפגוע במשפחות החד-הוריות? היא השאלה הנכונה או שמא עלינו לשאול בקול רם ילמה כל כך קל לפגוע במשפחות החד-הוריות? ויאין ניתן לשפר את מצבן של המשפחות החד-הוריות בישראלי יש זרכים רבות. לשיפור זכויותיהן של משפחות חד-הוריות ועלינו לעשות כל מאמץ להביא את הממשלה ליישם תוכניות סיוע בנושא החברתי-כלכלי.

משפחה חד-הורית היא משפחה שבה הורה יחיד מגדל את ילדיו. בראש כ-90% מהמשפחות החד-הוריות עומדות נשים המטפלות בילדיהן. גם נבר-אב שהילדים נשארים ברשותו, סובל ממשברים רבים בחייו, כמו אישה-אם. לעיתים נבר שהוא הורה יחיד נתקל בבעיות קשות, הן מצד הסביבה שלא רגילה לראות את תופעת הגבר המגדל את ילדיו והן מצד הממסד והמערכת הביורוקרטית.

במשך שנים רבות הדביקו סטיגמות והאשמות שונות לחד-הוריות, כמו: רוב הנשים החד-הוריות הן בכלל לא חד-הוריות "אמיתיות" והן "משחקות אותה" כאילו שהן לבד, בעצם האישה חיה עם בעלה או שיש לה מישהו מהצד שממנ אותה; כל חייהן הן רוצות יותר ממה שיש להן. על רקע האשמות אלו, נוצר בציבור רושם המשרת היטב את מדיניות הקיצוצים נגד קבוצה זו. כאשר ראשי השלטון טוענים שהמשק נמצא במצב חרום ויש לקצץ, התחושה בציבור היא שיש הצדקה לקיצוצים הפוגעים באוכלוסייה החד-הוריות, השקועה במאמץ לשרוד בכבוד.

ראשי משפחות חד-הוריות נאבקות תדיר על אפשרות לתת לילדים יותר ממה שניתן במשפחה דו-הורית, בפיצוי על היעדר הורה נוסף, מאמץ שמתלווה לכל שנות גידול הילדים. הורה יחיד הוא בעל מספר תפקידים: אם היא גם אב; לעתים בעל מלאכה, כשהיא צריכה לתקן בעצמה נזקים בבית, כדי לחסוך בהוצאות; היא השמרטף של ילדיה והיא צריכה להתמודד עם בעיות הצצות כל השנ, החל מליווי ילדים לגן ולבית הספר ועד העברת ילד חולה לבית חולים. ברוב המקרים האב אינו משתף פעולה וכמעט לא קיים בתמונה, כי מרבית האבות בונים את חייהם מחדש. אנו רואים בארגון לזכויות הדיור, שבקרב המשפחות שאנחנו מטפלים בהן, ההורה שאינו מטופל בילדיו משקם את חייו הרבה יותר טוב מההורה, לרוב האם, שמטפל בילדים.

תהליך נוסף שעוברת המשפחה וגורם להיחלשותה הנפשית והפיזית של אם חד-הורית הוא התהליך המשפטי שהיא עוברת בסוגיית המזונות ובסוגייית חלוקת הרכוש המשותף. המאבק המשפטי על משמורת הילדים, הסבל הכרוך בהסדרי הביקורים ובמסרים המועברים על ידי ההורה שאינו משמורן בעת הביקור, הם חלק בלתי נפרד מהמציאות הבלתי אפשרית אליה נקלעות משפחות חד-הוריות רבות. נשים בראש משפחות חד-הוריות חשות, לעתים קרובות, שהמערכת המשפטית אינה מגינה עליהן: רבות מהן לא מודעות לזכויותיהן, כאשר עליהן להתגם על הסכם הגירושין/המזונות.

המערכת המשפטית אינה מכירה בזכות לדיור

כזכות בסיסית חיונית לכל משפחה חד-הורית, בהתדיינות על המזונות והגירושין. בחוק ההלוואות לדיור מפורט מי זכאי לסיוע המדינה. נאמר בו כי כל אדם שיש לו נכס או שהיה לו נכס על שמו אינו זכאי לקבל סיוע לדיור מהמדינה. משרד השיכון פועל על בסיס חוק זה ולכן השיקולים המשפטיים העומדים מאחורי סיום הסכם גירושין/מזונות נורם למשפחה החד-הורית טרחה רבה על מנת לזכות בפתרון דיור הולם.

תהליך המאבק על קורת גג של קבע הוא ארוך ומתיש ונורם למעברים רבים מדירה לדירה, בכל פעם עוברים לדירה זולה יותר. גם הוצאות ההובלה כלולות בפגיעה הכלכלית המתמשכת במשפחה. רמת החיים יורדת, הילדים נכנסים למשבר בכל מעבר, מפני שבכל מעבר לדירה חדשה, עוברים הילדים גם לבית ספר או לגן אחר, כך שכמעט אינם יכולים ליצור קשרים חברתיים קבועים עם ילדים אחרים. הם אינם יכולים לרכוש חבר/ת טוב/ה בשכונה שיוכלו לשחק או ללמוד ביחד. הפגיעה הרגשית בילדים היא לעיתים בלתי הפיכה, אלא אם יש אפשרות למנף הוצאות טיפול בקשייהם הרגשיים.

לאחר המאבקים המשפטיים שההורה היחיד עובר, חולף זמן רב מאוד עד לצבירת כוחות פיזיים ונפשיים על מנת להתאושש, או יותר נכון להתגונן מפני ממסד המתנכר לאוכלוסייה שזקוקה לתמיכה כלכלית ונפשית.

על פי הקריטריונים שקבע הממסד אישה בראש משפחה חד-הורית "יסיימה את הקריירה" והיא מנועה מלנסות לבנות חיים חדשים עם בן זוג. מעט מאוד מהנשים החד-הוריות מצליחות לשקם את חייהן ולצרף הורה חדש למשפחתן.

מרגע שאישה היא חד-הורית היא ממש לבד, היא ותפילותיה לבורא עולם, שייתן לה את הכוחות לעמוד בכל המשימות ובכל המצבים הרגישים, שהיא וילדיה עומדים לעבור, תפילה שילדיה יצליחו בלימודים בבריאות ומעל לכל שלא תחסר להם דבר תשלא ירגישו שהם שונים וחריגים משאר הילדים, במיוחד בבית הספר. ככל שהילדים גדולים כך גדלה הרגישות של האימהות למחסור, החל מבגדים ועד לבילויים של ילדיהן.

כאשר הממסד אומר "אני חייב לקצץ", הוא לא יעז לפגוע במי שיש לו כוח לסרב ולאיים בעזיבת הארץ. אם חד-הורית לא יכולה לקום ולעזוב את המדינה, שהרי אין באמתחתה כסף לעשות זאת ואף אם תעזוב, היא לא תחסר למדינה. קרוב לוודאי שהמדינה אף תודה לה מקרב לב, שכן תהיה יאחת פחות שהממסד צריך לתמוך בה ולהוציא עליה כספים".

כיום יש כ-150 אלף משפחות חד-הוריות בישראל ומספרן הולך וגדל. כ-80% מהמשפחות החד-הוריות הן נשים עובדות, העושות וכול על מנת לשמור על מקום עבודתן. אם על האישה לצאת ממקום עבודה על מנת לבוא לפעילות ציבורית, כדי להיאבק על פעמדה וזכויות קבוצת החד-הוריות, האישה תעדיף את מקום העבודה. פירושו של דבר, שלממסד קל לפגוע באוכלוסיה זו, שמנסה לשרוד בכבוד. כאשר, למרות הקשיים, אם חד-הורית יוצאת למאבק קל לשתק אותה, באמצעות איום בכך שייקחו ממנה את היקר לה מכל, את הילדים. אותם גופים שאמורים לסייע לה בהשגת רווחה הם המשרתים את המדינה נגדה. האיום הגדול ביותר שמשתק את רובה של אוכלוסיית החד-הוריות הפגיעה כל-כך, על ידי הפעלת לחצים ואיומים בלקיחת הילדים ממשמורת האמהות, פועל כדי למנוע מהן לצאת למאבק על מנת לשפר את זכויותיהן ואת מעמדן בחברה הישראלית. בכל המאבקים שבהם השתמשו בילדים, מעולם לא איימו עליהן לקחת את ילדיהם. קל מאוד לאיים על אם חד-הורית שאין מי שינן עליה ועל ילדיה.

כתוצאה ממבלול הקשיים, העומדים בפני המשפחות החד-הוריות, נוצר מצב המאפשר לממסד לפגוע בקלות במשפחות החד-הוריות, במיוחד באמצעות חוקים ונהלים, הפוגעים בקבוצות החלשות ובפרט במשפחות החד-הוריות.

מדיניות אנטי מורות: פיטורין, צמצומים, פגיעה במסלולי קידום ובתנאי פרישה

עירית זהבי
יועצת לנושאים פרופסיונליים

עידוד פרישה הוא כלי לקיצוצים תקציביים אך לא בהכרח מיטיב עם הפורשות. האיגודים המקצועיים מגינים יותר על קבוצת האינטרסים שמתוכה הם באים

מרבים לטעון נגד התכנית הכלכלית החדשה מכיוון ההשפעה שלה על נשים, שהיא גדולה יותר מזו על גברים. יחד עם זאת, לעיתים ניתן לראות גם צד חיובי של התכנית, בניסיון להשוות זכויות. את ההשפעות של תכנית כלכלית חדשה ניתן לבחון רק במבחן הזמן ולכן, נוכל רק לשער אותן בראייה ארוכת טווח.

ניתן לדלג על מספר שינויים שהם מאוד ברורים: הפחתת הקצבאות למשפחות חד הוריות ולקצבאות ילדים המשולמות לחשבון הבנק של הנשים, והפחתת דמי האבטלה. אני מבקשת להאיר את הנושא מזווית קצת שונה. בתחום האבטלה אני מתייחסת לנשים, כפי שנראה בהמשך, משום שהפיטורין פוגעים יותר בנשים מאשר בגברים, לא רק בגלל שהפיטורין באים לידי ביטוי בעיקר במגזרים המעסיקים בעיקר נשים, אלא משום שמטבע הדברים, יש יותר עובדות זמניות בקרב נשים, בעיקר בגיל של לידות וגידול ילדים. בנוסף, יש לזכור שמעסיקים נוטים לפטר נשים לפני גברים, בשל ההתייחסות אל פיטורי נשים כאל פיטורים פחות מכאיבים, בגלל ההתייחסות אל משכורתה של האישה כאל משכורת שניה, "משלימה".

אני מתכוונת להתייחס לתחום העבודה, תנאי עבודה ויחסי עבודה, ובתחום זה לשני נושאים שנראים לי מרכזיים: שינוי גיל הפרישה ועידוד הפרישה, בכלי לביצוע קיצוצים בתקציב. בנושא הארכת גיל הפרישה נראה, על פניו, שחלה הרעה משמעותית גדולה בהרבה אצל נשים ביחס לגברים. אם גיל הפרישה מועלה ל-76 הרי גברים יעבדו שנתיים יותר ממה שעבדו עד היום ואילו נשים יעבדו שבע שנים יותר. כלומר, יהיה פער של חמש שנים בגיל הקובע לפרישה. במבט ראשון ניתן לטעון שיש בכך דווקא הטבה והשוואת מעמד של נשים לזה של גברים. זאת, אם בוחנים את המצב מנקודת הראות של נשים שיצאו ממעגל העבודה בתקופות שונות, או עבדו בהיקפי משרה נמוכים, על מנת לטפל בבית ובילדים, או בעקבות הצטרפות לשליחויות של בן הזוג, ולפיכך לא השלימו זכויות פנסיוניות. נשים אלו יוכלו להשלים שנות עבודה ולהשיג בכך זכויות פנסיוניות מרביות. בחינה יותר מדוקדקת תבדוק את היצע מקומות העבודה הפתוח בפני נשים בעידן המקדש את הנעורים. האם נשים ימצאו מקומות עבודה? האם מקומות העבודה, בהם הן עובדות, יאפשרו להן להישאר בעבודה עד גיל פרישה, או שבמסגרת קיצוצים תקופתיים, במיוחד לנוכח הפיחות הזוחל במעמד הקביעות בעבודה, יציעו להן בתקיפות לפרוש מוקדם יותר?

לפרישה מאוחרת של נשים ממעגל העבודה יש גם השלכה על הדור הבא של האימהות העובדות.

רבות מן הפורשות מעלות את נושא הפרישה לסדר היום שלהן ברגע שמצטרף הנכד הראשון למשפחה. הישארותה של הסבתא במעגל העבודה יקשה על האם הצעירה בפיתוח הקריירה שלה, ואולי גם ידחה את ההחלטה בדבר הרחבת המשפחה, כמו שהיה מקובל בברית המועצות בתקופה הקומוניסטית.

סוגיית עידוד הפרישה ככלי לקיצוצים תקציביים מעלה שאלות רבות: האם עידוד הפרישה בתנאים של פנסיה מוקדמת הוא אכן בגדר הצעה טובה? האם לכל המפוטרות ניתן להציע תנאי פרישה סבירים? האם יותר נשים מפוטרות? האם הצעות לפרישה פרצון עם תנאים של עידוד פרישה מופנות יותר לנשים מאשר לגברים? האם הקיצוצים הנדולים במשרד החינוך נעשו דווקא במשרד זה, לא רק בגלל שהוא המשרד השני בגודלו אלא בגלל שמועסקות בו בעיקר נשים? על פניו נראה שהתשובות מצביעות על עידוד פרישה ככלי לקיצוצים תקציביים אך לא בהכרח מיטיב עם המורשות. גם מי שפורשת מוקדם לגמלאות אינה זוכה לשמר את מעמדה הכלכלי. בהעדר חלופה תעסוקתית יש בהצעות אלה משום פגיעה כלכלית חמורה. תעסוקה חלופית קיימת במקרים מסוימים, אך ככל שמעמד הערבות נמוך יותר סיכויי ההשתלבות מחדש במעגל התעסוקה נמוכים יותר. לכך, כמובן, יש להוסיף שפרישה לפנסיה מוקדמת היא פונקציה של גיל הפורשת ושל מספר שנות העבודה. הפרישה לא תמיד מתאפשרת וגם אם כן, היא לעיתים מתרחשת בתנאים שיש בהם פגיעה חמורה במעמד הכלכלי של הפורשת.

התצעה לפרישה מוצגת על ידי המעסיקים והאיגודים המקצועיים ברוב המקרים כהצעה נדיבה ומאוד כדאית, באשר המקבל אותה מתפתה מבלי לבדוק לעומק את המשמעות הכלכלית העתידית, בעיקר מתוך אמונה רווחת הבנה, כיוון שקבלת החלטה מסוג כזה היא ברוב המקרים בלתי הפיכה, יתגלה המהלך בדיעבד כשגוי וכבלתי הפיך.

בגלל הייצוג של יהפוך על הפרק בקרב האיגודים המקצועיים (גברים מייצגים מגזרים נשיים, דתיים מייצגים חילוניים, יהודים מייצגים עובדים ערבים, עובדים חסרי השכלה מייצגים בעלי השכלה וכו') מגינים האיגודים המקצועיים על העובדים שאינם בהכרח הנפגעים העיקריים, אלא יותר על קבוצת האינטרסים שמתוכה הם באים. חשוב לזכור שנציגי האיגודים ייבחרו בהמשך על ידי אלה שנשארו במערכת ולא על ידי אלה שפרשו ממנה. הפורשים ברובם מבטלים את חברותם באיגוד המקצועי. כמו כן ראשי האיגודים המקצועיים משיגים שקט תעשייתי, בכך שמאפשרים עידוד פרישה ופרישה מוקדמת, בתנאים מועדפים (פנסיה מוקדמת, פיצויי פיטורין). הם מנסים להסביר לעובד שהוא עושה צעד נבון וכלכלי בקבלו את הצעת הפיטורין, כאשר הוא, למעשה, אינו יודע את הערך האמיתי של המשך העבודה. זאת במקום לצאת נגד הקיצוצים, להיאבק על השארת אנשים במעגל העבודה.

המעסיקים יודעים לפתות את האיגודים ולהציע להם הצעות לפרישה מוקדמת בתנאים לא טובים, מתוך ידיעה שהאיגודים יעדיפו פתרונות קלים שאינם מחייבים כניסה למאבק.

המאבק של ארגונים פמיניסטיים נגד הפגיעה הכלכלית בנשים ערביות

חנאל שלבי
עובדת סוציאלית וסטודנטית לתואר שני בלימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן, אשת לאשה

למעלה מ-28% מהנשים הפלסטיניות במדינה אינן עובדות מחוץ לביתן ולרובן אין השכלה מקצועית המאפשרת להן מודעות לזכויותיהן החברתיות והכלכליות.

המדיניות הכלכלית של הממשלה בשנתיים האחרונות פגעה קשה בכל החברה הישראלית ובחברה הערבית הפלסטינית במדינה בפרט. הנפגעות העיקריות ממדיניות זו היו נשים פלסטיניות-ישראליות וכמובן נשים חד-הוריות.

אנשים משכבות חלשות נפגעו באופן מיוחד מהמדיניות הכלכלית מכוון שהיא פגעה ברשת הביטחון הסוציאלי, בעיקר בקצבאות המוסד לביטוח לאומי. כך גדל הפער בין השכבות החברתיות החלשות לבין החזקות. פגיעה זו היא מאוד רלוונטית לנשים מפני שהקצבאות קשורות ישירות לנשים: קצבת ילדים, קצבת זקנה, דמי אבטלה והבטחת הכנסה. הקיצוץ בקצבת הילדים הוא פגיעה גדולה בנשים, מפני שהן אלו המקבלות את הכסף ישירות לחשבונות הבנק וזהו הכסף היחיד הנתון לשליטתן, כאשר הדבר מקובל על כן הזוב נשים מהוות 45.2% מכוח העבודה במדינה והן מהוות 67.4% מכוח העבודה של השירותים הציבוריים.

האוכלוסיה הערבית בתוך ישראל נפגעת הכי קשה במצב הכלכלי הקיים, ונשים בתוך החברה הזו נפגעות פי כמה מנשים יהודיות, בשל היותן שייכות למיעוט לאומי במדינה ובשל היותן שייכות לחברה מסורתית פטריארכלית המשמרת את מעמדן הנחות. למעלה מ-28% מהנשים הפלסטיניות במדינה אינן עובדות מחוץ לביתן ולרובן אין השכלה מקצועית, המאפשרת להן מודעות לזכויותיהן החברתיות והכלכליות. פגיעה נוספת פגיעה והנשים משלמות מחיר כבד מאוד במציאות מאוד מורכבת, הן פוליטית והן חברתית.

מושב 25
30.12.2003

שנאה ואלימות נגד נשים בישראל 2003

המושב התקיים בגבעתיים

בחסות: אפי שטנצלר, ראש העיר
איריס אברהם, ממלאת מקום וסגנית ראש העיר
קרן פרידריך אברט

ברכות

אפי שטנצלר
איריס אברהם
ריטה גימפל, נציגת קרן פרידריך אברט

הצגת עמדות:

הפטריארכיה החדשה: חזרתו של המאצ'ו הישראלי
ד"ר אראלה שדמי, "קול האישה", מכללת בית ברל

מורות כשק חבטות לאומי
שירה אוחיון, מורה בבית-הספר התיכון "עמיאסף"

אמהות חד-הוריות: עוני בחסות בית המשפט למשפחה
פרופ' סמדר לביא, "יאחותי", למען נשים בישראל

אהבה-שנאה עד מוות
רעידה מסאלחה, מנחה מחוזית בחברת המתנ"סים

הפורנוגרפיה כהשתה נגד נשים
עו"ד סמדר בן-נתן, נציגת הקואליציה נגד פורנוגרפיה

כאילו-שיוויון - על שנאת נשים בעולם המשפט
עו"ד דנה סבוראי, ראש מינהל נשים בעירית הרצליה

מנחה: ענת סרגוסטי, עיתונאית, "יאיתך", משפטניות למען צדק חברתי

הפטריארכיה החדשה: חזרתו של המאצ'ו הישראלי

ד"ר אראלה שדמי
סוציולוגית של משטרה, מכללת בית ברל, חברה ב"יקול האישה" וב"אחותי"

אחת התוצאות הישירות של חזרת הגבריות למרכז הבמה היא הניצול הגובר של גוף האישה, הפיכתה לאובייקט מיני הנתון לגחמותיו של הגבר

אם אנו מסתכלות אחורה על שלושים שנות פמיניזם בישראל, יש במה להתנאות: נשאי נשים הפכו מזמן לנושאים לגיטימיים, הכנסת חוקקה חוקים להגנת נשים, כבודן ושוויון, אלימות גברים כנגד נשים, פעם סוגייה מוסתרת ולא מטופלת, הפכה לסוגיה ציבורית, מחלקות ללימודי מגדר נפתחו באוניברסיטאות, מספר הסופרות והיוצרות הפמיניסטיות גדל, והתרחבה רשת הארגונים הפמיניסטיים המסייעים לנשים.

היה נדמה לרגע שאכן חלים שינויים מתקים בחברה הישראלית אך נראה לי שהשמחה מוקדמת מידי. אנסה להראות כי הפטריארכיה - ובלבה העמדת הגבר והגבריות במרכז מחדש, וכחלק מכך גם גזענות, אוריינטליזם, ואפליה בשוק העבודה - משתלטת מחדש על החברה הישראלית וכי קורבנותיה העיקריים הם נשים והפמיניזם.

למצער, אפשר לראות בהשתלטות ההוויה הזו תגובה זמנית לאיטיותה ולתחושת החרדה שאחזה בישראלים רבים, המנוצלת בצניעות על ידי פוליטיקאים. אפשר לראות בכך גם מתקפת נגד כנגד הצלחותיהן של נשים והפמיניזם בישראל. אני סבורה שהפרשנויות הללו לא מספקות משום שהן לא מסבירות מדוע מתקפה זו מתבצעת במלוא עוזה דווקא עכשיו. לפיכך, אציע הסבר אחר והוא - הקראליציות החדשות והרדיקליות שהחלו לצמוח לאחרונה בישראל אשר מהוות לראשונה בתולדות הפמיניזם בישראל איום אמיתי על המבנה החברתי, משום שהן מציעות לו אלטרנטיבה ממשית.

אציג מספר דוגמאות:

שניים ממושגי היסוד של הפמיניזם בצעדיו הראשונים היו האישה והפטריארכיה. השיח הפמיניסטי התמקד בהבנייה החברתית של ההוויה והזהות של נשים ובעמדותיהן כבסיס לביקורת ולחתון אלטרנטיבי של החברה, התרבות והמדע. מערכת השליטה הגברית, על המוסדות, הפרקטיקות, האמונות והערכים שמבנים אותה, הייתה לסוגייה מרכזית בביקורת הפמיניסטית. מושגי יסוד אלו נדחקו עתה לקרן זווית. את מקומם תופס שיח על מגדר, גבריות ומיניות שמחזיר את הגבר למרכז השליטה, אם מרכזיותו בכלל התערערה אי פעם, מעורר ניצול מחפיר של העבודה והגוף של נשים, תוך שהוא משיב את הנשים למעמדן המשני בשיח ובביקורת ולתפקידיהן המסורתיים. מהלך זה מייצג "פמיניזם מלמעלה", במיוחד מהאקדמיה במקום פמיניזם שצומח מחוויותיהן של נשים, משתיק קולות רדיקליים ומדדד את השיח הפמיניסטי.

הדיון בגברים מתבסס, בין השאר, על הטענה כי עצמה מטבעה מבוזרת, ולכן אינה מרוכזת בידי גברים וכי גברים הם עצמם קורבנות העולם הפטריארכלי. אכן, יש אמת בטענות אלו, אך הסטת הדיון אליהן התאפשרה עם וניחת מושג

האישה כמושג המרכזי וכבעיה התיאורטית והפוליטית העיקרית ועם השלטת מושג המגדר במקומו. מושג זה יוצר שוויון ולא יחסי כוח בין גברים ונשים ומעצב סימטרייה מזויפת בין נשים וגברים ומעלים בכלל את מושג האישה והנשים עצמן מהשיח. ומה שחשוב לא פחות: כך נוצר מה שאפשר לכנות פמיניזם ללא נשים, או פטריארכיה ללא גברים. גברים כקולקטיב שוחררו מהאחריות המוסרית, הפוליטית והמשפטית שלהם לפגיעותם הרעה בנשים ולחברה שהם יצרו בדמותם. משתה אין לאמר: גברים פוגעים בנשים אלא: נשים נפגעות מייהמעורכת", אותו משהו ערטילאי וחסר אחריות ובלתי נתפס, תרתי משמע.

השיח החדש על גוף ומיניות הופך שוב דימויים של גבריות לדימויים נחשקים ומשיב את הנשים למקומן כאובייקטים מיניים. אנו רואים זאת, לטשל, בתרבות ההומו סקסואלית; מהצד האחד, ובתמונת הראי שלה המשתקפת במה שמכונה "הערסים החדשים", שניהם סובבים סביב דימויי גבריות. התרבות ההומו-סקסואלית רואה בגבר תכלית הכל ובתשוקה את מרכז ההוויה האנושית. אם התשוקה היא העיקר, הרי לא משנה כיצד אנו משיגים אותה. תשוקה מקודשת, שהיא כמובן תשוקתם של גברים, מצדיקה סאדו מזוכיזם המקדש את הכוח והאלימות, אותה אלימות שמשתמשים בה כנגד נשים, ילדים, זקנים, עניים וקבוצות מוחלשות אחרות. התשוקה המקודשת מצדיקה ומאפשרת מה שהתרבות ההומו סקסואלית מכנה Men-Boy Love, כלומר, אהבה ומין בין גברים בוגרים לילדים, ומכאן המרחק לא רב - ואולי כלל לא קיים - עד לפדופיליה. התשוקה המקודשת כמו גם דימויים גבריים מובילה להאדרת כוחה של תעשיית המין על כל שלוחותיה, שהיא בעיקרה תעשייה של גברים למען גברים, המנצלת באכזריות נשים מוחלשות. מכאן קצר המרחק גם להאשמה מחדש של נשים בתקיפות מיניות על ידי גברים - כפי שהתבטא למשל בדיון הציבורי מסביב לתלונות על ניצול מיני של ילדות כנגד יעקב העליון ות לא מכבר. לכך יש להוסיף כמובן את הסחר והשעבוד של מיליוני נשים וילדים, למען תרבות המין הגברית ואי-רצונה של המדינה להירתם להגנת נשים וילדים אלו כמו גם נשים וילדים בכלל. לא פלא שהדיון הציבורי בסחר בנשים בישראל מתמקד ברצונה כביכול של האישה להיות זונה - כאילו היא בוחרת בכך - ולא באכזריות של הגבר. לכן נעצרות ונענשות הזונות, ומעט מידי נעשה כנגד הגברים הפושעים האמיתיים.

אחת התוצאות הישירות של חזרת הגבריות למרכז הבמה היא הניצול הגובר של גופה של האישה, הפיכתה לחפץ ולאובייקט מיני הנותן לגחמותיו של הגבר. הדבר הזה כמובן קיבל ביטוי בכמה אירועים שהיו לאחרונה: בשימוש בגופה של אישה ערומה ברובה כשולחן בסטעדת סושי בבת ים; בכוונתן של צעירות להתפשט ביציהר כדי לפרסם חנות בגדים חדשה ולוכות במלתחה, התחרות על תפקיד בערוץ פליי בוי, אחד המכשירים המתוחכמים ביותר שברא דמיונו של הגבר כדי להפוך את גופה של האישה למצרך יומיומי, סחר, אונס ושעבוד של נשים בתעשיית הזנות. נשים, ששוב מקבלות על עצמן את ההגדרות המאצ'ואיסטיות הגבריות וממהרות לשתף פעולה עם הפטריארכיה, מקבלות עליהן בשמחה את התפקידים החדשים-ישנים לשמחת ליבם של הטלביזיה והגברים השולטים בה. מה לא תעשה נערה ישראלית שגולה על התינוק הטלביזיוני הנכון, למען חשיפה של רגע ואולי גם של שני רגעים! הרי זה מה שממפמפמים לנו בראש מילדות ברודנות המחשבתית שבה אנו חיות ומגדלות את הבנות שלנו - תוך שרודנות זו מקפידה להסתיר ולסלף את המסרים הפמיניסטיים האמיתיים.

התשוקה המקודשת שמה את האני - במיוחד האני הגברי, על הרצונות, הדחפים והאינטרסים האינדיבידואלים שלו - במרכז ומסיטה לשוליים

את הסולידריות החברתית והאחריות המוסרית שלנו כבני אנוש. האדרת האני ותשוקתו היא אבן דרך מרכזית בכלכלת השוק האכזרית שמובילים נתניהו וחבר מרעיו וכידוע פגיעתה רעה במיוחד בנשים.

אינתיפאדת אל אקצא נתנה דחיפה משמעותית לשיח הגבריות והחזירה את העטרה למיליטאריזם: שוב אשכנזים מתיכונים יוקרתיים יוצאים בחדווה ליחידות קרביות ומתאמנים לקראתן שנים לפני מועד הגיוס. שוב חוזר המיתוס הקרבי המיושן של המפקדים הקוראים "אחרי" ורצים ללא אפוד מגן אל מול מוות ירוע מראש (כמו מותו של אליעם וינברג בתברון בחודש נובמבר 2002) - וכך מתאר אותם כתב הארץ: "צעירים, נועזים, הרפתקנים, בטוחים בעצמם באופן מוגזם, מטפחים בסביבתם את הויקפה הקרבית".

גם גברים הומוסקסואלים נדרשים לאמץ את הנורמות המיליטאריסטיות וכמובן נשים בתפקידי לוחמה. נשים ששות לאמץ נורמות של גבריות כאלו - ולא רק בשדה הקרב - כמו למשל אותן נשים שאצות רצות לחפש ריגושים בבתי הברשת של תאילנד.

השבת הגבריות למרכז הבמה מלווה ומתחזקת על ידי המהלך של החזרת הנשים הביתה. שוב אנו שומעים על החשיבות של אימהות צמודה לתינוקות - מה שמכונה כיום "עיקרון הרצף" - ורצוי לאחר לידה בבית, שוב נדרשות נשים להניק את תינוקותיהן ורצוי עד גיל מאוחר, יחד עם אלו, מוציאים את השד הדמוגרפי מהבקבוק ומקימים מחדש את המועצה לדמוגרפיה ההופכת את האימהות, אותה חוויה אישית מרגשת, לנכס ביטחוני ורואים בלידה את עיקר תרומתן של נשים למאמץ המלחמתי, לכך מצטרפת המגמה של חינוך מהבית. כמובן, שהמהלך של לידה בבית, הנקה, וחינוך בבית הוא בעל חיבט מעמדי מובהק מאחר שאלו הן פריווילגיות של נשים משכילות ואמידות שיש להן המשאבים הכלכליים וההשכלתיים לכך. החזרה הביתה היא גם בעלת חיבט כלכלי משום שהיא מפנה את שוק העבודה לגברים, והיא כמובן גם בעלת משמעות פוליטית: היא מנטרלת את כוחן הפוליטי של הנשים באמצעות סגירתן המחודשת ובידודן, כל אישה לעצמה, בין כתלי ביתה, והיא מבטלת ומשתיקה את השיח הפמיניסטי המשחרר. במקום שיקדישו את זמנן ומשאביהן לשינוי חברתי - למשל, לחיזוק מדינת הרווחה התומכת בנשים - הן נקראות לעזוב את הספירה הציבורית, עוד לפני שנטעו בה שורשים של ממש. השילוב הזה, בין הגבריות החדשה-ישנה והחזרת הנשים הביתה, מכונן מחדש את האידיאולוגיה של המשפחה הנורמטיבית, הרואה בגבר את הממרנס והמגן של משפחתו ואת האישה כאחראית העיקרית למתרחש בבית. מנגנות אלו מכוננות מחדש את תלותן של הנשים בגברים, מחלישות את מעמדן בשוק העבודה ופוגעות במאמץ הפמיניסטי לשחרור נשים.

תחת שלטון הפטריארכיה החדשה אין לנשים הרבה ברירות: או שהן חוזרות הביתה לתפקידיהן המסורתיים, שם הן שוב יהיו נתונות לשלטון נחמותיו של הגבר, או שהן מאמצות את תפקידיהן המיניים לשירותו של הגבר, או שהן נכנסות לתחרות עם גברים בשוק העבודה שם הן הופכות לעיתים קרובות לגברים סוג ב' - מתחילות לדבר בקול נמוך סמכותי כביכול, ללבוש חליפות שלושה חלקים, רצוי עם עניבה וחזק ניימס בונד, לרדות בעובדים ולבלות עד שעות הלילה במשרד. כמו תמיד, לנשים לא ניתנת הזכות והאפשרות לבנות לרן עולם משל עצמן או לבנות את העולם בדמותן. נשים צעירות מאבדות את עצמן בעולם הקשה הזה ובניגוד למה שאומרים לנו - על הצעירות המשוחררות שהכל פתוח לפניהן והן יכולות אפילו להרוג את בילי - מסתבר כי הן לא מוצאות עבודה מכניסות, כי לעיתים קרובות הגבר החדש הרגיש בא אליהן בדרישות חדשות

ומוגזמות, כי הן נעשות תלויות בהורים או בגבר מפרנס ולכן מפחדות להיות אסרטיביות, כי גם כשהן יוצאות לפעילות פוליטית שוכחים את תרומתן מהר מידי.

קל לפטור את ההתפתחויות הללו בטענות הידועות - גם גברים מתפשטים כמו נשים בפרסומות ובקולנוע, ולכן אנו מדברים על שוויון, ובכלל, אתן סתם שטרניות ומפחדות ממין חופשי. אז אני רוצה להניב לכך ולומר - שהפמיניזם לא יצא למאבק כדי שגברים ינצלו כמו נשים ובכך נראה שחרור. יצאנו למאבק כדי שאף אחד, לא גברים ולא נשים, לא ינוצלו בשום צורה שהיא. שנית, אני לא מפחדת שיאמרו עלי שאני שטרנית ומפחדת ממין - אם זה מה שיציל נשים וגברים מניצול ומדיכוי אני חושבת שזו רק דרך נוספת להימנע מהתמודדות עם הטענות החשובות שיש לנו כנגד תעשיית המין ועבדות מינית. ושלישית, המיניות הזו המוצגת בדימויים הגבריים, בסאדו-מאזוכיזם ובפורנוגרפיה, איננה המיניות שלי וגם לא של רוב הנשים שאני מכירה. אני לא מעוניינת בה אלא במיניות שצוטחת מתוך ההוויה של נשים ולא של גברים.

מול כל התופעות הללו של ניצול גופן של נשים עומדות הרשויות, ובראשן המשטרה, וסגלות אולם יד אם לא אדישות. האדישות הזאת נתמכת בלגיטימציה ציבורית, כלומר, בתמיכה של חלק גדול מהציבור למעשים אלו, למרות שמשלמים מס שפתיים למען התקינות הפוליטית ולפעמים אפילו לא נדרשים למס שפתים - ומשתמשים בניתוק של חופש הביטוי וחופש העיסוק כאילו נשים בוחרות להשתעבד לתעשיית המין ולהיאנס ולרעוב תחת חסותה וכאילו נשים בוחרות באנורקסיה כדרך חיים מתוך רצון חופשי.

בדרך כלל מסבירים את שובה של הפטריארכיה בפחד הנורא של גברים מאיבוד נכסים ומהשתלטות של נשים על העולם. כך למשל הסבירו את ההתקפה על הפרקליטות בשירות המדינה. כלומר, מאבק על משאבים ושליטה. אני רוצה להציע הסבר אחר: בשנים האחרונות אנו עדות לשלב חדש וטבטיח בפמיניזם הישראלי. הקואליציה נגד פורנוגרפיה, הקואליציה נגד סחר בנשים, המאבק נגד עוני של נשים, המאבק נגד הרצאת ילדים מרשותן של אימהות. מה שמעניין בכל ההתארגנויות הללו - שיתוף פעולה חדש של נשים מזרחיות, פמיניסטיות רדיקליות, פמיניסטיות דתיות וגברים פרו-פמיניסטיים. כאן נוצרת ברית חברתית חדשה, המאופיינת הן בשילובם של כוחות שהיו פעם נבדלים, הן באנגדזה המבינה את החיבורים בין אופני דיכוי שונים והן בניסיונות להציע אלטרנטיבות לקיום האנושי בכלל ולקיום הנשי במיוחד. אלטרנטיבות אלו דוחות את הפטריארכיה על כל היבטיה - שלטון ההון, גזענות, אימפריליזם, קולוניאליזם. ברית חדשה זו הגיעה עד כה לניצרש החשוב ביותר בארגון "אחותיי" - ארגון פמיניסטי שהוקם על יד נשים מזרחיות אך פועל למען כל נשות ישראל תוך דגש על החיבורים הללו. ברית זו עומדת גם ביסוד המאמץ לארגון ועידת חירום של הנשים בישראל בקיץ או בסתיו הבא. הרעיון לעידת חירום נולד לא רק על רקע ההבנה שכל אישה בישראל - מכל רקע שהוא - משלמת מחיר כבד על עליתה של הפטריארכיה החדשה, אלא ובעיקר משום שרק נשים יכולות לקום ולבטא את הזעם נגד מה שמתרחש היום בישראל - עוני של ילדים, נטישת הזקנים, הונחת האימהות החד הוריות, חוסר התקווה בקרב מספר גדל והולך של גברים ונשים בישראל, במיוחד בפריפריה ובשולי הערים, טוער מנתק ועוד ועוד. רק נשים מסונלות לזעוק חמס כנגד כל העוולות ולהוביל מסע חברתי להצלת מדינת ישראל. ופרלמנט הנשים היום הוא צעד נוסף וחשוב במסע הזה.

מורות בישראל - כשק חבטות לאומי

נשירה אוחיון
מורה בבית ספר תיכון

המורות הן שק החבטות של התקשורת ושל המדיניות האנטי-חברתית. במקום וועדות מומחים יש לשאול את המורות ובמקום לצמצם את מספר המורים ולהאריך את יום העבודה יש להקטין את הכיתות

תיוג שלילי מכתים

בכנס הרצליה הציגה שרת החינוך ליפור לבנת תכנית רפורמות חדשה בחינוך. בין הרפורמות המתוכננות: מעבר לשבוע לימודים בן 5 ימים וצמצום מספר המורים. תחת הכותרת (אתר wallla): "הנרעים ושארים בהוראה", התבשרנו על כוונתה של השרה לפטר 20,000 מורים. חשוב להדגיש, כי הנשים מהוות 95% מכוח האדם בהוראה בישראל ביסודי וכ- 70% בחטיבה עליונה. המשמעות היא ששוב, אנחנו הנשים הולכות להיות הנפגעות העיקריות מהגזירות הכלכליות של ממשלת הימין הקפיטליסטית.

לטעמי, כל שיח על מורים בישראל שאינו מתייחס להיבט המגדרי של ההוראה ולפוליטיקה של מגדור מקצוע ההוראה בישראל, מסלף ומעוות את המציאות. כך, לדוגמא, הקלות הבלתי נסבלת שבה פוטרו בסוף שנת הלימודים הקודמת אלפי מורות, מבלי לעורר מחאה ציבורית של ממש, מעוררת דאגה ביחס ליכולתה של השרה לשבור את ארגוני המורים (ואולי אפילו לפרקם), וביחס למידת נכונותם של ארגונים אלו, שבראשם עומדים גברים, להגן על עובדיהם ובעיקר על עובדותיהם. אני תוהה אם ניתן היה באותה קלילות לבשר על פיטוריהם של 20,000 גברים?!

למרות כל זאת, בגלל היקף הפיטורים הצפוי, נראה כי נדרשת הכנה רציונית יותר של דעת הקהל. הדבר נעשה באמצעות תיוג מכתים של ציבור המורות והפיכתן ל"בעיה", בדיוק כפי שנעשה לאמהות החד-הוריות, שהוצגו כ"פרזיטיות", "עלוקות", "פריחות" ודימויים שליליים מגוונים אחרים שהועענקו להן. כך נעשה גם זמן קצר אחר-כך יותר לעובדי הנמלים, שהוצגו בתקשורת כמושחתים ולא יעילים.

כך, למשל, באמצעות דרוויניזם חברתי שהולך וקונה לו אחיזה בדעת הקהל הישראלית, מכין אחד מחברי ועדת דברת את הקרקע להחזרתן של אלפי נשים ל"מקומן הטבעי" - לבית: "ברור לגמרי שהבעיה המכבידה ביותר על המערכת... היא הקביעות והניידות של המורים... נוסף לכך, יש אלפי מורים שיושבים בבית ולא עושים כלום. חייבים לפתור את הבעיה של תוסר היכולת לפטר מורים... כרגע המצב הוא שבהוראה נשארים הנרועים, כשבכל מקצוע נורמלי מי ששורדים הם הטובים" (הארץ, 18/12/03).

לאחרונה, התגייסה גם התקשורת, שלה יש תפקיד מרכזי בהנחלתה של האידיאולוגיה הנאצרידיסטית הניאו-שמרנית של הממשלה הנוכחית לציבור, כדי לסייע ללבנת במשימתה. כך, למשל, בסיועו האדיב של ערוץ 2, שבדק את מנת המשכל של קבוצות שונות באוכלוסייה, קיבלנו במעריב את הכותרת הבאה: "התלמידים יותר חכמים מהמורים". זאת, לאחר שרק לפני מספר שבועות דווח שהישגי תלמידינו במתמטיקה ובהבנת הנקרא הם מהנמוכים בעולם, אז תארו

לעצמכם עד כמה נמוכה רמתם של המורים... בחלק מהתגובות לכתבות שהופיעו בעניין זה באתר walla הזדעזעתי לראות עד כמה השורה זוכה לתמיכה ועד כמה נפוצים התיוגים השליליים ביחס לרמת המורים ובעיקר המורות. במכתב ששלחה אם לשלושה ילדים לייסעריב" בעניין הרדידות והשטחיות של מופעי חנוכה לילדים, ובעיקר ב"פסטיגלי", היא כותבת שנמאס לה מהאופן הנלעג שבו מרצות המורות "תמיד, אבל תמיד כשים מטומטמות וצוחניות". באותו שבוע המורות הפכו לבדיחה נלעגת גם בתכניות הבידור הפופולריות. כשמשאל שאול מופז (שהוצג כפרסי קמצן), בתכנית "ארץ נהדרת", כמה הוא מוכן לתרום לצה"ל בשירותרום, הוא ענה שהוא מוכן לתרום "שכר של מורה". ימים מספר לפני כן, התחפש יצפאן למורה בדמותה של לימור לבנת, שעונה להורים במפגש הכנה לחופשת חנוכה: "אל תדאגו, אצלי הם ילמדו מה זה אלימות, איך להרביץ למורים..." לצערי הרב, שתי הדוגמאות אינן רחוקות כל-כך מהמציאות היומיומית הבית ספרית.

לפני כשבוע, לאחר שהחזרתי לתלמיד בחינה, בה הוא קיבל ציון נכשל, הוא עמד בכיתה, השתולל מועם וקילל אותי "קוס אמק, זבל של מורות", הוא יצא מהכיתה ותבט בדלת בחוזקה. לא אחת יצא לי לשמוע ביום הורים הורה שמקלל "מורה מטומטמת" או "מורה מגעילה". השנה, יותר מתמיד, אני חשת איום פיזי ממשי להיכנס לחלק מהכיתות. ועכשיו, יותר מתמיד, אסור לי לעשות יותר מדי רעש וצלצולים מהעניין, כי ברור לי שאני עלולה למצוא את עצמי מואשמת בכך שהבאתי את התלמידים להתנהגויות קיצוניות כאלה.

אל מול הזלזול והאלימות הגוברת כלפי מורים, ניברת אוזלת היד של בתי הספר והמנהלים לנקוט בצעדים משמעותיים על מנת למגר את התופעות השליליות האלו, שכן הם נתונים יותר ויותר ללחץ של תחרות חופשית בעידן הניהול העצמי". אם ביהייס הופך לעסק פרטי הרי שהלקוח תמיד צודק, ואין מעלים טענות כלפיו, אלא רק כלפי העובדות, שלא מספקות שירות טוב דיו ללקוחות - ההורים והתלמידים. כך אנו, המורות, מוצאות את עצמנו נתונות בין הפטיש - הבוס, שמנופף אל מולנו בשוט הפיטורין, לבין הסדן - הדרישות התובעניות של הלקוחות שמצפים ממך להיות בו זמנית אשת מקצוע איכותית, משכילה ומעניינת, שוטרת, רס"ירית, בייביסיטר, דוגמנית, שחקנית, סטנד-אפיסטית, פסיכולוגית, אמהית ועוד. כל זאת בתנאי עבודה וסביבה מחפירים, שתוארו לא מכבר במכתב סנסציוני ששלחה מורה לעיתון "הארץ", שבו היא מתארת יום בחייה של "חסמרטוטה" - מורה בישראל.

בשיחות בחדר המורים אני שומעת מורות המדברות על תסמינים של דיכאון מהעבודה הסיזיפית וכפוית הטובה ועל הדימוי העצמי הנמוך שדבק במקצוע ואשר מחלחל אט אט אל תוך נשמתן. חלק מהמורות מדברות על הנפילה למלכודת הפתאים של התנאים הסוציאליים והנוחות הכרוכים במשרת ההוראה. לכאורה, משרה זו מאפשרת לנו לתמרן בין הציפיות מאתנו, כנשים, בספירה הציבורית וכאמהות ורעיות בספירה הפרטית. בפועל, הפוליטיקה של מגזר מקצוע ההוראה בישראל, היא זו שמאפשרת ניצול של הנשים בשתי משרות בו זמנית בשכר זעום, האחת בספירה הציבורית - בביהייס והשניה בספירה הפרטית - בבית. דבר זה עולה, כמובן, בקנה אחד עם המנטה הקפיטליסטית הניאו-שמרנית של ממשלת הימין והריאקציה שמובילה "שיטורי", שמטרתה אינה אלא להחזיר את הנשים הביתה כתומכות בקריירה של המפרנס העיקרי בבית - הגבר. מורה אחת הזהירה אותי לא לציין בקורות החיים שלי את העובדה המצערת שעבדתי כמורה אם ברצוני להתקבל לעבודה אחרת, כאילו שציין עובדה זו

כמוהו כהודאה בכישלון בחיי.

כשלים במערכת החינוך

ואכן, אחד היסודות הרעועים של מערכת החינוך הישראלית היא המעמד הנמוך של המורות והמורים. ישראל נמצאת היום באחד הסקומות הנמוכים בעולם בסולם השכר המשולם למורים. מעניין לציין, כי קיים מתאם גבוה בין רמת ההשכלה של מדינה לבין רמת השכר של מוריה. יפן, גרמניה וארה"ב מובילות ברמת ההשכלה בעולם והן גם המובילות ברמת השכר של מוריהן. המעמד הנמוך שקובעת מדינת ישראל למוריה סוגע בבוח המשיכה של המקצוע וברמת המורות והמורים. בסופו של דבר, לתכניות להכשרת מורות ומורים באוניברסיטאות, במכללות ובסמינרים, לא מגיעים אנשים ונשים שבחרו בהכרה מלאה בהוראה כמקצוע.

זהו מעגל קסמים שאין לו סוף: מי שעסקו במקצוע ההוראה, שהיה יוקרתי עם קום המדינה, היו בעיקר גברים. הירידה בשכר המורים הביאה ליציאה של גברים מהמקצוע, דבר שאפשר את כניסת הנשים למקצוע ההוראה, ואת ויהויו הנובר של המקצוע כיימשיי. דבר זה אפשר את הורדת השכר, והביא עמו את הפגיעה ביוקרת המקצוע וכות משיכתו בשוק העיסוקים. ככל שירדו השכר ויוקרת המקצוע, ירדה גם איכות כוח האדם במקצוע, מה שבתורו הביא להמשך ההידרדרות של המקצוע ודימויו. את המחיר המוסרי משלמת החברה שלנו היום. אבדן הכלי היקר והחשוב לכל חברה דמוקרטית נאורה - החינוך. זאת מלבד הפגיעה הכלכלית.

רבים מהמשמיצים את המורים קובלים על התנאים הסוציאליים המשופרים שלהם - כאילו שמדובר בשחיתות ולא בתנאי עבודה הוגנים בסיסיים. הם מתעלמים מתנאי העבודה הגרועים: כיתות מלוכלכות; ימי הורים וישיבות שנמשכות אל תוך הלילה; עבודה שנמשכת כמעט כל יום אל שעות הפנאי בבית, בשבתות ובחופשות, שאינה מתוגמלת בכסף; ומעל הכל הלחץ הנפשי המתמיד וההשפלה, בהיותך נתונה בין הרצון לרצות את ההורים והתלמידים מצד אחד ואת המנהלים שאינם מגבים את המורים ומשליטים משמעת חוקה בביהיים רק על המורים.

כיום נוספת לכל אלו הטחת האשמה נורפת לבישלון המצטבר של מערכת החינוך בישראל על המורים. כך הופכים את המורות לשק האגרוף הלאומי: לא האלימות הימימית שמייצר הכיבוש הרע והמשחית, או הסרפת הגרוע שמעמידים מנהיגינו המושחתים ותאבי הבצע אשמים בהידרדרות החינוך ובהתפרקות הכללית של גבולות ומשמעת בקרב בני הנוער, אלא אנחנו "המורות המטומטמות", שמנסות לעצור בגופנו את הפרץ האלים בבתי הספר. טענתי היא, שההאשמה, כאילו "מורים גרועים" הם הגורם העיקרי בהידרדרות החינוך, היא מופרכת מיסודה והרת אסון לחברה. האשמה זו באה לדעתי, לחפות על שורה של כשלים בסיסיים במערכת החינוך, שהעיקריים ביניהם הם:

1. **"הפרטת החינוך"** - לפני כעשר שנים התליטה ממשלת ישראל לאשר את הניסוי החינוכי של פתיחת אזורי הרישום. אחר כך בא המעבר ל"ניהול עצמי" של בתי הספר. צעדים אלו, שבהם ההורים והתלמידים הופכים לצרכנים ובתיהיים ליצרנים, לא הצליחו, עד כה, להניב את השיפור המובטח בידי מחוללי ההפרטה במוצר - החינוך. אדרבא, הישגי התלמידים הולכים ופוחתים ומשמעותם העיקרית של צעדים אלו היא הפקרת החינוך לכוחות השוק והתנערות המדינה מאחריותה הממלכתית.
2. **נתונים עגומים של תוצאות הבגרות** בכלל, בשכונות המצוקה ובישובים הערביים בפרט.
3. **מבנה מיושן ולא שוויוני של מערכת החינוך**, שיטות הוראה אנכרוניסטיות שמקורן במאה ה-19 ואשר עברו מן העולם ואינן רלוונטיות לחיים

בעידן הפוסט-מודרני של המאה ה-21.

4. עליית מעמדו של התלמיד וכבודו - על חשבון כבודם של המורים והמורות, כתוצאה מגישות פיירוצנטריות והומניסטיות למיניהן, שהיו טובות לעידן שבו התלמידים היו משוללי כבוד אדם וחסרי כל זכויות, ולא לעידן של אבדן הסמכות ההורית והסמכות המורים.

5. וועדות של מומחים במקום של אנשי מקצוע מתושטח במקום להישמע לקול הקורא משדה החינוך והחברה עצמה, צצות להן לאחרונה וועדות מומחים למיניהן ביוזמת משרד החינוך, או בחסות הפורום לאחריות לאומית. וועדות אלו, כוללות בעיקר אנשי צבא, ניהול וכלכלה, שכל דאגתם היא שהתידרדות בחינוך תוביל למצב בו לא יהיו טייסים שיוכלו להפעיל את המערכות הטכנולוגיות המפותחות במטוסים המתקדמים של צהייל, או רחמנא לצלן, שהמערכת הזו תייצר אנשים שלא יבינו מדוע הם צריכים להקריב את חייהם בצבא כבר בגיל 18. לא ההידרדרות המוסרית, האלימות הגוברת, נסיגת הדמוקרטיה הישראלית, או תפיסות נזעניות קיצוניות שרווחות בקרב בני הנוער בישראל, הן המטרידות אותם. נראה כי בעיניהם, המטרה האולטימטיבית, של החינוך בישראל היא לייצר חיילים שימשיכו להזין את הפטריארכיה הגברית-מיליטריסטית בישראל ויתחזקו את הכיבוש והדיכוי של הפלסטינים. אנשי הכלכלה המאיישים את וועדות הרפורמה למיניהן, חושבים שהחינוך הוא יקוקה קולהי וההורים הם קונים מזדמנים בסופרמרקט.

החינוך הוא עמוד התווך של החברה והמדינה וליבה של כל קהילה. ההורים הם אזרחים שווי זכויות שהמדינה לקחה את החינוך מידיהם אל אחריותה (חוק החינוך הממלכתי), ואני שואלת את עמיתי ממשרד החינוך ואת כל המומחים למיניהם: מי צריך את כל וועדות המומחים וכל החכמים מלמעלה? למה לא שמתם בוועדות אנשי שטח, מורות עתירות ידע וניסיון ו/או אנשי ונשות חינוך ואחרים שקצת מתמצאים במטריה? אם מישהו מכל המומחים הללו היה מוסה להעביר שיעור בכיתה בת 40 תלמידים, ובו בזמן מוסה להתחשב ביכולות השונות וברמות השונות, ומתפצל כך שיוכל לתת מענה הולם לכל התלמידים, לבטח היה חושב על רפורמה מסוג אחר. במקום "חשבון בדידים", "אוריינות" "השפה כמכלולי", וכל מיני ניסויים אחרים בבני אדם, שכוצעו בצורה חסרת אחריות בשני העשורים האחרונים, אפשר היה לעשות דברים פשוטים, מהפכות קטנות. למשל, לא צריך להיות חכם כדי להבין כי בכיתה קטנה תשתפר היכולת של המורה להגיע ולעזור ליותר תלמידים, תשתפר לאין שיעור. במקום לצמצם את מספר המורים ולהאריך את יום העבודה (שני רעיונות מופרכים של אנשים שאין להם שמץ של מושג מהשטח), יש להקטין את הכיתות, לצמצם את מספר הילדים ל-20 בכיתה במקום 40. אם ייעשה הדבר תראו איזו מהפיכה תהיה בחינוך!

הרפורמה הנדרשת היא כזו שתביא למשרכת החינוך מורות ומורים שבחרו בהוראה כייעוד, אשר שכרם מכבד אותם וששהכשרה שהם עברו תהיה ברובה מעשית ומשוחררת מתפיסות מכשילות.

מושב 25. אוריט אברהם, סגנית ראש העיר גבעתיים וחברת הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים, מברכת.

אהבה-שנאה עד מוות

רע'דה מסאלחה
מנחה מחוזית בחברת המתנ"סים, חברת הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים

משטרת ישראל מעדיפה לראות ברצח נשים עניין חברתי וקהילתי פנימי של החברה הערבית. מדובר במנגנון שליטה בערבים: המשטרה משאירה לראשי החמולות לטפל במקרי רצח אלה, תוך העלמת עין מהרוצח. כך מושג שיתוף פעולה של המנהיגות ושקט של האוכלוסייה הערבית

אהבה ושנאה, שני סרגים מנגדים של רגשות. הראשון מסמל רגש חיובי והשני מבטא רגש שלילי. אפשר לשמוע, להבין ולעכל את העובדה של שימוש באלימות במקומות בהם מופיעים רגשות שליליים. פלוני הרביץ מכות לאלמוני מתוך שנאה. לעומת זאת, מאוד קשה לתפוס ולהבין את המקרים בהם מישהו מתנהג בצורה אלימה מתוך אהבה.

לפני כחודש ימים התעורר העולם הערבי עם פרסום בשורה מרה שזעזעה את כולם. אחת הזמרות המפורסמות נרצחה ע"י בעלה, יחד עם חברתה הקרובה ביותר. הוא ירה בשתיהן יותר מעשרים כדורים. כשחקרו את הפרשה התברר שהבעל אהב מאוד את אשתו. כל-כך אהב אותה עד שרצה להרחיקה מכל האנשים שהכירה קודם, במיוחד מגברים, אשר הייתה, כמובן, חייבת להיות אתם בקשרי עבודה. סופו של הסרט הזה היה רצח של הזמרת והתאבדות הבעל.

זה היה מקרה קשה ומזעזע במיוחד בגלל היות האישה זמרת מפורסמת, שכולם שמעו את השירה שלה ואהבו אותה. מאחר והתקשורת גילתה עניין רב בפרשה האירוע הפך להיות אחד הסיפורים המתוקשרים ביותר במשך שבוע שלם.

האם זה היה מקרה חריג, יוצא דופן ונדיר? התשובה, לצערי, היא: לא. מידי פעם אנו שומעים על מקרים בהם הבעל נמצא מת בדירתו, אחרי שרצח את אשתו והתאבד, או מקרים שבהם הבעל, שרדף אחרי גרושתו וביקש שתחזור אליו וכשסירבה רצח אותה. דוגמאות אלה מתארות מצבים בהם לכאורה האהבה הרומנטית הביאה לרצח נשים ולפעמים להתאבדות הבעלים.

בחברה הערבית ניתן למצוא מקרים בהם נשים נרצחות מתוך מניעים של אהבה, אך אהבה מסוג אחר. לכאורה, מדובר באהבה הווכה להכרת החברה והתרבות. הכוונה היא למקרים של רצח על רקע "חילול כבוד המשפחה". בשונה מהמקרים של רצח על רקע "רומנטי", הרצח מתבצע ע"י האב או האח ולא ע"י הבעל, אפילו אם האישה הייתה נשואה. הדבר כך מפני שהמונח "כבוד המשפחה" מתייחס למשפחת המוצא, משפחת ההורים ולא למשפחת הבעל. הבעל מסתפק בגירוש האישה והמשפחה היא המעניש. מקרי רצח אלה מחזירים את הכבוד האבוד למשפחה ומייחסים לרוצח מעשה גבורה. הגדרת מעשה הרצח, כרצח על רקע חילול כבוד המשפחה הופך אותו באופן אוטומטי ממעשה פלילי למעשה גבורה, אשר מקבל לגיטימציה חברתית וקהילתית, ומעביר את המבצע ממעמד של עבריין ופושע למעמד של גיבור הראוי להוקרת החברה, במקום לענישה.

חשוב לציין, שמדובר בהרבה מקרים בהם חשדו בהתנהגות האישה, לפעמים בגלל הרצון שלה לממש את זכותה הטבעית לחופש הבחירה ואת רצונה לשבור את המעגל בתוכו רצתה החברה לכלוא אותה. לפעמים נפילת האישה/נערה

כקורבן להתקפה מינית ואונס משמשת עילה לגיטימית לרצח, כאשר הקהילה מאשימה אותה, שופטת אותה, גוזרת את דינה ומאפשרת לאחד הגברים במשפחה לבצע את גזר הדין.

בעוד שבמקרים של רצח "על רקע רומנטי" מתאמצים השוטרים לחקור את נסיבות האירוע ולהעמיד את הרוצח לדין, במקרי הרצח על רקע חילול כבוד המשפחה, לא ניכר מאמץ כזה. ברוב המקרים מבצע הרצח לא נתפס ולא נענש. במקרים אלו מתעורר הרושם שהשוטרים מתייחסים בקלות ראש וכי משטרת ישראל מעדיפה לראות בנושא עניין חברתי וקהילתי פנימי של האוכלוסייה הערבית. הם מציגים את התנהגותם כמתן כבוד לנורמות ולערכים החברתיים. לדעתי, מדובר במנגנון שליטה בקהילה הערבית. המשטרה משאירה לראשי החמולות לטפל במקרי רצח אלה בלי התערבותה הממשית, תוך העלמת עין מהרוצח. בתמורה, הם משיגים ציות ונאמנות מצידם של ראשי החמולות ובכך שומרים על השקט ועל שיתוף הפעולה של המנהיגות. כלומר, יש כאן הסכם לא כתוב, שבמסגרתו השלטון הישראלי מאפשר לראשי החמולות יד חופשית לשלוט ולנהוג כרצונם בתוך קהילותיהם, כל עוד הדבר נעשה בתוך הקהילה ואין לכך השפעה או פגיעה בחברה היהודית.

ברור שמקרי הרצח הם הביטוי הקיצוני ביותר של דיכוי הנשים. ברור גם שנשים רבות נופלות קורבן לשימוש באלימות, כאשר מורגשת הסלחנות של החברה לגברים האלימים. תמיד מחפשים את האשמה אצל האישה. משהו בהתנהגות שלה לא היה בסדר. תמיד היא זו שהכריחה את הגבר להיות אלים.

הדבר המזעזע ביותר בקונטקסט הזה של שנאה - אהבה הוא האלימות המינית. הסטטיסטיקות מראות שרוב המקרים בהם היו תקיפות מיניות ואונס בחברה הערבית נעשו ע"י גבר מוכר לאישה, שלרוב יש לו גישה חופשית לביתה. במקרים רבים התוקפן הוא האב, האח, הדוד או הסבא. אלו הן הדמויות האמורות לספק הגנה והרגשת ביטחון לאישה. כאשר הם הופכים להיות הצד התוקף והמערער את הביטחון, האישה מוצאת את עצמה במלכודת ואין לה לאן לפנות. האהבה מתערבבת אז עם השנאה, המקום והאיש הבטוחים הופכים להיות מקור הפחד וחוסר האימון.

מושב 25. מתחתית עו"ד ספדר בן-נתן. משמאל, אסתר הרצוג ומירי אלוני.

פורנוגרפיה כהסתה נגד נשים

עו"ד סמדר בן-נתן
נציגת הקואליציה נגד פורנוגרפיה, יו"ר הוועדה למעמד האישה בלשכת עורכי הדין

היעדר קונצנזוס ביחס למשמעות הגזענית בביטויים סקסיסטיים הוא בעוכרי המאבק הפמיניסטי נגד פורנוגרפיה. תפקידנו הוא להנכיח את פגיעתה הקשה, לצד סוגי הדיכוי וההשפלה האחרים

תמונת מצב של הפורנוגרפיה בישראל 2003

הקואליציה של הארגונים הפמיניסטיים והחברתיים נגד פורנוגרפיה, אתנה אני מייצגת, נאבקה בשידורי פורנוגרפיה בערוצי הכבלים והלוויין עד שנת 2000, עם כניסת חברת הלוויין "יס" לשידור, לא שודרו בישראל שידורי פורנוגרפיה בטלוויזיה. עד או לא ניתן היה לעשות שידור מפולח ומקודד ואף אחד לא חשב להכניס ערוצים פורנוגרפיים לשידורים הנקלטים ללא אבחנה בכל בית ובכל מקום. "יס" בידלה את עצמה מחברות הכבלים שאז שלטו בשוק, ע"י אפשרותה לשדר ערוצים ייעודיים ומוצפנים שייקלטו רק על ידי מנויים ששילמו עבורם. חברות הכבלים, מצדן, הכניסו את הסמיר הדיגיטלי שאפשר להן לעשות אותו דבר וגם הן התחילו לשדר ערוצים פורנוגרפיים.

בשנת 2000 עלו לאוויר ארבעה ערוצים פורנוגרפיים, ביניהם ערוץ פלייבוי. הכנסת התחילה ביוזמות חקיקה. נחקק תיקון ראשון שאסר על שידורים פורנוגרפיים במסגרת של ערוץ, ואז המשיכו לשדר בשיטת התשלום על פי צפייה, שבעקבותיה צמחה חקיקה מחודשת כדי להשיג את המטרה. לתהליך החקיקה הצטרפה קואליציית הארגונים הפמיניסטיים והחברתיים נגד פורנוגרפיה. התוצאה הייתה סעיף חוק חדש, חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982 [תיקון אחרון 1/6/03]: 56ה. שידורים אסורים [תיקון: תשמ"ו(2), תשס"א(2), תשס"ב(2)]

בעל רישיון לשידורי כבלים לא ישדר שידורים -

1. שהם סרטים או מחזות שהמועצה לביקורת סרטים ומחזות, כמשמעותה בפקודת סרטי הראינוע, לא אישרה את הצגתם על פי כל דין ;
2. שיש בהם חומר תועבה כמשמעותו בחוק העונשין, התשל"ז-1977, ובכלל זה משדרים שעניינם אחד מאלה:

(1) הצגת יחסי מין שיש בהם אלימות, התעללות, ביזוי, השפלה או ניצול;

(2) הצגת יחסי מין עם קטין או עם אדם הנחזה לקטין;

(3) הצגת אדם או איבר מאיבריו כחפץ זמין לשימוש מיני;

והכל כשהמשדרים המנויים בפסקאות משנה (1) עד (3) אינם, באופן מובהק, בעלי ערך אמנותי, מדעי, חדשותי, חינוכי או הסברתי, המצדיק, בנסיבות העניין, את שידורם.

יש לשים לב שהסעיף, כשהוא עוסק בשידורי מין, אינו משתמש כלל במושגים כמו "פורנוגרפיה" או "אירוטיקה", שאין לגביהם הגדרות המקובלות על הכלל. הסעיף מתאר במילים את התכנים האסורים לשידור על ידו, ולא על ידי הגדרות תיאורטיות.

הסעיף אינו אוסר שידור של עירום או של יחסי מין כשלעצמם, אלא רק שידורים המשלבים יחסי מין עם אלמנטים אחרים, כמו אלימות, התעללות השפלה וניצול, שלדעת המחוקק השילוב שלהם עם מין הוא בעל נזק חברתי כזה המצדיק את הגבלת השידורים. אחד מהאלמנטים הוא איסור ההחפצת, המצויה בסעיף קטן 3.

בדי להשלים את תמונת המציאות: ערוץ פלייבוי עתר לבג"צ נגד החוק, במהלך הדיון

הוצע שהם יפנו למועצת הכבלים והלוויין, הם פנו ונדחו על ידה בהחלטה מפורטת המעלה על נס את ההתנגדות להחפצה של נשים ולפגיעה בשוויון. הדיון נקבע לפני 11 שופטים, ואז פנו שוב חברות הכבלים והלוויין למועצה והיא אישרה את השידור וטענה שסעיף החוק אינו חל על פלייבוי. אנחנו עתרנו לבג"ץ נגד החלטה זו, אך בינתיים ערוץ פלייבוי עלה לשידור ומאז יוני הוא משודר במתכונת שידורים לילית ובמגבלות שהוטלו עליו.

העתירה שלנו ועתירה נוספת של 53 חברי כנסת מכל המפלגות נקבעו לדיון בפני 11 שופטים. וכרגע הן ממתינות להחלטה או לדיון (עריכת החוברת נעשתה, כמובן, לאחר קבלת החלטת בג"ץ נגד הקואליציה (אישור החלטת מועצת הכבלים לאפשר את שידורי פלייבוי -א.ה).

בכל העתירות ובכל הבקשות לשידור חוזר וטען הערוץ שאין כוונה לשלב הפקות מקור, אולם מספר חודשים לאחר שעלו לשידור הצהירו בראש חוצות על בחירתה של "יוענת פלייבוי הישראלית", עריכת אודישנים והעלאת תכנית מקורית נוספת של "סרטי הצבים" שנשלחים מצופים ומשודרים בתכנית מיוחדת עם מנחים של הערוץ. בכך התחילה גם תעשיית פורנוגרפיה מקומית לצד ערוצי הטלוויזיה.

על ההתנגדות הפמיניסטית לפורנוגרפיה:

ההתנגדות הפמיניסטית לפורנוגרפיה נובעת מראייה הפורנוגרפיה כפרקטיקה של אפליה נגד נשים. ככזו, היא פוגעת בשוויון שלהן וגם בכבודן כאדם, בזכותן לכבוד האדם. נעשו מחקרים רבים על פורנוגרפיה ונכתבה כתיבה אקדמית רבה, בעיקר בארה"ב, שהראתה כי הפורנוגרפיה אינה מציגה מין שהוא נייטרלי מבחינת ההתייחסות המגדרית שלו. היפוכו של דבר:

1. הפורנוגרפיה נעשית על ידי גברים, למען גברים. כלומר גם הצרכנים וגם הספקים הם גברים.

2. היא אינה מציגה נשים באותו אופן בו מוצגים גברים. נשים מוצגות כנתונות לאלימות, השפלה, אונס, ומעשים מכאיבים אחרים, כמו חדירה על ידי חפצים, נתונות לשימוש מיני של חיות, נקשרות, מוכות, נחבלות וכו'. כחלק ניכר מהסרטים נשים מוצגות כנהנות מן היחס הזה. חכאב, הכפייה של המין, מוצגים כחלק מההנאה המינית של האישה וכמימוש פנטזיה שלה. בפורנוגרפיה "ירכתי" יותר נשים מוצגות כאובייקטים לשימוש גברים, כרוצות ונהנות ממין בכל עת, עם כל מספר של גברים, כסחורה המחכה להילקח ולהימסר לשימוש מיני בלתי מוגבל.

3. הפורנוגרפיה כתעשייה משתמשת בנשים תוך כפיית ההשתתפות בסרטים עליהן, אונס בפועל, כליאה של נשים על מנת שישמשו בסרטים האלה, הכנסתן לשימוש בסמים על מנת שימשיכו לעשות את הסרטים וכדי. מחקרים הראו שחלק גדול מן הנשים המשתתפות עברו ניצול מיני בילדותן והוכנסו לתעשייה הזו בעודן ילדות או צעירות מאוד, או מתוך מצוקה כלכלית שלא השאירה בידיהן ברירה. נשים שחושבות שזה הדבר שלשמו הן נועדו, שזה הדבר היחיד שהן יודעות ויכולות לעשות.

הדברים האלה דומים למוכר לנו מתעשיית המין גם בהקשר של זנות וסחר בנשים: הכפייה והכליאה מוכרות לנו מנושא הסחר בנשים ותופעות הדימוי העצמי הנמוך, תוסר היכולת הכלכלית, ההתמכרות לסמים וכדי, מוכרות מתופעת הזנות. שתי התופעות הללו נוצרות על ידי גברים ולמענם. מה שמייחד את הפורנוגרפיה הוא אלמנט המסר, התוכן, המוצר אינו מין כשלעצמו אלא סרט, שבו המסרים הם באופן ברור מסרים הפוגעים בנשים.

הפורנוגרפיה כהסתה נגד נשים

על התיאור שתיארתי את הפורנוגרפיה אין מחלוקת במקומות הקובעים. הוא גם מאוד מתיישב עם הניסיון האנושי - הצנזה משפילה מביאה להשפלה וכו'. הוא מבוסס על מחקרים, ועדות ציבוריות של משרד המשפטים ובתי המשפט העליונים בקנדה ובארה"ב, שדנו בנושא וקיבלו את תמונת המצב הזו. הם קבעו שהוכח בעיניהם במידה מספקת שפורנוגרפיה היא

אכן פרקטיקה של אפלייה נגד נשים ומביאה לפגיעה בהן, גם פגיעה מינית ופיסית וגם פגיעה ביתר תחומי החיים, כלומר פגיעה בדימוין הקולקטיבי ולכן הפחתת מעמדן וסיכויין להגיע למעמד שווה, להשתכר שכר שווה וכו'. תיאור זה של הפורנוגרפיה יוצר, למעשה, הקבלה בין פורנוגרפיה לבין פרקטיקות גזעניות, כאשר כאן מדובר באפלייה ויחס שונה ומשפיל בשל מין ולא בשל גוע.

לעניין החסתה יש לציין כי נערכו מחקרים גם על השפעת הצפייה בפורנוגרפיה. תוצאות מחקרי מעבדה מראות שחשיפה לפורנוגרפיה אלימה מפחיתה, בבירור, עכבות חברתיות לפגיעה בנשים, מעודדת נטיה לפעול באלימות כלפי נשים ומגבירה דעות קדומות נגדן, רוצחים ואוסים שהודו במעשיהם, הודו פעמים רבות שהיו מכורים לפורנוגרפיה וכי נהגו לצפות בפורנוגרפיה לפני ביצוע מעשיהם ושהשתמשו בה כהכנה לביצוע העבירות (ינאל אקסלרוד, הרוצח של תמר ברז על גג ביתילי, כדונמא מישראל).

בסקירה של פסקי דין שערכה עו"ד תמר סטונית-פורר עבור הקואליציה, היא מצאה פסקי דין רבים בהם הפרטים הפורנוגרפיים הוזכרו כחלק ממהלך של עבירת מין - אונס או מעשים מגונים. הסרט שימש במקרים אלה לא רק את העבריין לפני הביצוע, אלא במהלך ביצוע העבירה עצמה הוקרנו לקורבן סרטים פורנוגרפיים. במקרים רבים היו אלו עבירות מין נגד ילדות. קטינות, שהסרטים שימשו על מנת ללמד אותן מה הן צריכות לעשות.

לא מוכרים לי מחקרים בנושא הסתה גזענית. גם אם קיימים כאלה הם אינם מוזכרים בפסקי הדין שדנים בהגבלת חופש הביטוי ואינם משמשים כבסיס להצדקת ההגבלה. נראה לי שבגזענות יש הנחה בסיסית המתבססת על הניסיון האנושי, שביטויים גזעניים מביאים להסתה, כלומר, לפגיעה. ההנחה הזו משום מה לא עוברת לתחום הסקסיזם, למרות שהפגיעות בנשים כבר מזמן הוכחו היטב והן נפוצות הרבה יותר מפגיעות על רקע גזעני. רק אנחנו צריכות לטרוח ולהביא מחקרים ואז גם להתווכח על המחקרים הסותרים וכו'. כלומר, בפורנוגרפיה יש גם גזענות - סקסיזם, וגם הסתה.

גם סעיף החוק יוצר הקבלה בין שתי התופעות, כאשר הוא אוסר גם על משדרים פורנוגרפיים וגם על הסתה גזענית או לאומנית. ככל הידוע לי, בכל מקום שבו היה דיון בנושא בארה"ב ובקנדה מערכה הקבלה בין הגבלת ביטויים גזעניים לבין הגבלת פורנוגרפיה. גם בארה"ב וגם בקנדה כאשר בית המשפט העליון דן בחוקיות האיסור על פורנוגרפיה, הוא השווה זאת לאיסור על גזענות. בארה"ב המשקל שניתן לחופש הביטוי הוא מוחלט, אין הגבלה גם על גזענות, הסתה לגזענות, ובאופן מקביל אין הגבלה על פורנוגרפיה. בקנדה המצב שונה - קיימת הגבלה על ביטויים גזעניים, חופש הביטוי מוגבל והגבלתו מוצדקת מטעמים של איסור גזענות, כלומר של פגיעה בשוויון של קבוצת מיעוט ובכבוד שלה, ויצירת סכנה פוטנציאלית כלפיה.

במובן זה בלבד אנחנו לכאורה במצב טוב. תפיסת חופש הביטוי אצלנו דומה לתפיסה הקנדית ולא לתפיסה האמריקאית. אצלנו מוכרת הגבלת חופש הביטוי ככל שמדובר בביטויים גזעניים. בכל זאת, הגבלת פורנוגרפיה על יסוד פגיעה בנשים הרבה פחות מובנת מאליה, גם למשפטנים וגם לציבור הרחב. גם נאורים, לכאורה, לא מקבלים את ההגבלה הזאת - לדוגמה, הדו"ח של המכון הישראלי לדמוקרטיה שהטליץ לא להגביל צפייה בפורנוגרפיה בשידורי הטלוויזיה כשזה בתשלום למנויים בלבד. אני בטוחה שאם היה ערוץ גזענות, שבו היו מציגים השפלות גזעניות של ערבים, או יהודים, או כל קבוצה אחרת, בתשלום, רק לבנירים ולמי שרוצה, הם היו מתנגדים לכך בתוקף.

שאלת זכות הבחירה לראות פורנוגרפיה, המועלית באופן בולט בהקשר הפורנוגרפי, פשוט לא עולה בהקשר הגזעני. כמו כן לא עולה שאלת "מי יקבע" לגבי מה זה פורנוגרפיה שאסור ומה זה פורנוגרפיה שמותר, המשקפת את החשש מצנזורה. חשש זה עולה הרבה פחות כשמדובר בהסתה גזענית (למשל

נגד ערבים), שגם היא מוגבלת באותו סעיף.
קיים קונצנזוס רחב יותר השולל ביטויים מזעזעים מאשר ביטויים סקסיסטיים
להיעדר קונצנזוס זה סיבות שונות:
1. גזענות היא תופעה שגם גברים סובלים ממנה. מאחר שהם הקובעים את סדר היום הפוליטי והציבורי, זכתה הגזענות להכרה כפגיעה בזכויות אדם יותר מהפגיעות בנשים.
2. חוסר מודעות: אנשים רבים לא מודעים לאופייה של הפורנוגרפיה כפגיעה בנשים ולכן רואים בה בידור שאינו מזיק. המעבר לראיית הפורנוגרפיה כנזק חברתי, כאפייה והשפלה הוא הכרחי על מנת לאמץ את נקודת ההשקפה הפמיניסטית, והתומניסטית. הטיעון הזה לא עלה מספיק בדיון הציבורי ולא הגיע למודעות הכלל.
3. עקרון החופש: פורנוגרפיה מעניקת סוג מסוים של אנשים וזו מטרתה. תפישתה כבידור מתקבלת אצל רבים בזכות לעונג, ולא ניתן להנביל את זכותו של הציבור לראות דברים שהוא נהנה מהם. כחלק מתפישה ליברלית, לשלטון אסור להנביל זכות זו. גזענות אינה עונג, אינה הנאה. בקשר לגזענות אין טוענים שיש זכות להיחשף אליה: היא לא מקושרת לתענוג, ואין מי שירצה להיחשף כמגן עליה.
4. הניסיון ההיסטורי המר עם הגזענות. לא היו מעשי טבח של נשים כפי שהיו בסכסוכים גזעיים ולאומיים. מרבן שהיו מעשי אונס, למשל, קברצתי ושיטתי, כמו בבוסניה, או האוטובוסים האדומים שהביאו נשים לחיילים בחזית לסיפוק צורכיהם. יש רצח של נשים על ידי גברים במשפחה. אך אין מדובר ברצח והרג שיטתי ומאורגן. זה נתפס כפחות חמור. גם מעשי אונס לא נתפסים בחומרה רבה. אך שנאת נשים והפגיעה בהן אינה פחות המזרה מהפגיעה הגזעית. יש לה מאפיינים אחרים והיא אינה מתרחשת בממדי טבח.
קשרי התלות בין גברים לנשים אינם מאפשרים מלחמה של גברים בנשים. שנאת נשים ופגיעה בנשים כתופעה היא נפוצה יותר ומקובלת יותר. אמנם, במבט הסטורי ייתכן שמשמעותם הנוראה והמצטברת של רצח נשים ושל מעשי הפשע כלפיהן על כל גווניהם בעולם, מתקרבת לזו של אירועי טבח.
אפשר להוסיף לכך, שהניסיון ההסטורי של הגבלת פרסומים העוסקים ביצריות מינית עומד בעוכרי המאבק הפמיניסטי להגבלת הפורנוגרפיה. מקובל לראות היום יצירות כמו "יולישס" וימאהבה של לידי צ'טרלי", שהוגבלו מסיבות של פוריטניות, כיצירות מופת. כך גם קובע סעיף החוק שהזכרתי קודם, המסייג את ההגבלה על יצירות בעלות ערך אמנותי.
5. ההרגלים החברתיים. היות שתופעות השנאה לנשים הן כל כך נפוצות ושכיחות, הן זוכות פחות לגינוי חברתי. אנחנו מורגלים בהן עד כדי כך שהן נתפסות פחות בחומרה. כמו שאנחנו רואים נשים בפלייבוי, אנחנו רואים נשים גם בפרסומות, בסרטים. זה לא אותו דבר, אבל זה דומה מאוד. קל לנו לדמיין את הפורנוגרפיה כי היא קיימת. נסו לדמיין משהו מקביל בקונטקסט גזעני: סרטים נאציים על יהודים המנהלים את העולם, סרטי פעולה המציגים את המוסלמים הטרוריסטיים האליטים, הפרימיטיביים, הטיפשים. נסו לדמיין סרט שבו משפולים שוב ושוב פלסטינים במחסומים והם נהנים מזה, מבקשים עוד, מתאהבים בחיילים. ההצגה הסטריאוטיפית, המעוותת, המשפילה, מייד מקפיצה אותנו. היעדר הרכיב של המין ערשה את זה פשוט וישיר. המין, ההנאה לכאורה, וההרגלים החברתיים שלנו, עושים את הגזענות הטמונה בפורנוגרפיה לפחות מובנת מאליה.
התפקיד שלנו הוא להנכיח את הפגיעה בפורנוגרפיה, לצד סוגי הדיכוי, השנאה וההשפלה האחרים והקשים בחברה שלנו.

מושב 19 בהרצליה, 31.10.2003, 30 שנות פמיניזם בישראל

אסתר עילם

ליאורה מינקה

ד"ר אראלה שדמי

מימין: יאלי השאש-דניאל, אסתר עילם, פטמה יונס, אראלה שדמי, ליאורה מינקה

גולדי קורן, חברת הוועדה המייעצת של פרלמנט הנשים, בעמדת הרישום

מושב 23 במכללת בית ברל, 27.4.2003, מאבקים של נשים בשואה: הישרדות והתנגדות

מימין: ויתקה קובנר, בת שבע דגן, לאה שנער

לאה באלינט

פרופ' דליה עופר

יעל גרמן מודה לטורקאן קאראקורט ערב סיום תפקידה בארץ

מושב 25 בגבעתיים, 30.12.2003, שנאה ואלימות נגד נשים בישראל

הרבנית ד"ר אילה גליקסברג

מירי אלוני

איריס אברהם

מושב 26 בהרצליה, 8.2.2004, מבט נשי על הפנסיה

יעל גרמן - מברכת

הרמן בונץ - מברך

אורלי וילנאי פדרבוש - מנחה

מושב 30 במכללת בית ברל, 29.7.2004, מנהיגות ממבט פמיניסטי

נשים מגייסר א-זרקא

ד"ר ורדה גרנות

מושב 29 בתל אביב, 13.7.2004, נשים עושות שלום, החלטת האום 1325

מימין: דליה נוימן, עו"ד יונה מרקוביץ, בטי מיטלפונקט, גולדי קורן, שרי אהרוני, אסתר הרצוג

כאילו שוויון:
על שנאת נשים בעולם המשפט

עו"ד דנה סבוראי
ראש מינהל נשים בעיריית הרצליה

הכסף הגדול בעולם המשפט נמצא בשוק הפרטי ושם נמצאים הגברים. נשים נוטות להישאר שכירות, לרוב בשירות הציבורי המשלם שכר צנוע למדי. "הארץ" סיפק לרזניק ודומיו במה לשנאת נשים

שוביניזם ושנאת נשים בעולם המשפט?

צירוף זה נשמע בלתי אפשרי, ממש תרתי דסתרי, כמו שאומרים במשפטית. עולם המשפט נתפס כמקום שהצדק, השוויון וההגינות הינם חלק בלתי נפרד ממנו, והרי אלה הם בדיוק הערכים המהווים תשתית מוסרית לתפיסת עולם פמיניסטית, המחייבת מתן הזדמנויות שוות לנשים.

גם הפרופסיה המשפטית נתפסת כחריג לתופעת הגטו הורוד, המאפיינת את שוק העבודה הנשי. בתחום עריכת הדין והשיפוט ייצוגן של נשים הוא שוויוני, ובבדיקת נתונים ביחס למשרות של משפטנים בשירות הציבורי - בשירות המדינה, בפרקליטויות האזורית והפלילית, משרד המשפטים מהווה מקור גאווה. זהו אחד ממשרדי הממשלה היחידים שבהם ייצוג של נשים בדרגות הגבוהות בשירות הציבורי הוא ייצוג שוויוני ולעתים, עד כדי כך שהאגף לשילוב נשים וקידומן בשירות המדינה נדרש לייצר שני נתונים נפרדים בדרגה השנתי שלו, מכיוון שהנתונים האלה מעוותים את התמונה הכוללת של חוסר שוויון כלפי נשים. נתון אחד מתייחס לייצוג נשים בתפקידים הבכירים בשירות הציבורי, הכולל את משרד המשפטים, ונתון אחר המתייחס לייצוג נשים ללא משרד המשפטים.

מניסיוני בצבא אני יודעת כי גם בפרקליטות הצבאית - לכאורה מעוז של עיסוק משפטי בעניינים צבאיים גבריים - נשים מקודמות, זוכות לייצוג נאות גם בקרב בעלי תפקידים בכירים ובקרב נושאי דרגות בכירות בפרקליטות הצבאית וביחידת בתי הדין הצבאיים.

האם מדובר בשוויון אמיתי או מדומה?

כדי לענות על שאלה זאת ולפני שמתלהבים מהנתונים, צריך להיזכר שהכסף הגדול בעולם המשפט לא נמצא בשירות הציבורי. הכסף הגדול נמצא בשוק הפרטי, ושם נמצאים הגברים. למעשה, מסלול הקידום של גברים משפטנים עובר לרוב דרך משרדים פרטיים, בתחילת הדרך כשכירים ומהר מאוד כעצמאיים. נשים, לעומת זאת, נוטות להישאר שכירות לאורך זמן, לרוב בשירות הציבורי, המשלם בשנות הקריירה הראשונות וגם אחריהן, שכר צנוע למדי. גם השכירים במשרדי עורכי דין פרטיים הם, לרוב, שכירות. כך שלמעשה מסלול הקידום למשפטנים בשירות הציבורי נעשה נוח ונגיש לנשים, כי נמצאים בו פחות גברים.

אבל מה שמטריד יותר הוא שגם ההישגים האמיתיים של פרקליטות מכשורת ושאפתניות בשירות הציבורי, שהגיעו לעמדות מפתח כפרקליטות מחוז, פרקליטות המדינה ושופטות בבתי משפט השלום, המחוזי והעליון, אינם

מוצאים הן בעיני "בעלי הדעה". הנה, עיתון רציני ומכובד כעיתון "הארץ", הרשה לעצמו להקדיש לפני כחודש מקום מרכזי בגיליון מוסף סוף השבוע, כולל שער המוסף, לשאלה החשובה והמטרידה: "איפה הגברים כולם?" תחת הכותרת התמוהה ניתנה במה לפרקליט לשעבר יהושע רזניק, לשפוך את מרורתו על כך שיש יותר מדי נשים בפרקליטות, על כך שנשים הן רגשניות מדי, נוטות בסרטים, ושומר שמיים, כשיש תיק חשוב הן מציעות לקטין פירות וענבים במקום לשבת ולהקדיש דיון רציני, שכלתני וגברי לתיק המשפטי שעל הפרק. שוב חזרנו לחלוקה הדיכוטומית המסורתית של נשיות וגבריות כקטבים שמתאפיינים ברגש - שכל, כאילו שנשים שהתמודדו עם אתגרים רציניים כמו תיק רצח רבין, או פרשיות רצח ופשיעה חמורות אחרות, לא ניחנו באינטליגנציה.

הפרקליטות היא מקום עבודה המתאפיין בתחרותיות והישגיות, ואלה שאינם מגיעים להישגים ששאפו אליהם הופכים לעיתים לחיות טרידים. טרידות מהסוג הזה בטח לא מעניינת את הציבור הרחב ולא תזכה לעניין במוסף הארץ. אבל במרירות של רזניק היה משהו, שגרם לשרה ליבוביץ-דר, עיתונאית דווקא, ולעורכים שלה, לחשוב שיש כאן תופעה חברתית טרידה, שכדאי לתת מקום לדיון בה. כנראה שעוד מישהו - ואולי עוד הרבה מישהם - מזדהים מזה שנשים מקבלות החלטות בנושאים נורליים בפרקליטות. כך יצא שדווקא העיתון הנאור והיחיד במדינה, סיפק במה לשנאת נשים טהורה ומזוקקת, שנוטפת כמעט מכל מילה של רזניק.

איתרע המזל וזמן קצר לאחר מכן התפרסמה ידיעה מעניינת נוספת, על כך שנשיא בית המשפט המחוזי בת"א בחר לפרק הרכב של שלוש שופטות בבית המשפט שלו מהסיבה המדהימה ש"ההרכב סלחני מדי כלפי עברייני מין". ומה על הרכבים גבריים סלחניים מדי? האם פורק אי פעם הרכב כזה? או שאולי שלוש נשים עם דעות מוצקות, שטחליטות לבד בלי עזרה מגברים, הוא דבר מאיים, מאיים מדי על המערכת?

פסיכואנליטיקאים סבורים כי מקור התופעה הקרויה מיסוגניה, שנאת נשים, הוא בזעם העצור של התינוק כלפי האם המטפלת בו. הזעם הזה מתגלגל ומקבל ביטוי בחיים הבוגרים בשנאה טהורה כלפי נשים, שנאה המעניקה לגיטימציה לגברים להפעיל תוקפנות ואלימות כלפי נשים. זה הכל עניין של מיגון. יש כאלה שהמיסוגניה נותנת להם לגיטימציה חברתית להרוג את בת הזוג שנפרדה מהם. המיסוגנים המעודנים יותר משתמשים בה "רק" כדי לסתום לנשים את הפה, היטיב לבטא תחושה זאת המשורר אביגדור המאירי בשירו המזעזע "שבעינו האיום", שאצטט ממנו כאן את שני בתיו הראשונים:

שוא תכני גאוות אנוש יום יום
אלוהים ואישה, המצווים ונושים
האבק עם שמים וגאה לברכה
המקור האפל ומחוז כל מחוז
יודע אני היטב את שבעינו האיום
אלוהים המסתיר את פניו הקדושים
ושבעינו האיום: חיק אלוהים ויד אישה
והאישה הגלויה, העליל המפריח
אלוהים ואישה
פרחי אשר ומוות

נדמה לי שיהושע רזניק היה מזדהה.

מושב 25, ש"ח דנה סבוראי

מבט נשי על הפנסיה

המושב התקיים בהרצליה
בחסות יעל גרמן, ראש העיר
קרן פרידריך אברט

ברכות
יעל גרמן
ביריה נרגות, יועצת ראש העיר למעמד האישה
הרמן בוקו, מנהל קרן פרידריך אברט בישראל

הצגת עמדות:
פנסיה לנשים - היבטים כלכליים
מוריה אבנימלך, מרצה לכלכלה, המכללה למנהל

ייעוץ פיננסי לפורשות מעבודה - חובה!
ברוריה הרונה, בעלת חברת אבאר בעיים לייעוץ כלכלי

הצלחת המאבק האישי למען גיל פרישה גמיש
דייר נעמי נבו, אנתרופולוגית (בגימלאות) בסוכנות היהודית
פרופ' פרנסס רדאי, משפטנית, האוניברסיטה העב-ריית, חברת "איתך", משפטניות למען צדק חברתי

האינטרסים מאחורי השינויים בקרנות הפנסיה
דייר לינדה עפרוני, כלכלנית

פנסיה ומשחק
חנה מרון, שחקנית

הפנסיה - הסדר חברתי או אנטי-חברתי?
ברברה סבירבקי, מנהלת מרכז אדוה

מנחה: אורלי וילנאי-פדרבוש, כתבת ערוץ 1

חבט נשי על הפנסיה - היבטים כלכליים

מוריה אבניחלך
מרצה לכלכלה במכללה למנהל

נשים חזקות בשוק העבודה יהיו חזקות גם בפנסיה. נשים עלולות להפסיד חלק מזכויות הפנסיה שצברו בגלל אי-רציפות ואי-זכאות

מצב הנשים בתחום הפנסיה משקף את מצבן בשוק העבודה: היעדרן משוק העבודה, נכחותן הלא-רציפה בו, שכרן הנמוך, מעמדן הפגיע והתפיסה החברתית והעצמית הרואה באישה "ספרנס שני" נשים חזקות בשוק העבודה יהיו חזקות גם בפנסיה והיפך. מצבה הפנסיוני של גליה מאור שונה מזה של ויקי כנפו . לא כל בעיה שיש לאישה בתחום הפנסיה נובעת מהיותה אישה. למרות זאת ניתן לשרטט פרופיל פנסיוני נשי.

לנשים רבות אין כלל פנסיה

הכישורי הביטוחי הנמוך משקף שיעור השתתפות נמוך בשוק העבודה (שיעורי ההשתתפות של נשים משכילות - כמו במערב, נשים חסרות השכלה כמעט לא משתתפות), והולשה בשוק העבודה, ומרמז על מעבר לעבודה "עמישה" גם בסקטור המוסדי שמעסיק את רוב הנשים. שיעורן הנמוך של מקבלות פנסיה בין נשים בגיל 65+ משקף את שיעור השתתפותן הנמוך בשוק העבודה בעבר.

הפנסיה הנשית קטנה

הפנסיה הקטנה משקפת את העובדה שאישה משתכרת בממוצע 62% מגבר ועובדת פחות שנים. 17% מהנשים בגיל 65+ מקבלות קצבת פנסיה, בהשוואה ל-35% מהגברים בגיל זה.
46% מהנשים הבוגרות (20+) מבוטחות בביטוח פנסיוני, בהשוואה ל- 60% מהגברים.
23% מהנשים בגיל 65+ מבוטחות בביטוח פנסיה בהשוואה ל-47% מהגברים בגיל זה.
71% מהנשים העובדות מבוטחות בביטוח פנסיוני בהשוואה ל-73% מכלל העובדים (גברים ונשים).
72.7% מהשכירות מבוטחות בהשוואה ל-74.4% מכלל השכירים (נשים וגברים).

נשים לא ממשות זכויות פנסיה שצברו

נשים עלולות להפסיד חלק מהזכויות שצברו, בגלל אי-רציפות ואי-זכאות. בקרנות הפנסיה יש כחצי מיליון עמיתים מבוטחים מוקנאי זכויות, בהם ייצוג משמעותי לנשים.

לנשים רבות יש דפוסי תעסוקה "עמישה" הפוגעים בפנסיה

העמקת אבטלה ונישה ניאו-ליברלית מעודדים העסקה "עמישה": משרה לא קבועה, זמנית, באמצעות קבלנים וחברות כוח אדם, וללא ביטוח פנסיוני. בעבר נשים שקיבלו שכר נמוך (הוראה, סיעוד, טמשלה) וכו בכיסוי פנסיוני טוב. היום חלקן מועסקות בהסדרים "עמישים", ומופלות מוטעמי גיל.
על רקע פרופיל זה, נשוב על מספר שאלות:

מדוע מוצדק גיל פרישה נמוך לנשים?

בשל כפל תפקידים, שחיקה של הנשים גדולה יותר. שוק העבודה מפלה נשים בשכר, בקידום ובהזדמנויות תעסוקה.

מה המשמעות של העלאת גיל הפרישה?

מי שתפרוש בגיל 60 תפסיד 10% מהפנסיה ותידחה זכאותה לקצבת זקנה.
דחיית גיל הפרישה תסייע לעולות ולמי שנעדרה משוק העבודה בשל אמהות, לצבור זכויות.
הרצוי: שוויון בגיל פרישה, בהזדמנויות תעסוקה,

בשכר, בקידום ובחלוקת נטל תפקידים בבית.

מה המשמעות של חוק פנסיה חובה?
חוק זה עבר בקריאה טרומית, אך הדרך ארוכה ומלאה מלכודות.

האם הגברים מסבסדים פנסיה לנשים?
אמנם נשים פרשות מוקדם ומאריכות ימים, אבל עלינו לדמיין את מערכת הפנסיה כפירמידה, שבסיסה הרחב הם העובדים, הנושאים על שכמם את הפנסיונרים בחלק הצר של הפירמידה. הנשים הן כמחצית מהעובדים במשק (46%), אבל רק 4% מכלל הנשים הבוגרות (20+) מקבלות פנסיה, לעומת 7% מהגברים. אין כמעט נשים בין הפנסיונרים "המיוחסים", שמקבלים פנסיות גבוהות על שנת עבודה מעטות: אנשי צבא קבע, מנכ"לים, בכירים ברשויות מקומיות.
גברים לא מסבסדים פנסיה לנשים. להפך.
שיעור ההשתתפות של נשים בכוח העבודה עולה ושל גברים יורד. נשים הן 46% משוק העבודה, 38% ממקבלי פנסיה בגיל 65+, וכשליש ממקבלי פנסיה בגיל צעיר יותר. 17% מהנשים בגיל 65+ מקבלות פנסיה לעומת 35% מהגברים בגיל זה. 4% מהנשים הבוגרות (20+) מקבלות פנסיה בהשוואה ל-7% מהגברים הבוגרים.
כ-80 אלף נשים ויותר מ-130 אלף גברים בישראל מקבלים פנסיה.

מה כדאי לעשות?
* מה שנעשה היום יקבע איך נחייה בעתיד. חשוב להיות בשוק העבודה, ברצף, בשכר טוב, עם תוכנית פנסיה. מי שחלשה בשוק העבודה תהיה חלשה גם בפנסיה.
* להתייחס לעצמך כמפרנסת, לא כ"ספרנס שני".
* לדרוש מהמעסיק ביטוח פנסיוני.
* לברר, להתייעץ, לא לפחד מנושאים פיננסיים.
* לדאוג שתוכנית הפנסיה תכסה אובדן כושר עבודה. חשוב במיוחד לעובדת עצמאית.
* לדעת שזכויות פנסיה הן רכוש משותף של בני זוג, כמו דירה וחסכונות.

גנות 65+ לפי גיל, במדינות נבחרות, 2001 (% מהאוכלוסייה בקבוצת הגיל)

	אחוז הנשים מתוך		
מדינה	בני 65+	בני 75+	בני 80+
רוסיה	68.1	76.6	79.4
פינלנד	61.4	68.4	72.3
דרום קוריאה	61.0	67.4	70.7
צרפת	59.3	64.2	67.9
הולנד	59.0	65.4	69.8
ארצות הברית	58.7	63.0	66.3
יפן	58.2	64.6	68.3
שוודיה	57.7	61.6	64.9
ישראל	57.0	58.8	58.8
אוסטרליה	56.2	60.7	64.2
מקסיקו	55.5	58.5	60.9
מרוקו	54.9	55.2	55.7
סין	53.0	58.7	63.1
הודו	49.2	48.6	48.5

מקור: US Bureau of the Census, International Data Base (פורסם באינטרנט)

האינטרסים מאחורי השינויים בקרנות הפנסיה

ד"ר לינדה עפרוני
משפטנית וכלכלנית, מומחית לשוק העבודה

האוצר צובר כוח עצום אשר מהווה סכנה לדמוקרטיה. לכן, יש להתייחס לרפורמה בקרנות הפנסיה בהקשר הרחב של מדיניות הלאמה או הפרטה, המאפשרת לאוצר להפעיל מדיניות ריכוזית וכוחנית

1. רקע

המגמה שהולכת וצוברת תאוצה במשק הישראלי בתקופה האחרונה היא של הלאמת נכסים ציבוריים או הפרטתם. במסגרת תוכנית ארוכת טווח זאת הולאם המוסד לביטוח לאומי, שמעמדו עד ינואר 2003 היה של תאגיד סטטוטורי עצמאי מבחינה כלכלית ומקצועית כאחת. במסגרת חוק ההסדרים שנכרך בחוק יסודות התקציב ל-2003 מונה למוסד המופקד על הביטחון הסוציאלי בישראל, חשב מלווה. בכך נסתם הגולל על מעט העצמאות שנותרה למוסד במהלך העשור האחרון, שאופיין מחד ע"י קיצוצים חוזרים ונשנים בקצבאות השונות, ומאידך בהמשך תשלום שיפוי מעסיקים, אחיד ללא קריטריונים דיפרנציאליים ובעיקר תשלום ללא קבלת תמורה - יצירת מקומות עבודה ריאליים.

שיפוי זה עולה לאוצרות המדינה ב-16 מיליארד שקל במהלך 16 השנים האחרונות או שני מיליון שקל ליצירת מקום עבודה ריאלי אחד! משרד האוצר המשיך לדהור במסלול ההלאמה, ובמסגרת חקיקה העביר בקריאה שלישית תוכנית להלאמת קרנות הפנסיה - תיקות וחדשות כאחת.

על מנת לקבל תמונת מצב מלאה יש לציין כי לאוצר תוכנית להלאים את המוצעה להשכלה גבוהה אשר, באמצעות הוועדה לתכנון ולתקצוב שלה, אחראית על תקציב של כ-6 מיליארד שקל לשנה. המוקצים למוסדות להשכלה גבוהה. זה גם הרקע, לדעתי, למשבר שיצר האוצר ברשויות המקומיות ע"י ביטול מענקי האיזון, נקלעו מרבית הרשויות לפשיטת רגל, שמתבטאת בעיקר באי תשלום משכורות לעובדים. במשרד האוצר יוצרים חנק מדומה, על מנת להשתלט על השלטון המקומי, ולהכפיף אותו לחלוטין למשרד האוצר. בכך האוצר צובר כוח עצום המהווה סכנה לדמוקרטיה, שהיא שבירה ממילא במדינת ישראל.

לכן יש להתייחס לרפורמה בקרנות הפנסיה בהקשר הרחב של מדיניות הלאמה או הפרטה, המאפשרת לאוצר להפעיל מדיניות ריכוזית וכוחנית, שהופכת את משרד האוצר, ואגף התקציבים במיוחד, לגורם היחידי הקובע את התנהלות המשק הציבורי, כאשר המגזר הפרטי מקבל לידיו חברות ותאגידים ציבוריים במחירי מציאה, גם זאת מידי האוצר, שמעדיף לכנות תהליך זה כ"הפרטה". ציין למשל, רשות הנמלים ועתה חלק מהתעשייה האווירית. כך שבפועל מספריים האוצר משתלט בעקיפין גם על המגזר העסקי ומטפח את הקשר המושחת והמסוכן שבין הון לשלטון.

2. קרנות הפנסיה

אין ספק שיש מה לתקן ולייעל בקרנות הפנסיה הצבוריות. אבל לא לרפורמה מבית מדרשו של

האוצר ציפיתי. הניירון האקטוארי הוא פועל יוצא של עלייה בתוחלת החיים ויש להיערך לכך. יחד עם זאת, אסור לייצר נתונים פיקטיביים, שיגדילו באופן מלאכותי את הגירעון, כמו שיעור עליית שכר ריאלי לשנה.

כיום, לאחר השביתה הגדולה הנוק עדיין גדול. מבוטחי כל הקרנות ישלמו יותר, יקבלו פחות, ותקופת התשלום תידחה, כאשר טבה הפנסיה אינו מובטח, מאחר שהוא מותנה בביצועי הקרנות בשוק ההון.

האוצר מינה לניהול הקרנות מנהלים מיוחדים, שפועלים במעט ללא פיקוח. יש להם סמכויות רחבות, והם מופקדים על עשרות מיליארדי שקלים של עמיתים שחסכו אותם בעמל רב. הנפגעים העיקריים מהתוכנית הן כמובן שוב, הנשים. הן נפגעות מכך שבמסגרת ביטול ההעדפה שהייתה להן בפרישה לפנסיה, גיל הפרישה שלהן מוארך מעבר לנידול היחסי שחל בקרב עמיתיהן, הגברים. משקלן הגדול בקרנות "יחוסך" מיליארדי שקלים, שימצאו ביטויים במחסור כיס של נשים רבות, אשר לא השיגו עדיין שוויון בשום תחום בחברה ובכלכלה הישראלית. אבל הדגל נישא, ובשם השוויון, כביכול, הן משלמות את המחיר הכבד ביותר של התוכנית החדשה לקרנות הפנסיה.

3. אפשר גם אחרת

אין ספק שהיה צורך בשינויים בניהול הקרנות ומערך הביטוח, על מנת להתאימם לשינויים שנוצרו בארבעים השנים האחרונות בארץ ובעולם. לשם כך היה צריך למנות ועדת מומחים שתבדוק את הנושא במקצועיות ותגבש המלצות, לעורך דיון ציבורי בנושא, כפי שקרה בגרמניה ובצרפת, ועל רקע הנתונים והשיח הציבורי ייערך דיון רציני בכנסת. כל זה לא קרה משום שאף אחד לא התכוון באמת לדאוג לעמיתי הקרנות, כמעט כולנו, אלא להשתלט על מעוז בוח שנשאר פתוח לשליטת משרד האוצר - לנגוס בזכויות העמיתים, לפגוע בנשים שנתפסות כקבוצה מוחלשת, ומעתה להזרים כספים אדירים לשוק ההון ללא בקרה ובעיקר ללא נשיאה באחריות. את ההפסדים כתוצאה מהשקעות אומללות יספגו שוב אזרחים שהתרגלו לשתוק, ולהטשיך הלאה. השאלה - עד מתי?

משתתפות במשגב על המנסיה, הרצליה

הצלחת המאבק האישי של ד"ר נעמי נבו לחען גיל פרישה גמיש

פרופ' פרנסס רדאי
חוקרת ומרצה למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים, חברת "איתך"

השופטים בבתי הדין לעבודה הראו בהערותיהם שהם הפנימו את הסטריאוטיפים לגבי נשים בכלל, ולגבי נשים מבוגרות בפרט

בשנת 1982 התחלתי במאבק בבתי הדין לעבודה לפסול את האפליה בגיל הפרישה של נשים. את התביעה הראשונה הגשתי בשם שתי פרופסוריות בבית החולים "הדסה", תרצה כהן ואליין ברמן. אחרי מאבק של שנתיים בבית הדין האזורי לעבודה בירושלים התברר, מהחלטות ביניים של השופט גוטמן, שאין בדעתו להיענות לתביעה. הפעלתי לחץ על נשיאת "הדסה" בניו יורק (שעד אז לא היתה מעונינת לשמוע את טענות הפרופסוריות) באמצעות בטי פריזן וליז הולצמן והתוצאה היתה הסכם פרישה חדש המכיל שוויון בגיל פרישת, שהוכתב מניו יורק.

בשנת 1984, פניתי לבית הדין האזורי לעבודה בתל אביב, בשמה של דייר נעמי נבו, בתביעה נגד הסוכנות היהודית. התביעה נדחתה על ידי השופטת עדנה גבריאלי, מהטעם שאין בית הדין לעבודה המקום המתאים לחולל מהפכות. בערעור לבית הדין הארצי, קבע השופט גולדברג: "אין השעה בשלה לשוויון בגיל פרישה". קביעה זו דרבנה פעילות של נשים, ביניהן תבעות נוספת, היוצאת למעמד האשה ומשפטניות במשרד המשפטים, שהצליחו לנסח חוק גיל פרישה שווה לעובדת ולעובד. אולם, החוק לא חל רטרואקטיבית על נעמי נבו ולכן פניתי לבג"צ בעתירה נגד פסיקתו של בית הדין הארצי. ביקשתי מהאגודה לזכויות האזרח להצטרף לעתירה, היות וזו היתה העתירה הראשונה לבג"צ בעניין אפלייה נגד נשים בתחום הכלכלי. בשנת 1990, נתן השופט בך, בהסכמת השופטת נתניהו והשופט אריאל, פסק דין תקדימי בו הוא התריע נגד סטריאוטיפים ודעות קדומות. הוא קבע שבמקרה של הבחנה בין קבוצות, על בתי המשפט לבחון בשבע עיניים אם אין אפלייה.

המאבק המשפטי הארוך בעניין גיל הפרישה מדגים ומסמל את המכשולים שעמדו ועדיין עומדים בדרכנו במאבק החברתי לשוויון.

המאבק הדגים את עומק הסטריאוטיפים נגד האישה המבוגרת

כשהתחלנו במאבק, הייתי משוכנעת שהמעסיקים, שהיו מעסיקים גדולים בסקטור הציבורי, בייח "הדסה", שהוא חלק ממערכת הבריאות-הציבורית והסוכנות היהודית, יתקנו את העיוות בכפיית גיל פרישה מוקדמת על נשים, מיד כשיבינו שהפרישה היא בניגוד לרצונן של הנשים. גיליתי שלא כך הדבר. האפלייה נגד נשים היתה מכוונת ומבוססת על סטריאוטיפים ואינטרסים.

העובדות מדברות בעד עצמן:

* ניהלתי מאבק בבתי הדין לעבודה ובבג"צ במשך 8 שנים.
* בתי הדין האזוריים לעבודה סירבו, בשתי התביעות, להתערב כדי לשים קץ לאפלייה.
* בית הדין הארצי לעבודה קבע שאין מקום לפסול את הכפייה של פרישה מוקדמת על נשים.

* ההערות שהשמיעו בארוני גברים שהיו מעורבים בסוגיה: מנהלים ב"הדסה", מנהלים בסוכנות ומשפטנים במשרד המשפטים, גילו אפלייה נסה. חלק טענו שאין להמשיך להעסיק את הפרופסוריות בהדסה אחרי גיל 60, כי יש וקוק ל"יסבתות" במקום העבודה"; רמה יהיה אם גם המזכירות ירצו להמשיך לעבוד עד גיל 65"; חלק מההערות היו נסות ממש יסה "הדסה" אשמה שיש לפרופסוריות רחם בין הרגליים!".

* ההתנגדות לשוויון בגיל פרישה לא היתה תרוץ על מנת להתפטר מעובדות מסוימות. ההוכחה לכך היא שאחרי החתימה על הסכם הפרישה החדש, "הדסה" המשיכה להעסיק את פרופסור תרצה כהן לא רק עד גיל 65 כמחויב, אלא עד גיל 70.

* על מנת לקבל את הזכות להמשיך לעבוד עד גיל 65, כמו הגברים, נדרשה, במקרה של "הדסה", התערבות מחוייל, במקרה של דייר פעמי נבו נדרשו מאבק של 6 שנים בבתי הדין לעבודה ובבג"צ ועבודה ציבורית ולובי בכנסת.

הפגמות הסטריאוטיפים ע"י השופטים

השופטים בבתי הדין לעבודה הראו בהערותיהם שהם הפנימו את הסטריאוטיפים לגבי נשים בכלל ונשים מבוגרות בפרט.

* השופט גוטמן אמר בעת דיוון על השנת הסכם הפרישה החדש ב"הדסה" וביטול התביעה, שהוא לא היה נותן פסק דין לטובתנו. לדידו, באת כוח הפרופסוריות (אני) לא הבינה את הבסיס האנושי של הפרישה המוקדמת של נשים, הן הרי מתחתנות עם גברים מבוגרים מהן בכ-5 שנים ואכזרי להוציא את הבעל לבדו לפרישה. השופט אריאל חזר על אותה טענה בעת הדיון בעניין נבו בבג"צ

* באמירתו של השופט גולדברג שייהשעה לא בשלה" לשוויון בגיל פרישה אם המחוקק לא קבע זאת במפורש, הוא הראה שלא קלט את המקום המרכזי של הזכות של נשים לשוויון בעולם העבודה. הוא לא ראה שמוטלת על בית הדין חובה לתקן את האפלייה הקשה, למרות שבמדינות אחרות, כמו ארצות הברית ויפן, ובקהילה האירופית, בתי המשפט הם שביטלו את האפלייה נגד נשים בגיל פרישה.

* והשופטת נתניהו הביעה בבג"צ אכזבה על כך שבמאה ה-20 במדינת ישראל, לא היה ברור שכפיית גיל פרישה מוקדם על נשים מהווה אפלייה פסולה.

בתי הדין לעבודה עדיין לא תורמים לביעור האפלייה בגיל פרישה

בית הדין הארצי לעבודה דחה תביעה של נשים, המועסקות בקופת חולים הכללית, להשוואת תנאי הפרישה המוקדמת שלהן לאלה של העובדים הגברים. לפי הסדר הפרישה המוקדמת בקופת חולים הכללית, הנשים קיבלו פנסיה תקציבית וצבירת זכויות פנסיה רק עד גיל 60, כשהגברים קיבלו זכויות אלה עד גיל 65. קופת חולים הכללית טענה שהפנסיה התקציבית מהווה גשר עד לאפשרות לצאת לפרישה ויש לנשים אופציה לפרוש בגיל 60. בית הדין הארצי קבע שההסדר לא היה מפלה כי הנשים הסכימו לתנאי הפרישה המוקדמת.

השופט חשין הפך את ההחלטה של בית הדין הארצי, בבג"צ. הוא קבע שאין לראות את ההסכמה של הנשים כמתירה את האפלייה וכי לא היתה הסכמה מרצון, חיות ולא ניתנה לנשים אפשרות לבחור בהסדר שניתן לגברים.

השופט חשין הזכיר את דבריה של השופטת נתניהו בשנת 1990 וחעיר ששום דבר לא השתנה עד שנת 2000, כשבית הדין הארצי דחה את תביעתן של העובדות ובכך נתן חסותו לאפלייה.

מכפייה לאופציה של ביטול האופציה

חוק גיל פרישה שווה לעובדות ולעובד

אסר על הכפייה של גיל פרישה מוקדם על נשים. עם זאת, הוא שמר לנשים אופציה לפרוש מוקדם יותר מהגברים כל עוד ההסכם הקיבוצי החל עליהן מאפשר זאת. פסק הדין של בג"צ בעניין נבו אימץ גם הוא את הפתרון שבחוק.

הוועדה הציבורית לאבחון גיל הפרישה, ועדת נתניהו, אימצה דגם של שוויון מוחלט בין המינים בגיל פרישה והמליצה על ביטול האופציה לנשים לפרוש מוקדם יותר. טענת חברי הוועדה היתה שהאופציה לנשים מנציחה סטריאוטיפים נגד נשים עובדות ופוגעת בהזדמנויות הקידום שלהן. דעת המיעוט שלי, כחברה בוועדה, היתה שאין לבטל את האופציה באופן אוטומטי אלא רק באופן הדרגתי, בהתאם לסגירת פערי האפלייה נגד נשים בשוק העבודה בכלל ובגיל 60 עד 65 בפרט. טענתי היתה שביטול האופציה של פרישה מוקדמת במצב של שוק עבודה מפלה נגד נשים, יכולה להעמיק עוד יותר את העוני הנשי הקיים בקרב אוכלוסייה זו של נשים מבוגרות. הרי נשים שיפוטרו בגיל 60 ולא ימצאו עבודה אחרת יהיו זכאיות לתקופה קצרה של דמי אבטלה ולאחר מכן, יהיו זכאיות להבטחת הכנסה אם אין להן בן זוג בעל הכנסה. אם נשים שאינן זכאיות להבטחת הכנסה ירצו להמשיך לקבל הכנסה עצמאית, יהיה עליהן לקחת פנסיה מוקדמת תוך תשלום קנס של 5% כל שנה של הקדמה.

בחוק ההסדרים במשק לשנת 2004, התקבלה באופן חלקי ההמלצה של ועדת נתניהו. החוק קבע כי גיל הפרישה של נשים יועלה מיד ל-62 ובהמשך ל-64, ללא אופציה של פרישה מוקדמת. דרך ארוכה עשינו ודרך ארוכה עוד לפנינו.

מיסין, בכיוון השעון: ד"ר לינדה עפרוני, ברברה סבירסקי, חנה מרון, בדוריה ורונה, פרופי פרנסס רדאו, מרים אבימלך, הרמן בוקי, יעל גרמן, ד"ר אסתר הרצוג, אורלי וילנאי-פרדבוש, נעמי נבו איור, נעמי ציזיק-איילון

תכנון פיננסי לפורשות מעבודה - חובה!

ברוריה ורונה
בעלת חברת אבאר לייעוץ כלכלי

תכנון פיננסי מקנה תחושת ביטחון אישי לפורשת, ללא קשר למערכת המשפחתית בה היא חיה. הוא מאפשר רמת חיים שתבטיח הנאה מהזמן הפנוי, תאפשר לטייל, ללמוד, לבלות, ליהנות מביטוח רפואי

מהפכה אדירה מתרחשת מול עינינו. כתוצאה מהתפתחות טכנולוגית, בתחומי הרפואה ומדעי החיים האחרים, תוחלת החיים גדלה, אוכלוסיית האנשים הפורשים מהעבודה גדלה ונשים פורשות מהוות חלק גדול מהם.

פרישה מהעבודה מלווה תמיד בתחושות מעורבות, תחושה של פרידה ואף לעיתים אובדן נקודת אחיזה, ויחד עם זאת תחושה של התחלת פרק חדש בחיים.

בשנים האחרונות חל שינוי מהותי בתפיסת החיים של נשים הפורשות מהעבודה. הן מבינות יותר ויותר ש"הגעת לגיל שבו אפשר להתחיל". נשים לאחר הפרישה מתכננות ללמוד, לטייל, לבלות, ליהנות מאיכות חיים ויש בהן רצון עז להשלים כל מה שלא הספיקו לעשות בעבר.

התשתית ליישום כל הסאווים ואיכות חיים היא, כמו תמיד, המשאבים הפיננסים העומדים לרשותה של הפורשת, ובלשון "נסה": כמה כסף ומה מקורות החכנסה, העומדים לרשותה של הפורשת, ואם הם מבטיחים את עתידה.

אנו נוהגים להשתמש במושג "פנסיה" בצורה כוללנית, אך יש להבחין בין כמה צורות של מקורות הכנסה לעת פרישה. נשים הפורשות מהמגזר הציבורי יקבלו פנסיה תקציבית. נשים הפורשות ממקומות עבודה מוסדרים אחרים (פקידות, רופאות וכד') יקבלו פנסיה צוברת מקופות הפנסיה. ואילו נשים אחרות, הפורשות מהעבודה, יקבלו את הכספים שנצברו לזכותן בקופות הגמל, ו/או בפוליסות ביטוחי המנהלים שלהן. מגוון משאבים פיננסיים בעלי אופי השקעה שונה ורווחיות שונה.

חלק מהנשים הפורשות הן בעלות מקורות הכנסה נוספים (רנטות), ואילו לאחרות אין מקורות פיננסיים נוספים, למעט קצבת הביטוח הלאומי. יש בעלות נכסים וחסכונות אישיים ויש נשים פורשות שעדיין מוטל עליהן נטל חובות כבד. מקורות ה"פנסיה" שונים מאוד זה מזה. לפיכך, אישה המקבלת פנסיה תודשית מקופת פנסיה או פנסיה תקציבית, שונה מאישה שבפרישתה מקבלת כספים מקופת גמל ועליה ל"בנות" בעצמה את גובה ההכנסה החודשית שלה. או, אישה שיש לה מספר מקורות הכנסה בעת פרישתה, שונה מאישה שעבדה במקומות עבודה שונים, בהם לא הפרישו עבורה כספים לפרישה ועליה לחיות מחסכונות אישיים.

בכלכלת העולם בכלל ובכלכלת ישראל בפרט מתאפיינות בשנים האחרונות בהרבה תהפוכות, שינויים, רפורמות והרבה חוסר וודאות. צורך בסיסי של אישה הפורשת מעבודתה הוא ביטחון, שהמקורות הפיננסיים העומדים לרשותה - יספיקו לה ויענו על כל צרכיה בעתיד.

שאלה חוזרת ונשנית היא: "האם יספיק לי לכל החיים?", או: "האם אני יכולה להרשות לעצמי?". בין אם החשש מבוסס או לא, עצם הספק גורם לנשים רבות טרדה. תכנון פיננסי הוא הדרך להסרת ספקות רבים. הוא מספק תשובות ברורות, ויוצר בסיס לתחושת ביטחון אישי לפורשת, ללא קשר למערכת המשפחתית בה היא חיה.

תכנון פיננסי נכון ויעיל בנוי משני חלקים עיקריים:

א. איתור צרכים מדויק - כל אישה צריכה לאפיין את צרכיה האישיים לפי שאלות כמו:

1. מהן ההוצאות השוטפות שלה לחודש?
2. מהן ההוצאות הרפואיות שלה לחודש?
3. מהו צפי הוצאות ייחודיות שיש לה, כמו מחיה, טיפול רפואי לשנה הקרובה?
4. תוכנית לעבור לדיור מוגן (אם וכאשר).
5. האם יש לה הלוואות, התחייבויות, משכנתאות, ובאיזה ריבית?

אם ניתן, רצוי להגדיר את הצרכים הניל בערכים כספיים.

ב. בדיקה קפדנית של כל המקורות הכספיים העומדים לרשות הפורשת:

1. האם ההכנסה החודשית עונה על כל הצרכים?
2. האם יש צורך להשלים את ההכנסה ?
3. אם אין קצבה קבועה, איך ניתן "ליצור" הכנסה חודשית מהמקורות הקיימים?

את הפרישה מהעבודה הוא הזמן שבו חובתה של האישה הפורשת לעשות תכנון פיננסי - **לאפיין את צרכיה בעתיד, לבדוק ולכמת את מקורות הכנסתה בעתיד.** תכנון פיננסי נכון יכוון מצכים שכהם צורכים יותר ממה שיש ונקלעים למצבי מצוקה. יש לעשות תכנון פיננסי תמיד. נשים חייבות לעשות אותו באופן מיוחד, מפני שאצל רבות מהן התחום הפיננסי מזוהה כעיסוק "לא נשי".

ניתן להיעזר ביועצים כלכליים בלתי תלויים, שיכולים לסייע ולהדריך בבניית "פרופיל פיננסי אישי", כאשר ההחלטות הן בידי הפורשת עצמה. תכנון פיננסי לפורשות מהעבודה - חובה: כדי לאפשר רמת חיים נאותה לאורך זמן, שתבטיח הנאה מהזמן הפנוי, תאפשר לטייל, ללמוד, לבלות, ליהנות מביטוח רפואי - ובעיקר שלוות נפש!

סיפור אישי של אישה בת כמעט 60 שנה, שחיה בישראל מאז 1971

ד"ר פאני רן

הייתי ציונית כל חיי, אפילו עכשיו. היימי תנועה בתנועת הנוער הציוני, מנהיגה במרכז הציוני של סטודנטים באוניברסיטאות, ולאחר מלחמת "ששת הימים" הפכתי לאחת מהמייסדים ומנהיגות "יתנועת עלייתי", ברוייל. עדיין אני פעילה ומעורבת בעשייה רבה בהתנדבות.

מאז חודש מאי 1971 ועד ליום הזה, במשך שלושים ושלוש השנים האחרונות, שילמתי את כל המסים והתשלומים שנדרשו ממני על ידי הביטוח לאומי. הייתי עובדת עצמאית והיו לי תקופות חלקיים לתקופות קצרות במהלך חיי. הפכתי למפרנסת יחידה למשפחה בת ארבע נפשות בשנות השמונים המוקדמות. מאז ספטמבר אני מובטלת. בשנות התשעים נאלצתי לעזוב מקום עבודה, שהיה מקור הכנסתי העיקרי, עקב בעיות בריאות והמשכתי להתפרנס מעבודות מזדמנות.

רק כשהתקרבתי לגיל "פרישה" ולאחר ששילמתי כעצמאית כל אשר דרשו ממ ההכנסה והמוסד לביטוח לאומי, נודע לי שהסכום המקסימלי שאקבל כגמלאית, הוא כ-1,400 שיח.

אנו הנשים פעלנו רבות כל כך, סיפקנו בריאות ומניעת מחלות, בצענו עבודות אדמיניסטרטיביות, ייצגנו את הארץ ללא תמורת, היינו מסורות לתפקידינו, ומעבר לכך גידלנו ילדים לבד. חינכנו אותם ושילמנו עבור יזיים זרות אשר שמרו עליהם, כשעמלנו לפרנסת כולם, ואף מצאנו זמן לעזור לאחרים, בהתנדבות. שילמנו מסים ועמדנו בכל דרישות המוסד לביטוח לאומי.

היום, בהגיעי לגמלאות מובטח לי שהסכום המקסימלי שמשלם המוסד לביטוח לאומי לא מספיק אפילו להוצאות מחיה מינימליות. חשוב לכל הנשים לדעת זאת ולא רק עובדות עצמאיות.

ואת מדינת ישראל של חלומנו מה עוד ניתן לעשות כדי למנוע מילדינו לעבור את העלבון וסטירת הלחי? אני אמנם מתכוונת להסתדר, אני אדאג לעצמי. אבל אני רק דוגמא.

יש הרבה נשים שאינן יודעות מה הוא היעזן הריאלי" בחייהן שבו רצוי לחשוב כיצד יסתדרו בהגיע הזמן לפרוש מהעבודה.

פנסיה:
הסדר חברתי או הסדר אנטי-חברתי?

ברברה סבירסקי
מנהלת מרכז אדוה

הצעת "חוק פנסיה חובה לשכירים ולעצמאים - 2003" מגלמת בתוכה מעשה של רמייה

פנסיה חובה דרושה כדי להבטיח כי א/נשים המגויסים לגיל פרישה מעבודה לא ידעו שני או ירידה ברמת החיים. לפי הסקר האחרון של הלמיס רק כרבע מבני ובנות 65+ מקבלים קצבת פנסיה: 35% מהגברים ו-17% מהנשים. בקרב כלל בני/ות 20+, לכ-50% בלבד יש "תוכנית פנסיה" כלשהי. לכ-50% אין כל תוכנית פנסיה.

ישראל היא הארץ המפחיתות היחידה, להוציא ארצות הברית, שבה אין כיסוי פנסיוני לכל העובדים והעובדות.

בעשור האחרון, בעקבות הדרקונית האוכלוסייה והמיתון הכלכלי, הפכו הסדרי הפנסיה לנושא לדיון אקדמי וציבורי. בעשור זה גם עשו מדינות שונות שינויים במערכת הפנסיה. על רקע הדיונים בנושא הפנסיה, קבע ארגון העבודה הבין-לאומי את ההמלצות הבאות:

* מטרת הפנסיה היא לאפשר לכל עובד/ת, בעת פרישה מהעבודה מפאת גיל או נכות, תשלום חודשי מתליף שכר, על מנת למנוע עוני וירידה ברמת חיים;
* הסדר הפנסיה צריך לכלול מנגנון עידכון למקרה של אינפלציה או עלייה ברמת החיים הכללית. החסכון לפנסיה חייב להיות חובה;
* רצוי שהסדר הפנסיה יסייע ליצור אווירה של חיסכון פרטי;
* על הסדר הפנסיה להיות אחיד לשני המינים כמו גם לאזרחים ולמהגרי עבודה;
* רמת התשלום החודשי חייבת להיות מובטחת וניתנת לחיזוי;
* רצוי שארגוני עובדים וארגוני מעסיקים יהיו שותפים לניהולה של מערכת הפנסיה;
* רצוי שתהיה תקרה לשכר המבוטח;
* האחריות הכוללת למערכת הפנסיה מוטלת על הממשלה.

על רקע ההמלצות הללו של ארגון העבודה הבין-לאומי, ברצוני לבחון את הצעת חוק פנסיה חובה לשכירים ולעצמאים - 2003, שהוגשה לכנסת בדצמבר 2003 על-ידי חיים אברהם הירשזון, בשיתוף עם משרד האוצר.

חוק הפנסיה המוצע לא יכנע עוני. השכר המבוטח לצורך פנסיה הוא לא יותר מאשר 2,335 ₪ לחודש. ההפרשה של העובד/ת והמעביד היא לא יותר מאשר 13% מהשכר המבוטח, לעומת 17.5%-20.5% לפי ההסדרים הקיימים.

לפי חישובים של מומחים לפנסיה, ההסדר המוצע יניב פנסיה בגובה של לא יותר מ-500 ₪ עד 800 ₪ לחודש. במקרה של עובד/ת שאין לה שום חסכון, ואשר כיום, כאשר היא פורשת מעבודה היא זכאית לקבל, בנוסף לקצבת הזקנה הסטנדרטית גם השלמת הכנסה, החוק החדש מגלם בתוכו מעשה של רמייה. כי מרגע שהיא חסכה כל החיים לצורכי פנסיה, לא מגיעה לה השלמת הכנסה מן המוסד לביטוח לאומי. מצד שני, כל הכספים שהיא חסכה במהלך שנות

עבודתה יקנו לה תשלום פנסיה חודשי שלא יהיה גבוה יותר מהשלמת ההכנסה שהיתה מקבלת לו לא חסכה כלל. במלים אחרות, הצעת החוק היא חוצפה אדירה! הצעת החוק אינה כוללת מנגנון עדכון. הצעת החוק כן קובעת כי החסכון הפנסיוני יהיה חובה. הצעת החוק כן מתכוונת ליצור אווירה של חיסכון.

הסדר הפנסיה המוצע בהצעת החוק הוא אחיד לשני המינים, למעט גיל הפרישה, מצד שני, הצעת החוק אינה חלה על מהגרי עבודה. הצעת החוק אינה מדברת על רמה מובטחת של תשלום הפנסיה החודשי. היא גם אינה מציעה ערבות ממשלתית לא להוסנה של קרן הפנסיה או חברת הביטוח ולא לתשואה מינימלית על ההשקעה. הצעת החוק אינה מתייחסת להשתתפות של ארגוני העובדים וארגוני המעסיקים בניהול המערכת. כידוע, הממשלה הדירה את רגלי העובדים והמעסיקים כבר ב"רפורמה" שאושרה בשנת 2003. בדו"ח השנתי של אגף שוק ההון במשרד האוצר נאמר במפורש: "[המטרה של הרפורמה היא] ניתוק הזיקה שבין ניהול הקרנות לבין ועדי העובדים".

הצעת החוק קובעת תקרה לשכר המבוטח. אלא שהתקרה המוצעת היא כה נמוכה עד שאין בה שום בשורה לנבי אלה ששכרם גבוה משכר המינימום (וכבר ראינו כיצד הצעת החוק תזיק למקבל/ת שכר מינימום). מומחים רבים ממליצים לקבוע תקרה בגובה של פעמיים השכר הממוצע, כ-14,000 ₪.

אין בהצעת החוק שום קביעה באשר לאחריות הממשלה למערכת הפנסיה.

לבסוף, ברצוני להתייחס לשני נושאים שאינם מוזכרים על-ידי ארגון העבודה הבינלאומי: הצעת החוק של משרד האוצר וח"כ הירשזון מכשירה את חברות הביטוח המסחריות לניהול קרנות פנסיה. החברות הללו גובות עמלות גבוהות, ועקב כך, תשלום הפנסיה החודשי צפוי להיות נמוך מזה של קרנות פנסיה הפועלות ללא כוונות רווח. בהקשר זה כתב פרופ' גיוזף שטיגליץ, סגן מנהל הבנק העולמי לשעבר, כי סוניית העמלות אינה טריוויאלית כלל וכלל.

בדברי ההסבר להצעת החוק, נאמר כי מטרת הצעת החוק היא "להעניק הגנה פנסיונית מקיפה לעצמאים ולעובדים השכירים... תוך הפניית כספי החיסכון ... לשוק ההון הישראלי." הצהרה זו, כאשר מצרפים אליה את השינויים שכבר נעשו בשנת 2003 בהסדרי הפנסיה בישראל, הופכת את הפנסיה מהסדר העומד איתן על שני יסודות, האחד בתחום התברתי והשני בתחום העסקי, להסדר העומד על היסוד העסקי בלבד.

הבעיה העיקרית של החוק המוצע היא שהוא מאיים להעביר כספים מישראלים בעלי הכנסות נמוכות, אותם שכירים ועצמאים שלהם הוא נועד לסייע, כביכול, אל בעלי הכנסות גבוהות - בעלי העסקים. בו בזמן הוא משחרר את המדינה מן החובה לשלם הבטחת הכנסה לזקנים נזקקים.

בדיון על הפנסיה ממבט נשי. מימין: ד"ר לינדה עפרוני, חנה מרון, בהוריה ורונה, פרופ' פרנסס רדאי, ברברה סבירסקי.

מושב 27
23.3.2004

מבט נשי על איחוד רשויות

המושב התקיים בדליית אל-כרמל
בחסות: דרי אקרם חסום, ראש העיר דליית אל-כרמל ועוספייה
מחלקת נשים ומשפחה במתנ"ס דליית אל-כרמל
קרן פרידריך אברט

ברכות
דייר אקרם חסום
מסעד קדור, מנהל המתנ"ס בדליית אל-כרמל
סיהאם חלבי, מנהלת מחלקת נשים במתנ"ס
הרמן בונק, מנהל קרן פרידריך אברט בישראל

הצגת עמדות:
איחוד רשויות: חיסכון או אסון לדמוקרטיה?
אורית רשפי, דוקטורנטית למשל מקומי, המרכז הבינתחומי הרצליה

דילמות של זהות דרוזית ומגדרית בחברה עירונית
סועאד אבו-רוכון, מנהלת פדגוגית באורט רומסון, מרצה בסמינר גורדון

סוגיות כלכליות, פוליטיות וערכיות של תכנון אורבני
ישראלה רוזן, סיים וסגנית ראש מועצת כפר יונה

השפעת האיחוד בין דליית אל-כרמל לעוספייה על עתיד התושבים ועל עובדות המועצות
איבתיסאם אבו חמד, קצינת ביקור סדיר במועצה המאוחדת

חשיבת קהילתית בתהליך האיחוד בין קדימה לצורן
אורית זוארץ, סגנית ראש המועצה קדימה-צורן

מנחה: רימה מוסטפא כתבת בערוץ 3 וביזיעות תקשורת

איחוד רשויות מקומיות - חסכון או אסון לדמוקרטיה?

אורית לביא רישפי
דוקטורנטית לממשל מקומי, המרכז הבינתחומי הרצליה

בחינת סוגיית איחוד הרשויות מעלה את פגיעותיו הקשות, במיוחד מהזווית של דמוקרטיה וקהילתיות

אילו החיים היו שחור/לבן - תשובתי לשאלה בכותרת היתה שאיחוד הרשויות הוא מהלך שחור, היינו, אסון לדמוקרטיה. למזלן שהמציאות אינה כל כך דיכוטומית, ושישנם צדדים לכאן ולכאן. אבל, סך כל המאזן בשאלה נוטה בבירור לרעת האיחוד, במיוחד כשמסתכלים על הדברים בפריזמה של דמוקרטיה. במקרה הטוב יש אולי, אולי, מעט חיסכון לקופה הציבורית אבל בודאות יש הרבה יותר "אסון" מנקודת הסבט של הדמוקרטיה.

משרד הפנים הציע לאחרונה שורה ארוכה של איחודי רשויות, לאור המשבר הכספי החמור המתחולל ברשויות. המשרד פועל ופעל מתוך ראייה של תועלת כלכלית, כלומר, מנקודת הראות של חסכון כספי ותו לא. כמובן שלא ניתן להתייחס ברצינות לנושא איחוד רשויות מקומיות מתוך היבט כספי בלבד. האמת היא, שברור לחלוטין שהאיחודים הרבים, כפי שהוצעו על ידי משרד הפנים ממילא לא היה פותרים את הבעיות האמיתיות, בהן מצוי כיום השלטון המקומי בישראל.

היבטים בסיסיים שחובה לקחת בחשבון בעניין איחודי רשויות, מעבר להיבט של חסכון כספי, הם בין השאר: היבט קהילתי, אזרחי-שיתופי, חינוכי, מסורתי, תרבותי, היסטורי. יש לחשוב על האנשים האמיתיים שעומדים מאחורי המילים והשקלים הנחסכים. מעל לכל, זו הזדמנות לבחון את מידת הדמוקרטיות של השלטון המקומי בישראל. זו גם הזדמנות, שעד כה לא נלקחה בכזו על ידי שר הפנים המכהן, אברהם פורז, לשדרג, לשפר ולקדם את המערכת המוניציפלית לעידן חדש, פתוח יותר, שתפני ואמיץ יותר.

מהי, בעצם, הבעיה של השלטון המקומי בישראל? תלוי את מי שואלים.

בראייה אקדמית, מתובלת בניסיון מעשי ואישי עשיר, הבעיות של השלטון המקומי בישראל אכן מורכבות. מי שמנסה, מדי פעם, להציע פתרונות לוקה בדרך כלל בראייה משוחדת, חד צדדית, ולפעמים, נרוע יותר, בראייה מאוד פוליטית, שותנן מענה רגעי, אינטרסנטי, שלא יתרום דבר להבנייה של מערכת שלטון מקומית דמוקרטית.

חשוב לציין שיעילות כלכלית היא היבט חשוב בתוך מכלול השיקולים הרלוונטיים, אבל בשום פנים ואופן לא ההיבט הראשוני. הרי לא הקמנו מערכות שלטוניות בשביל לחסוך.

לא ראוי ולא נכון, אפילו מגוחך בעיני, לשאוף להפעיל מערכת מטשל שלמה על ידי משרד הפנים, מערכת שמטרתה לתת שירותים ולהוביל חיים מוניציפאליים עשירים, מגוונים, איכותיים והוגנים - דרך החור של הגרוש. ייעול ארגוני ואף כלכלי נחוץ ותמיד יש לשאוף אליו, אך הדבר אינו עומד בסתירה להיבטים האחרים שיש לקחת בחשבון בכובד ראש.

מהם אותם היבטים נוספים?

השאלה של הדמוקרטיזציה - מעניינת וראויה לדיון, אולי דוקא בגלל אילוצי התקציב. ישנה כיום הזדמנות לערוך שינויים משמעותיים בדרכי ההתנהלות של השלטון המקומי, באופן חלוקת התפקידים, אחריויות וסמכויות בין השלטון המקומי והשלטון המרכזי. יש היבטו נוסף, שנשכח בדרך כלל, והוא ההיבט של מערך הכוחות ברמת השלטון המקומי עצמו - ראש רשות - חברי מועצה - תושבים ותושבות. דוקא בשעת משבר אפשר וראוי להציע שינויים משמעותיים, רפורמה של מודרניות ושל חידושים לטובה. לפעמים המציאות מכתיבה את ההתרחשויות ואף את התוצאות.

עצמת ההתנגדות שהתעוררה להצעת האיחוד הרבות, הן במישור הארצי והן במישור המקומי, הביאה, ממילא, לקבורתן של סרבית תכניות האיחוד. בניתוח פוליטי קר, של ההתקוממות נגד הצעות האיחוד הכפויות, עולה שההתנגדות, למרבה הצער, נבעה מהסיבות הלא-נכונות, או לפחות, מסיבות לא נעלות במיוחד. המקורות להתנגדויות היו פוליטיים, אנטיאיסטיים בדרך כלל, ונבעו מרצון להמשיך ולשמר את מעוזי הכוח האינסופיים הקיימים כיום. מעוזי הכוח הללו נמצאים היום בידי ראש הרשות וחבריו לקואליציה. גורלם של חברי אופוזיציה הוא רע ומר. גם החוק הקיים כיום לא מעניק להם כלים, כוח או כל יכולת אמיתית לפעול ולמלא את הצד החסר במשוואה: קואליציה - אופוזיציה. אופוזיציות קיימות בשלטון המקומי באופן דימיוני, אם בכלל.

והנה - ההתנגדות הצליחה להביא לביטול כמעט מוחלט של האיחודים, פרט למקרים בודדים, ולדחייה של איחודים מוצעים נוספים. מעניינת היא העובדה שהציבור, באופן כללי, מתאפיין במידה הולכת ופוחתת של עניין בכל הקשור לבחירות ברשויות המקומיות.

שיעור ההשתתפות בבחירות ירד גם בבחירות האחרונות. שיעור ההשתתפות בבחירות הארציות, כמו במקומיות הוא נמוך ואף ממשיך לרדת ומבטא תופעה מדאינה. כדי לסבר את האוזן: בתל אביב לקחו חלק בבחירות פחות מ-30% מבעלי זכות הבחירה ומספר זעום של כמה עשרות אלפי אנשים בלבד בחרו בראש העירייה המכהן.

יש להבין, לא ניתן לנטוע בשערה משערות ראשו של ראש רשות שנבחר בבחירה ישירה לחמש שנים לפחות. אם נזכור, בהקשר זה, שלנצח ראש רשות מכהן הוא בבחינת כמעט בלתי אפשרי בישראל, הרי שמתאפשרת כאן מעין דיקטטורה ברישיון לאורך שנים רבות.

שאלה עקרונית שיש לשאול קשורה למשמעות המעשית של הצעות האיחוד. בבסיסן, מקרבות הצעות האיחוד את הרשויות שאמורות להתאחד לגודל של ערים, אפילו ערים גדולות. המשבר ברשויות המקומיות כולל בתוכו גם ערים בינוניות וגדולות כמו ירושלים ובני ברק, ערים עניות ונזקקות. ובכן להיום נמצאות ערים רבות במשבר קשה, והנה, משרד הפנים, בחיפושיו אחרי אפשרויות לצמצום בהוצאות, מציע להקים עוד ערים ורשויות גדולות יותר, למרות שאין לו באמתחתו הצעה לניהול טוב יותר. מכאן, שסופן של הערים החדשות, המאוחדות, עלול להיות דומה לערים מובות העוני הקיימות כבר היום בארץ. לא הגיוני מצד משרד הפנים לקדם הגדלה של רשויות לקראת קריסה כמעט ודאית.

היבט נוסף וחשוב הוא שבערים הבינוניות והגדולות עסוקים במקומות רבים, בימים אלה ממש, בניסיונות ליצור תחושה של קהילתיות, גם בערים הבינוניות והגדולות. יש אינספור הצעות להקמת מינהלים קהילתיים, רובעים שינוהלו עצמאית על ידי התושבים וניסיונות ומודלים נוספים שיקרבו בין הציבור לנבחריו, בין הציבור לאדמיניסטרציה שמנהלת את ענייניו ונכסיו. על רקע זה, קשה להבין את השאיפה הקטגורית

לאיחודים, על בסיס של חסכון כספי, ובמסגרות עירוניות גדולות יותר.

הניסיון של משרד הפנים, להכניס בהחלטה מינהלית, מלמעלה, קבוצות אוכלוסיה עוינות למסגרת עירונית בודאי שאינו עולה בקנה אחד עם הצרכים והרצונות של קבוצות שונות לייצג את עצמן, לתת ביטוי לייחודיותן ולדאוג לעניניהן בעצמן. למה ליצור מראש בעיה שבמקומות אחרים מנסים כבר לפתור. ספק אם הרצליה פיתוח ונווה עמל, למשל, מחוברות באמת. את מי מייצגת העירייה במצב כזה? האיחוד עלול, כמעט בודאות, להחליש את הייצוגיות ולפגוע בקשר ובנגישות של התושבים אל נציגי השלטון. בערים גדולות בולטת בעיית חוסר ייצוג הולם של קבוצות שונות, כמו למשל: נשים.

אחת הבעיות בהקשר זה היא שלא תמיד אלה שמשלמים פחות מקבלים את השירות ההולם. העניים יותר בדרך כלל הם גם הצרכנים הגדולים יותר של שירותי רווחה, כמובן. רשות מקומית חלשה רוצה להתאחד עם רשות חזקה כלכלית, אך לא ההיפך. השלטון המרכזי - פועל גם הוא באופן קבוע לחזק את כוחו ולבצר את שליטתו.

הניסיון לכפות את האיחוד נכשל. אלה הן חדשות טובות. קמה התנגדות ואנשים וגופים הצליחו להתארגן, רובם בזמן, כדי להתנגד.

מה מרוויחים ומה מפסידים באיחוד רשויות?

האיחוד התבצע בישובים קטנים, בשוליים, ללמדנו, שכמו בחיים - פורנוגרפיה היא שאלה של גיאוגרפיה. לנשים האיחוד, ובודאי איחוד כפוי, הוא רע. כאמור, איחוד ישמר ויגביר את הייצוגיות הנמוכה של נשים, יעצים את המחסומים על התמודדותן ובחירתן, שכן, התקציבים הנדרשים גדלים עם גודל היישוב. הנושאים בעיר גדולה הופכים "גדולים" ונושאים נשיים קלאסיים נבלעים שוב בהמולה של הכרך הגדול. האיחוד רע גם לקבוצות מוחלשות אחרות.

בפריפריה, האיחוד מחזק את החזקים והופך אותה לשוליים של השוליים. במרכז - יש פחות נזק מבחינה דמוקרטית. נווה מונוסון ויהוד התאחדו, העשירים והעניים התחברו. נבחרו שרים, ובשם הדמוקרטיה המקומית עזרו ליהוד לקבל יותר כספים מהתושבים בנווה מונוסון.

האיחוד של צור יגאל - כוכב יאיר, קצת יותר שוויוני. זה אולי אחד המקומות הבודדים שהאיחוד נושא בחובו הבטחות טובות לעתיד התושבים, היות ששני הישובים שווים למדי וקטנים מספיק גם לאחר האיחוד. כך שגם לאחר האיחוד לא תהיה הרשות גדולה מידיי.

ברגל נסה ניסה משרד הפנים, ואולי בתום לב ועם כוונות טובות, להכתיב כללי משחק חדשים. לשמחתי, הוא נכשל כישלון חרוץ.

אורית רשפי בטמיר לפעילות הפרלמנט בירושלים, בקיץ 2003

סוגיות כלכליות, פוליטיות וערכיות של תכנון אורבני

ישראלה רזון
ארכיטקטית, סגנית ראש המועצה המקומית כפר יונה

איחוד הרשויות באוקטובר 2003 היה נמהר, ללא תכנון ראוי וכניעה לרשויות חזקות. איגום משאבים כלכליים משותפים למספר רשויות קרובות/צמודות, יותיר שטחים פתוחים גדולים יותר, יצמצם זיהום סביבתי של אזורי תעשיה קטנים, יפתור בעיות של הולכת קווי ביוב, יפתח מערכות חינוך וחברה

בתהליכי ההתיישבות בישראל תוכנן ונוצרו, במהלך השנים, צורות התיישבותיות מגוונות, כפריות ועירוניות, נפרדות ומשולבות. לעיתים רק קמו ללא כל הגיון אורבני/כלכלי. מצבן של חלק ניכר מהרשויות המקומיות איני שפיר, בלשון המעטה. הן נתונות בקשיים כלכלים וחברתיים, לאור העובדה שרק משמשות כזרוע הביצועית של השלטון המרכזי ונדרשות לתת שירותי רווחה, חינוך, תחזוקה והנדסה, ללא קשר למקורות ההכנסה המקומיים שלהן ולתמיכת הממשלה.

בשנת 2001 הועברו כ-2.1 מיליארד שקל (מתוך תקציב של 3.5 מיליארד) לכיסוי גרעונות שוטפים ל-190 רשויות מקומיות קטנות (עד 20,000 תושבים), שאוכלוסייתן מהווה כ-20% מהאוכלוסייה הכללית בישראל, כלומר 75% מהרשויות המקומיות. הפיצול המוניציפלי הרב טמן בחובו בעיות כלכליות ומייצר קשיים ברמה התכנונית של מירקם יישובי, אזורי, ואינו מספק מענה פריפריאלי לצרכים של הפרט והמדינה.

מה צריך להיות גודלו של ישוב על מנת שיהיה בעל חוסן חברתי ועמידה כלכלית עצמאית? מה התמהיל שיש לקיים בין אזורי מגורים, תעשיה ומסחר, על מנת לענות על הצרכים הישוביים ולא להיות מעמסה על השלטון המרכזי? שאלות אלו נשארו עד כה ללא מענה הולם מצד רשויות השלטון.

איגום משאבים כלכליים משותפים למספר רשויות קרובות/צמודות יותיר שטחים פתוחים גדולים יותר, יצמצם ויהום סביבתי של אזורי תעשיה קטנים, המתקשים כמתן תשתיות הולמות, יפתור בעיות של הולכת קווי ביוב, יפתח מערכות חינוך וחברה.

איחוד הרשויות, כפי שנעשה באוקטובר 2003 היה נמהר, ללא תכנון ראוי ותוך כניעה לרשויות חזקות, שבעזרת תרגילים פוליטיים חמקו מהאיחוד. לא בכדי ברוב איחוד כפוי על מספר רב של רשויות ערביות חלשות ובמספר מועט של רשויות יהודיות, גם הן לא מהמבוססות.

באזור השרון הצפוני קיימות 5 מועצות מקומיות, אשר מספר התושבים בכל אחת מהן נע בין 5,500 בקטנה ביותר, עד ל-12,000 בגדולה ביניהן, בסך הכל כ-50,000 תושבים, המקיימים כל אחת מערכת מוניציפלית מקומית עצמאית, על כל הכרוך בכך.

לאחרונה הציגה הועדה המחוזית לתכנון ובניה במחוז מרכז, תוכנית מתאר אזורית לאזור נתניה וי"תשרונים". כלומר לחמש מועצות מקומיות, עיר אחת (נתניה) ושלוש מועצות אזוריות. התוכנית מבטאת צפי אוכלוסיה לשנת 2020. היא יוצרת קשר תחבורתי בין הישובים ומציעה תכנון

מערכות יחסי גומלין של מסחר, תעשיה, שירותים, חינוך ופנאי, אזורי תעשיה משותפים, אזורי קיט ונופש ועוד. התכנית מהווה נקיטת ראשון לראיה אזורית, המאגדת שימושים משותפים למספר רשויות מקומיות, אך היא אינה מתייחסת כלל לאיחוד הרשויות.

יש לשאוף למצב שבו האיחוד יהווה גורם ראשון במעלה בהעלאת הרמה הסוציו-אקונומית של היושבים ובהעלאת רמת השירותים המוניציפליים.

באיחוד רשויות יש לבחון את ההיבטים הבאים:

* מבני חינוך: הקמת בתי ספר אזוריים, ייחודיים, במגמות של אומנות, טכנולוגיה מתקדמת ומדעים; עלות ההקמה והתפעול של בתי ספר מיוחדים על חשבון הרשות הממשלתית, שיתוף בהקמת גני ילדים לחינוך המיוחד יהווה חיסכון בהסעות למרחקים, שרות פסיכולוגי ואבחונים יביא לצמצום מישרות ציבוריות.
* שטחי תעשיה ותעסוקה: הקמת אזורים משותפים, בניהול משותף ושותפות ברווחים מארנונה.
* מרכזי תרבות, ספורט ופנאי: הרחבת סל המוצרים (הגברת הביקוש למנוף חוגים), עליות פחותות בהקמה ותפעול של חוגים, הפחתת עלויות של השימוש במתקנים. הצרכן ישלם פחות ויצרוך יותר.
* שרותים ציבוריים: בריאות, מסחר, דת; אזורי חיץ (ריאות ירוקות); הקמת פארקים ושטחי טבע; אטרקציות.
* רשת תחבורה: קשר תחבורתי ציבורי ופרטי.
* תשתיות: מכוני טיהור, תאגידי מים וביוב.
* שירותים מוניציפאליים משותפים: רוזי אחזקה למערכות מוניציפליות: פיתוי אשפה, חשמל, מים, ביוב ואחזקת מבנים.

היבטים חברתיים-קהילתיים בתהליך איחוד הרשויות קדימה-צורן

אורית זוארץ
סגנית ראש המועצה קדימה-צורן

האיחוד עשוי לעודד שיתוף פעולה בתחומים הקהילתיים ויש בו פוטנציאל רב להרחבת השירותים בקהילה, לשילוב רב יותר של התושבים בחייה ואף להעצמת הנשים, שעשויה להגדיל את ייצוגן בהנהגת היישוב החדש

ההחלטה על איחוד הרשויות קדימה צורן, שהתקבלה ביולי 2003, כחלק מתוכנית להבראת כלכלת ישראל, שינתה לחלוטין את מפת הפעילות הציבורית באזור. לפי התכנון המקורי האיחוד היה צריך להיות בין שלושה ישובים סמוכים: תל-מונד, קדימה וצורן. אולם, המציאות הפוליטית בישראל עולה על כל דמיון, ובסופו של דבר השיקולים הכלכליים והחברתיים נדחקו ע"י הלחצים הפוליטיים, שהופעלו במשרדי הממשלה והביאו לכך שצורן תאוחד רק עם קדימה. השוני הרב בין שני הישובים יצר מציאות חדשה, שהשליכה על כל תחומי החיים ועל תהליכים חברתיים קהילתיים בכל ישוב.

רקע על שני היישובים

קדימה היא ישוב ותיק בן 73 שנים, המונה כ-9000 תושבים. הישוב מורכב מ-3 אזורים עיקריים:

* הכפר, שהוא אזור המושבה המקורית קדימה. מרבית האוכלוסייה בחלק זה היא מבוגרת.
* השיכון, אזור המאוכלס ע"י עולים משנות ה-50 וה-60, מצפון אפריקה וממדינות ערב וע"י עולים שהגיעו בשנות ה-90 מחבר העמים.
* בנה ביתך, השכונה החדשה, שנבנתה בעשור האחרון. הגיעו אליה תושבים מכל חלקי הארץ, במטרה לשפר את איכות חייהם. מרבית התושבים באזור הם צעירים עם ילדים קטנים.

צורן היא ישוב קהילתי שהוקם לפני עשר שנים. בצורן 1300 משפחות וכ-5600 תושבים. אוכלוסיית צורן היא צעירה, עם ילדים קטנים. תושבי צורן הגיעו אליה מכל חלקי הארץ במטרה לשפר את איכות חייהם. המעורבות של תושבי צורן בחיים הקהילתיים בישוב היא רבה.

בעקבות האיחוד התרחבה נקודת המבט הקהילנית והתחדדה ההתייחסות לצרכים האמיתיים של התושבים, בגלל השוני הרב. הרחבת הפעילות ושיתופי הפעולה בתחומים התברתיים-קהילתיים בין הישובים הם צורך אמיתי, שעולה מהחברה לקדם את תהליך האיחוד בין שתי הקהילות.

הצרכים של התושבים והפוטנציאל של האיחוד

יש נושאים חברתיים קהילתיים רבים שיש לתת עליהם את הדעת בתהליך איחוד הרשויות וחשוב להציב מטרות ויעדים ולתכנן היטב את דרכי הפעולה והתהליכים. בקדימה לא הייתה פעילות בוועדות הציבוריות, ואילו בצורן הייתה פעילות ענפה ומעורבות מגוונת של התושבים בחייה הציבוריים. בשלב הראשון יש לפתוח את הוועדות הציבוריות להצטרפות תושבים טספים. יש להכשיר תושבים להכרת המערכת המוניציפלית ולמעורבות בקהילה, כדי שיוכלו להצטרף לפעילות ולקדם יוזמות חברתיות ופרוייקטים משותפים בכל תחומי החיים.

יש להרחיב את ועדת החינוך, שפועלת בצורן

ולשלב בה תושבים מקדימה, כדי לשתפם בתהליך בניית תוכנית אב משותפת לחינוך, תוך התייחסות לטווח הגילאים מלידה ועד לאקדמיה. חישובים הם בעלי אופי כפרי ואין בהם מענה לצרכים של בני הנוער ויש להתמודד עם קשיים שעולים בתחום זה בשני הישובים. יש חשיבות רבה בחשיבה המשותפת בני נוער, תושבים ואנשי מקצוע, כדי לתכנן פעילויות ופרוייקטים שיענו על צרכי הנוער.

המצב הכלכלי-כללי הקשה והקיצוצים בתקציב המדינה פגעו קשות במערך הרווחה בישובים והגדילו את מספר הפניות למחלקת הרווחה. כדי לחזק את הלכידות החברתית, יש לעודד מעורבות ציבורית-קהילתית גם בתחומים אלה ולפתח תכניות המתייחסות לצרכים המיוחדים של התושבים: ילדים/ות, נוער בסיכון, נכים, קשישים ועוד. בין האמצעים לקידום תחום זה: שיתוף תושבים בארגונים החברתיים בשני הישובים, הקמת קרן לסיוע למשפחות במשבר, שיתוף נורמים בעלי יכולת וגיוס משאבים, פיתוח מעגלי תמיכה מקומיים.

בצורן פועל פורום נשים שבו משתתפות כ-200 נשים. מטרת הפעילות היא העצמת נשים בקהילה ע"י פעילות חברתית תרבותית, קורסים הרצאות וסדנאות להעצמה, יזמות עסקית ועוד. אל פורום זה חשוב לצרף גם נשים מקדימה.

בשני הישובים יש תושבים ותיקים. יש להטשיך ולקדם, במשותף, פעילויות ופרוייקטים למען האוכלוסייה בגיל המבוגר, כדי לענות על מצוקות של בדידות ועזובה. פעילות המתניים בקדימה ובצורן צריכה להתרחב ויש לגבש צוות לבניית תוכנית אב בתחומי התרבות. אם ייעשה שימוש אופטימלי בתשתיות ובמשאבים העומדים לרשותנו ותוך מתן מענה לצרכי התושבים בכל גיל, החיבור בין צורן לקדימה יכול למנף את הפעילות התרבותית באזור כולו.

האיחוד בין תוכניות האב של צורן וקדימה בספורט ירחיב את טווח האפשרויות לשימוש בכל המתקנים הקיימים בשני הישובים ויקדם את ההשקעה בספורט נשים ייצוגי וספורט עממי.

שיתוף הפעולה בין שני הישובים עשוי לספק מענה מושכר לצרכי הדת של התושבים כך שניתן יהיה לקיים בהם מרקם חיים משותף, המכבד כל אדם באמונתו, ולתכנן פעילויות ואירועים משתתפים לכבוד החגים.

בעיות הבטחון הקשורות, בין השאר לעובדה שהישובים פרוצים במשך היום יזכו לפתרונות באמצעות שיתוף פעולה של המשטר האזרחי בשני היישובים, למשל בגיוס חרחבת מאגר המתנדבים, גמלאים למשל, שיוכלו לסייע במעברים ליד מוסדות החינוך.

איחוד הרשויות עשוי לעודד גם פיתוח מודעות סביבתית ע"י פעולות בתחום החינוך והקהילה, החל מהגיל הרך, וביצוע פרוייקטים למעורבות תושבים, כנאמני איכות הסביבה (אשפה, כלבים, מיחזור, חניית משאיות).

המפתח להצלחת האיחוד וקידום פרוייקטים משותפים לשני היישובים הוא היכולת של המועצה לגייס כספים לתקציב השוטף ולתקציב הפיתוח. עקב המצב הכלכלי הקשה במשק והקיצוצים הנרחבים בתקציבי הרשויות המקומיות, יש חשיבות רבה בגיוס תושבים ליזום ולקדם פרוייקטים קהילתיים. כאשר מוצעים פרוייקטים מתוכננים עם מטרות ברורות וישימות גבוהה, משרדי הממשלה נוטים לסייע.

בסיפו של דבר מעורבות גבוהה של תושבים בפעילות בועדות המועצה תגרום לכך שסדר העדיפויות ותהליך קבלת ההחלטות יהיו מותאמים לצרכים האמיתיים של התושבים ופחות לאינטרסים אישים פוליטיים.

האיחוד מנקודת מבט אישית-נשית

ומנקודת מבט קצת אישית ונשית: ערכתי מיפוי בשני הישובים ובדקתי מהי מידת המעורבות של נשים בקהילה. מסתבר שהרוב המוחלט של התושבים הפעילים הן נשים. נשים לוקחות חלק בפעילויות חברתיות- קהילתיות בכל התחומים, החל בועדי הורים בגיל הרך, בבתי-ספר יסודיים,

בחטיבות הביניים והתיכון, בוועדות ציבוריות, בצוותי משימה במתנ"ס ועוד.
אולם כשמדובר בהתמודדות למועצה, מקום שבו מתנהלים מדיניות ומחלקים תקציבים, נשים נדחקות ברשימות למקומות לא ריאליים. אחת ממטרותיי כסגנית ראש המועצה היא לעסוק בפיתוח וקידום נשים לתפקידי מפתח ועמדות השפעה בכל המסגרות בקהילה. בכוונתי לארגן קורסי העצמה לפיתוח אישי ומנהיגות בקהילה, כדי להכשיר את הנשים הפעילות להתמודד על תפקידי הנהגה ועל מקומות ריאליים ברשימות למועצה. מטרתי היא להביא לכך שבסופו של דבר ייצוג הנשים יעלה בכל מוקדי ההשפעה, שבהם עוסקים בתכנון אסטרטגי של הישוב המתהווה, דרך המודל הפיזי-כלכלי-חברתי.

העמותה לקידום הדמוקרטיה במגזר הערבי בישראל

01/09/2003

לכבוד: כבוד ראש הממשלה
מר אריק שרון

הנדון: איחוד הישובים הדרוזים - עוספיה, דאלית אלכרמל, ירכא, גיולס, אבו סנאן, גית, ינוח

עקב השתלשלות האירועים המהירה בין העדה הדרוזית וסנהיגיה לבין הממשלה, על רקע איחוד הרשויות הדרוזיות, מצאתי לנכון לפנות, על מנת להציע לכבודו לקבל החלטות מיידיות בנושא חשוב זה לפני שיהיה מאוחר מדי, וזה בכדי לשמר את רקמות היחסים העדינה אשר נבנתה במשך עשרות שנים בין העדה הדרוזית לבין המדינה.

נתונים כלליים: הדרוזים מהווים 1% מהאוכלוסייה בישראל; ההצעה הראשונית של משרד האוצר והפנים התחילה: 163 רשויות ירדו ל-64 ובסוף הוחלט על 27 רשויות, מהן שבעה ישובים דרוזים המהווים 60% מהאוכלוסייה הדרוזית בישראל; הכפרים הדרוזים אשר הוחלט על איחודם מהווים 25% מהפילוט המוצע. היות ובכפרים הדרוזים ובכלל העדה לא הייתה הכנה מקדימה לרעיון, ולא היו תנאים ולא שותפו התושבים, והיות והדרוזים רואים את האיחוד כחוק שלא הצליחה הממשלה לחוקק על החוקים, ולכן השתמשה בדרוזים כחוליה חלשה על מנת להציל את כבודה, כאשר החלטה כזו מתקבלת במהירות הבזק, הדבר עורר התנגדות קשה מאוד בעדה והפר את האיזונים הפנימיים, וכתגובה ראינו את המחאות לפני משרד ראש הממשלה בהפגנה שהתקיימה לפני שלושה שבועות.

לאחר שבדקתי את העניינים עם רוב הגורמים בעדה הדרוזית... להלן ההצעה:

* לדחות את ביצוע החוק לבחירות הבאות לשנת 2008. * לקיים את הבחירות הנוכחיות במועדן ולפי הסטאטוס שהיה, זיא כל רשות בנפרד * למנות ועדה אשר תבדוק את נושא האיחודים בישובים הדרוזים המוצעים והלא מוצעים. ועדה זו תהיה מורכבת ממשרד ראש הממשלה, האוצר, הפנים והעדה הדרוזית. * כל החלטה שתקבל הועדה תהיה מקובלת על הצדדים.

אנו רואים בהצעה זו כהצעה חכמה שאמורה למנוע החרפת היחסים בין הממשלה לעדה הדרוזית. כולי תקוה שדבריי יפלו על אוזניים קשובות.

בכבוד רב,
וניה כיוף, מנכ"ל העמותה

לא זו הדרך לאיחוד

עביר חלבי
עובדת סוציאלית, חברת מועצת דליית אל-כרמל לשעבר, תושבת מתוסכלת בהווה

לכאורה, האיחוד בין שני הכפרים הוא דבר הגיוני. בפועל, נוכח ריבוי הבעיות בכפרים ושיטת האיחוד, מובטח כשלונו של האיחוד ותימשך הפגיעה בתושבים

יתכן שהאיחוד בין שני הכפרים דליית אל כרמל ועוספיא הוא דבר הגיוני ביותר, במיוחד כאשר מסתכלים על המבנה של שני הכפרים ועל הקרבה ביניהם, למעשה האחד נמצא בתוך השני. אך מה שנראה לעין הוא לא העיקר. כל אחד משני הכפרים סובל מבעיות רבות ומגוונות. תוכניות המתאר עדיין לא אושרו, דבר המוביל לבנייה ללא היתרים, שגוררת קנסות וצווי הריסה. תשתית הביוב רחוקה מסיום בשני הכפרים. כתוצאה מכך האיחוד רק מגביר את הבעייתיות כלא שהוא יכול לפתור אותה.

דבר נוסף, שהוא קרוב אלי אישית בגלל היותי עובדת סוציאלית, זה איחוד הלשכות לשירותים חברתיים, שתוצאתו ידועה מראש: צמצום במספר העובדים, בגלל שהפכנו להיות עיר אחת. האיחוד לא אומר בהכרח שמצטמצמות הבעיות שמצריכות טיפול. במקרה שלנו הבעיות אף יתרבו, מספר הפונים יוכפל בעוד שמספר העובדות הסוציאליות, ככל הנראה, יקטן. פירושו של דבר שלכל עובדת סוציאלית יהיו יותר מטופלים, הטיפול יהיה פחות מעמיק והעבודה תהיה בעיקר בעלת אופי של כיבוי שריפות.

לאורך השנים לא ניתנה ממשלת ישראל מענה לצרכיהם של תושבי הכרמל וגם לא הראתה נכונות לתת מענה כלשהו לבעיות החברתיות הרבות, על מנת לאפשר לאיחוד להצליח.

לדעתי, איחוד זה מועד לכישלון. הוא יגביר את התסכול של התושבים ויחמיר את המצב הקשה הקיים כיום.

מושב 28
20.5.2004

מבט נשי על "יום חינוך ארוך"

המושב התקיים בכפר יונה

בחסות: אפרים דרעי, ראש המועצה
ישראלה רוזן, סגנית ראש המועצה
קרן פרידריך אברט

ברכות

ישראלה רוזן
רינת גימפל, נציגת קרן פרידריך אברט בישראל

הצגת עמדות:

זווית אישית: חוק יום חינוך ארוך במדינות חבר העמים

אלה דיין, אמא לשלישייה, אחות ראשית וסופרת ילדים

השפעות יום חינוך ארוך על מצבן הכלכלי של נשים

עו"ד רות דיין, יו"ר נועה, העמותה ליישום יום חינוך ארוך

יום חינוך ארוך - על רקע הנסיגה בחינוך

פטמה סרסור, רכזת נשים במט"י (מרכז לטיפוח היזמות) המשולש

יום חינוך ארוך ותקרת הזכוכית בקריירה של נשים

ורד שויד, יועצת ראש הממשלה לענייני חברה

מודל קדמה - יום חינוך ארוך כבית שני לילדים

קלרה יונה, מנהלת בית ספר קדמה בירושלים

מנחה: איריס קול, מנהלת תוכניות רדיו וטלויזיה

זוית אישית:
יום חינוך ארוך במדינות חבר העמים

אלה דיין
בת 35, נשואה, אם ל- 4 ילדים, סופרת ילדים, אחות-אחראית בבית אבות.

"אני בקושי זוכרת את אמא שלי עוסקת בעבודות הבית, בכביסות, בניקיון, בגיהוץ וכו'. הבית תמיד היה נקי, מסודר, מצוחצח. בזמן המועט ששהיתי בבית, הייתה מקדישה את זמנה לי ולאחי"

כאשר אני שוטעת על יום חינוך ארוך, אני נזכרת בילדותי, שעברה עלי במסגרת חינוך כזאת. נולדתי וגדלתי ברוסיה, במשפחה של רופאה ומורה. שני הורַיי עבדו במשרה מלאה וילדיהם (אני ואחי) למדו ב"משרה מלאה". ברצוני לתאר את מערכת החינוך, שרווחה או ברוסיה, ולמיטב ידיעתי, רווחת עד היום.

אני אתאר את מערכת החינוך, שבה מונהג יום חינוך ארוך, משלושה היבטים: כילדת גן; כתלמידת בית ספר וכאמא, שילדה לומד במסגרת יום-חינוך ארוך.

גן ילדים

הרבה אנשים, ששמעו מפי את תיאור הגן, הניחו שמדובר בגן מיוחד, אליטיסטי, העולה כסף רב. לאחר שאני מסבירה להם שמדובר בגן רגיל לחלוטין, שכל הילדים בברית המועצות עברו דרכו, לפליאתם אין קץ.

בגן, בו ארבע קבוצות גיל, יש מטבח, העובד תחת פיקוח דפוקי צמוד, ובו מתבשלות שלוש ארוחות חמות ביום. יש בגן אחות קבועה, הנמצאת בו כל יום במשך ארבע שעות. היא אחראית על כל נושא החיסונים, על רישום מצב הבריאות של הילדים ובדיקת כינמת (ילד שנמצאו בראשו כינים נשלח הביתה, לצורך טיפול). ברור גם שאם ילד נפצע או עלה לו החום, יש בעל מקצוע, שיטפל בו.

מספר פעמים בשבוע מבקר בגן רופא-ילדים, שאחראי על תפריט, על פיקוח המטבח, על בדיקה תקופתית של הילדים, ועל בדיקת הילדים שחזרו ממחלה.

יום החינוך בגן התחיל בשעה שבע בבוקר. בין השעות 8-9 הגשה ארוחת-בוקר מלאה, הכוללת: דייסה חמה, לחם עם חמאת, ביצה, סלט, שתייה חמה. לאחר מכן הייתה פעילות. טיולים בחצר וכו'. בשעה 12 ארוחת צהרים חמה, המורכבת מארבע מנות: סלט, מרק חם, מנה עיקרית בשרית (או דגים), שתייה. לאחר מנוחת-צהרים, בשעה 16.00, ניתנה ארוחת ביניים: עוגיה, או כריך, או פרוסת פאי עם חלב. לאחר מכן הייתה פעילות וטיולים ובשעה 18.00 ניתנה ארוחה חמה. תחל משעה 18.00, מגיעים ההורים ואוספים את הילדים הביתה.

פנטסטי, נכון? כיצד הסתדר יום-עבודה של אמא, שילדה נמצא בגן כזה במשך כל היום? מובן מאליו וכמעט לא משאיר מקום לדמיון, אך לצורך המחשה, אתאר גם אותו בהמשך.

תיאור זה של סדר-יום בגן ילדים מעורר תגובות שאלה טבעית: "אם הילד נמצא כל-כך הרבה שעות בגן, מתי הוא בכלל נמצא בביתו? האם הוא נהנה בכלל מהאווירה הביתית? האם הוא מכיר את האוכל של אמא והטעמים הביתיים?".

תשובתי, הנובעת מזיכרונות ילדותי, היא: "בשעות

הבודדות, שהייתי בבית, אני בקושי זוכרת את אמא שלי עוסקת בעבודות הבית, בכביסות, בניקיון, בגיהוץ וכו'. הבית תמיד היה נקי, מסודר, מצוחצח... זאת אומרת, שאת כל אלה הייתה מספיקה לעשות בזמן שהייתי בגן. בזמן ששהיתי בבית, הייתה מקדישה את זמנה לי ולאחי.
הטעמים הביתיים, לעומת טעמי האוכל של הגן, שגם היה טעים, עדיין בזכרוני. כמובן שלעולם לא אשכח את האווירה המדהימה שרווחה בבית, את הצעצועים והמשחקים שהיו בו, ובהם שיחקנו עם אמא. מיעוט השעות ששהיתי בבית, לא הפריעו דווקא לאווירה הביתית להיחרת בזיכרוני.

בית הספר

בבית הספר הוגשו שתי ארוחות חמות, המגיעות ממטבח בית הספר: ארוחת בוקר חמה לכולם וארוחת-צהרים בשרית לאלה שהוריהם מעוניינים בה (בדרך כלל קרוב ל-90% היו מעוניינים). המחיר של ארוחת הבוקר לשבוע (שישה ימים) היווה 1.2% מהמשכורת הממוצעת של הורה אחד. מחירה של ארוחת הצהרים, גם לשבוע, היווה 2.1% מהמשכורת הממוצעת של הורה אחד.
במידה וההורים היו מעוניינים שילדם יישאר במסגרת ליממה עד השעה 18.00, הם יכלו להסדיר את נושא הצהרון ללא שום תשלום נוסף. בצהרון, המופעלת על ידי מורה (מורה-תורנית), הכין הילד את שיעורי הבית. אם זקוק היה לעזרה, הסבר, המורה הייתה לצדו. בשעה 16.00 הוגשה ארוחת-ביניים: שתיה חמה (חלב או משקה-קקאו) ועוגיות. לאחר שסיים להכין את השיעורים, היה מצטרף אל שאר הילדים למשחקים. כאשר הילד הגיע הביתה, היה פנוי למשחק, קריאה, טיול, צפיה בטלוויזיה או לחוגים במתנ"סים.
החוגים, שהועברו בבתי-ספר מיוחדים: בתי"ס לספורט, בי"ס למוסיקה, בי"ס לציור וכו', היו מסובסדים ע"י משרד החינוך. משמעות הדבר שעבור ההורים החוגים ניתנו בחינם, או בתשלום סמלי, שכל אחד יכל היה להרשות לעצמו.
דבר נוסף, שיגרום להלם אצל רוב ההורים: ספרי הלימוד סופקו חינם במשך כל שנות הלימוד של הילד בבית הספר.

היתרונות של יום חינוך ארוך מנקודת הראות של אם עובדת

מערכת החינוך (חינם) לגיל טרום-בית ספר, פותחת את שעריה בפני הילד כבר מהיותו בן מספר חודשים בלבד. במידה והאם מעוניינת לגדל את ילדיה בבית היא זכאית לחופשת לידה עד שלוש שנים. במשך כל התקופה הממושכת הזאת היא מקבלת קצבה, המהווה אחוז מסוים מהמשכורת, עד תזרתה לעבודה.
מהרגע שהאם מכניסה את הילד לגן היא בטוחה כי אין עליה לדאוג לסידור כלשהו, למטפלת, סבתא וכו'. יום חינוך ארוך מתאים לרוב האוכלוסייה, פרט לאלה שעובדים עד מאוחר או במשמרות. דרך אגב, לאלה, שעובדים בלילות וחסר להם סידור בבית, קיים היה בכל עיר גן מיוחד (או מספר גנים, בהתאם למספר התושבים בעיר), המאפשר לינת ילדים. כאמור, הילד נמצא בגן עד השעה 18.00-19.00. ברור, שאלה הרוצים לאסוף את הילד מוקדם יותר, יכולים לעשות זאת.
כאשר חוזרת האם מעבודתה, ילדיה שוהים במסגרת החינוך. זהו הזמן להתפנות לענייני הבית. אם יש מספיק זמן, אפשר גם לנוח קצת, ולאחר מכן להתחיל בעבודות הבית הנדרשות. כך, שכאשר הילד חוזר הבית נקי, מסודר, הכביסה תלויה על החבל או מגוהצת, ארוחת הערב (להורים או לילדים הגדולים, שהרי הילד הקטן אכל את ארוחת הערב בבית הספר), מוכנה, ותאם זמינה להקדיש את כל תשומת לבה לילד. אף-על-פי ששעות אלה מעטות אלה הן שעות איכות. האמא יושבת עם הילד, קוראת לו ספר, משחקת אתו, מקדישה לו את כל כולה.

האם זה לא חלוסי

לצערי, דברים אלה נשמעים כמשהו סוריאליסטי, לא מהעולם הזה. מי מאתנו, הנשים העובדות הישראליות יכולה להתנאות בכך, שמעבירה שעתיים ביום נטו לצד ילדיהו וזאת, למרות שהוא נמצא בבית הרבה שעות, יחסית. מי מאתנו יכולה להרשות לעצמה לספק לילד יום-חינוך ארוך, הכולל העשרה, ארוחות, חוגים וכו', מבלי להוציא על כך חלק נכבד מהמשכורת? מי יכולה לשהות בעבודה, בשעת האזתו של הילד מהגן או מבית הספר, ולהיות רגועה שיש מישהו בבית, שיקבל אותו ויעניק לו טיפול נאות, שוב, מבלי להוציא מכיסה סכומים עצומים?

כיצד יכולה אישה להתקדם מבחינה כלכלית, או להתפרנס בכבוד, אם רוב המשכורת מופנית לצורך טיפוק סידור לילד, סידור בלבד, ללא הוצאות נוספות לדברים הנועדים לספק את צרכיו וגם להעשרה, חוגים וכו'?

מי מאתנו, הנשים העובדות, יכולה לבנות קריירה, להמשיך להשלים את ההשכלה, להתעשר מבחינה רוחנית, אם בניל המתאים ביותר לכך, אנו מכירות את העבודה ואת הבית בלבד, ובתוך כל אלה בקושי מקדישות זמן-איכות לילדינו?

ולסיום:

כאשר אני חושבת על כך שבעוד שנה ייכנסו שלושת ילדיי לביתה א', אני, באופן פרדוקסאלי, במקום לשמוח, מתמלאת בתחושה של חוסר אונים, וחוסר ודאות. הסיבה לכך היא שאין לי מושג מה אעשה, כאשר אצטרך לדאוג לייסידורי" לקבלתם מבית הספר בשעות הצהריים המוקדמות. הרי לילדיי אין סבתא צמודה ולי אין כסף להוציאו על מטפלת. התקווה האחידה היא שמשרד החינוך יישם סוף-סוף את חוק יום חינוך ארוך, שקיים כבר עשור והצי, ועדיין יישומו משתהה משום-מה.

לא ברור לי מדוע אנשי משרד החינוך, שרי הממשלה, שהם משכילים, חכמים, והכי חשוב, גם הורים, לא מבינים שהשקעה בחינוך היא ההשקעה החשובה ביותר. התקציב למערכת החינוך צריך להיות בראש רשימת התקציבים. הרי כאשר משקיעים בחינוך, מספקים בר-זמנית מענה למספר מטרות חשובות ביותר, ואין צורך לפרט אותן, ואם לשרי הממשלה אין מספיק דמיון ורוחק ראיה לחישוב הנכון של התקציבים, שייקחו לדוגמה את המדינות המתקדמות ביותר בעולם, כמו, למשל, ברית המועצות לשעבר, עם כל העוני והפיגור שלה בשאר התחומים, את תוצאות השקעותיה בחינוך רואים כאן, בישראל, לאחר שדווקא העלייה האחרונה משם הצליחה להרים ולקדם את המדע, התעשייה והתרבות בישראל.

השפעת יום חינוך ארוך על יציאת נשים לעבודה

עו"ד רות דיין
יו"ר נועה, העמותה ליישום יום חינוך ארוך

התקוממות של ההורים, הנושאים בנטל חינוך הילדים במקום המדינה, עשויה לדחוף ליישום חוק יום חינוך ארוך, לטובת אמהות עובדות בפרט ושוויון חברתי בכלל

חוק יום חינוך ארוך ולימודי העשרה זכה למקום של כבוד בספר החוקים של מדינת ישראל. מדובר בחוק נאור ומודרני, המעמיד את ילדינו בראש סדר העדיפויות הלאומי וממקם את ישראל ברשימת המדינות הרואות בילדיהן משאב לאומי. ואכן, מדינות המערב הדמוקרטיות שוקדות מזה עשרות שנים על טיפוח משאב עתידי זה באמצעות הענקת חינוך איכותי ולימודי העשרה.

אלא שבחלוף למעלה מעשור מאז נחקק חוק יום חינוך ארוך לראשונה, מסתבר שהילדים במדינת ישראל שייכים לעולם המודרני רק בספר החוקים. המציאות מלמדת שמדינת ישראל מטפחת את משאב העתיד שלה רק על הנייר. ישראל האמיתית מרחיקה בעקביות ובהתמדה את עצמה ואת ילדיה מהעולם המערבי, מונעת מהם לימודי העשרה שעליהם התחייבה בחוק, מקצצת בשעות הליטוד בכל הזדמנות בניגוד לחוק ודוחה את יישומו של אחד החוקים החשובים והמתקדמים שחוקקה בגאווה כה רבה. מדיניות זו מעמידה בסימן שאלה גדול את ועדת דוברת והמלצותיה ומעלה את הספק בסיכוי שהממשלה תיישם המלצות של וועדה חיצונית.

נראה שמדינת ישראל השלימה מזמן עם קיומו של החינוך הפרטי, האפור, המשלים את מה שהמדינה מחסירה מילדיה בשעות ובתכנים. המדינה מאפשרת קיומן של מסגרות חינוך פרטיות בשעות הצהרים, הממומנות בכספי ההורים. בכך היא מנציחה את האפליה בין תלמידים שלהוריהם יש אמצעים כספיים לליטודי העשרה במסגרת יום חינוך ארוך, לבין תלמידים, שיד הוריהם אינה משגת חינוך איכותי הנרכש בכסף. מדיניות זו מעמיקה גם את הפער הקיים באיכות ובטיב החינוך לו זוכים תלמידים במרכז הארץ לעומת החינוך בפריפריה.

חוק יום חינוך ארוך קובע מפורשות כי יום הלימודים כולל לימודי העשרה וכי הוא יוחל בהדרגה ובאופן שוויוני על כל ילדי ישראל. לשונו הברורה של החוק מבהירה כי יום לימודים בן שמונה שעות מהווה רף מינימום אשר אין לפגוע בו - רצפה שניתן להוסיף עליה שעות ותכנים, אך אין לגרוע ממנה - ברומה לסל הבריאות למשל, שמסגרתו קבועה ומוגדרת בחוק.

ליישומו של חוק יום חינוך ארוך מטרה חינוכית נוספת: צמצום הפמיניזציה של העולם. בחברה בה גידול ילדים נחשב "עבודה של נשים", קשה לנשים, אמהות לילדים בגיל הרך, לצאת לשוק העבודה ולהשתלב בו במשרה מלאה. אי-יישום החוק מקשה על אמהות, בפרט במשפחות חד-הוריות, להשתלב במשק במשרה מלאה, ומשפיע באופן ישיר על אפשרותן לכלכל את עצמן ואת ילדיהן. הסתונים קשים ומדברים בעד עצמם: 50% מהנשים במדינת ישראל אינן עובדות, 40% מכלל המועסקות עובדות במשרה חלקית, 60% ממקבלי שכר מינימום הן נשים, 65% ממקבלי השלמת הכנסה הן נשים, 65% מהמובטלים הן נשים.

יום לימודים ארוך יאפשר לאמהות במדינת ישראל לממש את זכותן הבסיסית לחופש העיסוק ולשוויון הזדמנויות בעבודה, ויאפשר להן לעבוד במשרה מלאה במשך 8 שעות ביום, כנהוג במשק. כיום נאלצות האמהות להתאים את עבודתן לשעות החזרה של ילדיהן הביתה, בשעות הצוהריים המוקדמות. אי-יישום החוק מזה 14 שנה פוגע פגיעה כלכלית אנושה בציבור האמהות, והן ומשפחתן נידונות לעוני. בהיעדר מסגרות יום לימודים ארוך, אין לאמהות אפשרות לעמוד בדרישות המשק לעבודה בת מינימום של 8 שעות עבודה ביום.

בשל כל המתואר, הקיטה תנועת נוייעה - נשים ועבודה את העמותה לקידום ויישום יום חינוך ארוך, מתוך הבנה שכבדי לאלץ את המדינה ליישם את החוק, יש לפעול להעלאת המודעות הציבורית הנשית, לחשיבות יישום יום חינוך ארוך שיבטיח לנשים שוויון הזדמנויות בעבודה.

היעדר לחץ ציבורי ליישום יום חינוך ארוך, על הציבור והחינוכיים והסוציאליים, מאפשר למשרד החינוך להתעלם מחובתו ליישם את החוק ומעודד את משרד האוצר לקצץ בתקציב החינוך, על גבם ועל חשבונם של ההורים. הדרך לאכוף את יישום החוק כלשונו, היא באמצעות התעוררות והתארגנות חברתית רחבת היקף, שתאלץ את מערכת החינוך להעלות בהדרגה את מספר השובים הזכאים ליום חינוך ארוך. התקוממות של ההורים, הנושאים בנטל חינוך הילדים במקום המדינה שהתחייבה בחוק לשאת בו, עשויה להוביל למהלך שיקדם את החינוך והחברה הישראלית.

אנו האמהות פונות אליכם בבקשה להמשיך ולסייע לנו בשיח ציבורי זה להביא ליישומו המלא של החוק.

פרטים נוספים באתר: www.noa.org.il

יפעת מידע תקשורתי *IEAT Media Information*

מיכל אבן: כינוס פרלמנט נשים בעקבות המלצות ועדת דברת

ענת דוידוב: גם זה היה השבוע, המלצות ועדת דברת לרפורמה בחינוך: כמה שאלות שמעסיקות בעיקר נשים, אמהות עובדות, עולות מההמלצות. יום לימודים ארוך, שישי חופשי מליטודים והמורים שואלים את עצמם מה יהיה על הסמכויות הרחבות שיינתנו למנהלי בתי הספר ומניין יבוא התקציב לכל זה. כתבתנו מיכל אבן מביאה קולות מפרלמנט נשים, שעסק בסוגיות הללו בשבוע הזה.

מיכל אבן: כבר יותר מעשר שנים מאז הוחלט לעבור ליום לימודים ארוך בישראל ועדיין מערכת החינוך רשויה לדורותיהם לא מצאו את הדרך או את הדות שיצליח ליישם יום לימודים ארוך ושבוע לימודים קצר במערכת החינוך כולה. השבוע עם הצגתו של דוח נוסף לרפורמה במערכת החינוך והפעם דוח דברת, שוב נשמעים הבעד והנגד, שוב מדברים המרוויחים והמפסידים. עורכת הדין רות דיין, ירשבת ראש העמותה לקידום יום חינוך ארוך, שבה כאלפיים נשים פעילות, מחכה לשיטי. לא בכדי, יש בעמותה רוב נשים. היעדר יום חינוך ארוך, טוענת עורכת הדין דיין, הוא פגיעה בחופש העיסוק ובשיוויון הזדמנויות לנשים...

תוכנית: יומן השבוע
תאריך: 22/05/2004
שעה: 10:44:00
רשת: רשת ב'

יום חינוך ארוך על רקע הנסיגה בחינוך

פטמה סרסור
רכזת נשים במטייי (מרכז לטיפוח יזמות), המשולש

הנהגת יום חינוך ארוך תשחרר את האישה הערביה מלחץ רב המופעל עליה בתחום תפקידיה בבית ובמשפחה ותאפשר לה לממש את צרכיה האישיים והמקצועיים

יום חינוך ארוך הוא צעד חיובי וחשוב לכלל הנשים ובתוכן הנשים הערביות, מאחר שהאישה נושאת באחריות לגידול הילדים ולניהול משק הבית ואף להשתתף בכלכלת הבית. נשים ערביות, כמו היהודיות, שואפות לטפח את הצד המקצועי שלהן ולהגשים את יכולותיהן האישיות, במקביל לאחריותן המקיפה על גידול והשגחה על ילדים.

האפשרות לממש את צרכיה האישיים, מקצועיים, של האישה הערביה, בנוסף על הצורך הגובר להשתלב בשוק העבודה כדי לתרום להכנסת המשפחה, כרוכה בעבודה חלקית בקרבת לביתה.

הנהגת יום חינוך ארוך תשחרר את האישה הערביה מלחץ רב המופעל עליה בתחום תפקידיה בבית ובמשפחה.

למרבה הצער, בשעה שאנו דורשות את יישום חוק יום חינוך ארוך נמצאת מערכת החינוך בולה בנסיגה קשה. נראה, שהמאבק העכשווי צריך להתמקד בהגנה על הקיים. בעוד שמספר התלמידים עולה בהתמדה, המשאבים: מבנים של כיתות לימוד, ציוד, סייעות לתלמידים נזקקים וכיוב', הולכים ומצטמצמים. התנאים הפיסיים במוסדות החינוך הערביים הם בלתי נסבלים.

כעת, בעקבות פרסום פרטים על המלצות דו"ח ועדת דוברת, מתברר שיש כוונה לקצר את שבוע הלימודים. הציבור הערבי לומד בלאו הכי חמישה ימים בשבוע (יום ששי הוא יום המנוחה של המוסלמים) ולא קיבל כל פיצוי על התקצוב המפלה.

בתחילת שנות ה-70 למדתי בבית-ספר יהודי בפתח-תקווה. למדנו אז עד השעה 16.00, וקיבלנו ארוחת צהריים חמה. לעומת זאת, מה מקבל היום הנכד שלי במערכת החינוך?

איפה ההבטחות של בנימין נתניהו, שהבטיח בעת היותו ראש הממשלה "יחושב לכל תלמידיי? אני קוראת לנתניהו, שר האוצר, לקיים את הבטחותיו וליישם את החוק של יום חינוך ארוך.

יום חינוך ארוך ותקרת הזכוכית בקריירה של נשים

ורד סויד
יועצת ראש הממשלה לענייני חברה, סגנית ראש העיר נתניה לשעבר

זהו סיפורן של מרבית הנשים: בשל היעדר יום חינוך ארוך מעדיפות לעבוד בקרבת הבית, ובמשרה חלקית, עד שהילדים יגדלו.

ברצוני להביא את הסיפור האישי שלי כדוגמא לסיפורן של נשים רבות אחרות. היעדר יום לימודים ארוך מהווה לעיתים קרובות חסם בדרכן של אמהות עובדות לסמש קריירה. בגיל 29 מצאתי את עצמי, כאם גרושה לשני ילדים בני 6 ושלתיים, מתמרנת כלוליונית. בית הספר הסתיים בין השעות 12.00 ל-13.00. הגן הסתיים בשעה 13.00. עלי, כמפרנסת יחידה הייתה האחריות לעבוד במשרה מלאה.

תמיד בשעות הצהריים, הייתי מקבלת מעין "מיגרנה" ומתחילה לדאוג מי יוציא את הילד מהגן ואת הילדה מבית הספר. הייתי צריכה לסמוך על חסדי קרובים, שכנים וכיוב. העלות של המטפלת, בנוסף לעלות הגן, הייתה גבוהה יותר משכרי. לכן, כאשר קיבלתי הצעות עבודה, בשנים האלה, במקומות מרוחקים ממקום מגורי, שנדרשו שעות נסיעה אליהם, סירבתי. הקושי להתמודד עם המשרה הנוספת של הוצאת הילדים והטיפול בהם מנע ממני לקבל משרות אטרקטיביות. וכך בשנים הרבות והמשמעותיות האלה מנעתי מעצמי קידום מקצועי.

זהו סיפורן של מרבית הנשים, שבשל היעדר יום חינוך ארוך מעדיפות לעבוד בקרבת הבית, ובמשרה חלקית, עד שהילדים יגדלו. הן מוותרות על התפתחות מקצועית של ממש.

אני מאמינה שבעתיד, עם יישום מסקנות דו"ח דוברת, נשים יוכלו לממש את עצמן במישור המקצועי. כל אם שתדע שילדיה נמצאים במסגרת תוכל להתפנות ולהשקיע את כל מאמציה בעבודתה המקצועית וכך להתקדם.

עמדת הסתדרות המורים בנושא הנהגת יום חינוך ארוך

נעמי ריפתין
יו"ר המזכירות הפדגוגית בהסתדרות המורים

הסתדרות המורים לא תסכים לעבור ל-5 ימי עבודה ללא תנאים פיזיים הולמים למורים ולתלמידים וללא גמול ראוי

הסתדרות המורים לא מתנגדת באופן עקרוני ליום חינוך ארוך, בתנאי, שהתנאים הפיזיים לתלמידים ולעובדי ההוראה יהיו נותים ומתאימים. זה אומר שלכל מורה תהיה פינת עבודה לשבת ולעבוד, מקום לאכול בצורה נוחה בצהרים, ותגמול ראוי, הכיתות יהיו מרווחות, ממוזגות בקיץ ומחוממות בחורף ומספר התלמידים יהיה סביר, בסביבות 30 (ולא 40) תלמידים בכיתה.

לגבי התלמידים, זה אומר שצריכות להיות כיתות מרווחות ונעימות, שולחנות וכסאות נוחים ומתאימים לגיל התלמיד, סידור לארוחת צהרים, וחלוקת היום בצורה הגיונית ולא מתישה. יוחייא יעיל ונכון צריך להיבנות כך, שתלמיד ומורה לא ילמדו וילמדו יותר מ-4 שעות, ולאחר מכן יוכלו לעבוד עבודה פרטנית, לקבל העשרה ותגבור בדרכים שונות.

כיום, מתוך כ-3,500 בתי ספר רק כ-400 נמצאים ביוחייא. ההסכם הוא הסכם קשה מבחינת המורים, כי רק מורים שעובדים במשך 4 ימים שעות שביעית ושמינית מקבלים תגמול של יוחייא של כ-5,000 ₪ כמענק חד-פעמי לשנת עבודה.

חלק מהמורים נאלצים להתחיל את יום העבודה לקראת הצהרים וזה משבש את כל יומם, בנוסף לעובדה שרוב המורים הן מורות ובדרך כלל אמהות לילדים צעירים. כמו כן, בחלק גדול מבתי הספר אין תנאים מתאימים ואופטימליים לנהל יוחייא.

וועדת דברת מציעה לעבור ליום לימודים ארוך ולחמישה ימי עבודה ולימודים. היא מציעה שמורה יעבוד 40 שעות שבועיות ושיומו יחולק בין הוראה פרונטלית לעבודה פרטנית וצוותית. וועדת דברת גם מציעה לבטל את הלימודים בימי שישי. כאמור, הסתדרות המורים לא תסכים לעבור ל-5 ימי עבודה ללא תנאים פיזיים הולמים למורים ולתלמידים וללא גמול ראוי. לגבי ביטול הלימודים ביום שישי צריך לזכור שחלק גדול מההורים באוכלוסייה מהמעמד הבינוני והנמוך לא יוכלו לספק לילדיהם מסגרת בימי שישי, והדבר יגרום להגדלת הפערים ואפילו להגברת האלימות ותופעות קשות אחרות.

ניתן לסכם ולומר שהפעלת יום חינוך ארוך מצריכה משאבים רבים ורצון של ממשלת ישראל לשנות באופן מעשי ולא רק באופן מילולי את סדר העדיפויות שלה ולשים את החינוך בראש מעייניה.

נשים עושות שלום: החלטת מועצת הביטחון 1325

המושב התקיים ביפו

מושב הפרלמנט הוקדש לזכרה של דיר ויקי שירן, ממנהיגות המאבק הפמיניסטי בישראל.

ברכות

הרמן בונו, מנהל קרן פרידריך אברט בישראל

דברים לזכרה של ויקי

עלמה שירן, בתה

החזון של ויקי: ביחד ולחוד - חיבור הרבעים

דיר אסתר הרצוג, מרכזת פרלמנט נשים

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים:

עמדות של נציגות ארגונים

שרי אהרוני, רכזת התוכנית להפצת החלטת מועצת הביטחון 1325

רותי נור, אשה לאשה, מרכז פמיניסטי, חיפה

יונה מרקוביץ, פרלמנט נשים

רינה בר-טל, שדולת הנשים

פרופ' גליה גולן, בת שלום

חיה שלום, קול האשה

יונית מנצור, אחותי

דיר דלית באום, קהילת נשים לומדות

רולא חאמד, כייאן

עורך עינת הורוביץ, אמנסטי אינטרנשיונל

חנה פסטרנק, קולך

מנחה: דליה ניימן, עורך 1 והטלוויזיה החינוכית

ויקי שירן: "המלחמה למען הצדק ולמען החלשים אפשרה לי לנשום"

ד"ר אסתר הרצוג

הלכה מאתנו מנהיגה פמיניסטית גדולה

קהל האלפים שליווה את ויקי בדרכה האחרונה שימש הוכחה ניצחת לגדולת מנהיגותה, לאהבה ולהערצה להן זכתה בחייה ובמותה. שפע הדיווחים על חייה, על פעילותה החברתית והמקצועית, מעיד על כך שגם התקשורת הכירה במקומה הבולט בשיח הציבורי ובהשפעתה החשובה מזה שלושה עשורים, על סוגיות חברתיות מרכזיות בישראל. ב"דברי הפרידה" שפרסמה הוועדת השכיה לרדיו וטלוויזיה (שויקי היתה חברה במועצתה) כותבת ויקי "לפיד בראש המחנה", אורי דרומי כתב ב"הארץ" על הלוחמת למען יסוד חברתי חדש, נשי ומזרחי יותר". בן-דרור ימיני כתב עליה במעריב: "הפעילה החברתית הבולטת ביותר מאז תחילת שנות השמונים".

לכריזמה המדהימה של ויקי ולקבלת מנהיגותה על ידי קבוצות כה רבות, לא היה כל קשר לסמכות פורמלית כלשהי שהוענקה לה. אדרבא, עצמתה באה לה מההתרסה, מהאמירות החדות, מהמאבק המתמשך נגד עוולות המוסד בישראל. מהבחינה הזו הצלחתה של ויקי להנחיל את תפישותיה היא כשלון פרפא לתסכוליהם של פעילות ופעילים למען צדק חברתי. ההכרה הציבורית בחשיבות פעילותה ומאבקיה מעוררים תקווה שאולי יש שכר לעמלם. ויקי טענה ואכן צדקה, ששינוי חברתי יכול לבוא רק "מבחוץ".

היא הצליחה להנחיל את תפישתה החד-משמעית באשר לשיתוף של קבוצות מודרות, באופן מיוחד ביחס למזרחים ולנשים.

מחויבותה המוחלטת של ויקי לקידום השוויון של מזרחים הייתה במרכז פעילותה הציבורית וגם האקדמית. בעבודת הדוקטורט שלה על שחיתות פוליטית טענה שפוליטיקאים מזרחים שסרחו נענשים ללא פרופורציה ביחס לפוליטיקאים אשכנזים. תפישה זו קנתה לה אחיזה בדיונים הציבוריים שעסקו בהליכים שננקטו נגד

מנהיג שיש אריה דרעי. בימים אלו שבהם שלטה בניזרי נחקר על שוחד, קשה להימנע ממחשבות דומות, בפרט לאור פעילותו הסאיימת, בעת כהונתו כשר העבודה והרווחה, על פקידות (האשכנזים) הבכירים של משרד הרווחה בסוגיית הוצאת ילדים מבתיהם.

גם את תפישתה האינסטרומנטלית על חשיבותם של כלים פורמליים לשינוי מערכי הכוח בחברה הצליחה להוציא בכל אשר הלכה. במשרד החינוך הצליחה להביא למדיניות המחייבת שיתוי בייצוג המזרחים, לעומת האשכנזים, בספרי הלימוד; "בגיץ שירץ" היה מתאה נוקבת נגד תיעוד סיפור תקומת המדינה, שבה גומד חלקם של המזרחים; במועצת הרשות השניה עמדה בעקשנות על חשיבות הייצוג הפרופורציונלי של הקבוצות הטודרות: מזרחים, נשים וערבים. את הכלי להשגת יתר שוויון היא גם דחפה בהקשר הפמיניסטי, בהצלחה מלאה. התביעה לייצוג על פי רבעים: אשכנזית, מזרחית, פלשתינית ולסבית, התקבלה מאז ראשית שנות ה-90 בכנסים הפמיניסטיים השנתיים. תביעתן של הנשים המזרחיות לייצוג בכל פורום ציבורי הפכה להיות מוכרת (ולעיתים מאיימת) על ידי מארגנות כנסים באקדמיה ובאירועים חברתיים וציבוריים כאחת.

בעשור האחרון היה עיקר פעילותה של ויקי בתחום הפמיניסטי. פעילות זו הייתה קשורה בתחילתה לנשים מזרחיות, שאיתן הקימה את "אחותי", שבין השאר תמכה בויקי קנפו. אך בשנים האחרונות הפכה למובילה מרכזית של המאבק נגד הפורנוגרפיה. היא קלטה את עצמת הפוטנציאל של שיתוף פעולה בין ארגוני נשים (וארגונים אחרים כמו הקשת הדמוקרטית המזרחית והתנועה לגבריות חדשה) והצליחה בחכמה יוצאת דופן ובקסמה האישי הכובש לחבר בין הקבוצות והפעילות כדי להעביר לציבור הרחב את המשמעויות ההרסניות של התנחלות הפורנוגרפיה בערוצי השידור הציבוריים. זו הייתה הפעילות הדומיננטית שלה בשלוש השנים האחרונות. היא השתתפה בדיונים של ועדת החינוך על החוק האוסר שידורי פורנוגרפיה, בדיון שהתקיים בבניץ, בכנסים שקיימה הקואליציה נגד הפורנוגרפיה ובכתיבה. מאמרה האקדמי האחרון עסק במאבק נגד פורנוגרפיה בישראל.

הקמת המחלקה ללימודי נשים ומיגדר במכללת בית ברל על ידי ויקי, אשר השרתה מרוחה הנדולה על אופייה של המחלקה ועל נישתן הפמיניסטית המחויבת של המרצות, הייתה אך טבעית לדרכה, לאישיותה ובפרט למנהיגות הפמיניסטית החכמה והאמיצה, שאין לה תחליף.

(התפרסם במדור "דעות" במעריב, 23.3.2004).

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים

אישה לאישה

שרי אהרוני
אישה לאישה, רכזת התכנית להפצת החלטת מועצת הביטחון 1325

החלטה 1325 מעגנת את המחויבות של מועצת הביטחון להגן על נשים ולדאוג לייצוגן בתהליכי שלום ובפוליטיקה מקומית ובינלאומית

החלטת מועצת הביטחון של האו"ם 1325 התקבלה באוקטובר 2000 במטרה להגדיר את ההשלכות הייחודיות שיש למצב מלחמה וסכסוך אלים על חייהן של נשים ונערות: אינוס, אלימות במשפחה, סגירת שירותים ייחודיים, העדר השפעה פוליטית, עוני, שקיפות במדיה, ועוד לשם חישרדות, סחר בנשים, מחלות מין ועוד. ההחלטה גם מכירה בחשיבות ההטמעה של תפיסה מגדרית (Gender Mainstreaming) בתהליכי שלום וישוב סכסוכים ובתפקידן המשמעותי של נשים וארגוני נשים בתהליכים אלו. למעשה, זוהי החלטה המעגנת את המחויבות של מועצת הביטחון להגן על נשים ולדאוג לייצוג של נשים בתהליכי שלום ובפוליטיקה מקומית ובינלאומית.

ההחלטה התקבלה בעקבות לחץ ממושך של ארגוני נשים ותנועות שלום בינלאומיות, אשר דרשו מהאו"ם לאמץ השקפה מגדרית ברורה בכל משימות שמירת השלום ברחבי העולם, לשתף באופן שווה נשים בכל סוג של משא ומתן ודיונים לפתרון סכסוכים ולפעול להגנה על נשים ונערות באזורים שבהם מתקיים סכסוך אלים. קבלת ההחלטה על ידי מועצת הביטחון משקפת את המחויבות הבינלאומית לייצוגן של נשים וצורכיהן בעת מלחמה ואת ההכרה בצורך לפעול למען צדק ושלום, תוך הדגשת התרומה הייחודית של נשים לקידום תהליכים אלו.

ההחלטות הנוגעות להתנהלות הסכסוך הישראלי-פלסטיני, הן ברמת המנעים המדיניים והן ברמת הפעילות המלחמתית, מתקבלות בדרגים שבהם אין ייצוג לא לנשים ולא לקולות של נשים. כיום, כבעבר, אין כמעט נשים בפורומים שבהם מתקבלות ההחלטות הגורליות ביותר, המשפיעות על חיי כולנו. היעדרותן של הנשים מנקודי הכוח הפוליטיים אינה עולה לסדר היום בשל האירועים הבוערים ונתפסת בעיני רבים כמצב טבעי או כעניין טכני. הדרישה להכליל קולות של נשים אסור שתיתפס כמותרות, אלא כדרישה הכרחית להבנת הסכסוך והדרכים לפתרונו. החלטת מועצת הביטחון 1325 מניחה את היסודות הנורמטיביים להבנת נחיצותה של הטמעת השקפה מגדרית בכל הנוגע לפתרון סכסוכים - עכשיו עלינו לדאוג להפוך עקרונות אלו למציאות.

חוסר הנגישות של החוק הבינלאומי מקשה על ארגוני השטח להבין את פוטנציאל היישום הטמון בו. לכן, הצעד הראשון הוא לפשט את נוסח ההחלטה ולהסביר אותה על השלכותיה ומשמעויותיה על מנת לתת לנשים כלי להחזיר לעצמן, בכוחות עצמן, את האחריות על המציאות המדינית באזור. בנוסף לכך, עלינו גם לפעול על מנת להבהיר את הקשר בין פמיניזם, צדק ושלום, ולא לפחד לומר זאת בקול רם. כי למרות הנאמנויות המיידיות שאליהן כל אחת ואחת מאיתנו מסורה, מוטל עלינו, הארגונים הפמיניסטים, לפעול בכדי לנסח שפה פוליטית-מעשית שבעזרתה יהיה ניתן להביא לסיום הסכסוך, ותך התייחסות לצורכיהן של נשים מקבוצות שונות ותוך הבטחת ייצוג הולם לקולות ולפרספקטיבה של נשים בכל הנוגע למלחמה ושלום.

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים

שדולת הנשים

רינה בר-טל
יו"ר שדולת הנשים

נשים ותרבות של שלום

פמיניזם ופעילות למען שלום הם שני תחומים הקשורים זה בזה. לפעילי שלום ולפמיניסטיות יש מטרות דומות וגם מכשולים דומים. במאבקן למען חברה שוויונית וצודקת, ניצבות הפמיניסטיות אל מול התפיסה המסורתית של חלוקת התפקידים לפי מין

פמיניזם ופעילות למען שלום הם שני תחומים הקשורים זה בזה. פעילות למען שלום היא פעילות למען הכחדת האלימות בחברה ולמען שוויון זכויות, שיאפשר לכל פרט בחברה לקחת חלק, באופן לא-אלים, בקבלת החלטות ובהקצאת משאבים. גם לפמיניזם שאיפות דומות, בתוקף היותו תנועה חברתית שמטרתה להשיג שוויון בין המינים וליצור חברה צודקת.

לפעילי שלום ולפמיניסטיות יש לא רק מטרות דומות, אלא גם מכשולים דומים. במאבקן למען חברה שוויונית וצודקת, ניצבות הפמיניסטיות אל מול התפיסה המסורתית, היוצרת חלוקה קשיחה של תפקידי נשים וגברים, ועל ידי כך מספקת הצדקה לאפלייה הממוסדת נגד נשים ולאלימות נגדן. תפיסה זאת מבוטאת, על פי רוב, באמצעות ניגודים: אקטיביות לעומת פסיביות, חשיבה לוגית לעומת חשיבה אינטואיטיבית, רציונליות לעומת אי-רציונליות, וכו'. כמובן שלא כל הנשים והגברים מאמצים אפיונים אלה, אך הם מייצגים את מה שהחברה רואה בתור יהתנהגות ראויה של גברים ונשים.

כל אותן מהנשים שפעלו למען השלום במהלך השנים, באה מרקע שונה. מעניין לבחון אם פעילות זו ערערה על התפיסות המסורתיות של נשיות וגבריות, או חיזקה אותן. התנועות הפמיניסטיות הראשונות וארגוני השלום הראשונים של נשים, שיקפו את התפיסה שראתה בנשים יצורים עדינים ומוטפחים, שומרי המוסר של החברה. בארגוני שלום של נשים, האימהות שימשה כיסוד רב עוצמה. אין להכחיש שאימהות קשורות בקשרים אמיצים לילדיהן ואינן רוצות לאבד אותם במלחמה. בעיני החברה, השימוש בטיעון של אימהות נתן לגיטימציה לפעילות הפוליטית של נשים.

לנשים השקפות שונות מאלו של גברים על מלחמה ושלום, אך אלו אינן נובעות בהכרח מהבדלים ביולוגיים, אלא מכך שהחברה מלמדת נשים וגברים להחזיק בהשקפות שונות כלפי תוקפנות ומלחמה. מעמדן החברתי השונה של נשים, היחסים האחרים שלהן עם הצבא והאופן השונה בו משפיעה עליהן מלחמה, מביאים להבדלי השקפות אלו.

בתנועת השלום הישראלית נשים מיוצגות הרבה מעבר לייצוגן בפוליטיקה ובארגונים רבים. למעורבות זו של הנשים מספר סיבות. ראשית ומעל לכל, לנשים קשה לפרוץ דרך המבנה הפורמלי של ארגונים פוליטיים ואחרים. סיבה נוספת היא שנשים, יותר מגברים, מעדיפות פתרון של שלום על פני אופציה צבאית. נשים גם פחות מחויבות לאתוס הצבאי.

בנוסף לתנועת השלום ולתנועות התנגדות אחרות, הכוללות נשים וגברים כאחד, ישנם גם ארגונים רבים, שבהן נשים בלבד, ופועלים למען מטרות אלו. ידועות במיוחד התנועות של נשים כאימהות, כדוגמת 'נשים נגד שתיקה', תנועת 'ארבע אימהות', ו'נשים בשחור'. מעניין לעקוב אחר הדיאלוג בין דמויות גבריות פוליטיות, המייצגות את הממסד, לבין נציגות של 'ארבע אימהות': הראשונים ניסו להשתיק את הנשים, בטענה שאינן מבינות בנושאים שעל הפרק. הנשים לא נכנעו לניסיונות הפחדה אלו והציגו את עמדתן הביטחונית שקיבלה תמיכה מגנרלים ופוליטיקאים וזכתה להשפעה נרחבת.

השימוש בקול האימהי, במסגרת הדיאלוג הציבורי, הוא שינוי בעל משמעויות רבות - נשים מתקבלות כמבינות בנושאים של נשים ובית, אך לא בתחומים אחרים. ה'פוליטיזציה של האימהות', כפי שקוראת לכך חנה הרצוג, אינה נחלתן של תנועות השלום בלבד. גם בימין, אנו עדים לנשים ואימהות, הנוטלות חלק פעיל בהקמת התנחלויות חדשות ובעמידה בחזית המאבק.

ישנם חוקרים המבקרים את תנועות הנשים וטוענים כי למרות שנשים אלו פיתחו כישורי מנהיגות, לא הייתה להן מוטיבציה להשתמש בהם לפעילות פוליטית וחברתית אחרת. הן נסוגו לשוליים, לאחר שהשיגו את מטרתן. הן לא פיתחו סדר-יום פמיניסטי ולא ערערו על הסדר המגדרי הקיים, מפני שלא חרגו מתפקידיהן המסורתיים כאמהות ורעיות. מנגד, מובעת הטענה שהקול האימהי, שנכנס לתחום הציבורי והביטחוני, הוא פריצת דרך פמיניסטית.

פעילותן של נשים בתנועות השלום מהווה דוגמא ליכולתן להיכנס לתחום הציבורי ולהשפיע על החלטות הנוגעות להן. התהליך אינו קל. כאשר הן מופיעות כאימהות או כנשים, במטרה להשפיע על סדר היום הציבורי, הן נתקלות בגורמים המעוניינים להשתיק אותן ובהתנגדות ביורוקרטית חריפה. אולם ההתמדה שלהן והתגברותן על המכשולים, מראות לנו שלנשים יש יכולת, שאינה מוגבלת לנושא מסוים או לנקודת זמן מסוימת, להשפיע על סדר היום הציבורי.

רינה בר-טל במושב על מנהיגות נשים. משמאלה נדין הולנדר, ומימינה דיד חן טרדי

קול האישה

חיה שלום

האין החלטת האו"ם, לפיה נשים ישתתפו בתהליכי פתרון סכסוכים, עלה תאנה למעשים הנפשעים, ודרך מתוחכמת להמשיך במעשי המלחמה והדיכוי? תפקידנו כנשים לעורר את המודעות לקשר בין מצבנו הכלכלי המדכא לבין הכיבוש, בין קשרי הון ושלטון למדיניות הכוח של ראשי העם ומפקדיו

דברי חיה הנביאה אשר הייתה בירושלים ובקול האישה תשבו:

על שלושה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים. השואפים על עפר ארץ בראש דלים ודרך ענווים יטו. שמעו זאת השואפים אביון ולשבית עניי ארץ לאמור מתי יעבור החודש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר להקטין איפה והקצבת ילדים ולהגדיל מס ושקל ולעוות מאזני מרמה, לקנות בכסף דלים ואביון בעבור נעליים. שמעו הדבר הזה פרות הבשן העושקות דלים הרוצצות אביונים, שרי ישראל וצבאם הרומסים חוצות רפיח ופרשעים בגינן ובאשפות שוטרון יחוללו מוות הרבו לפשוע ברמאללה ובחברון ובעזה יכו אשה וטף ילד ויקן.

לא נזירה מן השמים נפלה עליכם. לא מעשה אלוהים הוא, כי יבואו עליכם בכדורי אש ולהבה והתפוצצו בתוככם וימיתו ביניכם ילד ואשה זקן וטף. לא גזירה היא, כי אם חטאי מצביאיכם אשר בדבריהם יביאו עליכם תנומה ולהוסיף אזלת יד, למען יוסיפו לעשוק דלים ועניים יחמוסו ואת הישמעאלים ירמסו!

זכרו את מעשה שמשון אשר לפת את שני עמודי התווך אשר הבית נכון עליהם ויסמך עליהם אחד ביימינו ואחד בשמאלו. ויאמר שמשון תמות נפשי עם פלישתים ויט בכוח ויפול הבית על הסרנים ועל כל העם אשר בו ויהיו המתים אשר המית במותו רבים מאשר המית בחייו. וכך שם נפשו בכפו והיה לסתאבד הראשון.

ואתן, בנות שבט דינה, אחיותי ורעותי, הנושאות משא המלחמה אשר ידכן לא היתה בה, אותן, מכל קצוות תבל באתן, וצרתן על מושב מושלים, ואת קולכן השמעתן ואל המדוכה ישבתן, ולא הרפתן עד בוש. והמה, בראותם כי קצה נפש בנות שבט דינה בהם, וישבו ויטכסו עצה ובלבם אמרו: יאת נחת זרועינו וכוחנו הראנו, והטלנו אימה, הרס ואבדון. ועתה, נטה חסדנו, ונראה רוחב לבנו, ואל הנשים אשר לנו נדברה למען יקימו מן החורבות ומן ההריסות יבנו בית. יען כי הנשים לא כוח הזרוע ולא החרב יובילון, כי אם אמרות שפר ונעם הליכות, אשר כנשר יהיו בין ניצים ויריבים. וזן- הן אלו אשר את השלום יביאו, אחר החורבן אשר עשינו."

אך אבוי המושלים בעודם משיחים בכן, כדרכם של מלכים ושרים, לא שעו למעשיכן ואת אוזניהם אטמו ועיני שרים עצמו, ושרי צבא שולחים גדודיהם להכות ברוב את עמי הארץ היושבים בקרבנו. לא עת מנוחה ולא עת תוכחה עוברים עליכן, כי אם ימי עופרת וימי אש תופת וימי חושך וימי פרעות. על כן, נשים באשר הינכן, קומו -עורו, טלו קורה מבין עיניכן. שימו דוגג באוזניכן להחריש שופרות מנהיגיכן והבל פיהם הסירו מעיניכן, התעוררו! שאו את נס הטרד ושילחו אש באבוקה. אל תביאו מחסום לפיכן. סרבו לחולל בפני עריצים, ולפני אלי ממון אל תרקודו. הסירו הרעה מקירבכן כי דרכי

שלום דרכיכן, ודרכי אוהב תסלולו.
על-כן, שבו כעת חיה וטכסו עצה, הסירו מחלוקות מעל ליבכן, כבדו אישה את רעותה, הקשיבו לחוכמה הקורנת מכל אישה, וכמו קשת בשמיים, לקטו את כל צבעיכן, את השוני שבהוויתכן והביאו אותם לאלומה אחת. ובאלומה אשר צבעים רבים לה ורחשים שונים לה, תבוא לכן עוצמתכן להרים ראש, לנופף בזרועותיכן ולדרוש ממושליכן לשמוע קולכן ולעשות בעצתכן, למען תיכחד הרעה מקרבכם.
כי הנה ימים באים וכיתתו חרבותם לאיתים וחניתותיהם למזמרות, והטיפו ההרים עסיס וכל הנבעות תתמוגגנה וחופש וחירות יבואו לאיש ואישה, יצחק עם ישמעאל. ואתן הסוללות בנשותיכן, ואשה אל אשה תקח לגלות ערוותה ותקדש אותה לה. ואיש יאהב את רעהו וישכב עמו ואשה עם אשה תסוללנה.
ולא תהיה יראה בלבכן, ואימה לא תבוא למיטותיכן והשלום יבוא לפיתחיכן ותהיה דלתכן פתוחה לשכנכן. כי בהישמעכן לקול מצפונכן והסרתן את הרוע מקרבכן.
והנה ימים באים ויבואו מלכים, ויבואו שרים וידפקו אל פיתחכן ויכרעו על ברכיהם לשמוע בעצתכן ובמילות החוכמה אשר לכן. ויצוו לעשות כדבריכן. ואז השכינה תשרה באוהליכן תביא ברכת שלום עליכן ויגורו זאב עם כבש, יצחק עם ישמעאל ושרה עם הגר יחלוקו אוהלן יחדיו ובעלי ממון את עושרם יחלוקו.
והיה אם לא ישמעו ולא יעשו כדבריכן, והרעה תוסיף ותשרור בארץ - אל תהסו ואל תידומו, את זעקתכן הוסיפו והשמיעו, כי לא יהא חלקכן לדכא את ישמעאל ובמשמרותיכם לגזול חרות מבן הגר.
והיה וידום קולכן, דעו כי הפכתן שפחות לאדונים ולמושלים הייתן משרתות, והמה יראו כי טוב ויוסיפו על חטאיהם ופשעיהם ירבו כחול אשר על שפת הים.
עורי! עורי דבורה! עורי! עורי דברי ואל תהסי!
ובשפה המודרנית - חיה שלום
ידוע הקשר האמיץ בין הון לשלטון, ובין השלטון לצבא וההשלכות של מדיניות כלכלית, המעשירה את העשירים ועושקת את העניים, מטילה טרור ודיכוי על עם אחר, העם הפלסטיני, ומשתיקה קולות אחרים. ישנם רבים שמרוויחים מן המצב הקיים ושאינם רוצים לשנותו, הוסיפו לזה את התעמולה ושטיפת המוח הבלתי פוסקות, בשיתוף הפעולה של התקשורת - ודבר לא ישתנה. העם הלום בכדורי "חוסר ברירה" ובסמים של "רק הכוח יעזור".
עם זאת נשאלת השאלה, האין בהחלטת האו"ם לפיה נשים, שהן הנפגעות העיקריות ממלחמות, יסבו אל שולחן הדיונים, משום כסות ועלה תאנה למעשים הנפשעים, ודרך מתוחכמת להמשיך במעשי המלחמה והדיכוי, תחת כיסוי העלה? האין זו הסיבה לכך שעבודת הנשים היא עבודה סיזיפית? תפקידנו כנשים לעורר את המודעות בקרב הציבור, ובקרב הנשים בפרט, ולהזין אותן ב"סמים" אחרים, שימחישו את הקשר בין מצבנו הכלכלי המדכא לבין הכיבוש, בין אוליגרכית העשירים לבין מדיניות הכוח של ראשי העם ומפקדיו. והחשוב מכל, שאין זו גזירה "משמיים", יש מי שגורם למצב שבו אנו נמצאים, ולכן, יש אפשרות לשנות! לכן, ניתן להשתמש בהחלטת האו"ם ככלי, כמנוף: יש להביא את כל הארגונים הפמיניסטיים וארגוני הנשים, להסיר את המחלוקות ולהגיע לשיתוף פעולה ולקמפיין נרחב, כדי להשפיע על מקבלי ההחלטות, לא על-מנת לתקן, אלא על מנת למנוע ולהסיר כל עוולה.
אני מסופקת אם נצליח להגשים את המטרה, אולם עצם הקמפיין יעורר וידרבן גם את אלה שלא היו מעורבים/ות בפעילות מחאתית, ויביא עוצמה לכוח הנשי, ואולי יזיז משהו בקרב המדינאים. יחד עם זאת, אם לא ייעשה דבר, יהיה בכך שיתוף פעולה עם המדיניות והסכמה לנעשה. לכן, תמיד יהיה לנגד עינינו החזון של "גר זאב עם כבש", "והטיפו ההרים עסיס", וסוגי הדיכוי למיניהם (כיבוש, גזענות, אפליה על כל סוגיה, לסבופוביה, וכו'), ייעלמו מן העולם.
בחרתי בלשון הנביאים, כי:
1. יש בה עוצמה.
2. היא אנכרוניסטית - האמנם?

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים

אחותי

אירית דלומי
חברת הנהלת תנועת 'אחותי'

בקריאתנו את כתב ההחלטה של מועצת הבטחון 1325, אנו פוגשות שוב את הנימה הגברית-פטרנליסטית, הנהוגה כלפי נשים וילדים. זוהי סיבה נוספת להדגשת חשיבות ההצטרפות שלנו - הנשים, ארגוני הנשים בארץ ובעולם - אל שיח אמיתי, אמיץ ויצירתי, הבוחר ללכת אל הפתרון

תנועת 'אחותי', תנועת נשים מזרחיות הפועלת למען נשים בישראל, הוקמה לפני כ-4 שנים, ושמה לה למטרה את קידומן של נשים בארץ. תנועת 'אחותי' רואה את ההקשר המגדרי-מעמדי כגורם מרכזי במציאות חיינו בנשים, בארץ ובעולם. ממנו נגזרות כל האפשרויות ובעיקר אי-האפשרויות לקידום, להתפתחות ולעצמאות, כלכלית ואחרת. כאילו נולדנו לקסטה עתיקה, בהיותנו נשים פה בארץ, אנו מוצאות עצמנו מודרות ממעגלי ההשפעה, נעדרות ממעגלי הבחירה והכוח, הן כנשים והן כמזרחיות.

כך אנו נאלצות לנהל את חייט, מובלות ומושתקות - כנשים, כאמהות, כמועסקות - מתנהלות בתוך עולם שסושני הדיכוי שבו פועלים כמעט תמיד נגדנו. בתוך הקשרי כוח אלו, פועלות נשות 'אחותי', ליצירת רשת של קבוצות נשים ברחבי הארץ, המאמינות ביכולתן ליצור אפשרויות חדשות, מודלים חדשים ודרכי השפעה חדשות, שבהן נוכל לנהל את חיינו באופן מלא ועשיר הרבה יותר, באופן שיתן מקום ליכולותינו האחרות ויביא לשינוי חברתי רחב יותר.

בעיקר שמה לה תנועת 'אחותי' את המטרה הכלכלית. הפעילות המרכזית, בקבוצות שהוקמו עד כה, הייתה בתחום ההעצמה האישית ושינוי התפיסה הכלכלית: ביחד, נשים עם נשים - טכל לפעול לקידומן וחילוצן של הנשים מן הדיכוי הכלכלי, וליצור שווקים כלכליים אלטרנטיביים. הפרויקט בקרית יובל נוצר והוגדר תוך-כדי, ועל-ידי הנשים שהיו שותפות בו. כדי להגיע לשינוי במצב הכלכלי שלהן, החל תהליך של חיזוק היכולות והידע האישי שיהיה להן, בשיתוף עם אנשי מקצוע.

גם בקרית גת, בקבוצת הנשים האתיופיות, שם הפרויקט בשלבים ראשונים, מתגבשת תפישה של שימוש ביכולות האמנותיות של הנשים, ועל בסיס הבחירה שלהן להשתמש ביכולות האלו - כדי לשנות את מיקומן הכלכלי והחברתי. הרעיון הוא ליצור חיבור של האומנות המיוחדת להן עם האופנה הישראלית.

התכנית היא שהפרויקט יתבצע כולו ע"י נשים אתיופיות מהמקום.

פרויקט דומה החל לפעול גם במצפה רמון, שם הוקמה קבוצת "נשים מבשלות עסקי".

'אחותי' רואה עצמה חלק מארגוני הנשים, הפועלים לפתרון הסכסוך ולקידום השלום. תנועת 'אחותי' שואפת להרחיב את פעילותה עם נשים פמיניסטיות כמו קבוצת 'אנאר', שהיא משותפת לתנועת ש.י.ן, נשים ערביות ונשים מזרחיות.

בקריאתנו את כתב ההחלטה של מועצת הבטחון 1325, אנו פוגשות שוב את הנימה הגברית-פטרנליסטית, הנהוגה כלפי נשים וילדים. זוהי סיבה נוספת להדגשת חשיבות ההצטרפות שלנו

- הנשים, ארגוני הנשים בארץ ובעולם - אל שיח אמיתי, אמיץ ויצירתי - הבוחר ללכת אל הפתרון.

- אנו מאמינות בנחיצות נוכחות של נשים וצוותי חשיבה נשיים, כמובילות פתרונות באזורי סכסוך.

- אנו קוראות לאמץ עמדה מגדרית, בהקמת נוף לפתרון הסכסוך, ולהקפיד על יצירת שיח ושפה חדשים, למשל: מגשרים וממציאי פשרה.

- אנו תומכות בהצעה ל"נקיטת אמצעים לתמיכה ביוזמות השלום מטעמן של נשים מקומיות ולשיתופן בכל המנגנונים המופקדים על יישומם של הסכמי השלום".

- אנו מאמינות כי חובה להשאיר מקום לארגוני נשים מקומיים ובינלאומיים - בתוך הגופים המנהלים את תהליכי המשא ומתן, לפחות על בסיס של ייצוג הולם.

- אנו מאמינות כי שמירה על עקרון הייצוג ההולם, של קבוצות האוכלוסייה המעורבות בסכסוך - בתוך גופים המובילים לפתרון, הוא מחויב המציאות.

אנו פועלות בשיתוף עם ארגוני הנשים הקיימים ורואות בחברותינו שותפות אמיצות לדרך ולשפה החדשה. פעילותנו המשותפת, ב"אנוארי וב"נשים מובילות שלום", היא מוקד תקוותנו לתרום ולשנות ביחד את החברה שבה אנו חיות.

אילנה שמאי, חברת הנהלת "אחותי" ואסתר הרצוג לפני הדיון על החלטת האו"ם 1325. משמאל: שרי אהרוני (מ"אישה לאישה"), עו"ד יונה מרקוביץ (יו"ר הין לשעבר) ודליה נוימן (מנחת הדיון).

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים כייאן

רולא חאמד
חברת הנהלת כייאן

לעיתים קרובות נמנעת מנשים התארגנות באזורים של סכסוך ופעילותם של ארגונים נאסרת. חייבת להיות שותפות של הפלסטיניות הישראליות בתהליכי פתרון הסכסוך באזור

אני כאן כחברת הנהלה "כייאן" ובתפקידי זה אשמח לשתף אתכן בעמדתנו בנושא החלטת מועצת הביטחון.

היה נפלא אלמלא היה צורך בהחלטת או"ם מיוחדת ונפרדת בכדי להגן על נשים וילדים בזמנים של מלחמה וסכסוך ואלמלא היה צורך לדרוש את שיתוף הנשים בתהליכים של קבלת החלטות. אני מאמינה שזה דבר שצריך להיות מובן מאליו, והמצב הרצוי הוא שנשים יהיו חלק בתהליכים אלה. אני מדגישה כאן "חלק" ולא "ייצוגי" הולם או לא הולם. אך המציאות ידועה לכולנו, וההחלטה היא נכונה.

אנחנו קוראות לשתף באופן שווה נשים בכל משא ומתן לפתרון סכסוכים, ולפעול להגנה על נשים ונערות באזורים של סכסוך ומלחמה. העניין יהיה טוב יותר רק אם תשוחרר האישה ויהיה לה את המקום לחשוב בצורה חופשית בלי שליטת אבות וגברים, בלי הפנדמנטליזם הדתי והפנדמנטליזם המעמדי.

"כייאן" ו"אישה לאישה" ארגנו את הכנס הראשון בישראל באפריל 2003 בנושא "החלטת מועצת הביטחון 1325 ומשמעותה ביחס לסכסוך הישראלי - פלסטיני". השתתפו בכנס נשים ממגוון רחב של התמחויות רלוונטיות לנושא.

החלטת מועצת הביטחון של האו"ם מדגישה את ההשפעה של סכסוכים מזוינים על נשים וקוראת לצדדים בסכסוכים בינלאומיים לכבד חוקים. היא מדגישה את חשיבות השיתוף המלא של נשים בדרגי קבלת ההחלטות ומכירה בחשיבות התפיסה המגדרית בניהול תהליכי שלום, יישוב סכסוכים וקבלת החלטות, ובתפקידן של נשים וארגוני נשים בתהליכים אלה.

מדובר ב"הגנה" על נשים וילדים והשתתפות מלאה ופעילה של נשים בתהליכים. הדבר מצריך העצמה של נשים. בזמני מלחמה וסכסוכים משתלטים הפחד, העוני והאלימות, והנשים הן הנפגעות ביותר, ויכולתן לפעול ולהיאבק במצבים אלו מונבלת ביותר. לעיתים קרובות נמנעת מנשים התארגנות באזורים של סכסוך ופעילותם של ארגונים נאסרת, כפי שקרה, למשל, במציריים ב-1991, שם נסגר הסניף המצרי של SIGI בעקבות מלחמת המפרץ, בהוראה ממשלתית. לעיתים נחקקים חוקים שמטרתם סתימת פיות, כדי למנוע שיטוי חברתי.

החברה לא מתקדמת ומתפתחת אם מחצית מאוכלוסיה נמצאות בשוליים. מדינת ישראל, שבה אנו חיות, קוראת לעצמה מדינה דמוקרטית. משמעותה של דמוקרטיה היא ייצוג ושוויון הזדמנויות. לכן, חובתה של המדינה להבטיח שאנחנו, הנשים הפלסטיניות, ניקח חלק שווה בתהליכי קבלת החלטות ולא נקבל "ייצוגי לפי שיקולים ממסדיים או אחרים.

"כייאן" הוא ארגון הפועל למען שינוי חברתי בארץ בכלל, ובחברה הפלסטינית בפרט, וזו

משימה לא פשוטה. אנחנו מאמינות שנשים, ורק נשים, הן שמביאות את שחרורן של עצמן. החברה שלנו היא חברה שמרנית שרואה את תפקידה המרכזי של האישה כרעיה ואם. בשנים האחרונות התורחשו שינויים כלשהם, אך הם עדיין לא משמעותיים.

חובתם ואחריותם של ארגוני הנשים והארגונים הפמיניסטיים בישראל ובפלסטין לערב ולשתף מספר הולך וגדל של נשים בפתרון הסכסוך ובקבלת ההחלטות. חייבת להיות שותפות של הנשים הפלסטיניות בישראל בהתמודדות עם השלכות הסכסוך ופתרונו. יש להבטיח ייצוג הולם לקולות הנשים. בהקשר הזה חשוב לי מאוד להזכיר, כפלסטינית ישראלית, דבר שקשור אלי ישירות כאזרחית במדינה זו, ייחוק האזרחות החדשי שנחקק בסוף יולי 2003, מאפשר למשלה להתערב בחיים הפרטיים שלי וגודר התערבות ממסדית אכזרית בתוכם. היא מתערב בהחלטותי את מי לאהוב ועם מי להתחתן, כאזרחית ישראלית שלא עזבת את הארץ שלה. מעבר לקו הירוק עובדת ממשלת הכיבוש על הקפאת נושא "איחוד המשפחות" ועושה הכל בכדי לפרק משפחות.

אותיות לוי-סמקטוד (משמאל) דוברת הפרלמנט

קולות של נשים ביישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים

אמנסטי אינטרנשיונל

עו"ד עינת הורוביץ
פעילת אמנסטי ישראל

מבחינת ארגוני זכויות האדם, ההחלטה מהווה חיבור נוסף בין נשים וחייהן לבין שיח זכויות האדם. השינוי בחשיבה צריך להיות גם של הארגונים: כיצד הפעולה שלנו משפיעה על זכויות האדם של נשים?

אלימות כלפי נשים היא מגיפה עצומה במימדיה: ההערכות הן שאחת מכל שלוש נשים הוכתה, נאנסה, או סבלה אלימות כלשהי במהלך חייה. על פי נתוני מועצת אירופה, אלימות במשפחה היא הגורם העיקרי למוות ונכות של נשים בגילאים 16-44 יותר מסרטן או מתאונות דרכים. אלימות נגד נשים מונה מיליוני קורבנות כל שנה. היא מפילה חללים בכל רחבי העולם והיא לא פוסחת גם על מדינות מערביות, דמוקרטיות. אלימות כלפי נשים מתבצעת בבית, בקהילה, והיא חלק מחיי הנשים גם בעיתות שלום וגם בעיתות מלחמה.

אבל מה לזה ולאמנסטי? הרי אנחנו אמורים לעסוק בזכויות של אסירי מצפון, ביטול עונש המוות, ענישת האחראים לטרלם של הנעדרים בדרום אמריקה ושאר הפרות זכויות אדם מן השורה. לאור ההיקף הרב של האלימות, הפריסה הכלל עולמית והעובדה שהדבר מתבצע ללא מפריע גם בשלום וגם במלחמה - מדובר בשערורייה הגדולה ביותר בתחום זכויות האדם בימינו. לכן, אמנסטי החליט לצרף את קולו לקולם של ארגונים ונשים רבות ברחבי העולם, שנאבקים מזה זמן רב באלימות כלפי נשים. לנו חשוב להזכיר שכשמדובר בפגיעה בגוף, התעללות בנפש, כליאה, השתקה, מניעת טיפול רפואי - מדובר למעשה בהפרת הזכות לשלמות הגוף, בזכות לבריאות הנפש, בחירות התנועה, בחופש הביטוי ובזכות לחיים. מדובר בהפרות זכויות אדם "קלאסיות", בדך נהג אמנסטי לטפל מאז היווסדו, או כמו שנהוג לקרוא להן: זכויות מן הדור הראשון - זכויות אזרחיות ופוליטיות.

אנו רוצים להבהיר גם שפגיעות בחירות התנועה, ביכולת הפיזית והנפשית ובחופש הביטוי, מובילות למניעת הזכות לעבוד ולהתפרנס, הזכות להשתכן ולרכוש השכלה. הן פוגעות בזכות לקבל שירותים רפואיים. אלימות כלפי נשים גורמת ומונעה פגיעות אחרות בנשים ובזכויות החברתיות והכלכליות שלהן. מעל לכל, אלימות כלפי נשים היא פגיעה בשוויון. הרי מטרת האלימות היא למסד ולהעצים יחסי כוח, מרות ושליטה של גברים בנשים והאלימות נמשכת ומשגשגת בחסות יחסי כוח בלתי שוויוניים. תפישות חברתיות, דתיות ותרבויות רבות ערכמה משמשות הצדקה ליחס משפיל ואלים כלפי נשים.

אלימות כלפי נשים לא נפסקת כאשר מתחילה אלימות אחרת. סכסוך, במיוחד סכסוך בין שני עמים, מוסיף לאלימות ה"רגילה" כלפי נשים - במשפחה, בקהילה - גם אלימות המופנית כלפי נשים על ידי גורמים מחוץ לחברה, הכוח הצבאי או העם שעימו הסכסוך. הסכסוך מעצים את הגורמים לאלימות כלפי נשים בקרב כל אחת מהחברות המעורבות בסכסוך, מכוון שבדרך כלל חברות במצוקה מתכנסות חזרה לדפוסים מסורתיים, דתיים וקהילתיים שבדרך כלל

מקבעים את יחסי הכוח הפטריארכליים.

חשיבות החלטה 1325 מסיטה את הזרקור מהאירועים שעוברת החברה בכללותה לאירועים שעוברות נשים דווקא בזמן קונפליקט. ההחלטה מצביעה גם על פוטנציאל השינוי: מערבות אמיתית של נשים בפתרון סכסוכים. ההחלטה מחברת בין הערכים, הצרכים והמושגים של נשים לבין המערכת הגברית כל כך של האו"ם ושאר המוסדות הבינלאומיים.

מבחינת ארגוני זכויות האדם, ההחלטה מהווה חיבור נוסף, המשתלב במגמה של העשור האחרון, חיבור בין נשים וחייהן לבין שיח זכויות האדם.

השינוי בחשיבה, לכן, צריך להיות גם שלנו כארגוני זכויות אדם: כיצד הפעולה שלנו משפיעה - או מזניחה - את זכויות האדם של נשים.

ההחלטה, כמו כל שאר הדינים והמנגנונים הבינלאומיים המעגנים את זכות הנשים לשוויון, היא בסך הכל הצהרת כוונות. נהוג לומר שלחוק הבינלאומי אין שיניים, או לכל היותר יש לו שיני חלב. אבל כמו ששיני חלב משמשות ללימוד האכילה (ואחר כך הן מתחלפות בשיניים אמיתיות וכואבות הרבה יותר), כך גם בעניין החלטה 1325 ושאר הדינים הבינלאומיים. הכוח שלהם יימצא אם ייעשה בהם שימוש נכון, הדרגתי, אבל עקבי.

פרחי גליה גולן, נציגת "יפת שלומי" ופעילות הפרלמנט למען הדיון על החלטת האו"ם 1325, בטורקו טוען דלל

קולך

חנה פסטרנק
"קולך", פורום נשים דתיות

העוצמה שבתבונת האישה היא בפתרון סכסוכים המביא לשינוי בהתנהגות ולא בניתוק או עימות כוחני. עלינו לבנות ולעולם לא להגיע למבוי סתום. תמיד יש חיבור נוסף, היכול לשנות את התמונה

בתלמוד הבבלי (מסכת ברכות, דף י') מסופר על ברוריה, אשתו של רבי מאיר:

בריונים היו בשכונתו של רבי מאיר והיו מצערים אותו הרבה. פורעים ומפירי חוק וסדר. חוליגנים במלוא מובן המילה. התפלל עליהם רבי מאיר וביקש שימותו.

אמרה לו ברוריה, אשתו: על מה נסמך אתה בתפילתך זו, האם על שכתוב: "ייתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם" (תהילים קד', פסוק לה')? האם כתוב "ייתמו חוטאים"? הרי "יחוטאים" כתוב. (כלומר, יש להתפלל שייפסקו החטאים, לא החוטאים). ועוד, הבט לסוף הפסוק: "ורשעים עוד אינם" שמשמעותו - כיון שייתמו החטאים, הרשעים אינם עוד. בקש רחמים עליהם שיחזרו בתשובה ואז "ורשעים עוד אינם". ביקש רחמים עליהם וחזרו בתשובה.

המדרש מתאר דו שיח בין רבי מאיר (אמצע המאה השניה) לאשתו ברוריה, בשאלה איך להתמודד עם אנשים שמתנהגים ברוע ומשליטים טרור.

רבי מאיר חושב, בצורה ישירה וחד משמעית, שהפתרון הוא שהם ייעלמו ומתפלל עליהם שימותו.

ברוריה, אשתו, מלמדת אותו באמצעות הדיוק שהיא דורשת מהפסוק "ייתמו חטאים מן הארץ - ורשעים עוד אינם", מתהילים, שהיקונר הוא שהחטא, הפשע, הרשע, ההתנהגות הקשה תיעלם, ולא האנשים עצמם. בניגוד אליו, היא מבחינה בין המעשה לבין האדם, ומאפשרת משהו שרבי מאיר שכח או לא האמין בו: שיש דבר כזה - תשובה ושינוי.

לחזייל היה חשוב להשמיע את הקול הזה ואת האפשרות הזו שברוריה מייצגת, אפילו אם זה על חשבון כבודו של רבי מאיר, גיבור תנאי גדול.

המדרש הזה מתאים דווקא עכשיו, כי בקרוב מגיעים הימים הנוראים והאפשרות הקיומית שברוריה מייצגת היא שיש תקווה לבני אדם. כשאנשים מסוכסכים עדיף להתפלל עליהם (לצפות מהם, לעבוד בכיוון) שישתנו, בניגוד לאופציה הפנאטית והפיואשת של רבי מאיר, שאינו לוקח אחריות על הזולת הבעייתי ופשוט מעדיף שהוא ייעלם. כמוסד השכל של מדרש זה אנחנו יכולים לראות את העוצמה, הכח שבתבונת האשה. היא אינה פותרת את הבעיה בצורה של ניתוק או עימות כוחני, אלא בצורה שורשית, עמוקה, המביאה לשינוי בהתנהגות ולחזרה בתשובה.

אני חסידה גדולה של הידברות, של מו"מ, של חיבורים בין אנשים ובמיוחד נשים. אני מתנגדת חריפה של לדבר פוליטיקה. איני תמימה, הרי בסופו של דבר נגיע לפוליטיקה. אך העיתוי, חבריתי, הוא קריטי. פוליטיקה בשלב הראשון תיתן לנו פירות באושים. את זה עושים הגברים

מצוין. לצערנו, כולנו רואים את התוצאות. אנחנו, הנשים, יודעות לעשות חיבורים, לבנות קואליציות, לעשות שיתופי פעולה שיקדמו את הקהילות שלנו, את החברה שלנו.

נקים שיתופי פעולה בתחומים שנשים כל כך מבינות ומגלות בהם רגישות רבה. אנחנו יכולות לקיים שיתופי פעולה בנושאי איכות הסביבה, קידום מעמד האשה, חינוך אלטרנטיבי, בריאות ועוד. ואז תגיע הפוליטיקה. נהיה על פלטפורמה שונה מזו שאנחנו נמצאות כיום. נהיה מחוברות באינטרסים משותפים, דואגות אחת לשניה, בחיבור של קהילה לקהילה. ממצב כזה גם המצב הכאוטי ביותר יהיה פתיר או לפחות פחות קונפליקטואלי. זהו אולי דרך ארוכה יותר אך גם מבטיחה.

למסקנות אלו הגעתי מתוך התנסות רבה בדיאלוגים והשתתפות במרים. אני רוצה שניקח חלק במשא ומתן על מנת לבנות ולעולם לא להגיע למבוי סתום. תמיד יש חיבור נוסף, תמיד יש פירוש שונה היכול לשנות את התמונה כולה. בתהילים קל, פסוק ב' נאמר: "אדוני שמעה בקולי, תהיינה אוזניך קשובות לקול תחנוניי". תן בנו את האהבה שתדרכה טכל להבין, לבנות עולם טוב יותר, כפי שאתה מצפה מכולנו.

מרשב 29. משמאל: הרמן בוגן, מנהל קרן אברט בישראל. מימין: חיים שירן, מנהל תיאטרון עבאל, בעלה של דיר ויקי שירן ז"ל.

קולות של נשים בישוב סכסוכים אלימים: עמדות של נציגות ארגונים

פרלמנט נשים

עו"ד יונה מרקוביץ
חברת הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים

יוזמות שלום המונהגות בידי נשים, בישראל ובעולם, הצליחו מאד. עלינו לרתום את היכולות הבלתי מנוצלות של מחצית מאוכלוסיית העולם - כדי לפתור את הבעיות שהמחצית השנייה (הגברית) יצרה

לידתו של פרלמנט הנשים נבעה מתסכול עמוק של העדר נשים במוקדי קבלת ההחלטות, אשר עמד גם ביסודה של החלטה 1325 של מועצת הבטחון. כבר לפני שנים תבעה תנועת ש.י.ל, שויון ייצוג נשים, בראשותה של דיר אסתר הרצוג ייצוג שווה לנשים, כולל בנושאים צבאיים ובטחוניים, ובמצע מפלגת הנשים בראשותה של דיר הרצוג (לה היתה שותפה גם החיימ) הופיע פרק מיוחד אשר תבע ייצוג שווה לנשים בוועדת חוץ ובטחון, בנופים הממנים את הרמטכ"ל ובהחלטות הצבאיות. בדיונים שקדמו להקמת פרלמנט הנשים נשקלה האפשרות לייסד פרלמנט צללים כאשר שמה של פרופ' נליה גולן הועלה כמיועדת להיות שרת הבטחון בפרלמנט צללים זה...

אלו המכירים את תהליכי קבלת ההחלטות בנושאי צבא ובטחון מצדיעים לכך כי מאחורי מרבית ההחלטות מסתתרים שיקולי אגו, לעיתים נראה שהגנרלים (או "דגנרלים", כפי שכינתה אותם סילבי קשת) ממשיכים במשחקי המלחמה ששיחקו הבנים בילדותם, אלא שהפעם לא בחיילי צעצוע מדובר אלא בחיילי בשר ודם - ילדינו.

סוד גלוי הוא כי מאחורי מרבית המלחמות מסתתרים אינטרסים כלכליים, של יחידים ושל ממשלות, וגם באינטרסים כלכליים אלה אין חלק לנשים, מאחר וההון והשלטון נשלטים בידי הגברים. דוגמא יזועה לקשר בין "משחקי גברים" למלחמות היא הסיפור על השיקולים מאחורי פתיחת מלחמת העולם הראשונה, שהקיזה דמם של מיליוני אזרחים. כאשר קיסר גרמניה וויהלם השני קלט ברגע האחרון את מה שהולך לקרות וביקש לעצור את הכל, הגנרלים שלו סרבו ש"ייקלקל" להם (ואמרו לו: כבר מאוחר מדי, אי אפשר, הנייסות בדרך!!! נוכל להיזכר גם בדברי החייל האמיץ שוויק לסוכנת הבית שלו, כשהסביר לה שהמלחמה לא הייתה פורצת אילו רק הפרדיננד היה שמן יותר (ואו היה נפטר מהתקף לב בטרם פגע בו הכדור...).

אנו הנשים שהננו למעלה ממחצית האנושות, רוב נשי, הנשלט על ידי מיעוט גברי המחזיק במשאבי ההון ובכח השלטון - קולנו לא נשמע; אנחנו שולחות ומקריבות את ילדינו למולך. אנו המחצית השקופה של אוכלוסיית העולם. גם כאשר מוקמים מנגנוני משא ומתן ומתנהלות שיחות שלום - הנשים מודרות מהן.

בעשור האחרון אנו רואים יוזמות שלום, המונהגות בידי נשים, ובמספר יוזמות שלום שנקטו באזורים שונים בעולם הן הצליחו מאד: במדינת ישראל - ארגון "ארבע אמהות" הוביל את היציאה מלבנון; בסודן הזהירו נשים משני המחנות היריבים מפני הדרתו של טגזר כלשהו מתהליך השלום. בצפון אירלנד עמלו קבוצות של נשים במשך עשר שנים כדי ליצור אמון בין פרוטסטנטים לקתולים. באמריקה הלטינית העזו אמהות, דעיות ואחיות לתבוע מהחונטות הצבאיות מידע על בני משפחותיהן הנעדרים, בבוסניה חצו נשים את הקווים האתניים כדי

להקים קואליציות בפרלמנט.

נראה שהצלחת יוזמות שלום שנשים מובילות, קשורה גם לכך שהנשים מכניסות למערכת השיקולים של קבלת ההחלטות שכל ישר, תובנה, חמלה ומעשיות - תכונות שנשים בדרך כלל מצטיינות בהן. למרות כל זאת, כשאני קוראת את נוסח החלטה 1325 אני דווקא מתוסכלת, ויש לי ביקורת נוקבת על כך שההחלטה אינה תקיפה דיה, אינה מחייבת, והיא נעדרת "שיניים".

לשון ההחלטה היא פטרונית, בעיקר באופן שבו היא כורכת ומציגה את הנשים כקורבן. ההחלטה מנוסחת בלשון רפה, בלשון של המלצה הפצרה ותחינה. היא לא יוצרת זיקה ישירה בין שוויון לנשים ובין בטחון עולמי כפי שהייתי רוצה לראות. ההחלטה לא מחייבת ממשלות לכלול ייצוג שווה לנשים ביוזמות שלום ואינה כוללת אמצעי אכיפה כלשהם. ניסוח ההחלטה מציג את הנשים כחלשות, כקרבן נצחי, בעוד שאני סבורה כי עלינו לבוא ממקום של כוח ולא ממקום של חולשה. לא די לנו ביישילובי", אנו רוצות להחליט ולקבוע! לדעתי שורש הבעיה נעוץ בסיעוט נשים במוקדי קבלת ההחלטות.

עלינו לנקוט בפעולות רדיקליות. עלינו לדרוש ולתבוע את המגיע לנו, ולא להתחנן ליטובות" ולנדבת ידם של השליטים. אנו צריכות לחשוב איך להשתלט על מוקדי הכח הפוליטיים והכלכליים! אם נשלוט בפוליטיקה - נשלוט גם במיטרי הגנרלים והגנרליות ונוכל להשפיע על החלטות צבאיות. אני מאמינה שאז תהיינה פחות מלחמות והרבה פחות סכסוכים המתנהלים היום - יסתיימו!

אנו רואים כל כך הרבה יוזמות שלום שמועלות בידי נשים. עלינו לרתום את חיכולות הבלתי מנוצלות של מחצית מאוכלוסיית העולם - כדי למתוך את הבעיות שהמחצית השנייה (הגברית) יצרה ואינה מצליחה למתוך...

עו"ד יונה מרקוביץ, יו"ר יחד, חברות הועדה המייעצת של פרלמנט נשים, בדיון על החלטת האו"ם 1325.

מושב 30

7.9.2004

מנהיגות ממבט פמיניסטי

המושב התקיים במכללת בית ברל

מושב הפרלמנט החגיגי ציין חמש שנות פעילות מאז הקמתו בנובמבר 1999

בחסות: מכללת בית ברל, קרן ברל כצנלסון, קרן פרידריך אברט

ברכות:

רות נגרי, מנכ"לית בית ברל

יגאל צחור, מנהל המרכז לחינוך דעיוני בקרן ברל כצנלסון

מושב פתיחה

מנהיגות צומחת: נסיון אישי

פרופי אליס שלוי

דמותה של מנהיגה

סרטו של יצחק וולוצי על ויקי שירן, בהפקת הרשות השניה לטלויזיה ורדיו

מה בין מנהיגות, מנהיגות נשים ומנהיגות נשית!

מנחה: חנה בית הלחמי

דוברות: רעידה מסאלחה (אנואר), מרי מנוסקין (המרכז הבינלאומי ליישוב סכסוכים ולגישור), נורית טוזר (האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה), דיר רבקה נרדי, ש.י.ן

יועצות וממונות על מעמד האשה - מנהיגות לקידום או לשימור!

מנחה: דיר חנה ספרן (אשת לאשה)

דוברות: דיר טל קוגמן (ראש מועצת נשים בכפר סבא), סמדר סיני (יורד המחלקה למעמד האישה בהנועה הקיבוצית) רבקה שקד (ממונה על מעמד האישה בנציבות שרות המדינה), סלימה בשארה (יועצת למעמד האשה בטירה)

מנהיגות של נשים - איום על הסדר הקיים!

מנחה: עורייד קלריס חרבון

דוברות: חנה קרת (יורד קולך, לשעבר), נבילה אסמכיולי (מנהלת אל טאפולה), דיר ורדה נרנות (מנהלת בית ספר), עורייד נטע עמר

דיון בקבוצות - סיפור המנהיגות שלי:

מנחות: נולדי קורן (היין, הרצליה נשים), אנהאר מסר-אווה (אנואר), אסתר עילם (דיר כברד) (אחותי), אור-נית לוי ספקטור (גיינט ישראל) והדר נמיר (קלייף)

מליאת סיום:

הסיבות וההשלכות של היעדר מנהיגות בישראל

דיר לינדה עפרוני, חברת הוועדת הסייעצת של פרל-מנט נשים

מנהיגות נשים מעדשת הפוליטיקה המקומית

יעל גרמן, ראש העיר הרצליה

מה בין מנהיגות, מנהיגות נשים ומנהיגות נשית?

מנהיגות נשית בחברה הערבית

רע'דה מסאלחה
מנחה מחוזית בחברת המונציפים, חברת הנהלת "אנוארי"

מנהיגות נשית, בשונה ממנהיגות נשים, מתייחסת להעדפה מודעת של נשים בעמדות מנהיגות את התכונות האישיות - "נשיות" - שלהן, על פני השימוש בתכונות הנחשבות כ"גבריות"

השיח החברתי המתייחס לנושא מנהיגות מדבר על שני סוגים שונים של מנהיגות: מנהיגות גברית לעומת מנהיגות נשית. בשיח זה מייחסים סוג אחד של תכונות מנהיגותיות לגברים וסוג אחר של תכונות לנשים מנהיגות.

מנהיגות "גברית" מתאפיינת בתכונות הבאות: שליטה, הישגיות, כוחנות, לוחמנות, בוידות, היראַרכיה, תחושת אחריות לפרנסה וצורך להנן, הסתכלות ועשייה ממוקדות, מעשיות ועוד.

מנהיגות "נשית" מתאפיינת ברכות, הכלה, הבנה, אחריות אימהית ומזינה, תקשורת, יכולת לעשות כמה דברים בו זמנית, אֵרימה, הקשבה, רגישות, שיתוף, שוויוניות, יצירתיות ועוד.

התייחסות זו עושה חלוקה דיכוטומית בין תכונות "גבריות" לתכונות "נשיות", בין דפוס המנהיגות ה"גברית" לדפוס המנהיגות ה"נשית" ומפרשת הבדלים אלה כנרמלים, טבעיים ומולדים.

מול טענה זו אני באה לטעון שאין הבדלים מולדים בין תכונות "נשיות" לתכונות "גבריות". בנים, כמו בנות, נולדים לעולם כשכל אחד מהם נושא מטען של תכונות אישיות. במהלך חייהם הם מקבלים חינוך ע"י הסובבים אותם. מערכת של ציפיות מועברת לכל אחד מהם והיא כוללת את רשימת ההתנהגויות המותרות ואת התכונות שכל אחד צריך לפתח בתוכו. במהלך השנים החברה מחזקת אצל הבנים דפוסי התנהגות התואמים את התכונות המוגדרות כ"תכונות גבריות", כמו שימוש בכוח, הישגיות וכו'. אם אותן תכונות או התנהגויות מופיעות, במקרה, אצל בנות הן מתקבלות כמוזרות ולא רצויות, ומופעל עליהן לחץ חברתי בכדי להפסיק אותן. לעומת זאת, מחזקים אצל בנות דפוסי התנהגות המגבשים תכונות המוגדרות כ"נשיות".

מנהיגות נשית אינה בהכרח שונה ממנהיגות גברית באופי שלה ובדרכי הישום והתפעול שלה. נשים מנהיגות רבות משלבות בין רכות, הבנה, אחריות אימהית ומזינה, אֵרימה, הקשבה, רגישות, שיתוף, שוויוניות, לבין הישגיות, תחושת אחריות לפרנסה והצורך להנן, הסתכלות ועשייה ממוקדות. באותה מידה גם גברים מסוגלים להניע לשילוב כזה או אחר.

האם יש הבדל בין מנהיגות נשים למנהיגות נשית? הרי נשים ונשיות נגזרות אחת מהשנייה. נשיות היא חלק מנשים ורק נשים מסוגלות להיות נשיות.

במציאות ניתן לחלק את קבוצת הנשים המנהיגות לשתי תת-קבוצות:

1. נשים אשר מנסות להסתיר את הצד הנשי שבתוכן ובוחרות להנהיג עפ"י "התפיסה הגברית", מתוך הנחה שבחירה ושימוש בתכונות "גבריות", היא תנאי הכרחי ויחיד להצלחה. את מנהיגותן ניתן לראות כ"מנהיגות נשים".

2. נשים הנמצאות בעמדות מנהיגות אשר בוחרות להשתמש בתכונות האישיות הקיימות אצלן, תכונות שניתן לסווג כ"תכונות נשיות". נשים אלו מתייחסות לתכונות אלה כמשאב התורם להצלחתן בתפקידן המנהיגותי.

מה בין מנהיגות, מנהיגות נשים ומנהיגות נשית?

נורית נדזו
האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה

נשים יכולות להגיע להישגים רבים בעזרת התכונות המיוחדות שלהן: חכמה, רגישות וקשב לזולת. נשים אתיופיות תופסות עמדות מנהיגות בולטות בראש ארגונים ארציים

החלוצות הפמיניסטיות נלחמו ונאבקו רבות בכדי שנשים בעולם יזכו לכבוד הראוי. הן שילמו מחיר יקר, אך הצליחו להגיע להישגים מדהימים. אנו, הנשים של המאה ה-21, נמצאות ללא ספק במקום אחר וטוב יותר, וזה ייאמר לזכותן. אין זה אומר שהכול מושלם. יש עוד על מה להיאבק. דוגמא אחת: נשים הממלאות תפקידים זהים לאלו של גברים מקבלות משכורות נמוכות יותר. זהו עוול לשמו. אין זה צדק וצריך להיאבק בכדי לשנות את הדבר. ביום-יום שלי, אין לי נגיעה בנושא מנהיגות נשים, אבל אני מאמינה בחשיבותו.

מספר נקודות ביחס למנהיגות של נשים:

ינקודת המוצא שלי היא שגברים ונשים שונים מטבעם ובשל כך אין הם צריכים לשאוף להיות זהים זה לזה. לכל אחד מהם יש את הייחודיות שלו.

• אני מאמינה שנשים יכולות להגיע להישגים רבים בעזרת התכונות המיוחדות שלהן, הן חכמות, רגישות, סובלניות וקשובות לסביבה. חשוב מאוד לדעת להשתמש בתכונות אלו ולנצל אותן לטובת האינטרסים שלהן.

• חשוב מאוד שמאבקי הנשים לא ייתפסו כקיצוניים, כיוון שהדבר מרתיע אנשים מלתמוך בנשים וכך, למעשה, הן מפסידות את האהדה שהן ראויות לה.

• יש פער בולט בין מעמד האישה האתיופית למעמד הנשים התיקות בישראל. המעבר מחברה מסורתית למדינה מערבית כרוך בהשפעות שונות. יחד עם זאת, האישה האתיופית בישראל מעורה במה שקורה מחוץ לבית והיא שותפה לניהול הכספים של משפחתה. היא יוצאת לעבוד ומרוויחה כסף וגם לה יש השפעה על אופן התנהלות הדברים בבית. המקום שתופסת האישה האתיופית בישראל שונה מזה שהיה לה באתיופיה. איני מבקשת להציג תמונה ורודה על חייה של האישה האתיופית בישראל, יש עוד על מה לעבוד, אבל ניתן לומר שסקומה של האישה השתנה והיא נמצאת במקום טוב יותר מזה שהייתה בו בעבר.

• מנהיגות נשים אתיופיות: בארגונים ברמה הארצית ניתן לראות נציגות יפה של נשים אתיופיות בראשי ארגונים, נגיסט מנשה מנכ"ל הפרוייקט הלאומי, טרוורק מולט, מנכ"ל מרכז ההיגוי של עולי אתיופיה במשרד הרווחה, בתיה איוב, מנכ"ל האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה, לשעבר ראש קונסול כללי בשיקגו, שולה מולה, מנכ"ל האגודה בעבר, בלייכש זכדיה, חברת מועצה בקריית מלאכי, עורכות דין ועוד.

• מספר הסטודנטיות יוצאות אתיופיה באקדמיה גדול יותר ממספר הסטודנטים.

• הנשים האתיופיות מעורות בחברה באופן בולט יותר מהגברים. הן משתתפות בהכשרות ובהשתלמויות, מתוך שאיפה להשתלב טוב יותר בחיים בישראל.

מהי מנהיגות נשית? האם יש דבר כזה ובמה היא שונה ממנהיגות גבריתי

בלי קשר לגברים ונשים אני מאמינה שיש

אנשים שהם בעלי מנהיגות. התנהגויות של מנהיגות אינן בהכרח מולדות. הן תלויות יותר בסביבה המשפחתית, במקום המגורים, בחינוך וכיוב'. מנהיגות היא דבר שניתן ללמוד אותו. עם זאת, לא כל אחד יכול להיות מנהיג. חלק מעניין במנהיג הוא הקשר שיש לו עם הסביבה שהוא נמצא בה. סוגיית המנהיגות הנשית עומדת על הקשר בין מנהיג למונהגים. לאישה יש תכונות מתאימות שעשויות לשרת אותה במנהיגותה: הדאגה, הסבלנות, האמפטיה, ההקשבה לזולת. נשים צריכות להיעזר בתכונות חיוביות אלו, שמבדילות אותן מהגברים, ולהשתמש בהן בלא להתבייש בכך.

בארוחת החניכות במושב על מנהיגות נשים. מימין: רעידה סמאלחה. משמאל: נשים מנריקר א-זרקא

מה בין מנהיגות, מנהיגות נשים ומנהיגות נשית?

ד"ר רבקה נרדי
פסיכולוגית, מנהלת (משותפת) של מכון "דיאלוג", יו"ר (משותפת) של תנועת ש.י.ן

מנהיגות נשית ומנהיגות נשים אינן בהכרח זהות. נדרשות מודעות ומוטיבציה על מנת לממש בפועל את מודל המנהיגות הנשית

סולם הערכים המאפיין את החשיבה ההיררכית-פטריארכלית אינו "מתפעלי" מכישוריהן של הנשים בכל הדורות, למרות שעולם זה ידע לנצל ואף ליהנות מכישוריהן, כל עוד נשים ידעו את מקומן - הנחות. הפוליטיקה של יחסי המינים אינה תמימות. נשים יכולות להיות מוכשרות ומצטיינות בתחומי חיים רבים, אך אין זה אומר דבר על סיכויי המוביליות החברתית שלהן. סוגיה זו מעסיקה פמיניסטיות רבות, שאני נמנית עליהן, בכל העולם. כוח משמעו השפעה על איכות חיינו, החיים שאנו חיים פעם אחת בלבד. יכולתו של מין אחד, המין הגברי, לשלוט במשאבים ולקבוע את מיגון זכויותינו (בלי קשר לתרומתנו, השכלתנו ויכולותינו ביחסי אנוש), היא רעה חולה. כל עוד לא יחול שינוי אמיתי במאזן הכוחות בין המינים ספק גדול אם גם נשים יהנו מפרי תרומתן לעולם כפי שהעולם נהנה מהן. למה הדבר דומה? למחטאות המופוקפקות המוענקות ל"אשת חיל", הדואגת למשפחה על חשבון זמנה, בריאותה, חלומותיה ופרטיותה. הכוח שלה, גם אם הוא אמיתי ברמה הפסיכולוגית, אינו יכול לפצות על מיעוט כוחה בעולם החיצוני.

יש שיחלקו על הקביעה הביולוגית הנחרצת ביחס להבדלים בין המינים ויביאו עדויות מחקריות הטוענות כי ההבדל בין נשים וגברים ביחסם לכוח, שאפתנות ותחרותיות אינו טמון בביולוגיה אלא בתפקידים השונים שכל מין מילא במהלך ההיסטוריה, שהכשירו אותם להיות מה שהם. הטענה אומרת שאם נשים יכהנו בעמדות שלטוניות ויחזיקו בידיהן אפשרויות של שליטה, הן לא יהיו שונות מהגברים. ולהיפך גם כן. אם ניתן לגברים הזדמנות לשמש בתפקידים טיפוליים הם יתגלו כמטפחים וכמגלי רגשות לא פחות מנשים.

"האמת האובייקטיבית" תישאר שנויה במחלוקת עוד זמן רב - הביולוגיה או התרבות מעצבים אותנו? ההיגיון הפשוט, הנגוי על חוויה יומיומית של המציאות בה אנו חיים אומר לנו שכנראה גם וגם. אני נוטה לחשוב שתפקידה של התרבות על עיצוב נפשנו הוא גדול לאין שיעור מכל השפעה אחרת. הזיקה בין צו מגדרי, הכולל גם את מקומו של אדם - גבר או אשה בסולם החברתי, לבין החוויה הפסיכולוגית-סובייקטיבית של אדם ביחס לעולמו הפנימי והחיצוני, היא ברורה. נשים וגברים ממלאים מכורח הצו המגדרי את תפקידיהם, המעצבים ומשפיעים על עולמם הפנימי.

בשנים האחרונות אנו עדים להשתחררותן של נשים (וגם יותר גברים) מתפיסות עצמיות מקובעות ופתיחות לשינוי וגמישות בתפקידיהם. מגמה זו מאפשרת גילויים חדשים ואפשרויות מעודדות השראה בקרב שני המינים. ואכן אנו רואים במציאות המשתנה מידי יום "גברים חדשים" ו"נשים חדשות", שהם פני אדם "מעבר למגדרם". חזון שיש בו הבטחה אופטימית לשני המינים.

לאור זאת אנו מעיזות לחלום על חזון בו נשים לא רק יאיישו תפקידים מנהיגותיים בכל

תחומי חייהן הציבוריים אלא גם יתרמו מסגנון הייחודי, שהתפתח בתוצאה מתפקידן הטיפולי לאורך ההיסטוריה. יחד עם זאת, חשוב להזכיר לעצמנו כי ההנחה שאם נשים יאיישו יותר ויותר משרות ותפקידים ציבוריים הן יפעלו אחרת - בסגנון מנהיגות נשי - לא הוכחה. מנהיגות נשית ומנהיגות נשים אינן בהכרח זהות. נדרשת מודעות ומיטוביציה על מנת לממש בפועל את מודל המנהיגות הנשית.

מאפייני המנהיגות הנשית

מנהיגות נשית שביסודה היא הומאנית, שוויונית ומתחשבת, מחייבת רמת מודעות גבוהה גם בקרב נשים שעבורן זו התנהגות "טבעית". היותה מבוססת על קוד מוסרי גבוה וסדר עדיפויות הנותן תשומת לב מרבית לצורכי החיים ולצורכי החלשים בחברה תובעת מאיתנו תשומת לב מיוחדת - כדי שלא ניפול ברשת האינטרסים הכוחניים חצרים, האורבת לפתחנו. רובנו מזהות באופן אינטואיטיבי מהי מנהיגות נשית כאשר אנו פוגשות יחס חם ואוהד לענייננו מצד בעל/ת סמכות, התחשבות בצורכי המשפחה (במקום עבודתנו), אמפאתיה לרגשותינו, דאגה לקידומנו ואכפתיות למצבנו. המיומנות הללו יכולות לבוא ממורה, מרופא/ה, ממנהל/ת ולמעשה מכל בעל/ת סמכות. את המנהיגות הנשית טכל לאפיין כך:

1. יחסי אנוש חמים, המתבטאים בסגנון תקשורת דיאלוגי, באמפתיה והתעניינות אישית. חשיבותה של אינטליגנציה רגשית גבוהה הוא נכס חיוני למיפוש כל אלה.
2. ראיה הקשרית רחבה של בעיות חברתיות בזיקה לקוד מוסרי הומאני.
3. עבודת צוות בגובה העיניים.
4. קבלת החלטות תוך התחשבות בדעות וברגשות של האנשים הנוגעים בדבר.
5. סדר עדיפויות הנותן קדימות לצורכי החיים: שלום, חינוך, בריאות, תרבות ועוד.
6. אומץ לב לעמוד מול לחץ חברתי ואינטרסים פוליטיים או אחרים, תוך הגנה על המטרות ההומאניות שלמענן אנחנו בתפקיד.
7. הקפדה על שעות עבודה "שפויות" שיאפשרו קיום מאזן והרמוני בין צורכי המשפחה והעבודה.
8. התחשבות בבעיות אישיות של האנשים סביבנו - בעיות משפחתיות, כלכליות או אחרות.
9. העצמה וחיזוק של האנשים סביבנו.
10. התמודדות הוגנת ואסרטיבית במצבי תחרות וקונפליקטים.

איכויות אלו הן הבסיס. בנוסף נהיה זקוקות לידע ומיומנויות מקצועיות, להבנה טובה של הסביבה הארגונית-פוליטית בתוכה אנו נמצאות. זה אומר להכיר היטב את הקוד הגברי (גם אם לא נעשה בו שימוש), להבין טוב את הפוליטיקה הארגונית הרווחת סביבנו ו"לטפל" במצבים בעייתיים תוך שמירה מרקפדת על מי שאנחנו. היכן שמצויים בני אדם קיימים יצרים ורגשות סוערים. מנהיגות נשית אינה מתיימרת להתנהגות מושלמת, נקיה מפגמים אנושיים. יחד עם זאת, המודעות שלנו לצד היכולת (הנשית) להכיר בטעויותינו ולהודות בהן, להתנצל בפני מי שפגענו בו - מעצים אותנו וגם את האחרים, וגם מאפשר יצירת סביבת עבודה מכבדת ומצמיחה.

כוח ההעצמה

התפתחותה של האישה בתוך דפוסי כוח מוגבלים הולידה, במהלך דורות של התמודדות נשית עם רגשות אמביוולנטיים ביחס לכוח, תופעה חיובית - הגרסה הנשית (אולי הפתרון הנשי לרתיעתן משליטה כוחנית) - שזכתה לכינוי העצמה (empowerment). מושג זה מתייחס לפעולה של הגברת כוח, של הצמחת, מבחינה רגשית, אינטלקטואלית ופסיכולוגית. מושג זה אינו נכלל בדרך כלל בהגדרה המסורתית של כוח שיש בו אורינטציה של שליטה. הוא מבוסס על היכולת

לחוש את הזולת, ובמקום לשלוט בו, לפעול בדרך שתגרום לו להרגיש את כוחו ויכולתו.

העובדה שגברים לומדים מוקדם את "אמנות השליטה" באחר כדרך להעצמה אישית, לא הדדית, עומדת בסתירה לתוויה הנשית. בעוד שהאישה מחפשת דרך להעצמה הדדית בתוך הקשר, יחפש הוא דרכים להעצים את עצמו הן בקשר והן במקום עבודתו. התפיסות השונות כל כך, המנוגדות בנקודת מוצאן, יוצרות חוויה של תסכול לשני המינים, אך אולי לאישה יותר. היא זו המוכנה להעניק מכוחה לאחר ומוצאת עצמה מודרת ממקורות הכוח של חברה לחיים ושל חבריה-עמיתיה במקום העבודה. התוצאה הבלתי נמנעת היא מאבקי כוח סמויים וגלויים - מאבק על זכויות וצרכים לגיטימיים.

תופעת האפלייה הסמויה

אפלייה סמויה, שלא כמו אפלייה גלויה (בשכר או בתנאי עבודה), היא המקמקה ובלתי ניתנת להוכחה חותכת. נשים מספרות לי בצער ובבושה סיפורים על העדפתו של גבר על פניהן כי "הוא גבר". הוא והיא ישמיעו רעיון. לפעמים אותו רעיון. עצם השמעת הרעיון בקולו שלו - הסמכותי, "הבוסי", מקנה לו יתרון. נשים מתקשות להסביר לי למה הן מעדיפות לקבל את סמכותו של גבר, כרופא, או כבוס, על פני סמכותה של אישה. אולי מפני שבסתר ליבן הן ממשיכות להאמין שייהיא בסך הכל "אישהי"... האפלייה הסמויה לא קשורה לחוקים, אפילו לא לאכיפתם. היא מעוגנת בדעותינו הקדומות. כולנו למדנו לחבר בין כוח וסמכות לבין דמויות גבריות. החיבור הזה מועצם כל יום על המרקע. כאשר את "הדברים החכמים" אומרים גברים בכל תוכניות המלל, כאשר הם מכובדים בעניינים הירצינים" של חיינו הציבוריים, כך קורה שגם אישה שהשקיעה שנים רבות ברכישת השכלה ותארים, תימדד קודם כל על פי "איכויותיה הנשיות" - כמה היא "אישהי". כך ימדדו אותה חברותיה הנשים, כך ימדדו אותה הגברים. כוחו של הרגל. מכאן שייחובת ההוכחה על האישהי". עליה להוביר לעולם שזו היא המנהלת, בעלת התואר, זו שכתבה את הספר, המומחית לנושא. התזכורת המתמדת לעולם שאת "יותר מאשר "אישה", שאת אדם עם הישגים, היא קשה, מתישה ומעליבה. באופן פרדוקסאלי, המאבק המתמיד על שיפור כוחה משאיר אותה לבד ועלול להחליש אותה.

תקרת הזכוכית הפנימית

הטבעות מוקדמות, המזהות התנהגויות של "ילדה טובה" עם קבלה חברתית ושייכות לזרם המרכזי בחברה, ממשיכות לחלחל בלבן של נשים רבות ללא קשר לתארים שרכשו וכוחן האמיתי. החשש להחמיץ תפקידים משפחתיים, לאבד פופולריות חברתית, להיתפס כלא נשית, כ"תוקפנית" וכיריב, ממשיך לבלום נשים. הן "יפותרות" את הדיסוננס הקוגניטיבי המעיק בדיבוי שאפתנותן ובהכרזתן בפני עצמן והעולם כי "הקריירה לא ממש מעניינת אותי" ולכן הן "מסתפקות במשרות בלתי תובעניות כשל הגבריס". הדילמה הזו תמשיך לרדוף אותנו כל עוד עולם העבודה בנוי על פי הקודים הגבריים ומחייב נשים להסתגל אליו. להערכתי, הנתונים האופטימיים (בספרה של הלן פישר) על הגמשת ארגוני העבודה מריכוזיות לביזור, המעבר לחלקיות משרה ולעבודה בבית, אינם מבטיחים השתלבות הוגנת יותר של נשים בעולם התחרותי שבו אנו חיות. אלו פתרונות נשיים מובהקים ואין בהם כדי לזכות את האישה בתגמול שהיא ראויה לו, שכן, עליה להתמודד עם המכשול הגדול מכולם - "תקרת הזכוכית החיצונית".

תקרת הזכוכית החיצונית

או הגבר הנראש כ"תקרת הזכוכית" של השוויון. אביא להלן את עדותו של דייר הן נרדי מתוך מאמר

משותף שכתבנו תחת הכותרת "שוויון היחסים בין גברים ונשים". עדותו הישירה מבהירה את מה שנשים רבות חשות בכל מקום - משהו, לעתים קרובות "מישהו", וחצץ בין לבין קידומן למשרות יוקרתיות. ה"מישהו" הזה בלשונו של חן - "הגבר הנואש", שעולם העבודה הוא לו מעוז אחרון של שליטה ועליונות. הנה:

"הגבר הנואש הוא הבלם העיקש האחרון של השוויון בין נשים וגברים. זהו הגבר שבלהט מהפיכת שחרור האישה נישכח מאחור, ושמצוקתו אינה עולה על סדר היום הפמיניסטי. זהו גבר פגוע ומושפל שאיט רוצה ואיט יכול להיות אמפטי למצוקתן של נשים, ובודאי לא שותף למאבקן לשוויון. זהו גבר שאיט מודע למצוקתו, ועל כן במקום לבטאה ישירות ובאומץ הוא מתרגם את כאבו לכעס ושנאת נשים. המסר של הגבר הזה לנשים הוא חד משמעי: אתן יכולות לחוקק את החוקים המתקדמים ביותר למען שוויון האישה, אתן יכולות לאלץ אותי לציית לחוקים הללו, אתן אפילו יכולות לגרום לי להיות "פוליטיקלי קורקט" ולהצהיר שאני פמיניסט, אבל דבר אחד לעולם לא תוכלו לעשות - לא תוכלו לאלץ אותי לנטוש את תחושת הבוז והעליונות שלי כלפיכן. כל עוד אני תקוע בעסקת "טרזן-ג'יין" אתן תהיו תקועות אתי. ומה בינתיים? מבחינתי, אתן רוצות חיילות בקומנדו חימוי בסדר, אתן רוצות טייסות קרביות בחיל האוויר? בסדר. אתן רוצות עוד אישה או שתיים במקום ריאלי ברשימת המועמדים לכנסת? אין בעיות. אבל דעי לך אישה פמיניסטית שלי, כי מבחינתי שום דבר לא השתנה. מחר בבוקר, כאשר נגלה שהילד חולה, אני אלך לעבודה ואשאיר אותך לבד אתו, וכשתבקשי שאשתתף יותר בעבודות הבית - אעשה לך טובה ו"אעזור" לך - כשיהיה לי זמן, כמובן. אני אהיה ראש קטן עם הקניות בסופרמרקט, אעיר לך בהתנשאות על הנהיגה הגרועה שלך, וכשתדברי על פוליטיקה אומר לך - מה את בכלל מבינה בדברים האלה?!"

בסאפל על מטהיונות נטיות, מימין: דיד רבקה נרדי, רעידה מסאלחה ומרי מנוסקין

יגאל צחור מברך במושב על מנהיגות נשים

יועצות וממונות על מעמד האישה: מנהיגות לקידום או לשימור?

ד"ר טל קוגמן
ראש מועצת נשים בכפר-סבא, מרצה וחוקרת של תרבות הילד באוניברסיטת תל אביב

מועצת הנשים היא בעיני האמצעי המתאים ביותר לקידום נשים למוקדי קבלת החלטות בעיר

נבחרתי למועצת העיר כפר סבא בבחירות האחרונות, כחלק מסיעתו של ראש העיר החדש. לא שאפתי מעולם להיות פוליטיקאית. הצטרפתי למרוץ לבחירות ברשימה בלתי-מפלגתית של תושבי העיר, מתוך תחושה שתנועה או יכולה להביא לשינוי בסדר העדיפויות של העיר ולהנחיל "פוליטיקה אחרת". ראיתי בכך הזדמנות להנשמה של מטרות שחשובות לי, ובראשן - קידום נשים.

אחרי הבחירות הקמתי מועצת נשים בכפר סבא, בשיתוף פעולה מלא עם יועצת ראש העיר לעמד האישה, ואני משמשת היום כיו"ר מועצת הנשים בעיר.

מועצת הנשים הוקמה בכפר סבא עוד בקדנציה הקודמת, אך פעלה במשך שנתיים במתכונת שונה מזו של היום. המועצה מונה 34 אנשים. במועצת נשים הבאות מרקע השכלתי, חברתי וגילאי מגוון. יש בה נשים חרדיות, דתיות-לאומיות, ומסורתיות, 3 נערות בתיכון, עולות חדשות, אמהות חד-הוריות ונשים מן השכונות.

בכפר סבא בולטות נשים רבות בפעילותן הציבורית: יו"ר ארגוני המתנדבים בעיר, יו"ר ועד ההורים העירוני, מנהלת תוכנית המחוננים בעיר, דוברת העירייה לשעבר, מזכירת המנכ"ל ועוד. כמו כן, חברים במועצת הנשים שני גברים, הקשורים לתנועת "הגבריות החדשה". אני רואה בגיוון של מועצת הנשים את היתרון המרכזי שלה: נוצר שיתוף פעולה בין נשים ממגזרים שונים, כשכולן פועלות למען מטרה אחת - קידום נשים. התחלקנו לצוותי עבודה, הממוקדים בנושאים הבאים:

- תעסוקת נשים: יצירת מסגרות של נשות עסקים ותיקות ומתחילות; סיוע לנשים החפצות במסגרות חינוכיות עבור ילדיהן בעלות נמוכה כדי לצאת לעבודה וכו'.
- חינוך והעצמה: יצירת קשר עם מערכת החינוך בכפר סבא כדי לקדם תוכניות חינוכיות לשוויון בין המינים מגן ועד לתיכון; הדרכה של אחיות בטיפות חלב בעיר ביחס לשוויון בין המינים.
- ספורט: הקמ צוות העוסק בקידום קבוצות תחרותיות לנשים בעיר ופעל להשוואת תקציבים ולארגון אירועי ספורט מיוחדים לנשים.
- לימודי נשים: יצירת מסגרות, אשכולות של קורסים לנשים בעיר.

אני יודעת שלא "המצאתי את הגלגל", ושמועצות נשים קיימות כבר כ-7 שנים. אני מודעת גם לביקורת הנורסת שהפעילות הזו לא הצליחה להביא לפריצת דרך ולשינוי מהותי במקומן של הנשים בישראל. הבחירה שלי בהקמת מועצת נשים נבעה מן ההכרה שזוהי האופציה הטובה ביותר במצב הקיים בכפר- סבא היום. מדובר בעיר שאין בה מסורת של קידום נשים. מועצת העיר מורכבת מ-17 גברים ויש בה רק 2 נשים. בנוסף - מצבה הכלכלי של כפר סבא אינו טוב. ידעתי שבשלב זה אי אפשר יהיה להקים

בכפר סבא מינהלת נשים, שכן מדובר בתקופה של צמצומים וקיצוץ תקנים דרסטי. כמו כן, המודעות לצורך בקידום נשים בעיר היא אפסית. הקמה של פורום נשים רחב, מגוון וחזק, שיעסוק בקידום נשים, הייתה בעיניי האופציה הטובה מבין הקיימות.

המטרה המרכזית של מועצת הנשים היא לעורר את המודעות לאי-השוויון ולבסס את ההכרה שיש צורך לטפל בו ולצמצם אותו. רק על בסיס מודעות זו יתכן, לדעתי, שינוי במצב הקיים, ולכך דרושה סבלנות והסתכלות לטווח ארוך.

כדי להנשים מטרות, צריך להציג מטרות הניתנות להגשמה ונקודתיות. אם, למשל, יהיו בקדנציה הבאה במועצת העיר חמש או שש נשים, ולא שתיים בלבד, כפי שיש עתה, זו תהייה בעיניי הצלחה. מועצת הנשים בכפר סבא תיערך לקראת הבחירות הבאות, כדי להכניס יותר נשים למועצת העיר. אני מקווה שנוכל לתת לנשים דחיפה ותמיכה חברתית שהן זקוקות לה, כדי להיאבק על מקומן בהנהגת העיר. אין ספק שבמועצת הנשים יש נשים הראויות להשתלב במוקדי קבלת החלטות, ואנחנו נתמוך בנשים שירצו לרוץ ברשימות למועצת העיר.

אני בטוחה ששילוב נשים במוקדי קבלת החלטות, יביא לשינוי באופי המערכת הפוליטית בכללה ולשיפור שלה. אם יהיו יותר נשים במועצת העיר אין בעיני ספק שהרגישות והדאגה לקידום נשים יהיו שונות ממה שנהוג היום. מועצת הנשים היא בעיניי האמצעי המתאים ביותר לקידום השינוי הזה במצב הנתון בכפר סבא, והיא, כמובן, אינה מטרה בפני עצמה.

מיכל כפרי, עוזרת השרה לימור לבנת, במושב הפרלמנט על מנהיגות

יועצות וממונות על מעמד האישה: מנהיגות לקידום או לשימור?

רבקה שקד
ממונה על מעמד האישה בנציבות שרות המדינה

יש הטוענים שנושא מעמד האישה חייב להיות מוטמע לתוך התרבות הארגונית, וכי "סוכנות" המופקדות על הנושא גורמות לו, למעשה, נזק. הם מתעלמים מהיעדר כוח ועצמה של נשים. כדי להבטיח מנהיגות נשים אמיתית יש ליצור מנהיגות פמיניסטית, מודעת ומחוייבת

אתייחס לנושא הדיון מנקודת מבט אישית, כמי שהקימה ומנהלת עד היום את מערך הממונות על מעמד האישה במשרדי הממשלה, מערך הכולל למעלה מ-70 משרדי ממשלה ויחידות סמך. מערך זה, שהוקם בתוקף החלטת נציבות, היווה מודל לחקיקת חוק היועצות למעמד האישה בשלטון המקומי. לחוק יש חלק מהחסרונות של המודל, אך אין לו היתרונות - כפיפות למנכ"ל, יחידת מטה, תגמול סמלי. זה היה המקסימום שניתן היה להשיג בזמנו. האלטרנטיבה היתה שלא יהיה חוק ולא יהיה תפקיד כזה.

מומחים לניהול שלפניהם תועלה השאלה, ישיבו לנו שנושא מעמד האישה חייב להיות מוטמע ומוזן אל תוך התרבות הארגונית, וכי "סוכנות" מיוחדות, המפקחות ומופקדות על נושא זה גורמות לו, למעשה, נזק.

אין ספק, כי עמדה זו, ברמה העקרונית היא צודקת. אולם אותם מומחים מתעלמים מהבעיה המרכזית של שינוי ארגוני בנושא של נשים, והיא כוח, עצמה.

למערכות מינהל ישנה נטייה לאמץ מדיניות סמלית, מדיניות המאפשרת לקובעי המדיניות להצהיר הצהרות ולהדגיש ערכים - רבל בצורה לא מחייבת. המבחן האמיתי לנכונותם ליישם את המדיניות, הינה הנכונות, אם בכלל, להקצות משאבים אשר אינם בבחינת סמל, אלא הם מהות, כמו: תקציב, מעמד, כח אדם, סמכויות. הניסיון בתחום מעמד האישה מלמדנו, כי רב המרחק בין העקרונות וההסכמה עם הערך האמור להיות מוטמע בארגונים, לבין עיצוב המדיניות הממשית לקודמו. ראו בעניין זה את מאמרו המצוין של פרופי משה מאור ביבטחון סוציאלי" על קידום נשים בשירות המדינה.

באותו מאמר התייחס משה מאור לממונות על מעמד האישה בשירות המדינה, אשר את עבודתן חקר, והגיע למסקנה שדומקא על רקע הנטייה למדיניות סמלית, המאפיינת את המערכות, יש חשיבות רבה לאישיות של היסוכנת", ולמאמץ שהיא משקיעה במילוי תפקידה, כדי לנסות ולהשיג בכל זאת שינוי כזה או אחר.

למאמר זה קראה חברתנו, ד"ר אראלה שדמי "האשמת הקרבן". אני מסכימה ברמה העקרונית עם אראלה, אך עדיין סבורה, בנסיוני המתמיד, לראות את חצי הכוס המלאה, כי בכל זאת ישנה חשיבות לשאלה מי היא האישה המתמודדת עם התפקיד.

יש שונות ברמת הפעילות ובהישגים בין הממונות על מעמד האישה, אשר עבודתן מוכחת, מבוקרת ומפוקחת על ידי וואי וואי שישנה שונות ברמת הפעילות בין היועצות בשלטון המקומי. שם לא יצר המחוקק נוף על שמפקח ברמת המטה, בדומה לאגף לקידום נשים, בין השאר מהטעם שזהו חוק סימבולי כמו גם חוק הרשות לקידום מעמד האשה. למעשה, כל יועצת וכל ראש רשות תופשיים לפעול ככל הנראה בעיניהם, כל זאת על רקע פוליטיזציה חמורה של התפקיד ושל

הנושא ברבות מהרשויות. באותן רשויות אין ספק שלתפקיד היועצת אין כל משמעות ואין השפעה, ובמובנים רבים היא תרומת להנצחת הפערים והסטיגמות.

המדיניות הסימבולית תורמת גם ליצירת מנהיגות סימבולית, מנהיגות המקבלת השראה וחיזוקים בתהליכי הפוליטיזציה. רק מנגנונים יעילים לאכיפת חקיקה יכולים לתרום תרומה משמעותית כדי למלא את מחציתה הריקה של הכוס. השינויים הרבים שחלו בנושא זה, לפחות בשיוויון המדיני, חלו בזכות מסירות נפש ולעיתים קרובות גם הקרבה של אינטרסים אישיים שלי אישית, של צוות העובדות באגף ושל מספר ממונות. ההישגים עומדים ביחס הפוך לתשומה של המערכת, - יחס המדגיש את המדיניות הסימבולית.

לכך ניתן להוסיף את אי היישום של חוק שיווי זכויות האישה, את העובדה שלא הוקצו תקנים ותקציב ראוי לממונות במשרדי הממשלה, ליועצות בשלטון המקומי ולרשות לקידום מעמד האישה. כרמה מסוימת שיתוף הפעולה של הסוכנות עם המכניזם הזה, יכול להרחיק מאיתנו את השינוי המיוחל. אך מהי האלטרנטיבה? ללא אותה עשייה, אומנם כאמור רק של חלק קטן מהייסוכנות", לא היה קורה כלום בשטח.

המדיניות הסימבולית היתה מאפשרת לקובעי המדיניות לא לעשות גם את המעט הנעשה היום. נושא מעמד האישה היה נגרד אי שם למקום האחרון בתכנית העבודה של אגפים וגיחים לשיפור שירות, אנייש והדרכה, איכות ומצוינות למיניהם.

לכן - כשורה אחרונה - ובכל זאת- כן, אנו, אני, אתן, כולנו - מנוף לשינוי.

חשוב שנדע לדרוש רמה, סטנדרטים, מחוייבות, השקעה מכל מי שנטלת על עצמה משימה זו.

כדי להבטיח מנהיגות נשים אמיתית יש ליצור מנהיגות פמיניסטית, מודעת ומחוייבת. זאת הסיבה שבתכנית העבודה של האגף לקידום נשים כללנו מראשית היווסדו את כל הנושאים הקשורים למעמד האשה, בהיבט הרחב ביותר שלהם, תוך ביסוס תיאורטי מחד ויצירת קשר עם כל מנגנוני העשייה והבקרה הרלבנטיים, הפועלים בשטח, מאידך. כל ממונה על מעמד האשה עוברת הליך "יניור" פמיניסטי ארוך (כך אני קוראת לזה), כדי להיות כשירה למילוי תפקידה. אני סבורה שחובה עלינו לדרוש שתהליך זה יקוים גם ברשויות המקומיות, זאת בנוסף להקמת יחידת מטה שתסייע ליועצות למלא את תפקידן.

כפאול על הממטות של מעמד האישה. משמאל דיר רנה ספרן, מנהל הדיון, סלימה בשארה, שמדר שיני ורבקה שקד

יוזמות וממונות על מעמד האישה: מנהיגות לקידום או לשימור?

סלימה בשארה
יועצת למעמד האשה עיריית טירה

כדי להצמיח מנהיגות של נשים יש לטפח שיתוף פעולה ולהצמיח רשתות שיתוף ארציות

"אני לא מאמינה שנשים טובות מגברים. אנחנו לא הרסנו את פסי הרכבת, לא השחתנו את הממשל ולא עשינו עוד הרבה דברים לא קדושים שהגברים עשו. מצד שני, אנחנו חייבות לזכות שלא היתה לנו הזדמנות"

גיין אדמס (1869-1935), פמיניסטית אמריקנית.

האם במיטי ממונה או יועצת למעמד האשה ניתנת ההזדמנות?! לדעתי העניין מורכב מאד, וחלקו קשור בממסד (מדיניות וחוקים), חלקו קשור במודעות ובשיח הציבורי וחלקו קשור בנו הנשים.

למרות השינויים במודעות ובשיח הציבורי עדיין קיימת התנגדות נחרצת לפמיניזם בקרב נשים. הרבה מחקרים מצביעים על הקושי של נשים לאמץ את התפישה הפמיניסטית. אנו, הממונות והיועצות, חלק מקהל הנשים ואין ספק שהתפישות האישיות שלנו משפיעות ומעצבות את אופן הפעילות הציבורית שלנו. כשנחקק חוק היועצות למעמד האישה היו נשים שותפות בחקיקת החוק. כאשר בודקים את הסעיפים בחוק מוצאים בו נקודות שמגיחות על התפישות שלנו. כנשים. למשל, היועצת כפופה לראש העיר (שברוב המקרים הוא גבר), היועצת ממלאת את התפקיד בנוסף לתפקידה בעירייה, ולא מוקצה לו תקן. החוק לא מקנה ליועצת כלים סמכותיים, כדי שתוכל לפעול באופן עצמאי. ברוב המקרים הממונה הוא אישי, עיי ראש העיר.

כשנשאלה השאלה מדוע הנשים, שהשתתפו בתהליכי גיבוש והנשת החוק, הסכימו לנוסח הקיים של החוק, נשמעה הטענה שהיו שתי אפשרויות: או לקבל את החוק איך שהוא ולהיאבק על שינויים בו בהמשך, או שלא יחוקק החוק כלל. מדוע ציבור הנשים שותק ולא תובע את השינוי המתבקש בחוק?

לדעתי, הסיבה קשורה לאופיו של הקול הנשי, הסלחני והותרן. אנחנו עדיין חוששות להיתפש כלוחמות, אנטי גבריות, לא נשיות וכוחניות. יש לנשים, כמובן, כוח אישי רב, אך כוחן החברתי קולקטיבי עדיין חלש. לכן, השפעתן על התהליכים החברתיים של קבלת החלטות, קביעת מדיניות וחלוקת משאבים, היא מעטה.

ההבניה החברתית הדיכוטומית בין היגברי והיעשיי, מאפשרת לשמר את הסטאטוס קוו ומכבידה על סיכויי השינוי החברתי, שנשים שואפות לו.

בשנים האחרונות גוברת המודעות לבעייתיות הזו בקרב קבוצות נשים שונות. צמיחתן של קבוצות להעצמת נשים ותסיכה הדדית ביניהן, היא אחת הדרכים להתמודד עם הבעיה "העצמתי לנשים". נשים מיומנות בהעצמת הזולת, בן זוגן, ילדיהן, הבוס שלהן. הן פחות מצליחות לתרגם את השפעתן וכשרונן לדאוג לאחרים, לכוח המוחק את עצמן. מתוך החוגים וההתכנסויות האלו מתגבשות ומתארגנות קבוצות נשים פורמליות ובלתי פורמליות, הלומדות להכיר בערכה של ההתנהגות היינשיתי", ובלגיטימיות להתנהג בצורה יגבריתי", עם נכונות לשלם את המחיר שהרבה מאתנו חוששות מכנו.

אלו חלק מהעקרונות שממנה או יועצת צריכה ליישם בתוך הקהילה, ובאמצעותם לקדם את המדיניות ולעקוף את המחסומים. לבחור את האישה המתאימה לתפקיד המתאים, לטפח שיתוף פעולה בין נשים וקבוצות. כדי לעצב מסגרות פעילות משותפות, יש לבנות רשת פעילות של נשים ברמה ארצית.

מנהיגות של נשים: איום על הסדר הקיים?

נבילה אספניולי
מנהלת אל-טופולה

המנהיגות של נשים היא לא ייחודית. נשים רבות, המגיעות לעמדות מפתח, מאמצות התנהגויות "גבריות". נשים פמיניסטיות הבינו שכדי לשנות את מעמדן של נשים בחברה הן חייבות לשנות את הסדר הקיים כולו

המושג מנהיגות משמש במובנים שונים. אני אתייחס למנהיגות מלשון הנהגה, הובלה, כיוון, הכוונה, ובהמשך לכך, כפועל יוצא ממנה התנגדויות המצופות מהמנהיג: קבלת החלטות, קביעת מדיניות, אסרטיביות, נחישות, יכולת לתקשר באופן חיובי, יכולת להמשיג ולפתח רעיונות, תוקפנות, העזה, לקיחת סיכונים, תחרותיות וכיוצא בזה.

בהסתכלות על נשים בחברה המערבית ובניתוח התנהגותן (רב המחקרים נעשו במערב), הגיעו חוקרים למסקנות שההתנהגויות הנזכרות לעיל לרוב לא מאפיינות נשים.

האם נשים מנהיגות בצורה אחרת? ואם כן, כיצד?

בתהליכי החיברות של נשים בחברת, ההתנהגויות שנזכרו לא ווכות לחיזוק, בדרך כלל. לעומתן מחוזקות אצלן התנהגויות כמו: חמלה, דאגה לזולת, הכלה, שיתוף, ראיה הוליסטית (לא אנאליסטית), פתרון בעיות לא באלימות ועוד.

האם נשים מביאות אתן להנהגה תכונות חדשות? ואם כן, איך זה משפיע על המנהיגות? ואיך ההנהגה הזו משפיעה על החברה ובמיוחד על הסדר הקיים? המנהיגות של נשים היא לא ייחודית. הרבה נשים המגיעות למנהיגות ולעמדות מפתח מאמצות לעצמן התנהגויות הנחשבות "לגבריות". כדי להגיע לעמדותיהן הן דרכן על אנשים, כולל נשים, בדרכן למעלה, כלומר התנהגו בצורה המנוגדת להתנהגות הנחשבת "נשית". יתר על כן, בהיותן בעלות כוח הן משתמשות בו לקדם את עצמן ואת מטרותיהן ללא חמלה, והכח משחית גם אותן.

ואת אומרת אין כזה דבר כמו מנהיגות של נשים. יש מנהיגות כוחנית הירארכית, פטריארכאלית, שמאומצת ע"י גברים ונשים כאחד.

מנהיגות מסוג זה, אם היא מאוימת, או היא בוודאי מאוימת על האישים-נשים בצמרת. ואם היא משנה או היא נושנה אישים-נשים במנהיגות ולא מאוימת על שום סדר קיים, אלא משמרת את הסדר כל עוד הוא משרת את האינטרסים של בעל-בעלת הכח.

השאלה מי מעוניין בשינוי הסדר הקיים ואיזו מנהיגות דרושה לשינוי?

נשים פמיניסטיות הבינו שכדי לשנות את מעמדן של נשים בחברה וכדי לאפשר לנשים שותפות מלאה הן חייבות לשנות את הסדר הקיים:

* הסדר הקיים בבית, וחלוקת התפקידים בתוכו.
* הסדר הקיים במשפחה והנורמות הפטריארכליות בו.
* הסדר הקיים בחברה, אשר לא דואגת לחלשים-

ות בתוכה.

* הסדר הקיים בחברה, אשר מעודדת אלימות ותחרותיות (ראו את תביבי הקהל ביורצים לדירהיי).
* הסדר הקיים בחברה, אשר מקצצת בתקציבים המיועדים לשכבות המוחלשות והשוליות.
* הסדר הקיים בחברה, המאפשר להכנים מיעוט גדול יחסית לשוליים.
* הסדר הקיים, המאפשר ומעודד התבטאויות והתנהגויות גזעניות (דרך אגב אין לגזענות צבע, גזענות היא גזענות).
* הסדר הקיים, המאפשר דיכוי וניצול אוכלוסיות שלמות.
* הסדר הקיים במדינה, כל מדינה ובמיוחד מדינה כובשת כמו ישראל.
* הסדר הקיים במדינה, כל מדינה ובמיוחד מדינה שמגדירה את עצמה כמדינת לאום, כאשר חי בה חלק ניכר מלאום אחר.
* הסדר הקיים בעולם, כאשר הצפון חי מנישול אוצרות של הדרום.

נשים פמיניסטיות הבינו שמנהיגות חייבת להיות אחרת, כדי לשנות באמת את הסדר הקיים. הן הבינו שהמנהיגות חייבת להתייחס לכח בצורה אחרת, כח עם האחר ולא כח על האחר. הן הבינו את חשיבות השיתוף, האסרטיביות, הנחישות, פתרון הבעיות ופתוח הלא-אלים. הן הבינו את חשיבות השלום, הצדק החברתי והשוויון.

עו"ד קלריס הרבון מנחה את הדיון על מנהיגות נשים ושינוי הסדר הקיים

הן הבינו את חשיבות החמלה, הדאגה לזולת, ההכלה, הראייה ההוליסטית (לא אגואסטית), תקשורת בונה, המשגה ופיתוח רעיונות, העזה ולקיחת סיכונים.

הפמיניסטיות הבינו שעליהן להכיר בעובדה שכל החיים שלהן הן מקבלות החלטות, קובעות מדיניות, ברמה הביתית, ושהגיע הזמן להשתמש בידע הרב שנצבר אצלנו, אצל אמהותינו וסבתותינו, ולצאת מהארונות הביתיים אל העולם, שהגיע הזמן להחזיר את הכבוד האבוד של הידע הנשי ולהשמיע את הקול של כל אלה שהושתקו במשך כהנת הסדר הקיים. הן הבינו שיש להשמיע במיוחד את קולן של נשים שמשלמות את מחיר הסדר הקיים: נשים המורחקות ממעגלי קבלת ההחלטות, נשים מוכות, מובטלות, מדוכאות, נשים בעלות אורינטציה מינית לא הטרוסקסואלית, נשים החיות תחת כיבוש בתנאים תת-אנושיים. הן הבינו שהגיע הזמן להשמיע את קולם של הילדים -ות.

הן הבינו שעם אשר כובש עם אחר אינו יכול להיות חופשי וכי האישי הוא פוליטי. פמיניסטיות פלסטיניות כמוני, הבינו גם שהפוליטי חייב להיות אישי ולכן אי אפשר לפצל מאבקים ואי אפשר לחכות, שאסור לנו לייפות את המצב, שהרי הכביסה המלוכלכת תרקב בלי אור ואויר ולכן אנו חייבות לפעול כדי לשנות את הסדר הקיים כולו.

מנהיגות של נשים: איום על הסדר הקיים?

ד"ר וורדה דיאמנט גרנות
מנהלת בית ספר, חברת הוועדה המייעצת של פרלמנט נשים

יש להציע לנשים את החיזוק שכל אחת, בדרכה ובתחומה, יכולה להתוות דרך להגשמה עצמית, למנהיגות. בחלקת האלוהים הקטנה שלי אני מקדמת את השוויון בעזרת חינוך ילדים בבית ספר

אתייחס בדברי לדילמה "האם אפשר לחנך למנהיגות?", ואנסה להציע לנשים, שאולי הן לא בקטע של מנהיגות, בטחון בעצמן ובזרכן, ראת החיזוק שכל אחת, בדרכה ובתחומה, יכולה להתוות דרך להגשמה עצמית, הערכה עצמית, לשוויון, או לפחות לשיתוף אמיתי. האם אפשר לחנך לכריזמה, אסרטיביות, דבקות במטרה, דוגמא אישית, חוכמה, חריצות, התמדה, עקביות, נאמנות, מסירות, יושרה?

לפי הנרי קיסינגר, ההגדרה למנהיגות היא להביא אנשים מהמקום שבו הם נמצאים למקום שבו לא היו מעולם. לואיס סטיבנסון אמר: "להיות מה שאנחנו ולהיעשות למה שאנחנו מסוגלים להיעשות, זאת מטרתם היחידה של החיים. אנשים חכמים באמת שמים להם למטרה להנהיג לא רק את עיסוקיהם, אלא גם את חייהם".

לפחות מהדוגמאות האלה ברור שהרשות ניתנת לשני המינים. כלומר, שהכל בא מבפנים ובידינו להחליט. הכל נכון, נשאלת רק השאלה: למה אנחנו דנים עדיין, כיום, בבעיות נשים בכלל ובמנהיגות נשים בפרט?

מדוע נשים מנהיגות, בעמדות מפתח ובתפקידים מרכזיים, הן מיעוט? זה אפילו לא נכון להגיד שהיום המצב יותר טוב. כי גם בתקופת התנ"ך היו מנהיגות, מצביאות, מרגלות ונביאות, אבל מעט. ומה שיותר חשוב, שכולן, אבל כולן, הגיעו למעמד שכתבו עליהן, בזכות הערכה והמקוריות, כלומר בעזרת המוח: יעל הרדימה, רחב סימנה, דלילה גזרה, אסתר הדליפה, ויש עוד דוגמאות. לעומתן, נשים עקרות חיו ממש ה"אמא" של המנהיגות, תרתי משמע: שרה, אמא של יצחק, חנה, אמא של שמואל והאמא של שמשון, ובמולים אחרות: הראש והרחם. אותה אונה יתירה והרחם המסתורית, מסכנת את מעמדו של הגבר שתנטבתו היא: אם אי אפשר להתמודד איתה נילחם נגדה, ועד כמה שהדבר בידו יעשה הכל כדי שלא תהיה שווה, ובודאי לא מעליו, כלומר, שלא תנהיג באופן רשמי. על מנהיגות לא רשמית של נשים יש פתגם שאומר: "נשים יכולות לקבוע הכל, כי הן שולטות באלה ששולטים על הכל".

עד כאן כולנו יודעות וכולם יודעים, שמעט, קראנו, דיברנו, התלבטנו, התבדחנו, ועדיין הדרך רחוקה. עדיין בכל קבוצה שקובעת מדיניות הנשים הן מיעוט. הדוגמא הבולטת היא כמובן מליאת הכנסת. עד שישים נשים הדרך ארוכה ולבטח אי אפשר לחלום אפילו לאחל: עד מאה ועשרים.

אז מה עושים? כרגיל, כל אחד בחלקת אלוהים הקטנה שלו צריך כל הזמן לעשות. לטעות ולעשות, לבכות ולעשות, להתלונן ולעשות, לעשות בקטן, בגדול, לא משנה. יש דברים שגם אם הם אינם בטבע הם הופכים להרגל. אומרים שהרגל הוא טבע שני. שיגרה והרגל הופכים לסדר יום, ואולי לכך מתכוונים כשאומרים חינוך.

על סדר היום בבית ספר שלי ישנה מודעות לשיתוף שני המינים בכל פעילות ובעיקר באותן פעילויות שהיו מאוד מוגדרות, או בלשוננו: מגדריות. לפני חמש שנים התחלנו בהרצאה של דייר אסתר הרצוג, בפני מליאת המורים, בבחינת הקניית ידע כללי והעלאת הבעייתיות והמודעות לכך שיש עוד הרבה מה לעשות. ערכנו אסופה

ספרותית ביתי-ספרית, שדרכה נשרבות פעילויות העוסקות ביחסים בין בני אדם ובעיקר בתוך המשפחה, המעגל הקרוב ביותר לילד בגיל הרך, שם מתחיל הכל. אירגנו תחרות כתיבת שירים בנושא והשיר הזוכה הולחן ע"י מנחלת בייס, כלומר, אני המלחינה. דרך כתיבת השירים עלינו על כמה בעיות קשות מאוד במשפחה אצל מספר ילדים. לעומת זאת נתגלו ילדים בעלי כישורים ספרותיים מוסיקליים ואומנותיים. הטמענו את הנושא בתחרויות ספורט: כדורגל, כדורסל. פעלנו בתחום מיני ובחירה לתפקידים במועצת התלמידים ובוועדות, באירגון חוגי שירה וריקודים, במחשבים (נאמני מחשב נאמנות מחשב), בניהו תוכנית בית ספרית, המוקדשת למיגדר, בשיתוף היועצת, משרד החינוך והמורים, המבוססת גם על טקסטים ספרותיים ודרמה יוצרת, אקטואלית ועיתון בייס. הבסיס לתכנית הוא פדגוגי-פמיניסטי ושוויוני, המסייע לנפץ מיתוסים על תפקידי הגבר והאשה בתוך המשפחה, בחברה, בכיתה ובכלל.

מרבים לדבר על הון ושלטון. לדעתי צריך להוסיף גם את האון, שתמיד קבע סדרי עולם וחרץ גורלות של אנשים ומדינות. הנקודה היא בפירוש מתן זכות שווה לבנים ולבנות וטיפוח חיים בשלום בין שני המינים, בשכל פעילות משותפת מקרבת. הטילים קרב וקירבה הן מאותו שורש. הקירבה הופכת את האחר לחבר ואת המוזר למוכר.

לעניינו, בפרלמנט נשים, האחר הוא בנות, אך ההשקעה בביטחון העצמי ובהערכה העצמית אצל בנים, היא לא פחות חשובה. אם הם יהיו מרוצים מעצמם, הם יהיו טובים גם לאחרים ואז אולי יצמחו מנהיג או מנהיגה חיוביים.

נקודת המוצא שלי, כמנהיגה פדגוגית, היא, שהתשקיעה בתשתית האנושית מתחילה בתשומת הלב לפרט. עלינו לשים לב למצוקותיהם וצרכיהם של כל התלמידים. לקרב ולשתף אותם, להרעיף עליהם אהבה ואכפתיות לרוב. עליו לתת את הדעת תמיד על כך שילד קטן, מתעסבל וחסר ישע, כשיגדל ויתחזק, עלול להצטרף לעולם הפשע ויהיה מנהיג שלילי, בהיעדר התמיכה והחום. אך אם נרעיף עליו אהבה ונראה לו שאיכפת לנו ממנו וממשפחתו, יש סיכוי שיחזיר לחברה כשיגיע תורו. מנהיגות חיובית היא אחת הדוגמאות לשכר הכרוך בהשקעה בחינוך, שבא מתוך אכפתיות. תמיד האמנתי שהדרך האמיתית וטובה לחנך אינה בדרך ההטפה, כי אם בדרך ההמצה והדוגמא האישית. לכן אני רואה בשיר "בואו נאמין" של חמוטל בן-זאב, שגם כתבה את "לתת" ואת "אבן", התחלה של דיבור אחר לעולם טוב יותר. אני הלחנתי אותו מתוך הודות ותפילה ובעיקר בגלל השורה שאומרת "יש מקום לכולם". לסיום, הבה נכיח לעצמנו יום-יום ושעה-שעה, שעדיפה דרך השלום על דרך המלחמה, הן בין עמים, אך בראש בראשונה בין בנות ובנים נשים וגברים.

במושב של מנהיגות נשים. מימין: אילנית טרבלסי תעריד נטע עמר, חברת יאחותי".

מנהיגות של נשים: איום על הסדר הקיים?

חנה קהת
מייסדת יקולך, מרצה וחוקרת במדעי היהדות

המסורת הדתית היא פטריארכלית. המנהיגים הרוחניים מייצגים עמדות שוביניסטיות. התנגדותו הנחרצת של הרב קוק להשתלבות נשים בעולם הציבורי-פוליטי וחריגתן מתפקידי ה"אם" וה"עזר", משקפת פחדים אינפנטיליים

הקהילה הדתית המודרנית מנסה לשלב בין ערכים מודרניים-ליברלים לבין מסורת. הניסיון לאינטגרציה הוא קשה ואף לא מובטח, כי מצד אחד עומדים ערכים מסורתיים, שתיקי ימין אך מצד שני, המסורת הדתית היא פטריארכלית. לעיתים המנהיגים הרוחניים, מייצגי המסורת ממשיכים לייצג עמדות שטרניות, שוביניסטיות, המציבות אתגר מיוחד לנשים דתיות-פמיניסטיות. ניסיון לנתח עמדות אלו מזווית פסיכולוגית-חברתית יכול לסייע במאבק נגדן.

הגנה הדעות בעל ההשפעה הרבה ביותר בעם הדתי-לאומי, הוא הרב קוק, שהיה אחד מבעלי העמדות האנטי פמיניסטיות, הקיצוניות ביותר. הוא מגדיר את תפקיד האשה כיככולה מתכונת אם ועזר... מצד התכונה של העזר, יש לה הכשרון להשיג יפה ברגש את אשר ישיג האיש בשכל מעניני ההנהגה הבייתית וסדריו והטובים לאושרו". במקום אחר הוא אומר: "במה איפוא תעבוד האשה בתור אשת חיל עטרת בעלה, שתעודתה היא בהרמת ערך ההנהגה הבאה מצד הרגש התם והטהור בתור עזר". ובמקום נוסף קובע הרב קוק: "העובדים העיקריים המה הזכרים, אם שהנקבות הנה עוזרות נאמנות".

הרב קוק דרש למנוע לימוד תורה בכל צורה שהיא מנשים, וכך אימץ בחום את דברי ר' אליעזר בתלמוד הבבלי, מסכת סוטה: "כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תפלות". הוא התריע בתקיפות רבה נגד אלו הרוצים לשנות סדרי עולם ולחקים מסגרות ליימוד לבנות: "אבל בהתפרץ המנהג להלעיט את הבנות תורה וחקר, אז תטעינה בתעודתן לחשוב שעליהן לחפש חרשות יסודיות מה שאינו ע"פ תכונתן, ויצא מזה קלקול עצום בחיים המוסריים והחמריים." אמירה נוספת ברוח זו היא: "ראוי לחוק בזה רושם קיים שתהיה הנהגת כל בית ישראל מתנהגת עפ"י דעתו המקורית של האיש, והאישה תמלא ברגשותיה הטהורות אל המטרה שיציב הבעל החכם המקורי, ואיזוהי אישה כשרה שעושה ר'צון בעלה." ועוד הוסיף כי "לעולם ראוי שתכיר אשה עכ"פ גם את הצטיינותה בתור מערכה שניה, אם לא נטפלת לגמרי".

הרב קוק נאבק באופן נחרץ נגד זכות הבחירה לנשים. הוא נימק זאת וכך שולח ממכתביו בתחילת שנות ה-20 של המאה ה-20) בכך שחובת עבודת הצבור הקבועה מוטלת על הגברים, ש"האיש דרכו לכבוש ואין האישה דרכה לכבוש" תפקידים של משרה, של משפט ושל עדות, אינם שייכים לה, וכל כבודה היא פנימה." הוא מסביר כי "ההשתדלות למנוע את תערובות המינים בקבוצים היא כחוט חורז במהלך התורה בכללה, וממילא ודאי שנגד הדין היא כל התחדשות של הנהגה ציבורית המביאה בהכרח לידי התערבות של המינים בהמון, בקבוצה ובמסבה אחת, במהלך החיים התדיריים של הכלל".

טענה אחרת שהעלה הרב קוק, במאבק נגד זכות הבחירה לנשים היא שהדבר עלול לקלקל את

שלום הבית "שעל ידי מהומות הדעות וחלוקיהן נהרס מצב שלום הבית". כלומר, בגין היות האישה רשאית לתת ביטוי להשקפתה הפוליטית מתוך שוויון לגבר, עלולה לפרוץ בין בני הזוג מחלוקת פוליטית שתערער את שלום הבית ועל כן אין לתת לאישה זכות להביע את עמדתה הפוליטית בבחירות. הוא הוסיף עוד וכתב: "אפילו היה הצדק עם אלה האומרים, שהתוכן של המוסר, הדורש את מה שקרויים שיווי הזכויות של הנשים והשתתפותם הציבורית על פי הנוסח המודרני הוא דבר נאה ומתקבל, זה לא כמו שמוכר לנו על פי רוחנו אנו, שהוא בעדנו דבר כעור ואינו מתקבל...". הוא פסק באופן נחרץ: "שהסעיף של השתתפות הנשים בבחירות כמו שנתקבל בוועד הזמני, הוא נגד דת משה ויהודית ונגד רוח האומה בכלל וכל זמן שלא יוסר החידוש הזה, לא ישתתף שום איש מכשירי ישראל באסיפת הבוחרים" (מתוך ספרו של מנחם פרידמן: "חברה ודת", עמ' 167. על המחלוקת בין הרבנים קוק ועוזיאל ביחס למתן זכות בחירה לנשים נכתב גם בספרו של י. כהן: "האישה במקורות היהדות, הגות מאסף למחשבה יהודית", תשמ"ג עמ' 83-95).

כיצד ניתן להסביר את העובדה שאדם נאור יבטא עמדות כאלו? הפסיכואנליטיקאי ד.ו. ויניקוט (1896 - 1979), תלמידה של מלאני קליין, כבר הסביר את הפחד מפני האישה כהעתקת הפחד מן ה"אם" שבכל אישה ואישה. האמהות היא במידה רבה אומניפוטנטיות של האישה, הקיימת כגורם כל יכול עבור היונק והילד הקטן. בכל אישה שאדם פוגש בימי חייו מיוצגת דמות אותה אם כבירה, והפחד מפני השתלטותה נעוץ בהיסטוריה הינקותית, בחוויה של התינוק בשלב הראשון בחייו, כאשר כל קיומו היה תלוי באישה. צמצום מהותה של האישה לאמהות גרידא, מותיר את הסדר על כנו. יציאת האישה מרשות הפרט לרשות הרבים היא יציאה של כח דמוני. זו ההנחה הלא-מודעת מאחורי הפחד מפמיניזם. בלשונו של ויניקוט ("הכל מתחיל בבית", 1995, עמ' 207): "שורשו של הפחד מפני האישה ידוע. הוא קשור בעובדה שבהיסטוריה המוקדמת של כל אדם שהתפתח כיאות ישנו חוב לאישה - אישה שהייתה מסורה לו בהיותו תינוק ומסירותה הייתה חיונית להתפתחותו התקינה...". ביחס לאביו המרכיב הזה אינו קיים כלל, ולכן מסוגלים בני הקבוצה להעריך גבר המצוי בפסגה הפוליטית באובייקטיביות רבה יותר מכפי שיוכלו להעריך אישה בעמדה דומה.

יתר על כן, לדברי ויניקוט, האם, כמנהיגה פנימית, בתת מודע, מהווה איום תמידי. לכן, דחיקתה המוחלטת מסמכות חיצונית באה יחד עם הנטייה להזדקק למנהיג גברי, שימלא את מקומה וידחק את דמותה האימתנית. וכך הוא כותב: "נטייתן של קבוצות אנשים לקבל ואף לבקש שישתלטו עליהם הלכה למעשה, נובעת מן הפחד מפני השתלטותה של יצירת הדמיון. הפחד הזה מביאם לבקש ואפילו לקדם בברכה את השתלטותו של אדם מוכר, בייחוד אם נטל על עצמו לגלם, ולכן גם להגביל, את איכויותיה המכשפות של אשת הדמיון רבת העוצמה, שהחוב לה גדול. דמות האשה מן הדמיון הפרימיטיבי והלא מודע אינה מוגבלת בעוצמתה וחייה חיי נצח".

הדאגה בדבריו של הרב קוק, מהרחבת תפקידה של האשה מעבר לתפקידי ה"אם" וה"עזר", מוכיחה את נכונות טענותיו של ויניקוט, על פחדים אינפנטיליים שמצויים גם בקרב הוגים דגולים.

חנה קהת מציגה עמדה בדיון על מנהיגות נשים ושיטוי הסדר הקיים

מושב סיכום

הסיבות וההשלכות של היעדר מנהיגות בישראל

ד"ר לינדה עפרוני
משפטנית וכלכלנית, מומחית לשוק העבודה

ויקי כנפו אינה יכולה להביא את המהפיכה החברתית. ההתקרנפות של מנהיגות מעמד הביניים והאליטות באקדמיה ובתקשורת עלולה לסכן את קיומה של מדינת ישראל

מדינת ישראל הגיעה לנקודת שפל חסרת תקדים מבחינת המצב הכלכלי-חברתי השורר בתוכה אי השוויון בכלל ואי השוויון בהתחלקות ההכנסות מעבודה הרקיע שחקים. מ- 1:6 בשנות ה-80 ל- 1:13 כיום. ממדים אלה של אי-שוויון הם מהגבוהים בעולם.

לדעתי, מדובר במדיניות מודעת, המונעת מאינטרסים כלכליים-פוליטיים כבדי משקל. במאזן האינטרסים הזה, רוב אזרחי המדינה נשארו מאחור, במובן שלא היו רלוונטיים בתהליכי קבלת ההחלטות.

בנימין נתניהו כשר אוצר לא המציא את השיטה הכלכלית הנוהגת בישראל מאז 1985. הוא הביא אותה לדרגות לא אנושיות, כפי ששמעון פרס כינה זאת: "קפיטליזם חזירי". דרך אגב, זה אותו שמעון פרס שבלעדיו התוכנית הכלכלית משנת 1985, לא הייתה מתבצעת. אלא, כפי שנראה בהמשך, התוכניות הכלכליות הן רק כלי במשחק הפוליטי. מגרש בו יש אינטרסים גדולים לגבי נכסי ציבור וקשר בין הון לשלטון.

לכן, לנתניהו לא הייתה שום בעיה עם הכיוון הכלכלי-חברתי שהותווה לפניו, אלא רק עם הקצב והאכזריות בביצוע הקיצוצים. כמי שרואה עצמו ראש ממשלה הבא, אצה לנתניהו הדרך, ובדרך הוא רצה לצבור עוד כוח ועוצמה פוליטית. לכן הוא המשיך את מה שעשה קודמו באוצר, סילבן שלום, שבסוף 2002, בעת אישור תקציב בלתי רלוונטי לחלוטין לשנת 2003, הצליח להשתלט על המוסד לביטוח לאומי ולמנות לו חשב מלווה. השתלטות זו מנוגדת לחוק, על פיו מדובר בתאגיד סטטוטורי, שאמור להיות בעל עצמאות כלכלית ומכאן גם מקצועית. כך ניתן היה בשקט ובקלות לקצץ 5.5 מיליארד שקל מקצבאות המוסד בשנת 2003. מפלגת העבודה ישבה מנגד, ואפוזיציה חברתית נגדעה באיבה. עייע ויקי קנפו.

נתניהו ויהה מהר את חלון ההזדמנות להשתלטות על תאגידים סטטוטוריים נוספים, שהם בעלי עוצמה כלכלית ופוליטית גדולה כמו: קרנות הפנסיה, המועצה להשכלה גבוהה, רשות הנמלים ומרכז השלטון המקומי. לגבי כל הגופים האלה נשמעה הטענה של ניהול כושל, חוסר יעילות ואפילו שחיתות, כביכול, על מנת להשתלט עליהם באמצעות חשבים ממונים של משרד האוצר.

אין עוררין על הצורך ברפורמות מבניות, ואפילו בחינה מחודש של מערך הקצבאות של המוסד לביטוח לאומי. צורך כזה קיים, אפילו מהטעם הטכני לפיו לא נעשתה בחינה מקצועית של מבנה הקצבאות מאז המלטת ועדת בן שחר בשנת 1975, שלושים שנה הם סיבה טובה לבדיקה ושינוי. אבל נתניהו בחר לעשות שינוי אחיד, גורף,

אכזרי ומהיר ללא שום בדיקה מקצועית. לא הוקמה שום ועדת מומחים לבדוק את התנהלות המוסד לביטוח לאומי או קרנות הפנסיה. הם "הולאמו" ע"י האוצר, שהפך להיות בעל הבית היחיד.

גם המשבר בשלטון המקומי הוא משבר יזום, על מנת להשתלט על רשויות ועיריות שהם תאגידים סטטוטוריים, בלי בחינה אמיתית של מצבן הכלכלי או התנהלותן המושחתת כביכול. בשיטת נתניהו, המהלומה היא אחידה ורוחבית, ומי שלא ישרוד זה לא עניינו של האוצר. כלומר, מחד, נתניהו לקח סמכויות בלתי מוגבלות של ניהול כל מוקדי הכוח במנוע הציבורי, ומאידך, התנער מאחריותו לתוצאות השתלטותו.

לכן, כאשר אין משכורות לעובדי הרשויות, נתניהו נמנה את הביקורת לראשי הרשויות ומפלגת העבודה שותקת. אין אופוזיציה וגם אין התנגדות חברתית ממשית. נשאלת השאלה למה הציבור שותק?

נתניהו צודק, אנחנו מפחדים ממנו. אף אחד, אולי חוץ מויקי כנפו וכמה רסיסים של ארגונים חברתיים, לא מעונינים לצאת נגדו, למעט הביקורת האחרונה מחודש יולי 2004, ערב כנס קיסריה. פתום נזכרו בנושאים החברתיים, אפילו בבנק ישראל. אולם, לא שמענו שום קול פראה מהכיוון של, למשל, אנשי רוח שיוקיעו את אי תשלום המשכורות, או אנשי אקדמיה מובילים, שיתריעו על הסכנה במדיניות הכלכלית הנוהגת.

לדעתי, מאחר ואף גוף, אפילו לא גוף תרבותי, לא יכול לשרוד ללא עזרה ממשלתית, הרי שאנשי הרוח שזועקים למשל על עזלות שנגרמות לפלשתינאים, או אנשי אקדמיה ששותפים לכל קוקטייל חגיגי של שר האוצר וראש הממשלה, פוחדים להתעמת עם שר אוצר חזק וכוחני כנתניהו. היו כאלה שסברו כי ויקי כנפו , בכתפיה החלשות, תביא לשינוי חברתי. אך, מהפכות או שינויים חברתיים לא קרו בעולם שלא ע"י אינטלקטואליים, שמייצגים אינטרס של מעמד ביניים ושיש לדעתם משקל חשוב בחברה. אצלנו התהפכו היוצרות. פרופי אבישי ברוורמן, נשיא אוניברסיטת באר שבע, ציפה למשל, שויקי כנפו תזעק את זעקת הנגב, שכה קרוב לליבו. אבל ברוורמן, כמו עמיתו, פרופי איתמר רבינוביץ' מאוניברסיטת ת"א, העדיפו למלא פיהם במים. האינטרסים האישיים שלהם וגם של המוסדות שבראשם הם עומדים נוברים על מחויבותם הציבורית. כמו שנאמר, איש איש לעצמו, וכל אחד עושה לביתו.

במהלך 20 השנים האחרונות התחזקו מאוד גורמים פרטיים שצברו הון גדול על חשבון הציבור. בין היתר הם השתלטו על מרבית אמצעי התקשורת. מבנה הבעלות על ערוצי התקשורת מוכר לכל, ולכן אין לצפות מהתקשורת שתבקר מהלכים כלכליים שנועדו בראש וראשונה לשרת את בעלי ההון ששולטים בערוצים. במילים אחרות, יש מקום להתייחס לא רק לקשר בין הון לשלטון, אלא גם לקשר בין תקשורת ושלטון, כמו גם לקשר בין אקדמיה ושלטון. הנבולות מאוד היטשטשו, וכמעט מעלמו במהלך שני העשורים האחרונים.

מדובר בתהליכים די מוכרים בעולם הרחב, אלא שבישראל, הם הואצו משתי סיבות הקשורות לשיטת הממשל שלנו. בתחילת שנות ה-80 עברו המפלגות הגדולות משיטת הבחירה באמצעות ועדה מסדרת לשיטת הפריימריס. כאשר חברי מרכז שנבחרים לכנסת זקוקים למשאבים גדולים מאוד על מנת להגיע למאות אלפי בוחרים. בהעדר כסף פרטי, הם נאלצים להשיג ספונסרים שממנים אותם. למימון זה יש מחיר, וכן בהגיעם לכנסת הם חייבים קודם כל לאנשי העסקים שסייעו להם להגיע לכנסת, ולא לציבור.

בנוסף, עד לבחירות האחרונות, בחירת ראשי ממשלה בעשור האחרון התבצעה באמצעות פתק נפרד. כלומר, גם ראשי ממשלות נאלצו להתמודד

בבחירה אישית, שחייבה אותם בגיוס כספים אדיר, לרוב בלתי חוקי, כפי שמתברר בפרשות עמותות ברק או שרון. לאחרונה, בוטל חוק הבחירה הישירה לראשות הממשלה, אולם, הנזק לדמוקרטיה הישראלית, כבר נגרם.

דמוקרטיה ובחנת בין השאר ע"י הפרדת רשויות. בישראל אין שלוש רשויות נפרדות. הכנסת מחושקת ע"י חוק החסדרים, שהינו חוק עוקף כנסת ודמוקרטיה, בעזרתו האוצר יכול ומקפיא כל חוק שאינו נראה לו. למשל, במו: חוק יום לימודים ארוך, חוק הדיור הציבורי, חוק שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים במערכת החינוך חרגילה ועוד. למעשה, הרשות המחוקקת מתנה הסכמתה לביטולה בפועל.

גם הרשות השופטת, שמתרשמת כנראה ממסעות התקשורת של שר האוצר, בוחרת שלא לדון בנושאים כלכליים מהטעם המוזר של מצב כלכלי קשה. על כך למדנו לאחרונה מהבג"ץ בעניין סל הקליטה לעולים מדרום אמריקה, אשר תבעו את הממשלה על הפרת הבטחה שלטונית בעניין זכויותיהם שהובטחו ערב עליתם לארץ. בעקבות שיטויים תכופים בחקיקה, כאמור באמצעות חוק ההסדרים, חלק מזכויות אלה בוטלו רטרואקטיבית. מהלך משפטי לא חוקי שכזה קיבל אישור בג"ץ בעילה של "המצב במשק". אם כך, גם הרשות השופטת לא רלוונטית, והמצב הכלכלי כביכול, גובר על החוק.

נשארה רק הרשות המבצעת, קרי הממשלה. אבל גם עליה השתלט משרד האוצר. לאחרונה, נחשפנו לתלונות מנכ"ל משרד התמית שהתנגד לעניין מקצועי שבסמכותו, ובתגובה האוצר עיכב את תקציבי משרדו. במשרדים אחרים, כמו משרד הפנים של פרץ משיניו, אפילו פוחדים לדבר על הסחיטות והאיומים שמפעיל משרד האוצר. אז מה יש לנו? שר אוצר אחד, חזק, כוחני, שבאופן דמוקרטי כביכול, השתלט על כל מוקדי הכוח הכלכליים. לזה לא קוראים דמוקרטיה, אלא דיקטטורה. אם מוסיפים לזה את הפגיעה בחופש הביטוי, את העדר השיח הציבורי בנושאים שקובעים את העתיד הכלכלי והקיומי של כל אחד מאתנו, הרי שמצטיירת סכנה אמיתית לקיומה של מדינת ישראל.

דיר לידה עפרוני מרצה בסמינר לפעילות הפרלמנט שהתקיים בירושלים בקיץ 2003

מושב סיכום

מנהיגות נשית מעדשת הפוליטיקה המקומית

יעל גרמן
ראש העיר הרצליה

כולם מדברים על חשיבות החינוך אבל ההנהגה הקיימת מקצצת בתקציבים ובעתיד ילדינו. אין לי ספק שישראל מחכה לנשים שיובילו את המדינה לפי סדר העדיפות שלנו

מנהיגות נשית מבחינה מוניציפלית מעלה את השאלה אם יש מנהיגות כזו. בשאלה טמון מוקש, אנחנו שטועמות לשוויון ומאמינות שאין הבדל בין נשים וגברים מעמידות שאלה שבתוכה מסתתר ההבדל בין גברים ונשים. הרי לא הייתי שואלת אם יש הבדל בין מנהיגות של גיינים למנהיגות של בלונדינים, של כל מרכיבי משקפיים ואלו שאינם מרכיבים. אני חושבת שאפילו לא נעז לשאול על הבדל בין שחורים ללבנים.

בעיה שניה עולה, ביחס לסוגיית המנהיגות הנשית, אם נבחן את שאלת המספרים של נשים מנהיגות. שתי נשים עומדות בראש ערים גדולות. ההשוואה בינינו מעלה הבדל גדול בסגנון המנהיגות.

אז נשאלת השאלה: אמנם יש סגנון מנהיגות נשית?

אז למרות ההקדמה והשאלה הסקסיסטית ולמרות שאין מספרים המאפשרים בחינה מהימנה של הנושא, אני מעזה לומר כי יש סגנון מנהיגות נשית, בעיקר בבחירת הנושאים החשובים בסדר היום, בבחירת סדר העדיפות.

עיר היא מדינה בזעיר אנפין. יש בה: דאגה לחינוך, ספורט, תרבות, טיפוח חוות, תכנון ובניה, ניקיון וסיני אשפה, איכות הסביבה ואחריות על בטחון והגיא, תכנון ובניית תשתיות: ניקוז, ביוב, כבישים, מבנים ועוד. כראש עיר ברור לי שבראש סדר העדיפות יש לשים את החינוך. אני מאמינה שהחינוך וההשקעה בחינוך הם התרופה לרעות החולות של הפער החברתי, האבטלה והעוני. היום ברור שיש קשר ישיר בין רמת השכלה לבין אחוז האבטלה: 3-4 שנות ליפרד = 45% אבטלה. השכלה גבוהה = 3%-4% אבטלה. בהרצליה, לדוגמא, אחוז האבטלה נע בין 2%-3%.

ההסטה התקציבית העיקרית שעשיתי בראשית דרכי הייתה מהספורט התחרותי ומחניגות בזבזניות לחינוך. הצלחנו להעלות את מספר התלמידים המגיעים לתיכון מהשכונות, בהן המצב קשה יותר, מ-30% ל- 70%. בה בעת, העלינו את הזכאות לבגרות מ-54% ל-69%, מכלל הילדים. ואלו 74% מקרב הלומדים בהרצליה מניעים לבגרות. השקענו בילדים בסיכון: הקמנו פנימיות יום לחיזוק והעשרת הילדים, וערכנו מרתונים מיוחדים לחיזוק נוסף של אותם ילדים שהיה להם קשה. התוצאות שקיבלנו היו מדהימות: הילדים שהשתתפו בחממות שלנו קיבלנו ציונים גבוהים. ילדים שקיבלו 30, 40 ו-50, עברו את המבחנים ב-70-80, במקצועות אזרחות, תנ"ך וספרות. פתחנו גני יוליא והקמנו צהרונים בבתי הספר לטובת האמהות העובדות. אני חושבת שזו חשיבה נשית.

כולם מדברים על חשיבות החינוך אבל ההנהגה הקיימת מקצצת בתקציבים ובעתיד ילדינו.

אין לי ספק שישראל מחכה לנשים שיובילו את המדינה לפי סדר העדיפות שלנו.

A Book of Abstracts

October 2002 - September 2004

On the cover: Dr. Vicki Shiran
A Great Feminist Leader
Born: 28.02.1947
Died: 15.03.2004

Editor: Dr. Esther Hertzog
Assistant Editor: Dr. Tsvia Walden

Graphic Design: Naomi & Nir Darom
Cover Illustration: Nir Darom
Photography: Goldie Koren
Printing: Cherikover publishing

December 2004

The Steering committee thanks Friedrich-Ebert-Stiftung
and Mr. Herman Buntz, the foundation's director in Israel, for their generous assistance.

Women's Parliament

Platform for Politics from another Perspective

Esther Hertzog
The Women's Parliament Coordinator

Background

Israel's Women's Parliament is a platform for critical and feminist debates on the prevailing policies and discourse in Israel. The Women's Parliament was founded in 1999 by Shin – the Israeli Movement for Equal Representation of Women, Beit Berl College (Department of Social Science) and Hen - Hertzelia Women. The Friedrich Ebert Foundation, Beit Berl College and hosting local municipalities sponsor the activity of the Parliament.

The steering committee of the Women's Parliament consists of the following members: Yael German (mayor of Hertzelia), Dr. Linda Efroni (economist and lawyer), Dr. Varda Granot (school director), Iris Avraham (vice mayor in Giv'atayim), Ragda Masalha (regional coordinator in Israel's Community Centers' [the Matnasim] association), Oranit Levy-Spektor (regional instructor in JDC Israel), Yonna Markovitz (lawyer), Nadin Holander (organizational advisor), Ruth Reznik (head of L.O – no to violence and one of the founders of Israel's battered women's shelters), Ibtissam Mahamid (social activist), Dr. Tzvia Walden (Psycholinguist, Beit Berl College) Barbara Swirski (head of Adva center for Social Justice), Yochi Yahel (head of protecting residents association), Goldy Koren (spokeswoman), Merav Michaeli (journalist), Ziva Kohen (construction entrepreneur), Prof. Smadar Lavie (anthropologist and social activist). Dr. Esther Hertzog is the Women's Parliament Coordinator.

The Women's Parliament conducts 6 sessions a year. Between November 1999 and September 2004 – it held 30 sessions. It has focused on the feminist perspectives of various topics, ranging from the state budget, educational and welfare policies, peace and national conflicts, terror and war issues, media coverage, crime and violence, political corruption, and the state abductions of children from disenfranchised mothers.

Locations of the sessions: The sessions were held all over the country. They were organized with the cooperation of advisors on women's issues in towns' and cities' councils such as: Hertzelia, Kiryat Shmona, Beer-Sheba, Tel Aviv, Jerusalem, Haifa, Holon, Pekiw'in, Kfar-Saba, Tira, Ramat-Gan, Giv'atayim, Daliat El-Carmel, Rosh Ha'ayin and Rishon Lezion.

Other sessions were in the regional councils of Gezer and Lev Hasharon, at the Beit Berl Teachers' College and in the Neve Tirza women's prison.

The impact of the Parliament: The debates in the Women's Parliament sessions

promoted some significant feminist and social initiatives, such as the coalition against pornography, which succeeded in passing a law against pornography broadcasts on public television, a forum against sexual harassment, Jewish-Arab women's leadership group (Anwar) that strives to advance gender equality and mutual activities for peace. The Women's Parliament has done well in terms of raising public awareness to various issues. The debates had an evident impact on the public discourse concerning "the trafficking in women" and on the understanding of the connection between prostitution, the trafficking in women and pornography. The Women's Parliament had put on the public agenda issues like the economic discrimination and exploitation of women in the labor market and their exclusion from the political power center and other spheres of public influence.

Another significant achievement of the Women's Parliament is the public exposure, women with evident accomplishments in their various spheres of expertise and activity receive through it. More than 150 women have presented their knowledge, interpretations, testimonies and professional experience in the Parliament's debates. Together, they articulated the multiplicity of Israeli women voices emanating from a variety of groups: religious, secular, Jewish, Arab, lesbian, Ashkenazi, Mizrahi and others.

More than 5,000 women from various backgrounds attended the 30 Women's Parliament sessions between October 2002 and September 2004.

A summary of the 12 sessions that took place from October 2002 till September 2004.

Feminism and I (October 2002, Hertzlia): Merav Michali convened the discussion. The participants on the panel were: Esther Eilam, Yali Hashash, Liora Minka, Dr. Erela Shadmi. The discussants elaborated on the role of Feminism in contemporary Israel and suggested different visions for its future development.

The 2003 Elections – from a Feminist Perspective (December 2002, Tel Aviv). Merav Alush Lev-Ron convened the discussion. On the panel were: Dr. Linda Efroni, Nadia Hilu, Hadas Shakhnai, Yehudit Shilat, and Dr. Vicki Shiran (who passed away on March 2004). This gathering discussed the issue of women's participation and representation in political systems in Israel. Among the topics discussed were the causes and mechanisms of women's political exclusion, and the manners in which this grave situation can be transformed; the various aspects of banning the elections, as a means to change the gendered political structure in Israel; the significance and manners in which we can develop women's solidarity.

Transformations and Changes in Israel's Agricultural Sector - The Feminist Perspective (February 2003, Gezer regional municipality). Hilla Altshuler convened the discussion. On the panel were: Orna Agmon, Yaffa Mizrhi, Dr. Michal Palgi and

Rozi Vagshal.

The personal testimonies as to women's lives in the Kibbutz and the Moshav, unveiled unexpected narratives, both amusing and sad, of women facing discrimination and exclusion.

Why only Two? Women's Representation in Municipal Government (March, 2003, Tira). Haniya Shbeita convened the discussion. On the panel were: Yael German, Ibtissam Mahamid, Hedva Yehezkeli, Zohaia Azab, Dr. Esther Hertzog.

Women's representation in municipal government was discussed from various angles. The minimal, close to zero, rate of Arab women on local councils was emphasized in particular. The discussants elaborated on tactics to overcome the impossible difficulties and obstacles on women's attempts to break through the barriers on their way to decision making centers.

Women's Struggles during the Holocaust: Survival and Resistance (April 2003, Beit Berl College). Dr. Miri Freilich convened the discussion and the panelists were: Leah Shinar, Vitka Kobner, Bat Sheva Dagan, Prof. Dalia Ofer, Leah Balint and Batia Brutin.

The personal stories and theoretical perspectives that were presented in this event raised issues of survival from women's point of view. The descriptions of struggles for personal survival and for saving others, children in particular, focused on female characteristics. Women's participation in active resistance as well as their artistic expressions, during the Holocaust, was described as another significant perspectives of women's survival.

The Gender, Nationality and Origins of Money: Economic Policies and Us (June 2003, Lev Hasharon regional municipality). Dr. Aliza Lavie convened the discussion and the panelists were: MP Ilana Cohen, Bracha Arajuani, Irit Zehavi, Manal Shalabi, Tamar Guzanski and Shely Yehimovitz.

The discussants emphasized the severe implications of the economic policy on women, and for the most vulnerable among them in particular. Mothers in single-parent families, teachers, Arab women, impoverished women and others, are being thrown with their children into unbearable poverty. The women's organization were called to devote their energy to opposing practices and policies that weaken many women and their children.

Misogyny and Violence against Women in Israel 2003, (December 2003, Giv'atayim). Anat Saragusti convened the discussion and the panelists were: Dr. Erella Shadmi, Shira Ohayon, Prof. Smadar Lavie, Ragda Masalha, adv. Smadar Ben-Natan and adv. Dana Savorai.

This gathering took place on the background of increasing anti-women racial expressions and violent acts against Jewish and Arab women in the country. The main implication of the discussion was that acts of hatred directed at any group of women hits all women, the better off, like attorneys, the female teachers, who are attacked physically in schools and economically by

being fired and law pay; the single parent mothers, who are robbed of their vital allowances by the family court system, and the young women who are channeled into prostitution and pornography.

A Feminist Point of View on Pensions (February 2004, Hertzlia). Orly Vilnai Federbush convened the discussion and the panelists were: Moria Avnimelech, Bruriya Verona, Dr. Naomi Nevo, Prof. Frances Raday and Dr. Linda Efroni.

The debate exposed various anti-social interests behind the manipulated shifting public discourse on retirement funds. The processes of nationalizing various institutions by the ministry of treasure were criticized. Naomi Nevo's (who was represented in court by Prof. Raday) successful struggle in courts, for equal age of retirement law brought her personal example that created precedent, to demonstrate the potential of women's struggles for equal opportunities in the labor market. The need to obtain a financial plan for retirement was presented as a must for all women.

A Feminist Perspective on the Mergers of Local Municipalities (March 2004, Daliat El-Carmel). Dr. Esther Hertzog convened the debate and the speakers were: Orit Rishpi, Su'ad Abu Rukon, Israela Rozen, Ibitssam Abu-Hamad, Orit Zuaretz and Abir Halabi.

The presentations revealed a basic dispute. Some considered the Ministry of Interior's plan to for mergers of local municipalities as a promising reform, which entails an improvement of services offered to citizens. Others suggested that more than economizing the management of the combined municipalities the merge-in entails a potential danger for democracy. It was emphasized that the implementation of the plan in Daliat El-Karmel caused the firing of many female employees. All agreed that the plan was implemented only in politically and socially weaker municipalities, where opposition did not count.

Women's Perspectives on the Proposed 8-5 School-Day (May 2004, Kfar Yona). Iris Kol convened the discussion and the panelists were: Ella Dayan, adv. Ruth Dayan, Fatme Sarsur, Vered Swid and Klara Yona.

The speakers presented the economic and social implications of a 8-5 school-day for working parents, children and society at large. Israel is constantly avoiding the application of this law due to supposed budgetary restraints. As women usually take care of their children, they would benefit in particular from the implementation of the law concerning an expanded school-day. Two models of an expanded school-day were described: the education system in ex-Russia and "Kedma".

Women Make Peace: The UN Security Council 1325 Resolution (July 2004, Tel Aviv). Dalia Noyman convened the presentations. The presenters were: Sarai Aharoni, Rutti Gur, adv. Yona Markovitz, Rina Bar-Tal, Prof. Galia Golan, Haya Shalom, Irit Dalumi, Rula Hamad, adv.

Einat Horovitz and Hanna Pasternak. This gathering was dedicated to the late Dr. Vicki Shiran.

The presenters, who represented 10 women organizations, raised different reasons and explanations for the crucial need to include women in processes of conflict resolution and peace making, for dismantling hostility situations and for constructing trust and cooperation. This need emerges not only from the fact that women and children are the most vulnerable population in war time, but also because of the chance that their active involvement carries in terms of the potential to employ other ways of leadership and conflict management.

Leadership – The Feminist Perspective (September 2004, Beit Berl College). This gathering marked 5 years of the Women's Parliament activity, and thus it was structured differently, with 3 panels, discussion groups and a festive meal and get-together. The convenors of the panels were: Hanna Beit Halahmi, Dr. Hanna Safran and adv. Claris Harboun. The speakers were: Prof. Alice Shalvi, Ragda Masalha, Merri Menuskin, Nurit Tazazo, Dr. Rivka Nardi, Smadar Sinai, Tal Kogman, Rivka Shaked, Salima Bshara, Hanna Kehat, Nabila Espanioli, Dr. Varda Granot and adv. Neta Amar. The workshops were moderated by Goldy Koren, Anhar Masalha, Esther Eilam, Oranit Levi-Spector and Hadar Namir. In the final session the speakers were Dr. Linda Efroni and Yael German.

The speakers raised fundamental questions, from both theoretical and empirical angles about differences between male and female styles and characteristics of leadership; about the meaning and essence of feminine leadership as compared to women's leadership. The presenters suggested that leadership skills develop in relation to social environment and gendered educational conditioning. Some basic doubts were shed on the likelihood that advisors to city mayors on women's issues can make a change for women and influence the authorities to invest in gender equality. The potential threat that leading women can pose to the existing power structures was connected to the expectation that feminist leadership should address injustices in the ethnic and national contexts, as well as the socio-economic.

One of the Co-initiators of the Women's Parliament – The Friedrich-Ebert-Stiftung in Israel

Hermann Bünz
Director of the Friedrich-Ebert-Stiftung in Israel

It is my great pleasure to present with this documentation the outcome of another year of regularly holding the "Women's Parliament". Since its foundation in 1999 this project has established a precious tradition of closely observing the role of women within a great diversity of social and political areas.

After having gained a deeper insight into the complexities of the Israeli society during my first year as director of the Friedrich-Ebert-Stiftung in Israel, I can once more express my deep impression about the activities of the Women's Parliament.

I am very glad to see that this important initiative could maintain its vitality and broadness regarding the issues it focuses on.

Year after Year again my dear colleague Esther Hertzog has proven to be the soul of this initiative and I want to thank her very much for all the work, energy and thoughts she keeps investing in every single gathering.

Of course nothing was possible without the precious contributions and inspirations of a great number of other female experts who enable the public to perceive social and political aspects from another and possibly very different perspective.

I am deeply convinced that the issues and problems addressed within last years gatherings are of great relevance for the women within the Israeli society as well as for the society as such. Therefore a special importance lies in these publications which give the discussion's topics the chance to exceed the circle of persons attending the parliamentary sessions themselves.

Nevertheless I want to emphasize again the necessity of reflecting past activities and achievements in order to learn from mistakes and existing weaknesses and create new and fruitful ideas for the future of this joint initiative.

In this sense I am convinced that the Women's Parliament, so far primarily covering topics of national relevance, could benefit a great deal from working more intensively towards the building of relations with other women's initiatives worldwide.

Even though the political landscape in Israel currently faces some potentially fundamental changes, subjects of general importance, such as constructive discussions on women's status in various fields of society, should not be neglected. Therefore the Friedrich-Ebert-Stiftung is eager to continue supporting this eminent project.

Herzliya, November 2004

Five Years of Women's Parliament Activity – From a Member of the steering committee's Perspective

Dr. Tsvia Walden
Psycholinguist, Beit Berl College

As we mark five years of the parliament's activity, as a member of the stirring committee, I would like to express a sense of great achievement by this unique project.

The parliament has exposed over 5000 participants (mostly women, but also a few men) to feminist aspects of fundamental issues. It's numerous speakers - women who are in the public eye locally, and women who are known nationally - have met and widened their networks and their ability to influence both interpersonal and inter-organizational communication.

The Parliament has been successful in sustaining its activity for five years. It gave birth to a common movement for Arab and Jewish women – Anwar. It led legislation on the issue of pornography. Prominent female media professionals have taken part as moderators, often backed by powerful and authentic testimonies from "the field".

Yet, despite the vast work invested in advertising the Parliament's sessions, it did not receive the public recognition deserved; the media missed the opportunity and did not fulfill its duty – to bring other, additional voices to the greater public. Feminist aspects of the fundamental issues are not a matter for women only but rather for the entire society, whose voice would be partial without the women's. Unfortunately the media continues to serve as a platform for the mostly male-dominated voices of the establishment.

Despite this shortcoming, we must continue to increase the number of participants in the Parliament's activities, its geographic outspread and connections with both national and local media.

I suggest adding regular elements to the Parliament sessions, such as opening every session with a story saluting a feminine example or feminist legislation. I would also suggest that we bring back a process we've tried in the past - a kind of a superficial survey. In the Parliament held in Haifa - January 2001, we surveyed the preferred candidate for Prime Minister, and in the session held in Holon - February 2001- we asked about legislation that would censor pornography. Personal stories and surveys, can spark the media's interest in reporting the parliament debates.

A multilingual Parliament Internet site may broaden interest from parts in Israel we haven't reached yet, as well as from abroad.

To the best of our knowledge the Women's Parliament has no equivalent in the world. The appropriate public spotlight will contribute to the strengthening of both the feminist outlook and international struggle to sustain humanness – men's and women's everywhere – beyond personal beliefs and cultures.

Wie kommt frau in die Politik?

Wer kann erklären warum es in einem modernen Industriestaat wie Israel nur zwei Bürgermeisterinnen gibt? Diese Frage stand im Mittelpunkt des von der Friedrich-Ebert-Stiftung geförderten 22. Frauenparlamentes, das im März in der arabischen Stadt Tira tagte. An die 100 jüdische und arabische Frauen waren sich zwar einig, dass man sich mit dieser düsteren Realität nicht abfinden solle, hinsichtlich der Ursachen und möglicher Auswege aus dieser Situation schieden sich jedoch die Geister. Liegt die Wurzel etwa im Wesen des Judentums und auch des Islam, beides patriachalische Religionen? Einig war man sich jedenfalls, dass der Einstieg ins öffentliche Leben für arabische Frauen besonders schwierig ist, müssen sie nämlich zuerst einmal den Widerstand in der eigenen Familie überwinden.

Eine der beiden Frauen, die es geschafft haben, ist **Yael German**, Bürgermeisterin der Stadt Herzliya. Sie berichtete von ihren eigenen Erfahrungen als Politikerin und rief die Teilnehmerinnen auf, sich nicht mit dem Status Quo abzufinden, sondern den Wettstreit um politische Ämter aufzunehmen. Dass der Weg dahin lang und mühsam ist, zeige sich, so die Teilnehmerinnen, an unzähligen Beispielen und Absurditäten — etwa der Tatsache, dass im nationalen obersten Frauengleichstellungsamt, das dem Ministerpräsidenten unterstellt ist, ein Mann für den arabischen Sektor verantwortlich ist.

Im April hielt das Frauenparlament seine Veranstaltung im Beit Berl College zu einem historischen Thema, nämlich über Widerstand und Überleben von Frauen in der Shoa. Drei Überlebende, die ihre Erfahrungen der Verfolgung künstlerisch verarbeiten, berichteten über Widerstand und Überleben in den osteuropäischen Ghettos. **Prof. Dalia Ofer** beleuchtete das Thema aus historisch-wissenschaftlicher Perspektive: Vor allem in den traditionellen jüdischen Gemeinden Osteuropas, in denen Frauen auf den häuslichen Bereich begrenzt waren, vollzog sich im Rahmen der zunehmenden Verfolgungen und Ausgrenzungen der jüdischen Männer aus Arbeitsmarkt und Wirtschaft ein Wandel, der sie dazu zwang, in einem feindlichen Umfeld aktiv für das Überleben ihrer Angehörigen zu kämpfen und damit vielfältige Formen des Widerstands auszuüben. So gingen in das Konzept von Widerstand in den Geschichtswissenschaften zunehmend auch weibliche Widerstandsformen ein.

Das Frauenparlament wurde 1999 als gesellschaftskritisches und feministisches Diskussionsforum von **Dr. Esther Herzog** ins Leben gerufen. In den Plenarsitzungen werden Themen wie Erziehung und Wohlfahrt, der Staatshaushalt, Medienpolitik, jüdisch-arabische Beziehungen und vieles mehr unter die feministische Lupe genommen. Zu den Partnern des Parlamentes zählen der Dachverband der Kommunen und Bezirke, die Stadt Herzliya, das Beit Berl College, sowie verschiedene Frauenorganisationen.

מתוך יואתפר ישראלי, עלון קרן אברים

Info, Israel

Women's Parliament

A Platform for Politics from another Perspective

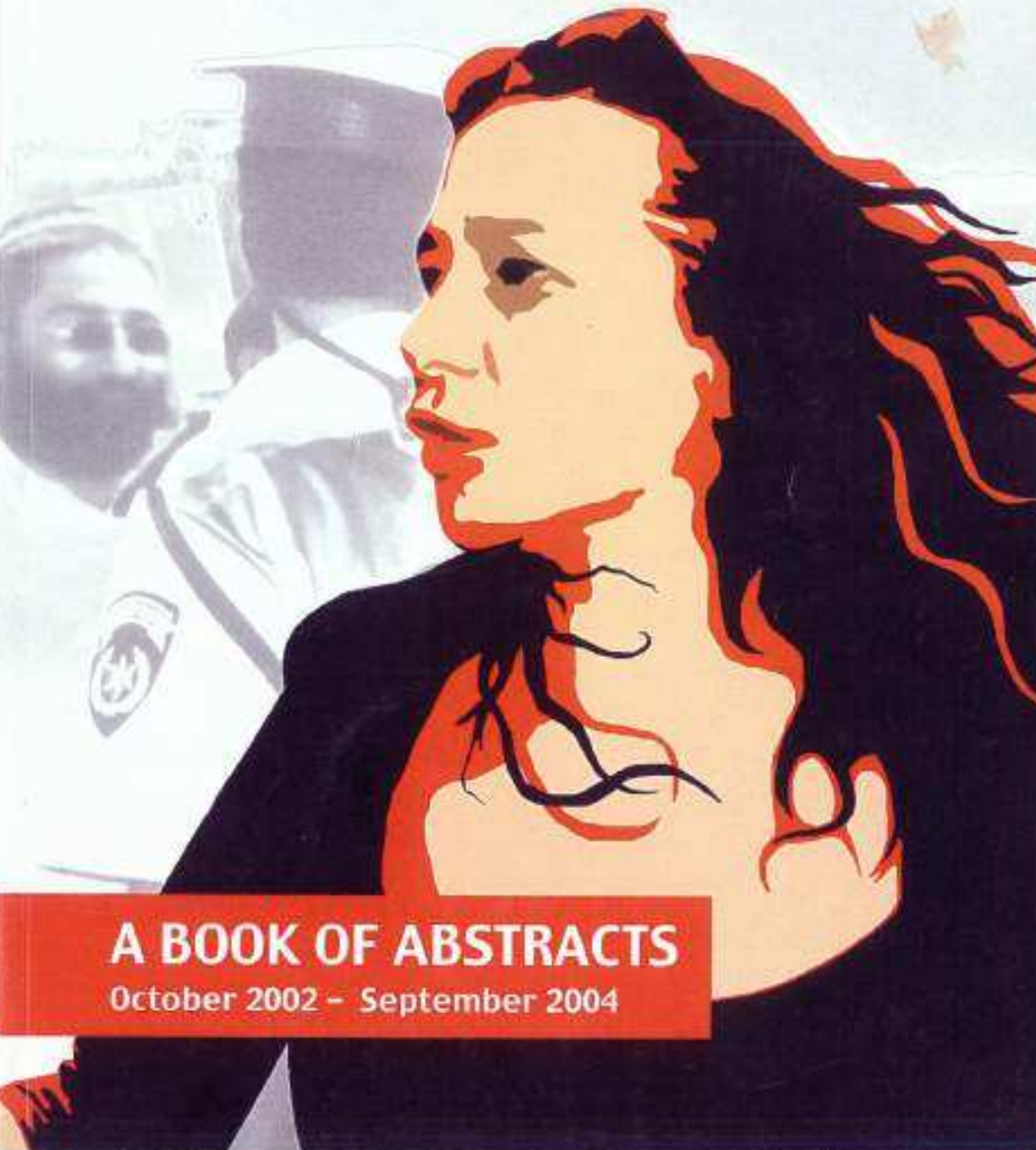

A BOOK OF ABSTRACTS

October 2002 - September 2004